8
3-b

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
10 F
45

Bibliotheca
ri Coll. Rom.
ociet. Jesu

30
D
44

8.-3.b.27.

JOANNIS CLERICI
ARS
CRITICA,

In qua ad Studia Linguarum
LATINÆ, GRÆCÆ, ET HEBRAICÆ.
Via munitur;

Veterumque emendandorum, Spuriorum Scriptorum a Genuinis dignoſcendorum, & judicandi de eorum libris ratio traditur.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

Accedunt in calce quatuor Indices locupletiſſimi.

Editio Sexta prioribus emendatior.

VOLUMEN SECUNDUM.

LUGDUNI BATAVORUM,
Apud SAM. ET JOH. LUCHTMANS.
MDCCLXXVIII.

Digitized by Google

LECTORI

S. P. D.

JOANNES CLERICUS S.

MOnitus a Typographo aliquot hic ſupereſſe paginas vacuas, occaſionem adripui, LECTOR, iterum te adloquendi, hujusce alterius Voluminis initio; & quidem de ratione ſcribendi nonnullorum, qui Opuſcula noſtra, & præſertim hancce Artem Criticam, admordere conati ſunt.

Socrates apud *Platonem*, in Gorgia, oſtendit duas eſſe perſuadendi vias, unam διδασκαλικὴν, quæ adcuratam cognitionem ejus, quod perſuadetur, animis audientium inſerit; alteram πιστευτικὴν, quæ fidem tantum & opinionem parit, quamvis res ipſa etiamnum ſit ignota. Prior

quidem perſuadendi ratio id ſolum inquirit quod eſt in re aut exploratum, aut certe maxime probabile; poſterior vero non quid ſit certum, aut veriſimile, petitumque ex re ipſa ſpectat; ſed quid ſit idoneum ad perſuadendum quod libet iis, qui verba potius adtendunt, quam res, & de earum Veritate, non adcurato examine inſtituto, ſed ex alienis quibusdam circumſtantiis judicant. Homines nonnulli plane imperiti Artis, quam hic tradidi, ſed non inepti ad commovendum imperitum vulgus, cum priore via nihil proficere ſe poſſe ſentirent, poſteriore me adgreſſi ſunt. Quem grammaticis aut criticis rationibus oppugnare debebant, ſed non poterant, eum *argumentis Theologicis ab Invidia ductis*, de quibus Diatriben edidi, ad calcem Logicæ, impetiverunt, remque conficere ſe poſſe putarunt.

Ego quidem eodem armorum ge-

genere, quod viro probo indignum puto, cum iis non certabo; quamvis nihil eſſet cur quererentur, ſi iisdem armis, quibus contra me priores uſi ſunt, contra eos pugnarem; ſed monebo homines ut de rebus criticis, interpretationibusque, quæ ex Linguarum cognitione pendent, poſſint recte judicare, duo eſſe plane neceſſaria. Unum eſt ut Artem ipſam, ad cujus normam talia exigenda ſunt, pernoſcant, omnesque ejus partes adtente animo verſent. Alterum ut Linguam, qua uſi ſunt Scriptores, de quorum interpretationibus judicare adgrediuntur, probe intelligant; quod non potuerunt adſequi puerilibus illis ſtudiis Scholarum, aut tumultuaria lectione pauculorum Recentiorum, adhibito ſubinde, prout ſubitus uſus poſtulabat, Lexico; ſed longa atque adtenta lectione Scriptorum Veterum, de quorum ſententia

judicare volunt Tum demum idonei judices interpretationum grammaticarum poterunt eſſe, ipſique etiam aliquid in eo rerum genere, ſi ita ferat animus, moliri. At abſurdum eſt & dignum ludibrio, velle, poſt lectos aliquot libellos recentiores, & quidem maxima ex parte hominum imperitorum harum rerum, aut etiam vernacula Lingua ſcriptos, judicem agere omnium quæ prodeunt, & adgredi etiam confutare quæ non intelligas. At peritiæ loco eſt id quod ſolent nonnulli, verius quam putant, *zelum* vocare; hoc eſt, vehemens adfectus, quo alienis laudibus invidentes, cupientesque famam conſequi ex aliorum probro, cœlum terræ miſcent, ut bonos viros & Litterarum ſtudioſos infament.

Quando non inveniunt in ipſa re quod carpant, ad ſophiſticas artes converſi fingunt quod nusquam eſt,

ut

ut hominibus invidiam creent. Eſt nonnemo, apud vicinam gentem, qui ab aliquot annis artem conviciandi optimis quibusque profitetur. Is, ut in aliquot populares ſuos doctiſſimos viros, ita & in me acerbiſſime invectus eſt larva tectus, atque hoc meum Opus ſuſpectum imperitis, iis artibus quas dixi, reddere conatus eſt. Primum mihi tribuit opiniones, quas novit non tantum me pro meis non agnoſcere, ſed etiam confutaſſe; quaſi noſſet animum meum, quod eſt hominis ferreæ frontis. Deinde vult meam Criticam eo ſpectare ut opiniones illas, quas mihi pro arbitrio tribuit, confirmem.

Atqui Deum teſtem vocare poſſum, cujus ſolius judicio nobis omnibus ſtandum eſt, aut cadendum, in hoc Opuſculo me præ oculis hunc unum habuiſſe finem, ut Artem, quam explicare conatus ſum, illuſtrarem, exemplis ex gravioribus

bus rebus, quoad ejus fieri poſſet, deſumtis; ne Critica haberetur Ars nihili, & intra fines anguſtiores multo, quam par eſt, coërcenda. Ideo ſæpe hic occurrunt, quæ a plerisque Criticis adtingi non ſolebant, qui intra profanos Scriptores ſe continebant. At ea non faciunt ad perſuadendum quod quispiam *Picrocholus* vulgo perſuaſum vellet, ut ipſe magni fieret, & optimi quique ac eruditiſſimi ſpernerentur. Non diffiteor; nec quisquam, niſi inſanus, mihi exprobrarit, me operam non dediſſe ut, conculcata recta Ratione, regulisque omnibus criticis perfractis, pro oraculis haberentur quæ placerent Cenſori, qui vix ipſe novit quid velit, quæ vero exiſtimarem ipſe eſſe vera ea falſa haberentur. Quis bonus aliter ſua ſtudia comparat, niſi ut Verum ante omnia cognoſcat; deinde ut cognitum confirmet, atque aliis etiam perſuadeat?

Cum

Cum autem multa ſint vera, eſt una primaria Veritas, ad quam confirmandam atque illuſtrandam omnes ingenii nervi ſunt contendendi. Ea eſt Veritas Religionis Chriſtianæ, quam non ſophiſticis ratiunculis, & ab invidia ductis, diſſimulationibusque quæ ſunt illa indignæ; ſed argumentis petitis ex adcuratis rectæ Rationis atque Criticæ Artis Canonibus ubique probare, atque illuſtrare conatus ſum, & porro conabor. Nec vera tantum Religio habenda, ſed illi ſoli parendum, ſi beatitudinem conſequi velimus. Præcepta ejus amanda, extollenda, ſibi & aliis inculcanda ſunt, & præſertim quidem quæ ad amorem proximi pertinent. Hæc eſt ſententia cui omnia mea ſtudia ſerviunt, & poſthac, Deo juvante, ſervient. Scio quidem Religionem Chriſtianam non eodem modo ab omnibus intelligi, quia Novo Teſtamento

multi hominum decreta adſuunt. At ego Chriſtianam Religionem voco, quæ habetur in ſacris illis libris, & ab iis ne latum quidem unguem diſcedit. Non probari mihi multa *Unitariorum* interpretamenta ſatis oſtendi, cum hic, tum alibi; ſed fraudibus & malis artibus eos oppugnare judico eſſe eorum quibus Religio Chriſtiana ſit ignota, aut qui ei nequaquam credant, ſed faveant potentioribus, ut gratiam ſibi apud eos, muneraque & honores comparent; ſimilia facturi, *Unitariorum* cauſa, ſicubi rerum potirentur. Quales non puto paucos eſſe, inter Zelotas; certe tam malis ſubinde argumentis utuntur, ut, niſi ea iracundiſſime proponerent, omnes credituri eſſent ab iis partes prodi, quas propugnandas ſuſceperunt. Non magis probo eorum ſententiam, qui Scholaſticas voces Apoſtolis ignotas nobis imponunt, quaſi ne-

neceſſarias ; ſeque , dum volunt explicare quod revelatum non eſt , in mæandros inexplicabiles repugnantiarum conjiciunt. Mihi media via videtur tenenda inter duo illa extrema , & dum merito contendimus loca eſſe inſignia , de Divinitate Chriſti deque ejus Sacerdotio , quæ a *F. Socino* ejusque ſequacibus torquentur ; fatendum etiam rationem , qua ſe *Scholaſtici* expedire conantur , multo plura complecti , quam quæ ſunt revelata , nosque pro expeditis impeditiores quam antea reddere. Quid ergo nobis faciendum erit ? Adquieſcemus , ſi ſapimus , in loquutionibus Apoſtolorum , quas non ſine ſumma ratione ab iis adhibitas eſſe credemus ; quamvis eas omnes adcuratiſſime interpretari non poſſimus. Quod ſi fecerimus , nec *Scholaſtici* , nec *Sociniani* erimus , ſed Apoſtolorum diſcipuli , qualem me adhuc pro-

feſſus

feſſus ſum & ſemper profitebor. Quem in ſenſum, nonnulla jam dixi hujus Artis Criticæ P. II. S. 2. C. VIII, 10. & ſeqq. Vale.

Nonis Decembribus anni MDCXCIX.

INDEX CAPITUM

TOMI SECUNDI.

PARS III.

De emendandi ratione, Libris ſuppoſitis, & Scriptorum ſtylo.

SECTIO I.

De Emendatione.

CAPUT I. *De origine mendorum.* Pag. 1.

CAP. II. *De antiquitate mendorum.* 12

CAP. III. *De mendis ex imperitia Dictantis ortis*, 1. *quod litterarum ductus non adſequeretur.* 28

CAP. IV. 2. *Quod adfines figura litteras, ductusque ſimiles miſcuerit.* 40

CAP. V. 3. *Quod omiſerit quæ erant inter eamdem vocem repetitam, aut in alio verborum ſitu.* 48

CAP. VI. 4. *Quod male pronunciaret.* 56

CAP.

Cap. VII. 5. *Quod Gloſſemata in margine ſcripta contextui intulerit.* 79
Cap. VIII. *De mendis a negligentia Scribentis ortis, 1. quod quæ cogitaret, non quæ audiret, ſcriberet; 2. quod perperam audiret.* 87
Cap. IX. 3. *quod non adſequeretur orthographiam, aut antiquiores litteras.* 104
Cap. X. *Diſtinctionum omiſſionem multa menda peperiſſe.* 123
Cap. XI. *De ſignis Parentheſeos, &c.* 145
Cap. XII. *Ex compendiaria ſcriptura multa eſſe nata menda.* 165
Cap. XIII. *De mendis ex incuria Librariorum natis.* 179
Cap. XIV. *De mendis ex Criticorum temeritate, aut imperitia ortis.* 193
Cap. XV. *De mendis, quæ impoſtoribus tribuenda.* 212
Cap. XVI. *De mendis a Vetuſtate ortis.* 244
Cap. XVII. *Leges emendandi.* 256

SECTIO II.

De locis & ſcriptis ſpuriis a genuinis ſecernendis.

Caput I. V*Eterum teſtimonia, de fraudibus quibus inſerta ve-*

veteribus Scriptoribus loca, ſuppoſitique iis integri libri. 302
CAP. II. *De indiciis, ex quibus colligere licet librum eſſe ſuppoſititium, aut interpolatum. I. & II. indicium.* 324
CAP. III. *Indicia III. & IV.* 336
CAP. IV. *Indicia V. & VI.* 346
CAP. V. *Indicia VII. & VIII.* 358
CAP. VI. *Indicia IX. & X.* 372

SECTIO III.

De judicio de ſtylo & charactere Scriptoris ferendo.

CAPUT. I. *De iis quæ ſunt in quovis Scriptore animadvertenda, ut de eo recte judicare poſſimus, deque forma ſcribendi Q. Curtii.* 395
CAP. II. *Q. Curtium fuiſſe Aſtronomiæ & Geographiæ plane imperitum.* 402
CAP. III. *Male elegiſſe quæ ſequeretur & fabulas ſubinde deſcribere.* 421
CAP. IV. *Nonnulla male deſcripſiſſe, & repugnantia prodidiſſe.* 430
CAP. V. *Inutilia narrare, neceſſaria omittere.* 436
CAP. VI. *Fabularum Græcarum documenta apud Indos quærere, Aſiæque remotiſſimis*

mis omnibus nomina Græca imponere. 448
CAP. VII. *Perperam omittere annos & tempeſtates, quibus ſingula geſta ſunt.* 457
CAP. VIII. *Perpetuo propemodum Declamatoris ſtylo uti.* 475
CAP. IX. *Q. Curtium laudatorem potius eſſe ambitionis nimiæ Alexandri, quam vituperatorem. Egregia de illa Senecæ & Lucani loca.* 494
CAP. X. *Aliquot loca Curtii tentata aut emendata.* 506

A R-

ARTIS CRITICÆ

PARS III.

De Emendatione locorum corruptorum, de Libris ſuppoſititiis a veris dignoſcendis, ac Judicio de ſtylo & charactere Scriptorum ferendo.

SECTIO I.

De Emendatione locorum corruptorum.

CAPUT I.

De Origine Mendorum.

1. Si Deo Optimo, Maximo viſum fuiſſet antiquiſſimorum mortalium ita adflare animos, ut inter ea quæ invenerunt vitæ utilia ac neceſſaria, fuiſſet pulcherrima artium mechanicarum Typographia; non modo innumera Veterum monumenta, quæ ob paucitatem exemplarium interciderunt, manibus

noſtris nunc tererentur; ſed illa etiam, quæ vim vetuſtatis omnia perdentis effugerunt, ad nos multo emendatiora perveniſſent. Cum enim olim, dum libri manu deſcriberentur, ſingula exemplaria non aliter poſſent emendari, quam ſi a viro docto & diligente adcurate legerentur, quod longum erat, & difficile; nunc unus atque alter, iterata unius exemplaris lectione, millena aliquot exemplaria emendare facile poſſunt. Sed quoniam, ut ille ait, (*) *nullum habemus in præterita jus, præterquam oblivionis;* iis miſſis, quibus remedium nullum adferre poſſumus, videndum nobis ſupereſt, an ſit Ars aliqua, qua poſſimus loca Veterum in mendo cubantia dignoſcere, ab iis quæ ſana ſunt, & veram in ea lectionem revocare. Hoc certe profitentur CRITICI a ſe fieri poſſe, atque hac in re potiſſimum Artem ſuam ſitam eſſe dicunt; nec dubium eſt, quin ſæpiſſime id præſtiterint quod polliciti erant, & ſanitatem innumeris locis ægris reſtituerint.

2. Quod illi factitarunt id, in hac Criticæ noſtræ Parte, ad certas Regulas revocare, & in Artis, quatenus licebit, formam redigere, conſilium nobis eſt. Ut autem tutiorem ac breviorem viam ineamus, qua poſſimus pervenire ad cognitionem veræ lectionis locorum corruptorum; quærendum, ante omnia, quibus potiſſimum modis corrumpi potuerint. Cognita enim morborum cauſa & origine, facilius & certius curari poterunt.

3. Menda ergo quatuor cauſis originem ſuam debent, LIBRARIIS, CRITICIS,

(*) *Plinius Lib. II. cap. 7.*

CIS, IMPOSTORIBUS & VETUSTATI, quæ omnia paullatim adterit. I. LIBRARIORUM *incuria*, aut *imperitia*, pleraque ſine dubio menda irrepſerunt, quæ nos nunc exercitos habent; cum enim pleroſque libros deſcriberent, ab iis longe maximam mendorum ſegetem provenire neceſſe fuit. *Incuriæ* peccata tot & tanta ſunt, ut difficillimum ſit ſibi ab ea cavere. Novit enim quiſque, ſi quid exſcribat parum adtentus, non modo ſe adfinia vocabula, dum animus peregrinatur, miſcere; ſed diverſa plane ſcribere, detrahere, addere, & neſcio quot peccata admittere, quorum rationem ipſe poſtea reddere non poſſet, nedum ut alii eam deprehendere queant. *Imperitia* quoque in deſcribendo, ſi magna ſit, ut ſine dubio magna ſæpiſſime fuit in Librariis, monſtra etiam mendorum peperit; cujus exemplorum ingentem copiam omnes MSS. Codices, omnes Criticorum libri ſuppeditant.

4. Sed variis modis imperiti, aut indiligentes Librarii in errorem delabi potuerunt; quos indicaſſe, quoad licebit, inutile non erit. Cum alii dictarent, alii ſcriberent, ab utrisque varia provenire potuerunt menda. Ut a *dictante* incipiam, ille, licet ſtatuamus emendato Codice eſſe uſum, ſi non fuit ſatis peritus, ſæpiſſime decipi potuit, dum non bene legit, quæ bene ſcripta erant. Cum enim manu exararentur omnia, multisque ſine dubio non pulcre pingerent litteras, ut hodie fit, loca fuere, in quibus legendis homines rei aut Linguæ non ſatis periti ceſpitare po-

tuerunt. Voces adfines, aut ſimiles litteras facile miſcebant. Si vox quæpiam bis repeteretur, & forte ad eam uſque vocem, ubi primum occurrebat, dictaſſent; ſæpe fiebat ut, omiſſis interjectis, ea quæ vocem ſecundo repetitam ſequebantur priori proxime ſubjicerent; aut etiam integros verſus, aliud agentes, omitterent. Præterea dictantis, & feſtinantis, lucri cauſa, vox non ſemper fuit ſatis clara, aut pronunciatio ſatis diſtincta; ita ut ſcribentes, licet adtenti, quid dixiſſet, non ſatis intelligentes ſcriberent quod ſibi audiviſſe videbantur, adfineſque ſono litteras, ſyllabas, voces confunderent. Vocabula varia, apud Græcos præſertim, aut eodem, aut pæne eodem modo pronunciabantur, quamvis diverſiſſima, ut poſtea oſtendemus; eaque a ſcribentibus, aut imperitis, aut parum adtentis, facile poterant miſceri; cum præſertim celeriter ſcribentibus, & ſequentia adtendentibus, non ſatis eſſet temporis ad videndum, utrum vox, quam ſcripſerant, loco conveniret, aut ad interrogandum dictantem.

5. Præterea cum *dictans* videret ſæpe, in margine exemplaris, quo utebatur, quiddam ſcriptum; poterat ſuſpicari, verba eſſe a Librario feſtinante omiſſa, quæ Criticus ad oram poſtea ſcripſiſſet; præſertim ſi commode poſſent inſeri, ita ut orationis ſeries iis nequaquam tuebaretur. Attamen ejuſmodi verba ſæpe interpretationes ſunt Grammaticorum, aut eorum qui Codicibus illis uſi erant; quo factum, ut tam ſæpe Critici in contex-

textum orationis admiſſa *gloſſemata*, querantur.

6. Dubium non eſt quin Librarii, qui vitam tolerabant quæſtu, quem in deſcribendis libris faciebant, pluribus ſimul dictarent, ut una opera plura haberent ejusdem operis exemplaria; ſed fuerunt etiam ſine dubio pauperiores, qui vendebant ea quæ ipſi ex libris, nemine dictante, *deſcripſerant*; qua in re, eadem fere irrepere potuerunt menda, quæ vitio *dictantis* debentur, exceptis iis quæ ex mala pronunciatione oriebantur. Præterea dum integra commata, aut etiam integras periodos legunt ac poſtea ſcribunt, feſtinandi cauſa; quid mirum, ſi quidpiam omittunt, aut ſynonymas voces pro aliis ſcribunt? quod in omnibus antiquis Scriptoribus animadvertent, quicumque varias lectiones, e veteribus MSS. Codicibus collectas, paullo adtentius expendent. Innumera ſunt ejusmodi, in variis lectionibus Veteris Teſtamenti, ex Verſione LXX. Intt. & Novi, ut omnibus liquebit, ex inſpectis collectionibus dudum & non ita pridem editis. Poſtremis præſertim ſæculis, quicumque imperiti veteris orthographiæ, ex antiquis Codicibus quidpiam tranſcribebant facile falli poterant, dum alias eſſe voces putarent, quam reipſa erant.

7. Hanc in rem obſervandum non ſemper, apud omnes Gentes, eamdem fuiſſe rationem pingendorum characterum, aut accentuum adſcribendorum. Apud Latinos antiquiſſimis temporibus, character erat quadratus & majuſculus, qualis in veteribus Inſcriptionibus

& MSS. etiamnum cernitur; niſi quod figuræ litterarum calamo tam eleganter pingi non ſolerent, ac ſcalpro. Deinde invaluit ſcriptura, quæ *Langobardica* dicitur, rotundior & ſimilior huic noſtræ, qua hodie utimur. Hac exarati ſunt plerique omnes MSS. Codices, qui nunc exſtant in Bibliothecis, perpauci vetuſtiore illo Romano. Creditur ita dici ea Scriptura, quod MSS. plerique ejus ævi, quo *Langobardi* Italia potiebantur, eo charácterum genere ſint conſcripti. Sunt & qui *Saxonicam* ſcripturam aliasque huic addant; ſed non tantum eſt earum a priore diſcrimen, ut ſeorſim expendi debeant. Vide, hac de re, *Joannis Mabillonii* Lib. V. de re Diplomatica, ubi omnium earum ſcripturarum ſpecimina profert.

8. Sunt in Veteribus, ſeu majuſculis litteris, aliquot ſat ſimiles, præſertim ſi parum eleganter pingantur; quæ non difficulter a Librariis rerum ipſarum imperitis, nec vocum ſignificationem tenentibus, miſceri potuerunt. Cujus rei ratio, in emendationibus, maxima habenda eſt. Similia animadvertenda, de litteris Langobardicis. Sæpe factum ut menda irreperent in Codices Romano vetere charactere ſcriptos, quæ in Langobardicos transfuſa ſunt; deinde & nata nova eorum progenies, ex Langobardica ſcriptura; quibus mendis plurima nunc loca uſque adeo depravata ſunt, ut in integrum reſtitui nulla ingenii ope poſſint.

9. Græcorum etiam characterum aliqua videtur eſſe facta mutatio, nam cum antiquiſſimi

mi

mi quadrati eſſent, quales in Inſcriptionibus viſuntur, poſtea inter ſcribendum videntur rotundiores eſſe facti. Qua de re conſulenda *Palæographia Græca* doctiſſimi Monachi Benedictini *Bernardi de Montfaucon*, Lutetiæ nuper edita. Sed præterea accentus, & ſpiritus, qui in antiquiſſimis Codicibus nulli erant, in recentioribus ſunt additi; unde nata etiam nova menda, dum hæc perperam adpinguntur. Vide, apud eumdem, veterum Exemplarium MSS. ſpecimina.

10. Apud Hebræos, ante tempora captivitatis Babylonicæ, in uſu erat id litterarum genus, quod a Phœnicibus acceperant, & quod vulgo *Samariticum* vocatur, eo quod id ſervarint Samaritæ. Deinde is character in Aſſyriacum mutatus eſt; in Captivitate, ut demonſtrarunt viri doctiſſimi, & potiſſimum *Lud. Capellus*, in Diſſ. de Litteris Hebræorum. Sed & nos quædam diximus, in Diſſertatione de Nummis characteribus Punicis ſignatis, XI. *Bibliothecæ Selectæ* Tomo. Cum Hebræorum Librarii, aut *Scribæ*, homines eſſent, quemadmodum Græcorum & Latinorum, menda ſimilia admittebant, ut poſtea liquido oſtendemus.

11. Verum aliud animadvertere licet, in Codicibus antiquiſſimis, cum Græcis, tum Latinis, quod & in Hebraïcis fuiſſe, ante Maſſoretharum tempora, nonnulli Judæi fatentur; voces, nimirum, nullis interſtitiis ſejunctas, nec ullis interpunctionibus ſeparatas eſſe; aut, minimum, quam plurimas ita conjunctas, quaſi eſſent una vox; quo factum

ut non modo falſis interpunctionibus, ab hominibus non ſatis peritis, corrumperetur poſtea ſenſus; ſed etiam ut ſyllabæ conjungerentur, quas divelli oportebat; aut contra divellerentur, quæ conjungendæ erant. Hinc intelligere licet, munus *Anagnoſtæ*, temporibus illis, non fuiſſe indocti prorſus hominis, cum ejusmodi Codicibus utebantur; nam ex tempore orationem interpoſitis moris dividere, cum diviſa in Codice non eſſet, cujusvis certe non erat. Inſigne ejus rei exemplum legere eſt apud *A. Gellium*, Lib. XIII. c. 30. *Laudabat*, inquit, *venditabatque ſe quiſpiam in Libraria ſedens, homo inepte glorioſus, tamquam unus eſſet, ſub omni cœlo, ſatirarum M. Varronis enarrator; quas partim Cynicas, alii Menippeas adpellant; & jaciebat inde quædam non admodum difficilia, ad quæ conjicienda adſpirai e poſſe neminem dicebat. Tum forte eum ego librum ex iiſdem Satiris ferebam, qui* ὑδροκύων *inſcriptus eſt. Propius igitur acceſſi & noſti, inquam, magiſter, verbum illud, ſcilicet, e Græcis vetus; muſicam quæ ſit abſcondita, eam eſſe nulli rei? Oro te legas hos verſus pauculos, & proverbii iſtius, quod in his verſibus eſt, ſententiam dicas mihi. Lege, inquit, tu mihi potius, quæ non intelligis, ut ea tibi ego enarrem. Quonam, inquam, pacto legere ego poſſum quæ non adſequor? Indiſtincta namque fient & confuſa quæ legero & tuam quoque impedient intentionem. Tunc aliis etiam, qui ibi aderant, compluribus idem comprobantibus deſiderantibuſque, accepit a me librum veterem fidei ſpectatæ, luculente ſcriptum; accepit au-*

autem inconſtantiſſimo vultu & mœſtiſſimo. Sed quid deinde dicam? Non audeo hercle poſtulare, ut credatur mihi. Pueri in ludo rudes, ſi eum librum accepiſſent, non ii magis in legendo deridiculi fuiſſent; ita & ſententias intercidebat, & verba corrupte pronunciabat.

12. Ad hæc omnia, ſi accedat incuria *dictantis* aut *ſcribentis*, aut utriuſque ſimul; potuit alter dictare quod cogitabat, non quod erat in libro, aut alter ſcribere id quod animum ejus avocabat; quod nobis contingit, cum animus diſtrahitur aliis cogitationibus. Indidem variæ luxationes ac tranſpoſitiones, ſequentium ætatum Criticis crucem fixuræ, provenire potuerunt.

13. Præterea & hoc ſæpe accidit, ut a feſtinantibus Librariis per compendium multa ſcriberentur, omiſſis aliquot ſyllabis, quæ Lectori conjiciendæ relinquebantur. Eæ vero vocum contractiones ſæpe male a Librariis aut Criticis intellectæ pepererunt maxima menda; cum in nominibus adpellativis, tum etiam in propriis.

14. Antiquiſſimis temporibus, cum litterarum ſtudia in Græcia atque in Italia etiamnum florerent, Librariis pæne ſolis aut Criticis imperitis, vel æquo audacioribus tribui poterant omnia menda; ſed cum barbaries Orientem, ſub Imperatoribus Chriſtianis, jam invaſiſſet, & una cum ea creviſſet mirum in modum Monachorum numerus; hi cœperunt veteres libros in Monaſteriis exſcribere, cumque plerique homines indocti eſſent, præſertim ad humaniores litteras quod adtinet,

quippe in legendis Liturgiis potiſſimum occupati, menda innumera admittebant. Quod fiebat in libris Græcis, apud Græciæ & Aſiæ Monachos, idem factitabant in Occidente alii Monachi, ad libros Latinos quod ſpectat. Hinc fit ut perpauci ſint Græci, aut Latini Codices MSS. qui non ſcateant mendis, præſertim qui complectuntur res non ita vulgo notas.

15. Igitur cum antiquiſſimi Librarii parum emendate Codices deſcriberent, iique Codices poſtea in manus Monachorum ignariorum inciderent; quid mirum, ſi depravatiſſimi pervenerunt in manus noſtras? Cum autem inventa eſt Typographia, viri docti, pro illo ævo, qui ex MSS. primum typographicis litteris deſcripta ediderunt Veterum monumenta, perſæpe nimis ingenio ſuo indulſerunt, in emendandis quæ vitioſa ipſis videbantur; unde nata in Editionibus, ex primis illis expreſſis, nova menda; quæ nonniſi inſpectis denuo Codicibus MSS. hoc & præteritis ſæculis, tolli a viris doctis potuerunt. Sed & horum multi imperitia, aut audacia nimia, qua conjecturas ſuas, quaſi exploratas lectiones, in Veterum contextum admiſerunt, eorum Scripta conſpurcarunt; ne jam loquar de Typothetarum mendis, quæ vix poſſunt omnino vitari.

16. II. Quot & quanta orta ſint ex Librariorum aut indiligentia, aut imperitia menda ſatis, ut opinor, liquet ex ſuperioribus. Hæc cum CRITICI jam olim animadverterent, hoc in ſe laboris ſuſceperunt, ut exemplaria opti-

optimorum quorumque Scriptorum manu ſuâ emendarent; cum in gratiam amicorum, tum etiam lucelli cauſa, quod exemplaria ab eruditis Grammaticis emendata majore pretio emerentur. Sed cum hi Critici non omnia æque intelligerent, nec pari omnes judicio valerent, ſæpe quæ emendatione indigebant, quaſi ſana transvolarunt; aut contra violentas manus iis, quæ recte poſita erant, adtulerunt. Quæ omnia exemplis ſingillatim poſtea comprobabimus.

17. III. Sed & homines nequam; quos non Criticos vocaverim, cum Critica nequaquam uterentur, ſed FALSARIOS, data opera, varia in Veterum ſcriptis mutaverunt, aut iis detraxerunt, vel adſuerunt, ut legentes fallerent. Quod in antiquitatibus Ethnicis rarius contigit, in quibus operæ pretium non erat fallere; ſed in Eccleſiaſticorum Scriptorum antiquiſſimis monumentis, quæ contendentes Chriſtiani in ſuas quique partes trahere conabantur, frequenter accidit; ut in hujus Operis Præfatione jam monuimus, & aliis exemplis manifeſtis poſtea oſtendemus. In vita *Lanfranci* Benedictini primum Monachi, deinde Cantuarienſis Archiepiſcopi, edita cum ejus Operibus Lutetiæ, anno MDCXLVIII. hæc leguntur: *Quia Scripturæ, Scriptorum vitio, erant nimium corruptæ, omnes tam Veteris, quam Novi Teſtamenti Libros, nec non etiam Scripta SS. Patrum* SECUNDUM ORTHODOXAM FIDEM STUDUIT CORRIGERE.

18. IV. Ad hæc omnia acceſſit VETUSTAS,

TAS, qua factum ut antiquiſſimæ membranæ & chartæ laceræ, vel ita ſitu adfectæ, ut litteræ ſæpe deletæ eſſent, ad poſteros pervenerint. Hoc modo, ſine culpa ulla Librariorum, Criticorum, aut Falſariorum, plurimæ lacunæ in Veterum Scriptis factæ ſunt, quæ ſæpe nullo ingenio expleri poſſunt; aut ſi non incommode expleantur, deſiderium tamen in nobis verorum Scriptoris verborum relinquunt. Exempla rem poſtea clariorem efficient.

CAPUT II.

In quo Mendorum antiquitas, Veterum teſtimoniis, exemplisque demonſtratur.

1. Quamvis quæ a nobis ſuperiore Capite dicta ſunt certiſſima ſint, ut cum ex ipſa re jam conſtat, tum etiam exemplis poſtea liquebit; attamen quia multi de ſinceritate atque integritate Codicum ſacrorum & profanorum judicant, qui non tam ratione moventur, quam exemplis, & præſertim auctoritate; age, ſuperiora, hoc etiam modo, extra omnem dubitationis aleam collocemus.

2. Ut a veteribus Hebræis initium faciamus, ab iis Libros Sacros non ſatis diligenter ſervatos eſſe, ſi dixero, nihil dicam quod non facillimum ſit creditu; ob frequentes eorum ad Idololatriam defectiones, quibus fiebat

bat ut Prophetarum Scripta negligerent. At ipſa hiſtoria ſacra rem, ſine ulla conſectariorum ope, nos docet, cum narrat Librum Legis qui in Templo adſervabatur, & ſeptimo quoque anno publice legi debebat, diu delituiſſe; nec, inventus cum fuiſſet, ſine admiratione, a Rege alioqui pio, Joſia, fuiſſe lectum. Vide 2. Paral. XXXIV, 15. Si Rex, quem ex Lege oportebat ejus exemplar habere, quod quotidie lectitaret, nullum habuit; non eſt credibile vulgo Jeroſolymæ ejusmodi libros emendos, aut deſcribendos proſtitiſſe.

3. Quod ſi, ſtante ac florente regno Judaïco, tam negligentes fuere Judæi Legis ſuæ, cum non modo deberent ejus exemplaria multa habere, quæ diurna ac nocturna manu verſarent, ſed etiam facile poſſent; non eſt veriſimile eos, non modo acciſis rebus, ſed plane profligatis, cum in alieno ſolo, procul a patria, duram & inopem vitam agerent, majorem curam adhibuiſſe, ut multos ac emendatos haberent Codices; aut cura ſua efficere potuiſſe, quod, ſtante, Republica, a viris piis fieri non potuerat. Imo vero multi Patres credidere libros ſacros, in Captivitate Babylonica, plane intercidiſſe. Duorum dumtaxat teſtimonium proferemus. Prior erit *Clemens Alexandrinus*, Stromat. (*) Lib. I. quem credibile eſt rem habuiſſe a Judæis ſui ævi: Κἀν τῇ Ναβουχοδονόσορ αἰχμαλωσίᾳ, διαφθαρεισῶν τῶν γραφῶν, κατὰ τοὺς Ἀρταξέρξου τοῦ Περσῶν βασιλέως χρόνους, ἐπίπνους Ἔσδρας

ὁ

(*) *P. 342. Ed. Colon. an. 1688.*

ὁ Λευίτης Ἱερεὺς γενόμενος, πάσας τὰς παλαιὰς αὖθις ἀνανεούμενος προεφήτευσε γραφάς: *etiam in captivitate Regis Nabuchodonoſor, cum periiſſent Scripturæ, Eſdras Sacerdos, temporibus Artaxerxis Perſarum Regis, adflatu omnes veteres iterum renovans prophetavit Scripturas.* Idem antea (*) dixerat; ſed paullo obſcurius. Scriptor *Synopſeos*, quæ exſtat in ſecundo *Athanaſii* volumine, in Synopſ. Lib. XII. qui eſt Eſdræ: Ἱστορεῖται δὲ καὶ τοῦτο περὶ τοῦ Ἔσδρα, ὅτι ἀπολομένων τῶν βιβλίων, ἐξ ΑΜΕΛΕΙΑΣ τοῦ λαοῦ, καὶ διὰ τὴν πολυχρόνιον αἰχμαλωσίαν, αὐτὸς Ἔσδρας φιλόκαλος ὤν, καὶ εὐφυὴς, καὶ ἀναγνώστης, ἐφύλαξε πάντα καθ' ἑαυτὸν, καὶ λοιπὸν προήνεγκε, καὶ πᾶσιν ἐκδέδωκε, καὶ οὕτως διασώζεται τὰ βιβλία: *narratur & hoc de Eſdra, cum periiſſent Biblia* NEGLIGENTIA *populorum, & propter diuturnam captivitatem, ipſum Eſdram, cum eſſet rerum honeſtarum ſtudioſus, bonæ indolis, & lector, ſervaſſe omnia apud ſe, & poſtea protuliſſe, ac omnibus edidiſſe, quo pacto ſervata ſint Biblia*, Similia poſſent ex (†) *Chryſoſtomo* & (‡) *Theodorito* proferri.

4. Quæ non adfero, quod credibile mihi fiat Eſdram ex memoria, aut adflatu omnes libros veteres reſtituiſſe; ſed quia videtur omnino hæc hiſtoria orta eſſe ex aliqua vera narratione. Nimirum, corrupti erant Libri Sacri, negligentia populorum & longinquitate temporum, eoſque Eſdras recenſuit, quatenus

(*) P. 329. (†) *Homil. VIII. in Ep. ad Hebr.*
(‡) *Præfat. in Cantic.*

tenus licuit. Hæc enim eſt opinio vulgo inter recentiores Judæos recepta. *Elias Levita*, in Præf. tertia ſui *Maſſoreth hammaſſoreth* fol. 44. Ed. *Seb. Munſteri*, ita eam exponit בגלות ראשינה אבדו רוב וגו׳ *in captivitate prima, perierunt plurima exemplaria, diſtracta ſunt, paucaque incorrupta manſerunt, & præterea qui noverant biblicos libros mortui erant; ut coactus fuerit Esdras & Concilium ejus reformare coronam, ſecundum vetuſtatem ſuam, & emendare libros.* Vide & ſequentia.

5. Verum antiquiores Judæi, poſt hæc etiam tempora, non ſatis emendatos fuiſſe libros ſuos faſſi ſunt; forte propter negligentiam eorum, qui poſtea vixerunt. Ita *Demetrius*, apud *Ariſteam* p. 13. Ed. nuperæ Oxonienſis, de libris Judæorum, qui in Bibliotheca Alexandrina deerant, Ptolemæum adloquitur: Τοῦ νόμου τῶν Ἰουδαίων βιβλία, σὺν ἑτέροις ὀλίγοις τισὶν, ἀπολείπει. τυγχάνει γὰρ Ἑβραϊκοῖς γράμμασι καὶ φωνῇ λεγόμενα. ΑΜΕΛΕΣΤΕΡΟΝ δὲ, καὶ οὐχ ὡς ὑπάρχει, ΣΕΣΗΜΑΝΤΑΙ, καθὼς ὑπὸ τῶν εἰδότων προσαναφέρεται, προνοίας γὰρ βασιλικῆς οὐ τέτυχε. δέον δ' ἐστὶ καὶ ταῦτα ὑπάρχειν παρά σοι διηκριβωμένα: *legis Judaicæ libri, cum paucis quibusdam aliis, deſunt. Dicuntur enim eſſe Hebraïcis litteris & lingua; ſed negligentius, nec ut merentur, exarati, ſicut ab intelligentibus perhibetur. Regia enim providentia nondum iis contigit. Oportet autem ut & illi ſint, apud te, diligenter deſcripti.* Hæc pæne verbatim repetit *Joſephus* Ant. Jud. Lib. XII.

XII. c. 2. habetque etiam: συμβέβηκε δ' αὐτὰ καὶ ἀμελέστερον ἢ ἔχει σεσημάνται: *contigit eos negligentius, quam oportuit, exarari*; nam pro ἔχει, quod nihil hic ſignificat, legendum ἐχρῆν, aut ἔδει, *oportebat*, quod reſpondet τοῦ ὑπάρχειν, *Ariſteæ*, quod aliquando ſignificat *promereri*. Hanc etiam hiſtoriam præſtare nolim; ſed hoc ſaltem hinc patet, ante verſionem LXX. Intt. non ſolitos eſſe Judæos, magna diligentia, Codices Sacros deſcribere.

6. Neque hoc figmentum eſſe, aut Helleniſtæ Judæi vanam opinionem, oſtendit ipſa LXX. Interpretum Tranſlatio; ex qua manifeſto liquet eos exemplari emendatiſſimo, aut adcurate deſcripto uſos non eſſe. Frequenter enim falluntur, dum aliter legunt, quam oportet, aut adfines figura litteras miſcent; ut cum in *Critica Sacra*, tum in *Notis Criticis*, multis oſtendit *Lud. Capellus*, & nos quoque, in Commentario in Pentateuchum ceteroſque V. Teſtamenti libros, non raro demonſtravimus. Scio aliter ſenſiſſe *Joan. Buxtorfium*, virum Rabbinica eruditione inſtructiſſimum; ſed in rebus Criticis plane hoſpes fuit, & ab omnibus pæne peritioribus Interpretibus cum Veteris, tum Novi Teſtamenti, hac in re, diſſentit.

7. Cum autem Judæi, aliquot poſt ſæculis, animadverterent Codices non ſatis emendatos circumferri; quæſitis antiquiſſimis, ſed exiguo numero: ex iis Maſſoram conflarunt, at-

atque deſcriptum iri poſthac Codices ſacros decreverunt; quod quando & quomodo factum ſit docuit is, quem modo laudavimus, *Lud. Cappellus*, in *Arcano punctationis*, ejusque *vindiciis*. Idem etiam oſtendit non aliter de Judæorum Criticis, quos illi *Maſſorethas* vocant, quam de aliis judicandum; adeoque illorum judicium a quovis viro erudito iterum ad examen revocari poſſe.

8. *Samaritæ* etiam, qui Pentateucho veteribus, ut antea diximus, Hebræorum litteris exarato utuntur, paſſi ſunt in ſuum Codicem multa menda illabi; ut paſſim obiter demonſtravimus, in Comment. in Pentateuchum. Habuerunt quoque illi ſuos Criticos, qui multos locos aut emendarunt, aut emendare conati ſunt; ſed & nonnullos corruperunt, ut exemplis poſtea liquebit.

9. Nunc ad Græcos libros veniendum eſt, eosque cum ſacros, tum profanos; & a poſterioribus quidem initium faciemus, quia minus eſt, ad eos quod adtinet, difficultatis. Nemo eſt, cui ſanum ſit ſinciput, qui, re pſa ſpectata, in dubium revocare poſſit, an facile potuerit fieri ut menda admitterent Græcorum Librarii, ob rationes, quas ſuperiore Capite adtulimus. At ſi umquam inſpexerit manu ſcriptos Græcos Codices, etiam optimæ notæ, & antiquiſſimos; aut etiam virorum eruditorum, qui illuſtrandis veteribus Scriptoribus Græcis operam dedere, Scripta nonnulla legerit; non modo potuiſſe fieri, ut multa menda irrepſerint in MSS. Codices,

ſed revera irrepſiſſe illico fatebitur. Qui hæc in animum revocare neglexerit, nec umquam conſiderarit, & tamen volet de iis quæ diximus judicare; is vero non rationibus, ſed helleboro indigebit.

10. Adferam tamen duo loca doctiſſimi Geographi *Strabonis*, ex quibus adparebit novas non eſſe de corruptelis Librariorum querelas, & quantum diligentiam ſolerent Græci adhibere, ne iis fallerentur. Igitur ille Lib. XIII. p. 419. ubi agit de *Ariſtotelis* & *Theophraſti* libris, deque mendis quæ vetuſtate, & malorum Criticorum opera, in illos irrepſerant, pergit his verbis de Librariis loqui: βιβλιοπῶλαί τινες ΓΡΑΦΕΥΣΙ ΦΑΥΛΟΙΣ χρώμενοι, καὶ οὐκ ἀντιβάλλοντες, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων συμβαίνει τῶν εἰς πρᾶσιν γραφομένων βιβλίων, καὶ ἐνθάδε, καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ: *Multum etiam hanc in rem & Roma contulit* — *& Bibliopolæ quidam* LIBRARIIS MALIS *uſi, neque conferentes* (deſcripta exemplaria cum Archetypis) *quod & aliis accidit libris, qui vendendi cauſa ſcribuntur, & hic* (Romæ) *& Alexandriæ.*

11. Cum *Strabo* de Nilo ſcripturus eſſet, & conquiſiviſſet eos qui ante ipſum de eo flumine egerant; invenit, inter alios, *Eudorum* & *Ariſtonem* Peripateticos; ſed exemplaribus ſuis ſatis fidere non audebat, ut teſtatur, niſi eos cum aliis contuliſſet; quæ tamen cum non poſſet reperire, eos Scriptores inter ſe contulit: Ἐγὼ γοῦν, inquit Lib. XVII. ἀπορούμενος ἀν-

τι-

πυξίφων εἰς τὴν ἀντιβολὴν, ἐκ θατέρου θάτερον ἀντέβαλον : *ego igitur deſtitutus exemplaribus, ad collationem faciendam, alterum cum altero contuli.* Qua in re, Geographus propriis utitur vocibus. Gloſſæ Veteres: ἀντιβάλλω βιβλία, *confero.* Ἀντιβάλλω, *recognoſco.*

12. Proprium hoc munus fuit Criticorum, quod neceſſe fuit, inter Græcos, exerceri, ex quo lectitare antiquiorum monumenta, cum aliqua voluptate, cœpere; nam ejusmodi lectionis ſtudioſis nihil antiquius eſt, quam ut habeant emendata exemplaria. Certe nulla eſt voluptas legentium ea quæ non intelliguntur, aut quæ neſcimus an edita ſint eo modo, quo a nobis leguntur, ab eo qui primus ea ſcripſit. Sic cum *Alexander* ſecum ferre ſtatuiſſet Iliadem, quaſi τὸ πολεμικῆς ἀρετῆς ἐφόδιον, *virtutis bellicæ viaticum*, ἔλαβεν Ἀριστοτέλους διορθώσαντος, ἣν ἐκ τοῦ νάρθηκος καλοῦσιν, *accepit ab Ariſtotele, qui emendarat, quam ex narthecio vocant.* Fuit, nimirum, ejusmodi editio, quam ita vocabant, quia exacta dicebatur ad id exemplar, quod *Ariſtoteles* emendarat, quodque Alexander in nartheticio circumferre ſolebat, ut docet in ejus vita *Plutarchus.*

13. Hinc factum ut multi crediderint *Ariſtotelem* primum Criticam inveniſſe. *Dio Chryſoſtomus* Orat. LIII. de *Homero:* (*) Ἀριστοτέλης, ἀφ' οὗ φασι τὴν κριτικήν τε καὶ γραμ-

μα-

(*) *Pag. 713. Ed. Morel.*

ματικὴν ἀρχὴν λαβεῖν, ἐν πολλοῖς διαλόγοις περὶ τοῦ ποιητοῦ διέξεισι, θαυμάζων αὐτὸν, ὡς τὸ πολὺ, καὶ τιμῶν: *Ariſtoteles, a quo aiunt Criticam & Grammaticam initium cepiſſe, in multis dialogis de Poëta agit, eum ſummopere miratur, & magni facit.* Sed ante hæc tempora, fuerant qui *Homeri* lectione delectarentur, & qui proinde emendata ejus Poëmatum habere exemplaria conarentur. Itaque antiquiores videntur fuiſſe Critici, licet eorum nomina ad nos non pervenerint. Quod liquet ex *Æſchinis* Dial. III, 7. ubi vide quæ a nobis adnotata ſunt. At ab ætate *Ariſtotelis*, cœpit hæc ſcientia florere, (*) poteſtque ab illo veluti διαδοχὴ Criticorum, non ſecus ac Philoſophorum, tradi. Sed nunc id non agimus, ut Criticorum Hiſtoriam texamus; ſatis nobis erit, ſi ipſam Artem illuſtrare, aliqua ex parte, poſſimus.

14. Liquet ex ſuperioribus hanc non fuiſſe novam Eruditorum querelam, de negligentia aut imperitia Librariorum, a quibus Ethnicorum Græci Codices deſcripti ſunt. Cum vero ab iisdem, aut ſimilibus Librariis deſcriberentur Exemplaria Verſionis LXX. Interpretum, & Novi Teſtamenti; non erit mirum, ſi dicamus ab iis ſimilia in Sacris admiſſa peccata. Neque enim putandum eſt homines lucri cupidos multo majorem curam adhibuiſſe, in deſcribendis Libris Sacris, quam profanis. Imo vero quo plura vendi poterant horum exemplaria, quam illorum, poſtquam no-

(*) *Vide G. J. Voſſium in Ariſtarcho Lib. I. c. 6.*

nomen Chriſtianum crevit; eo plures, imperitioresque Librarii, aut Monachi ei rei operam dabant, & magis feſtinabant. Inanes non eſſe has conjecturas, manifeſto oſtendunt Codices MSS. Veteris & Novi Teſtamenti, quorum nullum invenire licet, qui non ſcateat mendis. Qua de re conſulendæ ſunt variarum lectionum in utrumque collectiones, in Bibliis Polyglottis Londinenſibus, & in Editione Novi Teſtamenti *Milliana*. Cave autem putes, poſtremis dumtaxat ſæculis, ita ſe geſſiſſe Librarios; jam enim, ab antiquiſſimis temporibus, ſimilia queſti ſunt Patres.

15. Eorum aliquot loca ſunt hic a nobis adferenda, in eorum gratiam qui cum numquam eos legerint, de hoc negotio, ex metaphyſicis quibuſdam notionibus judicare aliquando adgrediuntur. Sic ergo *Origenes*, vir non modo ſui ſæculi doctiſſimus, ſed & corruptorum Codicum diligentiſſimus emendator, in Comment. in Matthæum pag. 439. Edit. Huëtianæ, laudato loco e Pſ. CXVII. Hebraïce: δοκεῖ μοι ὑπὸ Ἑλλήνων συνεχῶς γεγραφόμενα τὰ εὐαγγέλια, μὴ εἰδότων τὴν διάλεκτον, συγκεχύσθαι ἐν τοῖς κατὰ τὸν τόπον ἔχουσιν αὐτὰ ἀπὸ προειρημένου ψαλμοῦ; *Evangelia, a Græcis dialecti* (Hebraïcæ) *ignaris frequenter exſcripta, corrupta eſſe mihi videntur in hoc loco, in iis quæ habebantur ex memorato Pſalmo.* Idem Comment. in Joannem, p. 151. Οὐ καταφρονητέον οὖν τῆς περὶ τὰ ὀνόματα ἀκριβείας τῷ ἀπαρα-

λείως βουλομένῳ συνιέναι τὰ ἅγια γράμματα· τὸ μέντοιγε ἡμαρτῆσθαι ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς ἀντιγράφοις τὰ περὶ τῶν ὀνομάτων πολλαχοῦ, καὶ ἀπὸ τούτων ἄν τις πεισθείη ἐν τοῖς εὐαγγελίοις: *contemnenda non eſt adcurata circa nomina diligentia, ei qui voluerit probe intelligere ſanctas litteras. Peccatum quidem frequenter fuiſſe,* (in Evangeliis) *ad nomina quod adtinet, in Græcorum exemplaribus, facile quis hinc perſuadeatur.*

16. Sed eſt utroque illo loco inſignior alius, in Comment. in Matth. p. 381. ubi ſuſpicatur hæc verba Matth. XIX, 19. *& diliges proximum tuum, ſicut teipſum*, addita fuiſſe Evangeliſtæ; quod an verum ſit nunc quidem non quæram, nec rationes *Origenis* expendere adgrediar. Tum vero ſubjicit: πολλὴ γέγονεν ἡ τῶν ἀντιγράφων διαφορά, εἴτε ἀπὸ ῥᾳθυμίας τινῶν γραφέων, εἴτε ἀπὸ τόλμης τινῶν μοχθηρᾶς τῆς διορθώσεως τῶν γραφομένων, εἴτε καὶ ἀπὸ τῶν τὰ ἑαυτοῖς δοκοῦντα ἐν τῇ διορθώσει προστιθέντων ἢ ἀφαιρούντων: *magna fuit exemplarium diſcrepantia, ſive propter negligentiam quorumdam librariorum, ſive propter audaciam quorumdam, male corrigentium quæ ſcripta erant, ſive etiam propter eos qui in correctione quæ ſibi videntur addunt, aut detrahunt.*

17. Hæc ille, de Novo Teſtamento, de Vetere vero ita: Τὴν μὲν οὖν ἐν τοῖς ἀντιγράφοις τῆς παλαιᾶς διαθήκης διαφωνίαν, Θεοῦ διδόντος, εὕρομεν ἰάσασθαι, κριτηρίῳ χρησάμενοι ταῖς λοιπαῖς ἐκδόσεσι. τῶν γὰρ ἀμφιβαλλομένων παρὰ τοῖς ἑβδομήκοντα, διὰ τὴν τῶν ἀντιγράφων διαφωνίαν, τὴν κρίσιν ποιησά-

ποιησάμενοι ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἐκδόσεων, τὸ συνᾷδον ἐκείναις ἐφυλάξαμεν, καὶ τὰ ἑξῆς: *diſcrepantiam vero, quæ occurrebat in exemplaribus Veteris Teſtamenti, Deo favente, invenimus qui ſanaremus, reliquis editionibus uſi, unde judicium ferremus; nam cum judicaſſemus de iis, quæ dubia ſunt apud LXX. Intt. propter varietatem exemplarium, ex ceteris editionibus, ſervavimus id in quo conſentiebant, &c.*

18. At diligentia *Origenis* non obſtitit quominus paullo poſt *Lucianus* & *Heſychius* ſimiles recenſiones inſtituerent, ob mendorum multitudinem & editionum varietatem. Operæ pretium eſt audire quæ de *Luciano* habet *Suidas*: Τὰς ἱερὰς βίβλους θεασάμενος πολὺ τὸ νόθον εἰσδεξαμένας, τοῦ γε χρόνου λυμηναμένου πολλὰ τῶν ἐν αὐταῖς, καὶ τῆς συνεχοῦς ἀφ' ἑτέρων εἰς ἕτερα μεταθέσεως, καὶ μέντοι καί τινων ἀνθρώπων πονηροτάτων, οἳ τοῦ ἑλληνισμοῦ προεστήκεσαν, παρατρέψαι τὸν ἐν αὐταῖς θελησάντων νοῦν, καὶ πολὺ τὸ κίβδηλον ἐνσκευασαμένων, αὐτὸς ἁπάσας ἀναλαβὼν ἐκ τῆς ἑβραΐδος ἐπανεσώσατο γλώσσης, ἣν καὶ αὐτὴν ἐς τὰ μάλιστα ἦν ἠκριβωκώς, πόνον τῇ ἐπανορθώσει πλεῖστον εἰσενεγκάμενος: *hic cum animadvertiſſet ſacros libros multa adulterina recepiſſe, quod tempus in illis multa depravaſſet, & propter continuam ab aliis in alia tranſlationem. Quin etiam cum improbiſſimi quidam homines, qui Hellenismo favebant, eorum ſenſum pervertere voluiſſent, & multa adulterina in eos introduxiſſent, ille omnes libros adſumtos ex Hebraïca Lingua reſtituit in integrum, ea adcurate percognita, & multo labore*

in emendatione collocato. Vide eumdem, in voce ναλσύδ; unde liquet hæc ex *Symeone Metaphraſte*, in Martyrio Luciani, eſſe petita. Fortaſſe, ut ſuſpicantur viri docti, & *Origenes*, & *Lucianus* & *Heſychius* corruperunt ipſi non raro LXX. Intt. dum Codices corruptos emendare nituntur. Verum hoc ad noſtrum inſtitutum nihil facit, qui hoc unum hic agimus, ut oſtendamus, ab antiquiſſimis temporibus, multa a Librariis in Sacris Libris corrupta fuiſſe; quod ex adlatis locis liquet.

19. Poſſemus hiſce adjungere multa *Hieronymi* loca, ex quibus idem comprobaretur. Sed in re clara temperandum eſt ſtylo, poſſuntque Lectores ejus Prologos adire in Scripturæ libros. Videantur præſertim Prologi in libros Paralipomenon, & in quatuor Evangelia. Sed & poſtea nonnulla, prout res poſtulabit, ex eo loca proferemus. Aliorum quoque Patrum teſtimonia adjicere liceret, ſed profecto & res ipſa & quæ jam dicta ſunt ac dicentur ſatis haberi debebunt, aut neſcio quid ſit ſatis.

20. De Codicibus Latinis ſimilia dici poſſe, ac de Græcis, nemo negaverit; & ſimiliter corruptos eſſe docent omnes omnium Gentium Critici, qui MSS. Codices tractarunt. Aliquot tantum hac de re loca Veterum proferam; ex quibus liquebit, quam antiqua ſint menda, & quantæ ea de re fuerint dudum Eruditorum querelæ. *Livius* Lib. XXXVIII. C. 55. indicata, ex *Val. Antiate*, ſumma auri

ri & argenti, quam Antiochus dediſſe diceba-tur *L. Scipioni*, & quæ falſa videbatur: *malim*, inquit, *librarii mendum, quam mendacium Scriptoris eſſe. Cicero* vero Ep. ad Quintum fratrem Lib. III. Ep. 5. *De Latinis vero* (libris, quos ſibi comparari cupiebat Quintus) *quo me vertam neſcio, ita mendoſe & ſcribuntur & veneunt. Symmachus* de ſervis ſuis, a quibus *Plinium* tranſcribi curaverat, Lib. I. Ep. 18. ad Auſonium: *Si te amor habet naturalis Hiſtoriæ, quam Plinius laboravit, en tibi libellos quorum præſentanea copia fuit; in qua, ut opinor, opulentia eruditioni tuæ negligens veritatis librarius diſplicebit. Sed mihi fraudi non erit emendationis incuria. Malui enim tibi probari mei muneris celeritate, quam alieni operis examine. Palladius* in Præfatione libri de Inſitione: *Quod volumina hæc ruris colendi, ſerius quam juſſeras. ſcripta ſint, librarii manus ſegnior fecit; cujus ego tarditatem numquam maligne æſtimo. Scio enim quo frequenter inclinet argutia famulorum. Malo operam ejus exſpectare, quam timere. —— Velocitas procurrit in facinus, ſegnities figuram benignitatis imitatur.* Non ergo nos ſoli querimur Librarios nimium feſtinaſſe. Nonnulla ex hiſce locis & alia quædam, hanc in rem, laudavit *Joann. Wowerius* Polymathiæ Cap. XVIII. ab initio. Ipſum, ſi videatur, adeat Lector.

21. Hinc factum ut eruditi Grammatici gloriam, ſaltem apud poſteros, nacti ſint, ex collatione veterum librorum, diligentique eorum emendatione; ut *Valerius* ille *Probus*, cujus

jus meminit *Suetonius*, in libro de Illuſtribus Grammaticis, c. 24. *Legerat in Provincia*, inquit, *quoſdam veteres libellos, apud Grammatiſtam, durante adhuc ibi antiquorum* (Codicum, ut videtur) *memoria, necdum omnino abolita, ſicut Romæ* (ubi libri recens exſcripti præferebantur veteribus) *Hos cum diligentius repetere, atque alios deinceps cognoſcere cuperet; quamvis ſe contemni, magisque opprobrio legentibus, quam gloriæ & fructui eſſe animadverterat, nihilominus in propoſito manſit; multaque exemplaria contracta emendare, ac diſtinguere, & adnotare curavit, ſoli huic, nec ulli præterea Grammatices parti deditus.* Alii ſimilia fecerunt, quorum nomina collegit *J. Ger. Voſſius* in Ariſtarcho, Lib. I. c. 6.

22. Libri qui veteres & emendati habebantur cariore pretio veniebant, qua in re ne fallerentur ſtudioſi a Librariis, ſæpe Grammaticos adhibebant; qui libros; quos cupiebant emere, prius inſpicerent. Diſcere hæc licet ex hiſtoriola, quæ habetur apud *A. Gellium*, Lib. V. C. 4. *Apud ſigillaria, forte in Libraria, ego & Julius Paulus, vir memoria noſtra doctiſſimus, conſederamus; atque ibi expoſiti erant Annales Fabii, bonæ atque ſinceræ vetuſtatis libri, quos venditor ſine mendis eſſe contendebat. Grammaticus autem quiſpiam de nobilioribus, ab emtore ad ſpectandos libros adhibitus, reperiſſe unum in libro mendum dicebat; ſed contra Librarius in quodvis pignus vocabat, ni in una nuſpiam littera delictum eſſet* &c. Quin & magna pecunia a litterarum ſtudioſis conducebantur libri emendati ab

cru-

eruditis Grammaticis, ſi quid difficultatis occurreret. Exemplum ejus rei ſuppeditat idem *Gellius* Lib. XVIII. c. 5. Antonius Julianus contendebat ſcripſiſſe *Ennium*, in quodam verſu *quadrupes eques*, non *equus;* quod probabat non tantum *Virgilii* & *Lucilii* locis, ſed etiam vetuſto codice, de quo ita loquitur: *Librum ſummæ atque reverendæ vetuſtatis, quem fere conſtabat Lampadionis manu emendatum, ſtudio pretioque multo, unius verſus inſpiciendi cauſa conduxi, &* eques, *non* equus, *ſcriptum in eo verſu inveni.*

23. Hæc cum ita ſint, nemo, qui non ſit in Veterum lectione plane hoſpes, negare ſuſtinuerit, poſſe in eorum Scriptis ſupereſſe menda, imo permulta re vera etiamnum iis ineſſe; ac proinde Antiquitatis ſtudioſis utiliſſimam eam eſſe Criticæ partem, quæ de emendatione agit. Aliorum, qui nihil legunt præter Syſtemata Theologica, aut ejusmodi libros, & de hiſce rebus ex præconceptis temere opinionibus judicare audent, ſuffragia nihil moror. Neque illi hæc legent, neque nos eorum Scripta evolvemus; ſed Juventuti, quæ ab illis decipi poteſt, ſuccurrendum judicavimus.

C A-

CAPUT III.

De Mendis ex imperitia Dictantis ortis; 1. quod litterarum ductus non adſequeretur.

1. Quæ antea diximus de variis rationibus, quibus menda naſci potuerunt, ea nunc ſunt exemplis illuſtranda; qua quidem in re, nobis facilius eſſet modum excedere, quam intra modum manere; ſi vellemus exempla congerere e Scriptis Criticorum ſuperioris aut hujus ſæculi, apud quos innumera omnium generum exſtant. Sed hanc nobis legem impoſuimus, ut fere ubique aut antiquiora dumtaxat, aut a nobis animadverſa proferamus, & paucis contenti ſimus. Antiqua exempla non modo probabunt quod volumus, ſed & auctoritate eorum a quibus ea accipiemus iis, qui quam maxime νεωτερίζοντες nihil tamen niſi antiquitatem crepant, os occludent. In noſtris vero, ſi peccemus, venia digniores erimus, quia conjecturas tantum proferre nos profitemur. Forte (nam & hoc monendum) contigiſſe poſſet, ut conjecturæ hæ noſtræ ab aliis Criticis eſſent interdum occupatæ; ſicut accidit ſæpe viris eruditis, ex quo Critica colitur, ut ſimilia inſcii potulerint. Neque enim ſemper plures editio-

tiones conſulere potuimus, aut omnes Criticorum commentarios evolvimus, aut inſpicere etiam licuit, vel omnium olim lectorum recordamur. Itaque ſi quid hic occurrat ab alio præceptum, non minus noſtrum eſt; quam ejus qui præcepit, quicumque ſit. Si quis tamen felicioris forte conjecturæ gloriolam alii tribuere malit, id æquo animo feremus, & nobis occinemus illud Homericum

> Τέτλαθι δὴ κραδίη, καὶ κύντερον ἄλλο ποτ' ἔτλης.

Cum vero ab initio hujus Opuſculi Linguas Latinam, Græcam & Hebraïcam conjunxerimus, ex tribus illis Linguis exempla paſſim petemus. Sequemur autem ordinem, quem antea Cap. I. in originibus mendorum adſignandis obſervavimus; incipiemusque proinde a mendis, quæ ex vitio *Dictantis* orta ſunt.

2. I. Cum nec omnes Librarii, aut quicumque exemplar, ex quo dictabatur Opus quodpiam, ſcripſerant, ſatis eleganter litteras pingerent, & vetuſtas ductus earum partim delere potuiſſet; non mirum eſt, ſi qui dictabat interdum male legeret, & perperam quidpiam efferret. Tria ejusmodi erroris exempla proferemus, ex Præfatione *C. Plinii Secundi*, in Hiſtoriam Naturalem; quamvis poſſent etiam tribui auri *Scribentis*, fateor enim perſæpe non unam poſſe eſſe unius mendi originem. At nobis ſatis eſt, in re ejusmodi,

di, ſi ea menda, non ſine veriſimilitudine, ex priore fonte manare potuiſſe judicentur. Quod & de ceteris exemplis, poſtea proferendis, ſemel dictum eſſe volumus.

3. In (*) Pariſienſi Editione, aliam enim, cum primum hæc ſcripſimus, non inſpexeramus, ita loquitur *Plinius*, de ſuis collectaneis: *Viginti millia rerum dignarum cura—ex lectione voluminum circiter duum millium, quorum pauca admodum ſtudioſi adtingunt, propter ſecretum materiæ, ex exquiſitis auctoribus centum, incluſimus triginta ſex voluminibus*, ABJECTIS *rebus plurimis, quas aut ignoraverant priores, aut poſtea invenerat vita.* An ergo *Plinius* quæcumque priores ignoraverant, aut quæ vita invenerat, poſt illorum ætatem, *abjecit;* ut nihil prorſus diceret, niſi quod ante ipſum litteris mandatum eſſet? An timuiſſet ſibi vitio verti, ſi quid ſcriberet, quod in priorum monumentis dudum non legeretur; cum id laudari ſoleat in omnibus Scriptoribus, & maximopere omnes facere nitantur? Non opinor, imo vero contrarium liquet ex hoc opere, ubi innumera (†) ſuo ævo reperta memorat, quæ a nemine forte umquam ſcripta erant. Itaque lege ADJECTIS, atque intellige eum *adjeciſſe* iis, quæ antea ſcriptæ fuerant, *res plurimas, quas aut ignoraverant priores, aut poſtea invenerat vita.* (‡) Forte dictantem adfinis figura B & D in

(*) *Ann. 1685. in uſum Delphini.* † *Scripſit ſine dubio primus, qua habet Lib. XVIII. C. 20. De Treverico agro*

(‡) *Vide hujus ipſius Cap. §. 12. unde liquet mendum eſſe Editionis Harduinianæ.*

D in litteris Romanis decepit, quæ, ductu interiore litteræ B deleto, non multum abit a figura τῦ D.

4. In ſequentibus verbis mendum etiam eſſe videtur, haud multo minus manifeſtum: *Nec dubitamus*, inquit, *multa eſſe, quæ nos præterierint, Homines enim ſumus, & occupati officiis, ſubciſivisque temporibus iſta curamus, id eſt, nocturnis, ne quis veſtrûm putet* HIS *ceſſatum horis. Dies vobis impendimus, cum ſomno valetudinem computamus.* Sic in MS. legerat *Jac. Dalechampius*, ſic edidit *Joan. Harduinus*. Frigidum omnino eſt illud: *nequis veſtrûm putet his ceſſatum horis;* legendumque prorſus videtur SUIS, ita ut *Plinius* hoc velit: nequis veſtrûm putet, ut hæc ſcriberem, me ceſſaſſe ab officio, quod *ſuis horis* a me exſpectare potuit, ſcitote me nocturno tempore hæc ſcripſiſſe. *Plinius* ita tempus ſuum deſcripſerat, ut nec amici queri poſſent *ſuas horas*, quas, nempe, officiis ipſis exhibendis impendere eum oportebat, in ſtudiis ab eo collocari. *Horæ* illæ, quæ hic ſpectantur, erant hora, exempli gratia, ſalutandorum Cæſaris & magiſtratuum, & hora qua cauſſæ dicebantur, de quibus *Martialis* Epig. Lib. IV. Ep. 8. ubi curas totius diei deſcribit:

Prima ſalutantes, atque altera diſtinet hora,
Exercet raucos tertia cauſſidicos.

Vide *Plinium* juniorem in Ep. V. Lib. III. ubi de

de vita avunculi ſui, quæ Epiſtola mire hæc ejus verba illuſtrat.

5. Eſt in eadem præfatione tertius locus, in quem mendum irrepſit, ut videtur, eodem modo; idque eo facilius, quod Librarii vocem non adſequerentur, ubi ita *Plinius*, de hiſtoria a ſe ſcripta: *Nos quidem omnes, patrem, te, fratremque diximus, opere juſto; temporum noſtrorum hiſtoriam orſi, a fine Aufidii Baſſi. Ubi ſit ea quæres? Jam pridem peracta* SANCITUR. Conjecit nuperus editor Plinii *Harduinus*, *ſarcitur*, quod interpretatur: *revocatur*, *retractatur*, *adcuratius elimatur*. Certe is videtur eſſe oportere ſenſus *Plinii*; ſed *ſarcire* hoc non ſignificat. Malim SARRITUR, voce petita e re ruſtica, & quæ ſignificat ſarculo noxias aut inutiles herbas evellere; ita ut velit *Plinius*, ſe perfeciſſe quidem hiſtoriam, ſed eam veluti *ſarriendam*, hoc eſt, inutilibus aut falſis circumſtantiis liberandam. De *ſarritione* ipſe multis egit Lib. XVIII. Capp. 21. & 26. Novam fateor eſſe metaphoram, ſed ſimiles paſſim, & audaciores etiam in *Plinio* leguntur.

6. Ut exempla nonnulla e Græcis adferamus, mihi videtur locus *Platonis*, initio Phædri, eodem modo corruptus, quod litteræ in media voce dictantis oculos fugerint. Poſtquam Socrates explicuit fabulam, de Orithyia a Borea rapta, quaſi ſeptemtrionalis venti impulſu delapſa & mortua eſſet, ſubjicit: ἐγὼ δὲ, ὦ Φαῖδρε, ἄλλως μὲν τὰ τοιαῦτα χαρίεντα

ἡγου-

ἡγοῦμαι. λίαν δὲ δεινοῦ καὶ ἐπιπόνου, καὶ οὐ πάνυ εὐτυχοῦς ἀνδρὸς, κατ' ἄλλο μὲν οὐδὲν, ὅτι δὲ αὐτῷ ἀνάγκη μετὰ τοῦτο τὸ τῶν Ἱπποκενταύρων εἶδος ἐπανορθοῦσθαι, καὶ αὖθις τὸ τῆς Χιμαίρας. καὶ ἐπιῤῥεῖ δὲ ὄχλος τοιούτων Γοργόνων καὶ Πηγάσων καὶ ἄλλων ἀμηχάνων πλήθη τε καὶ ἀτοπίαι τερατολόγων τινῶν φύσεων. αἷς εἴ τις ἀπιστῶν προσβιβᾷ κατὰ τὸ εἰκὸς ἕκαστον, ἅτε ΑΓΡΟΙΚΩι τινὶ σοφίᾳ χρώμενος, πολλῆς αὐτῷ χολῆς δεήσει: *ego autem, ó Phædre, ingenioſa quidem illa exiſtimo, ſed hominis acerrimi & laboris patientiſſimi, nec valde felicis: non alia de cauſa, quam quod ei poſtea neceſſe ſit formam Centaurorum, ut & Chimæræ, emendare. Confluit & turba ejusmodi Gorgonum & Pegaſorum, & aliarum, quæ eſſe nequeunt cum multitudine, tum abſurditate, monſtroſarum naturarum. Quibus ſi quis non credens diligentiam adhibeat, ut ſingula, quemadmodum par eſt, interpretetur,* RUSTICA *quapiam ſapientia uſus, otio nimium indigebit.* Neminem eſſe puto, qui intelligat cui uſui ſit *ruſtica ſapientia*, ad inveniendum fabularum latentem ſenſum, & abſurdas narrationes ad rectam rationem ac veriſimilitudinem arguta interpretatione revocandas. Certe Stoïci aliique Philoſophi, qui talia adgreſſi ſunt, non verebantur ne propterea rus redolerent. *Plato* ipſe aliquando idem factitat, & antea hæc interpretamenta χαρίεντα vocat, hoc eſt, ingenioſa & ſcita. Contra ἀγροῖκος *illepidum* & *parum ſcitum* ſonat. Sed legendum ΑΓΡΕΥΤΙΚΗι τινὶ σοφίᾳ, *venato-*

ria quadam peritia; qua, nimirum, vir ſagax evanida veri veſtigia ſequutus id a fictionibus poëticis acute ſecernat. Tralatitio ſenſu ἀγρεύειν Græce & *venari* Latine ſignificant diligenter & ſagaciter quærere, ut quævis Lexica docebunt. Eodem etiam tralatitio ſignificatu, non raro occurrunt, apud ipſum *Platonem*, & *Xenophontem*, θηρᾶν & θηρεύειν, quæ proprie ſonant *venari*. *Cicero* ait *phyſicum* eſſe *venatorum*, *ſpeculatoremque naturæ*. Ἀγρευτικὸς in vetere Onómaſtico vertitur *captioſus*, hoc eſt, capiendi cupidus & peritus; quo factum ut *Euſtathius* Dianam vocet (*) ἀγρευτικὴν, quemadmodum obſervavit *Henr. Stephanus*, qui nullum aliud exemplum vocis adfert. Vox eſt, fateor, paullo rarior, ſed analogicam eſſe ἀπὸ τοῦ ἀγρευτοῦ, *a venatore*, nemo negarit; & ideo quia rara eſt, deletis mediis litteris, a dictante legi non potuit, eſtque in aliam abſonam mutata. Ea tamen etiam utitur *Scholiaſtes Pindari*, ad Pyth. Od. IX. ubi ἀγροτέραν interpretatur τὴν θηρευτικὴν καὶ ἀγρευτικὴν, vocibus proſæ Scriptorum, cum ἀγροτέρα ſit tantum Poëtarum.

7. Inſignem locum *Theophraſti* in Charact. Cap. III. de Adulatione, omiſſa in medio litterula corruptum, emendabimus, ubi deſcribens adulatorem: *Jam vero*, inquit interprete *Caſaubono*, *ſi aliquid dicat ille* (cui adu-

(*) *Ed. Rom. pag. MCCXLVII. l. 8.*

adulator vult blandiri) *ſilentium omnibus imperare*, καὶ ἐπαινέσαι δὲ ἄκοντα, *& laudare invitum.* Quod frigidum eſt, & locum hic non habet, quo factum ut *Caſaubonus* ſuſpicatus ſit legendum ἀκούοντος *audiente*, verteritque *in os laudare.* At legendum ἀκέοντα, *tacentem.* Non modo ſilentium imponit aliis, ſi loqui velit, & loquutum laudat adulator; ſed etiam non loquutum, quaſi ſilentium illud eſſet prudentiæ indicium. Vox ἀκέων eo ſenſu frequens eſt apud *Homerum.* Ejusmodi adulationis exemplum accipe ex *Ovidio*, Ponticorum Lib. II. El. 5. ubi ita Germanico adulatur:

Dumque ſilens adſtat, ſtatus eſt vultusque diſerti,
Spemque decens, doctæ vocis, amictus habet.
Mox, ubi pulſa mora eſt, atque os cœleſte loquutum,
Hoc Superos jures more ſolere loqui.

Optimos Scriptores, etiam in proſa interdum Homericas voces uſurpare notum eſt, vel ex indice *Xenophontis*, ab *Æmilio Porto* confecto, & iis qui *Platonem* legerunt.

8. Alterum locum ejusdem Scriptoris emendabimus, in Charactere τοῦ ἀρέσκου, hoc eſt, hominis qui urbanitate, & cultus, vitæque elegantia omnibus placere nititur. Mendum inde ortum, quod initium vocis, aut non ſatis eleganter ſcriptæ, aut vetuſtate fugientis

oculos, adſequutus non ſit qui hunc libellum dictabat. Ait ergo *Theophraſtus*, Cap. VI. ejusmodi hominem *e longinquiore ſpatio ſalutare & virum adpellare præſtantiſſimum*; tum ſubdit καὶ θαυμάσας ἱκανῶς ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ μὴ ἀφιέναι, quod vertit *Caſaubonns*: *fortunamque ejus admirari ſoleat, & utraque manu prehendens non dimittat.* Sed de *fortuna* & *prehenſione* nihil *Theophraſtus*, nec vocem ἱκανῶς expreſſit *Caſaubonus*. Senſum tamen partim vidit. At legere debuit: καὶ ἀσπάσας ἱκανῶς ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ μὴ ἀφιέναι, *& complexus diu utraque manu, nondum dimittat.* Hanc noſtram emendationem iterum *Homerus* confirmabit. Sic ille Odyſſ. I. verſ. 35. de Neſtore & Pyliis, hoſpites Telemachum & Mentorem excipientibus:

> Οἱ δ' ὡς οὖν ξείνους ἴδον, ἀθρόοι ἦλθον ἅπαντες,
> Χερσίν τ' ἠσπάζοντο, καὶ ἑδριάασθαι ἄνωγον.

Illi igitur, ut viderunt hoſpites, confertim omnes venerunt, manibus vero amplexabantur & jubebant ſedere. Docet *Euſtathius* idem eſſe ac περιπλέκεσθαι, *circumfundere brachiis.*

9. Hiſce exemplis, e Latinis Græcisque Scriptoribus, Hebraïca nonnulla, prout pollicitus ſum, adjiciam. Deut. XXXIII, 23. Moſes ita Nephthalin adloquitur: O *Nephthalis*,

lis, qui ſatur es favore, plenus benedictione Jehovæ, occaſum & meridiem (ים ודרום jam vedarom) *poſſide.* At Nephthalitæ obtinuerunt agros in ſeptemtrionali Chananææ tractu ſitos, nec In ejus tractus occidentali parte, nam eam habuerunt Aſeritæ. Viri docti ita interpretantur, Nephthalitas habuiſſe agros ad occaſum & meridiem ſpectantes; ſi comparetur eorum ſitus cum ſitu urbis, quam Danitæ nonnulli ad Jordanis fontes occuparant. Danitis autem Moſes, in proxime præcedentibus verbis, bene adprecatus erat. Si omnis Tribus Danitica iis ſedibus conſediſſet, poſſet hæc interpretatio ferri; ſed perpauci illi Danitæ a Moſe illic non reſpiciuntur, ut oſtendimus ad eum locum. Itaque legendum videtur, non, ut eſt in noſtris Codicibus, ים ודרום ſed ים מרום jam merom, *mare Merom*, hoc eſt, lacus qui ita vocabatur, & cinctus maxima ex parte fuit Nephthalitarum agris. Vide quæ illic notavimus. Facillime potuit וד miſeri cum מ, ſi ductus litterarum minus adcurati erant. Fateor, in Aſſyriaca, ſeu Judaïca Scriptura, majorem eſſe ductuum ſimilitudinem, quam in Samaritica ſive Phœnicia; ſed in hac etiam litteræ, minus bene ſcriptæ, præſertim in nomine proprio, facile potuerunt legentem fallere; & poſſet fieri ut Samaritarum Critici ex Judaïco Codice ſuum emendaſſent.

10. Ad eamdem mendorum claſſem referri poſſunt multa nomina propria Hebraïca, quæ in verſione LXX. Intt. male ſcribuntur; cum non ipſis Interpretibus, qui legere poterant

Hebraïce, ſed Græcis Librariis ſolis tribui queant. Sæpe hac de re queritur *Origenes*, ſæpe *Hieronymus*. Cum, nempe, nomina propria minus claris ductibus eſſent exarata, nec a Græcis Librariis legi poſſent, ea mirum in modum mutarunt. Non poſſunt enim mendi ſuſpecti eſſe Hebraïci Codices, qui ſemper eodem modo habent ea nomina ſcripta, & ut debent ſcribi ex ingenio Linguæ Hebraïcæ. Vide *Origenis* loca adlata ſuperioris Cap. §. 15. Illuſtriora duo nomina ſatis erit protuliſſe, nam ex minus notis innumera poſſunt exempla colligi, ut ſciunt omnes, qui varias lectiones Verſionis LXX. Viralis & *Joſephi* inſpexerunt. Joſua, qui dicitur, in Judaïcis & Samariticis exemplaribus, *filius* נון *nun*, a LXX. Intt. conſtanter vocatur *filius* ναυῆ. Sed omnino videntur ſcripſiſſe ΝΑΥΝ, cujus vocis cum poſterius N non ſatis adcurate pictum eſſet, mutatum in H a Librariis; quod mendum cum in aliquot antiquiſſima exemplaria, Alexandrinæ forte Bibliothecæ, admiſſum eſſet, per reliqua omnia recentiora propagatum eſt.

11. Nec mihi poſſum perſuadere Prophetam חבקוק *hhabakkouk*, dictum a Linguæ Hebraïcæ peritis ἀμβακούμ, quemadmodum vocatur in Codicibus LXX. Intt. Scripſerant omnino illi ΑΒΒΑΚΚΟΥΚ, ſed tam barbarum nomen, forte nec ſine litura ſcriptum in Archetypo, aut non ſatis eleganter, non adſequutus Librarius legit ΑΜΒΑΚΟΥΜ. Sic nomen proprium ΑΒΙΛΙΟC, ſecundi

Alexan-

Alexandriæ Epiſcopi, mutatum in MILIOC, ut obſervat *Joan. Bap. Cotelerius* in Conſtitut. Apoſt. Lib. VII. c. 46. *num.* 21. in Ed. Amſtelodamenſi. Si invertatur, nempe, B, ut ſiniſter ductus fiat ſuperior, & deleantur aliquantum hemicyclorum mediæ partes, fit M. Eamdem litteram facies, ſi K uno atque altero ductu augeas.

12. Cum jam ad Typothetam miſſa eſſent ſuperiora, inſpexi in Bibliopolio Editionem Dalecampianam *in* 8. ut vocant, deinde & majorem *in folio*, & vidi recte in ea ſcriptum eſſe, in loco primo *Plinii* antea adlato, *adjectis*. Itaque *abjectis* mendum erit aut Editoris, aut Typothetæ Pariſienſis, quod tamen in Erratis omiſſum. Nihilominus ſcripta mutare nolui, ne in iterata quidem Editione; quod exemplum non multo minus adpoſitum ſit, ad oſtendendum errare poſſe. Librarium, dum male legit. Quidni enim contigerit Librario, quod viro erudito, *Joanni Harduino*, contigit? Præterea hinc diſcet Lector non eſſe ſemper elegantibus & ornatis editionibus credendum; ſed ſi quid certo ſcire velimus, exemplarium ἀντιβολὴν eſſe inſtituendam.

CAPUT IV.

De Mendis ex imperitia Dictantis ortis: 2. quod adfines figura litteras, ductusque ſimiles miſcuerit.

1. Dictantem fallere potuit, ut modo videbamus, ductuum & litterarum adfinitas; neque hoc tantum factum in nominibus propriis Linguæ Librariis ignotæ, qualia proferebamus, ſed & in notiore Lingua, vocibusque frequentiſſimis, cujus rei exempla paſſim ſuppeditant Critici. Conferant ſtudioſi harum rerum Gloſſaria Latino-Græcum, & Græco-Latinum *Henr. Stephani*, poſtea a *Bon. Vulcanio* & *Car. Labbæo* edita, innumeraque exempla in iis ejusmodi hallucinationum invenient. Nos pauca ex iis quæ obſervavimus, atque ex optimis Scriptoribus, omiſſis alienis, proferemus. Sed & ſubinde conjecturas noſtras ex Gloſſariis illis confirmabimus; quia in iis menda manifeſtiora ſunt, cum ob ordinem *Alphabethicum*, tum etiam ob additam interpretationem Græcam, aut Latinam. Quod ante nos factum poſtea vidimus a *Joan. Paſſeratio*, libro *de Litterarum cognatione & permutatione.*

2. Adfinis eſt figura litterarum N & M, præſertim ſi ſcribentis incuria aut pennæ errore ſuperior pars dextri ductus ꝟ N aliquantum inflectatur ad inferiorem, aut ſimile

le quid accidat. Ideo aliquando miſtæ ſunt. *Gloſſæ* Veteres: *Capreus, rimus* (lege *prinus*, aut *rinus*, hoc eſt, *caprinus*, repetita ex antecedente voce ſyllaba *ca*) αἴγειος. Infra: *caprina*, αἴγειον, αἴγεια. In iisdem *Gloſſis*, aliisque Veteribus libris, eſt *collimare* στοχάζεται, quæ vox ſuſpecta eſt nonnulls; qui putant ubique ſcribendum *collineare*, a *linea*, quod in *Gloſſis* proxime ſequitur. At alii volunt dici *collimare*, quod id fiat *limis* oculis. Prius defenditur loco *Q. Claudii Quadrigarii*, apud *A. Gellium* Lib. IX, 1. quod probat *J. F. Gronovius* in notis ad locum & *Chr. Becmannus*, in Origin. Linguæ Latinæ; poſterius placet *J. G. Voſſio*, in Etymologico. Alterutra opinio erit vera, hinc ſequetur N pro M, aut M pro N multis in locis ſcriptum fuiſſe. Sic *Livius* Lib. II. c. 58. ubi deſcribit contumaciam exercitus *Ap. Claudio* ægre parentis, quod hic ſe plebis Romanæ inimicum profiteretur: *Si citius agi vellet agmen, tardius ſedulo incedere; ſi adhortator operis adeſſet, omnes ſua ſponte* MOTAM *remittere induſtriam.* Imo vero NOTAM, ita ut liquidum eſſet data opera, non natura, ſegnes eſſe, quod alioqui *nota eſſet eorum induſtria.* Sic *Nepos* in Cimone Cap. III. *Confeſtim* NOTÆ *ejus virtutis deſiderium conſequutum eſt.* Sic *Phædrus* Lib. I. Fab. IX. inducit paſſerem ſic adloquentem leporem captum ab aquila:

— *ubi pernicitas*

NOTA, *inquit, illa eſt? Quid ita ceſſarunt pedes?*

(*) *Gaspar Scioppius*, cui debemus, ex parte diſpoſitionem hujusce Sectionis *Criticæ* noſtræ, animadvertit etiam in *Critica* ſua, ſæpe N & M miſceri.

3. Sed & alterum exemplum ex *Livio* addemus. Ita ille loquitur Lib. X. c. 25. *Inde nusquam ſtativa Romanis fuere; negabat* (Q. Fabius Conſul) *utile eſſe uno loco ſedere exercitum; itineribus, ac mutatione locorum*, NOBILIOREM, *ac ſalubriorem eſſe.* Scribo MOBILIOREM, hoc eſt, εὐκινητότερον, mutatione enim locorum non fit *nobilior* exercitus, ſed *mobilior*; quia adſuetus itineribus facilius movetur, quam qui in præſidiis torpeſcit. *Curtius* Lib. IV. c. 14. §. 16. ita loquentem Darium inducit: *noſtrum* mobile *& expeditum agmen eſt, illius præda grave.*

4 Viciſſim, apud *Salluſtium*, in Bello Catilinario Cap. XLIX. occurrit *mobilitas* pro *nobilitate*, ut ante nos animadvertit G. *Scioppius* in *Critica*. *Nonnulli*, ait Salluſtius, *equites Romani qui, præſidii cauſa, cum telis erant circa ædem Concordiæ, ſeu periculi magnitudine, ſeu animi* mobilitate *impulſi; quo ſtudium ſuum in Rempublicam clarius eſſet, egredienti ex Senatu Cæſari gladio minitabantur.* Poſtrema verba oſtendunt *nobilitate* veram eſſe lectionem. Ceteroqui *mobilitas animi*

(*) *Adi & Joan. Frid. Gronovium Obſerv. Lib. I. c. 15.*

mi inconſtantiam ſignificat, cujus incuſari non poterant hi equites; qui antea nec amici Cæſari, nec infenſi Reipublicæ fuerant. Igitur hic intelligenda ea animi adfectio, quæ nobiles viros deceret. Sic Medea, apud *Ovidium*, Metam. Lib. VII, 44. de Jaſone:

—— *Sed non is vultus in illo,*
Non ea nobilitas *animo eſt, ea gratia formæ.*
Ut timeam fraudem, &c.

Idem Lib. 2. ex Ponto Elegiam II. ita orditur:

Maxime, qui tanti menſuram nominis imples,
Et geminas animi nobilitate *genus.*

Vide etiam ad locum *Salluſtii* quæ habeat vir doctiſſimus *Joſ. Waſſeus.*

5. Quod ſi M & N miſcentur, multo facilius M & IN vel NI, confundi potuerunt, quod revera contigiſſe aliquot exempla oſtendent. *Gloſſæ* veteres habent: *Abſtenis*, νηφάλιος, ὁ ἀπέχων οἴνου. Primum, pro *Abſtemius* ſcriptum *Abſtemis*, ut eſt in Cod. S. Germani, deinde *Abſtenis*. *Livius* Lib. I. c. 29. ubi deſcribit qua ratione Romanorum Rex Tullus Albanos Romam tranſtulerit, poſt ſupplicium de *Mettio Suffetio* ſumtum, dum Albanus exercitus inermis ab Romanis armatis cingeretur: *Inter hæc*, inquit in Gronoviana Editione, *jam præmiſſi* *A L B A N I* *erant*

erant equites qui multitudinem traducerent Romam. Legiones deinde ductæ, ad diruendam urbem. Non ea erat ſtultitia Tulli, ut Albanos equites mitteret, ad delendam ſuam ipſorum patriam, & ſuos invitos Romam ducendos. Intellige ergo equites Romanos, & lege ALBAM: quemadmodum poſtea animadverti habere alias Editiones. Certe *Dionyſius Halicarnaſſeus* huic lectioni manifeſto favet, hoc enim ipſum ita deſcribit, Ant. Rom. Lib. III. p. 172. ΕΝ ᾧ δὲ ταῦτα ἐγίνετο χρόνῳ, Μάρκος Ὁράτιος ὁ προεσταλμένος μετὰ τῶν ἐπιλέκτων ἐπὶ τὴν καθαίρεσιν τῆς Ἄλβας, ταχέως διανύσας τὴν ὁδὸν καὶ καταλαβὼν πύλας τε ἀκλείστους καὶ τεῖχος ἀφύλακτον εὐπετῶς γίνεται τῆς πόλεως κύριος: *inter hæc M. Horatius præmiſſus cum delectis, ad diruendam Albam, celeriter confecto itinere, portas patentes & incuſtodita mœnia occupat, facileque urbe potitur.*

6. Plane mihi perſuaſi *Lactantii* Lib. II. in præfatione, pro IN poſitum eſſe M. *Geſtio enim*, inquit, *Conſtantine Imp. convictis* MANIBUS, *& hominum impia vanitate detecta, ſingularis Dei adſerere majeſtatem.* Nam legendum omnino videtur INANIBUS, nempe, *Diis*, qui rectius opponuntur *ſingulari Deo*, quam *manes*; etſi non diffiteor *Lactantium* oſtendiſſe Deos Ethnicorum eſſe *manes*, id eſt, homines mortuos.

7. Aperiam hic ſuſpicionem de loco celebri *Terentii*, quem ſimiliter corruptum opinor. Is eſt in Phormione Act. II. S. I. verſ. 75. Demipho, auditis filii nuptiis ſe abſente factis, ſtomachans inducitur hiſce verbis:

— *non*

—— *non, non ſic futurum eſt, non poteſt.*
Egone illam cum illo ut patiar nuptam unum diem?
Nihil ſuave MERITUM eſt.

Adi, ſi libet, Interpretes fruſtra in hiſce poſtremis verbis inſudantes; tum vero cum iis quæ legeris confer hanc noſtram conjecturam: *Nihil ſuave* NI CITUM *eſt*, hoc eſt, ut beneficium ſuave non eſt, niſi cito fiat: ſic nec ultio grata eſt, niſi cita ſit. Hæc egregie concordant cum ſuperioribus, in quibus Demipho negat ſe vel unum diem paſſurum filio nuptam eſſe Phanium; habentque aliquid παροιμιῶδες, quod Græce non male dixeris: ἡδὺ μηδὲν, εἰ μὴ ταχύ.

8. Græci Librarii ſimilia frequenter peccarunt, ut viri docti oſtenderunt. Unum atque alterum exemplum proferam, & prius quidem ex *Arriano* Lib. VI. p. 132. Edit. *Henr. Stephani.* Sic loquitur de temeritate Alexandri: ὑπὸ μένους τε τοῦ ἐν ταῖς μάχαις, καὶ τοῦ ἔρωτος τῆς δόξης, καθάπερεὶ ἌΛΛΗΣ τινὸς, ἐξηττώμενος, οὐ καρτερὸς ἦν ἀπέχεσθαι τῶν κινδύνων: *fortitudini in præliis & amori gloriæ, tamquam alii cuidam, temperare neſcius non poterat abſtinere a periculis.* Manifeſtum quidem mendum eſt, nam ἄλλη nihil hoc in loco ſonat; ſed quid ſcripſerit *Arrianus* non ita liquet. Attamen ſcribendum crediderim ὉΛΚΗΣ, hoc eſt, *adtractioni*, quæ dicitur

(*) de vi quadam, qua, veluti occulto pondere, trahimur ad ea quæ ſunt indoli noſtræ conſentanea. Sic voce ὁλκὸς uſus eſt *Plato* Reip. Lib. VII. p. 521. Ed. *Stephani*: μάθημα ψυχῆς ὁλκὸν ἀπὸ τοῦ γιγνομένου ἐπὶ τὸ ὄν: *diſciplinam animi* pondus, *quo retrahitur ab eo quod fit ad id quod eſt.* Primum K reſecto dextro cornu viſum eſt eſſe, Λ, deinde cum ὅλκης nihil ſignificaret, mutatum in ἄλκης, quæ Græca quidem vox eſt, ſed hoc in loco ſenſu caret. Hiſce editis, *Grunnius*, *Arriani* editor, contumelioſe me invaſit, ob tentatam hujus loci emendationem; quia *Suidas*, qui eum, omiſſo nomine Scriptoris, protulit, habet οἱ ἄλλης τινὸς ἡδονῆς ἡττώμενοι *ut ii qui alia quapiam voluptate victi ſunt.* Quæ lectio ſi melior judicaretur, non eſſet quod meæ me puderet conjecturæ, quæ eſt propior lectioni omnium MSS. nec ſenſum minus commodum parit. In conjectura errare licet & labi, non in iis quæ pro imperio aliis imponuntur. Sed me defendit amicus, qui ſe *C. Veratium Philellenem* vocavit, & cujus Epiſtolam inſerui *Bibliothecæ Selectæ* Vol. IX. nec conviciis, quæ repoſuit *Corocotta*, ut ſententiam mutem moveor.

9. Alterum erit ex Conſtitutionibus Apoſtolicis Lib. II. c. 20. ubi de officio Epiſcopi, inter alia habetur, τὸ κατεαγμένον ἐν ἁμαρτίαις εἰς χωλείαν ὁδοῦ ΕΠΙΔΕΝΝΩΝ, διὰ παρακλητικῆς νουθεσίας, vertit *Joan. Bap. Cotele-*

(*) *Vide Henr. Stephanum, ad hanc vocem, in Theſauro.*

telerius: peccatis fractum, ut in via claudicet, vinciens per exhortationem conſolatoriam. Attamen in indice, retinuit eam vocem, quæ Græca non eſt, & quæ ſine dubio eſt pro ΕΠΙΔΕΣΜΩΝ, *ligans.* Sic in loco Ezechielis XXXIV. qui adfertur ejuſdem libri Cap. XVIII. συντετριμμένον οὐ κατεδήσατε, *fractam ovem non ligaſtis.* Sic & Cap. XLI. eadem de re: μὴ μόνον τέμνων ἢ καίων, ἢ ξηρὰ προσφέρων, ἀλλὰ ϗ ἐπιδεσμῶν, ϗ μοτῶν, ϗ ἐνιεὶς γλυκέα φάρμακα ἐπιλυτικὰ, ϗ καταβρέχων λόγοις παρακλητικοῖς: *non ſolum ſecans, aut urens, aut ſicca & mordacia remedia adhibens; verum etiam adligans, & linamentum indens & immittens pharmaca lenia, & detergentia, ac irrigans verbis conſolationis.*

10. Apud Hebræos, valde adfines ſunt litteræ ב & כ, *beth* & *caph*, ג & נ, *gimel* & *nun*, ז & ו, *zajin* & *vau*, ד & ר *daleth* & *reſch*, nec multum inter ſe differunt צ & ע, *tſade* & *hajin.* Itaque mirum eſſet numquam inter ſe a Librariis miſtas. Certe ſunt exempla cum in Judaïco, tum in Samaritico Pentateucho, ex quibus liquet Librarios ſæpe eas confudiſſe. Sic Gen. X, 4. qui dicuntur in Judaïcis exemplaribus דודנים *dodanim*, in Samariticis, ut & 1 Paral. I, 7. dicuntur רודנים *rodanim*, quam poſteriorem lectionem veram judicavit *Sam. Bochartus.* At nos priorem, non ſine gravi ratione, prætulimus. Sic Gen. XLIX, 10. pro רגליו raglau, *pedibus ejus*, Samarita habet דגליו daglau *vexillis ejus*, quod me-

melius viſum viro doctiſſimo *Jobo Ludolfo*; ut teſtatur in ſingulari Diatribe, quam de hoc loco edidit. Neque nos ab hac ſententia abhorremus, quamvis ceteroqui Judaïcum Codicem Samaritico præferamus. Poſſent & alia plura exempla proferri, ſed nos indicem variarum lectionum non ſcribimus, & adlata quod diximus ſatis confirmant. Quisquis talia avebit *Lud. Cappelli* Criticam Sacram adeat, quæ ſat multa ſuppeditabit, per omnes litteras Alphabethi.

10 Potuiſſemus etiam in aliis Linguis ſimiles alias inter ſe litteras conferre, ut fecit *Joan. Paſſeratius* in libro *de Litterarum inter ſe cognitione & permutatione*, quem ſequutus eſt *Gaſp. Scioppius*, in ſua *Critica*; ſed neceſſe eſſe non judicavimus, cum paucis exemplis res æque demonſtretur ac pluribus, præterquam quod & alia in ſequentibus adferentur.

CAPUT V.

De Mendis ex Dictantis negligentia ortis. 3. quod omiſerit quæ erant inter eamdem vocem repetitam, aut in alio verborum ſitu.

1. Dum varia opuſcula, quæ cum Gallice, tum Latine ab hiſce viginti quinque pluribus annis edidi, ipſe corrigerem; in

in ſpeciminibus, quæ madida a prælo ad me adferebantur, ſæpiſſime animadverti Typothetam omiſiſſe quæ erant inter eamdem vocem interpoſita, ſi repeteretur in altero verſu; aut etiam, ſine ulla ejusmodi occaſione, voces aliquot præteriiſſe. Non ſemel hoc in animum revocavit quæ legeram, apud viros eruditos, de omiſſionibus in Veterum monumentis, quas eodem modo contigiſſe credibile eſt. Qui dictabat, nimirum, interdum aliud agens, amotis oculis a libro ex quo dictabat, cum oculos denuo ad exemplar ſuum converteret, & incideret in vocem ad quam dictaſſe ſe ſciebat, ab illa iterum incipiebat dictare, non animadvertens eam repeti, adeoque omittebat quidquid interceſſerat. Poterant & innumera alia incidere, quæ, dum interpellarent Dictantis animum, faciebant ut quidpiam omitteret.

2. *Livius* Lib. X. c. 14. ubi deſcribit acerrimum prælium a Romanis cum Samnitibus commiſſum; ait Q. Fabium Maximum Conſulem, cum vidiſſet ne vim quidem Equitum quidquam profeciſſe, ratione graſſandum eſſe ratum; itaque juſſiſſe Scipionem legatum haſtatos primæ legionis ſubtrahere ex acie, & ad montes proximos, quam poſſet occultiſſime, circumducere. In medio vero pugnæ ardore, *improviſa*, inquit, *ex montibus ſigna, clamorque ſublatus non vero tantum metu terruere Samnitium animos*. Lego *non vero tantum* MOTOS *metu terruere Samnitium animos*. Hoc vult *Livius*, Samnites & adverſus legiones, & adverſus incitatas turmas im-

motos ſtetiſſe, quamvis vera eſſet metuendi cauſa; nec tantum timuiſſe, quantum falſo illo metu pauculorum haſtatorum. *Motos* videtur omiſſum, quia qui dictabat, animo non ſatis adtento, aut errantibus oculis, hanc vocem miſcuit cum ſequente *metu*. At ſenſus eam, aut ſimilem poſtulat; nam frigidum eſt dicere ſigna Romana in montibus proſpecta terruiſſe Samnites, *non tantum vero*, ſed etiam falſo, *metu*. Quis credat *Livium*, Scriptorem nequaquam languentem aut frigidum, præſertim in pugnarum deſcriptionibus, ita loquutum? Profecto hoc noluit, ſed Samnitium animos non uſque adeo motos fuiſſe ſignis infeſtis legionum, aut equeſtri procella, qua eorum ordines turbare conatus erat Fabius, quibus non ſine ratione terreri potuiſſent; quam falſo illo metu, quem pauci haſtati iis injecerunt. Hoc ſequentia oſtendunt: *nam & Fabius Decium collegam adpropinquare exclamavit, & pro ſe quiſque miles adeſſe alterum Conſulem, adeſſe legiones gaudio alacres fremunt; errorque utilis Romanis oblatus fugæ, formidiniſque Samnites implevit, MAXIME TERRITOS ne ab altero exercitu integro, intactoque feſſi opprimerentur.*

3. Omiſſionis inſigne exemplum proferemus ex *Theophraſti* Characteribus, e ſimilitudine duarum vocum ortæ, quam mirum eſt *Iſ. Caſaubonum* ſupplere non potuiſſe, cum ſit res facilis & clara. Locus eſt Cap. XV. in ἀναισθησίας charactere. Ὕοντος τοῦ Διὸς εἰπεῖν,

ἡδὺ

ἡδύ γε τῶν ἄστρων νομίζει, ὅτι δὲ καὶ οἱ ἄλλοι λέγουσι ** πίσσης: ad verbum: *pluente Jove, dicere* (ſolet) *ſuave aſtrorum putat, quia & alii dicunt* ** *pice.* Deſcribit *Theophraſtus* hominem, qui adeo vecors eſt, ut neſciat pæne quid dicat, & contraria iis quæ videt blateret, quaſi deliraret, ſicut antecedentia legenti liquebit. Igitur ſuppleverim: ἡδύ γε τῶν ἄστρων ΦΩΣ. ΚΑΙ ΝΥΚΤΑ ΑΙΘΡΙΑΝ νομίζειΝ, ΗΝΤΙΝΑ οἱ ἄλλοι λέγουσι ΜΕΛΑΝΤΕΡΑΝ πίσσης: *jucunda eſt aſtrorum lux; ſerenam noctem putare, quam alii dicunt pice atriorem.* Quatuor priora verba omiſſa videntur a dictante, qui vagantibus oculis miſcuit vocem ΑΙΘΡΙΑΝ cum ΑΣΤΡΩΝ, & cum καλὸν dictaſſet ad vocem ἄστρων, transvolavit interjectas dictiones. Illis corruptis, cetera minus forte eleganti manu ſcripta facile poſteriores exſcriptores, cum ſenſus eos non juvaret, fefellerunt. *Valerius Flaccus* Lib. I, 617, 622. egregie deſcribit *piceam noctem.* Eum vide.

4. Ut ſupplementi noſtri ſingulas partes confirmemus, poſtquam vidimus mentionem fieri *pluentis Jovis*, facile eſt intelligere ei opponi ſerenum cœlum, & quidem, ſi de nocte ſermo ſit, ut eſt hic ſine dubio, niſi aſtra interdiu fulgere putemus; ἡδύ γε ἄστρων, *jucundum aſtrorum*. . . . . Quid tandem? Φῶς, *lumen*, nulla enim alia re ſtellæ jucundæ ſunt. At qualem noctem eſſe oportet, ut lux aſtrorum fulgeat? Nimirum, αἰθρίαν,

ſerenam, nam αἴθριος Ζεὺς opponitur τῷ ὕοντι. *Theocritus* Idyll. IV.

> Χ' ὠ Ζεὺς ἄλλοκα μὲν πέλει αἴθριος, ἄλλοκα δ' ὕει.
>
> *Jupiter interdum ſerenus eſt, interdum vero pluit.*

Pro νομίζῃ ſcribere neceſſario oportet νομίζειν, ut εἰπεῖν, nam ſolet hæc omnia *Theophraſtus* infinitivo exprimere, ſubauditis vocibus δεινὸς, aut οἷος. Ἥντινα legimus, pro vocibus nihili ὅτι δὴ καὶ, ita poſtulante orationis ſerie.

Denique μελαντέραν ſupplevimus, ob vocem πίσσης, cum ex ipſa rei natura, tum quia Græci ita loqui ſolebant. Sic *Homerus* de paſtore tempeſtatem proſpectante, Iliad. Δ verſ. 275.

> Ὡς δ' ὅτ' ἀπὸ σκοπιῆς εἶδεν νέφος αἰπόλος ἀνὴρ
> Ἐρχόμενον κατὰ πόντον, ὑπὸ ζεφύροιο ἰωῆς,
> Τῷδέ τ' ἄνευθεν ἐόντι μελάντερον, ἠΰτε πίσσα,
> Φαίνεται.

Quemadmodum e ſpecula videt nubem paſtor, venientem per mare a Zephyri flatu, eique ſtanti procul nigra ceu pix adparet, Sic loquuntur & Latini, ut *Ovidius*, in Ep. Leandri ad Heronem, verſ. 7.

Ipſa

Ipſa vides cœlum pice nigrius, *& freta ventis*
Turbida, perque cavas vix adeunda rates.

Alia exempla quærent, & invenient quibus vacabit.

5. Alterum etiam *Theophraſti* locum obiter ſupplebimus, e Cap. XXVIII. in fine characteris ὀψιμαθοῦς, ubi legimus: καὶ παλαίων, ἐν τῷ βαλανείῳ πυκνὰ τὴν ἕδραν στρέφειν. Legendum καὶ ὥσπερ παλαίων, *& quaſi luctans, nates in balneo ſubinde vertit.* Luctando, nempe, neceſſario totum corpus contorquebant, atque hinc inde cum reliquo corpore nates ἔστρεφον; at in balneo nihil cogebat, & turpe erat. Abſurde *Caſaubonus*: *idem luctans & in balneo lavans nates ſubinde agitat indecenter.* Etenim nec ſenes luctabantur, nec qui luctabantur poterant a torquendis natibus abſtinere.

6. Omiſſionis, ex repetitione earumdem vocum natæ, exemplum memorabile eſt in verſione *Hieronymi* Joſ. V, 6. *Per quadraginta annos itineris latiſſimæ ſolitudinis incircumciſus fuit, donec conſumerentur, qui non audierant vocem Domini & quibus ante juraverat, ut non oſtenderet iis* terram *lacte & melle manantem.* Omiſſum eſt poſt vocem terram: *quam juraverat Dominus patribus eorum dare nobis, terram;* ἣν ὤμοσε κύριος τοῖς πατράσιν αὐτῶν δοῦναι ἡμῖν γῆν: אֶרֶץ אשר נשבע יהוה לאבותם להת לני ארץ propter repetitionem, nimirum, vocis ארץ *terram.*

 7. Si-

7. Similem omiſſionem animadvertit *Hieronymus* Eſai. Cap XL, 7. in Verſione LXX. Intt. ubi is verſus, ob repetitionem earumdem vocum, excidit: יבש חציר נבל ציץ *exſiccatum eſt fœnum, cecidit flos, quia Spiritus Domini ſufflavit in eo. Vere fœnum eſt populus;* ſequitur enim iterum: יבש חציר נבל ציץ *exſiccatum eſt fœnum, cecidit flos* &c. ad quem locum ſic *Hieronymus*, col. 302. Ed. Pariſinæ Benedictinorum: *Hoc quod aſteriſcis notatur:* quia Spiritus Dei flavit in eo, vere fœnum eſt populus, aruit fœnum, cecidit flos, *ex Hebraico & Theodotionis editione additum eſt. Ex quo manifeſtum eſt, vel a* LXX. *prætermiſſum, vel paullatim Scriptorum vitio abolitum, dum prior* & ſequens verſus finitur in *flore.* Sed verba omiſſa non ſatis adcurate notavit: omiſſio enim orta eſt ex ſimili initio, non ex ſimili fine, ut animadvertent qui locum inſpicient. Hic mirari ſubit Complutenſium impudentiam, qui hunc verſum ſupplêverunt ex ingenio, ut paſſim. Abeſt etiam a Codicibus Romano & Alexandrino.

8. Sed & alteram omiſſionem idem notavit Jerem. Cap. XXX, 15. Sic habent verba Prophetæ, ex tranſlatione *Hieronymi.* 14. *Omnes amatores tui obliti ſunt tui, teque non quærent, plaga enim inimici percuſſi te, caſtigatione crudeli;* PROPTER *multitudinem iniquitatis tuæ, dura facta ſunt peccata* TUA. 15. *Quid clamas ſuper contritione tua? inſanabilis eſt dolor tuus;* PROPTER *multitudinem iniquitatis tuæ, dura facta ſunt peccata* TUA. In quæ verba ita ſcribit *Hieronymus*

nymus col. 673. *Quodque ſequitur* : quid clamas ſuper contritione tua, &c. *in LXX. non habetur ; videlicet, quia ſecundo dicitur*, propter multitudinem, *&c. & qui ſcribebant a principio additum putaverunt.* Hinc diſcere eſt exemplaria Græca, quæ hunc verſum habent, eum ex alia editione habere.

9 Eadem prorſus de cauſa, in ipſo Textu Hebraïco, Joſ. XXI, 36, & 37. in antiquis multis exemplaribus, deerant. Enumerantur illic aſyla e variis Tribubus, & verſus quidem 35. ita deſinit : *urbes quatuor*, Hebraïce, ערים ארבע. Sequebatur vero, ut res ipſa oſtendit, & liquet ex 1 Paral VI, 78, 79. *Et de Tribu Ruben, Betſer & ejus ſuburbana, & Jahtſa & ejus, ſuburbana; Cademoth & ſuburbana ejus, Mephahath & ſuburbana ejus, urbes quatuor* ערים ארבע. Quarum duarum poſtremarum vocum repetitione, factum eſt ut Librarii verſus 36. & 37. omiſerint. Maſſora eos deſideratos oſtendit, in antiquis Codicibus, ut & *R. David Kimchi;* nec eos verterat olim *Hieronymus*, ut liquet ex antiquiſſimis ejus verſionis exemplaribus. Attamen eſſe oportere locus Paralipomenon indicatus, & verſio LXX. Intt. oſtendunt, ne rem ipſam adtingam. At poſſunt eſſe loca hiulca, ab antiquiſſimis temporibus, ſimili de cauſa ; quorum tamen hiatum deprehendere, aut ſupplere aliunde non licet.

10. Sic 1. Paral. XXIV, 6. in Chaldæo Interprete aliquot verba, propter repetitionem excidiſſe ad eum locum notavimus. Sed & in ipſo contextu Hebraïco ſimile quid videri contigiſſe

tigiſſe ad 1 Reg. VII, 15. & 2 Par. IV, 16. obſervavimus. Quæ loca adibit Lector, ſi libeat, & quæ ad ea dixerimus videbit; neque enim hic repetere viſum eſt.

CAPUT VI.

De Mendis ortis ex imperitia aut negligentia Dictantis; 4. *quod male pronunciaret.*

1. Prava Dictantis pronunciatio permulta Menda parere potuit, & revera peperit; quod multis rationibus contigit, quarum præcipuas aliquot hic indicaſſe ſatis erit. I. Dictantes ſæpe miſcebant vocales inter ſe & conſonantes, ut cum Hebræis Grammaticis loquar, *ejusdem organi*. II. Fines vocum non ſatis diſtincte pronunciabant, nec a ſequentibus ſatis dictando ſejungebant; quo factum ut litteræ ultimæ, aut primæ vocum omitterentur, aut non ſatis clare a ſcribentibus audirentur; vel etiam ſeparabant ſyllabas conjungendas. III. Adſpirationes aliquando omittebantur, aut addebantur.

2. I. Tribus verbis hic dicendum eſt, in eorum gratiam qui Hebraïce neſciunt, non in Hebraïca tantum Lingua, ſed & in reliquis omnibus, litteras poſſe in certa genera dividi, pro organis, quibus potiſſimum efferuntur. *Gutturales* dici poſſunt A, E, I, O, U, Y vocales, cum adſpiratione H; *Labiales* ſunt B, F, M, P, PH, V; *Palatinæ* C ante A &

& O, G, J, K, Q; *Dentales*, D, L, N, T & T H; *Linguales* R, S, Z, X, C ante E & I, & T ante I. Quemadmodum autem, apud Orientales, ſæpe miſcentur litteræ ejuſdem organi: idem etiam inter pronunciandum fit, apud alias Gentes, quamvis forte paullo infrequentius. Exempli cauſa, apud Latinos, ſæpe miſcebantur B, F, P & V. inter pronunciandum, ut cum ex MSS. veteribusque Editionibus, tum etiam ex mendis adparet. *Joan. Paſſeratius*, Profeſſor olim Regius eloquentiæ, in Academia Pariſienſi, vir elegantiſſimi ingenii, hæc & ſimilia anno 1606. oſtendit, in libello *de Litterarum inter ſe cognatione ac permutatione;* quem, niſi his iterum editis, videre non contigit. Multa etiam hanc in rem animadvertit *Gul. Canterus*, in Syntagm. *de Ratione emendandi Græcos auctores*, Antverpiæ anno 1571. iterum edito. Sed & varia hanc in rem habet *Gaſp. Scioppius*, in *Critica.*

3. Edidit, ut antea diximus, *Henr. Stephanus*, ad calcem ſui *Theſauri*, Gloſſaria; ex quibus atque *Iſidori* Gloſſis, in noſtrum uſum, multa exempla collegimus permutationis litterarum ſono adfinium, ſive *ejusdem organi;* ex quibus exemplis, paucula tantum proferemus. Primum quidem vocales, & diphthongi cum in Latinis, tum etiam potiſſimum in Græcis, paſſim miſcentur; quod facillimum ſit unam pro altera, titubante lingua, efferre; aut, aure non ſatis adtenta, audire. Exempli gratia, A eſt pro AE, in his verbis: *Abaci*, *delſica*, μυνιςήριον, ὡς Ἰουβενάλιος.

Legendum *Delphicæ* & μηνιστηρίν. (*) Nam *abaci* eſt in Genitivo, etiam apud *Juvenalem*, Sat. III. verſ. 206. ubi vide Scholiaſten. Eſt pro E, in his verbis: *Jantaculum*, ἀκρατισμὸς *Janto*, ἀκρατίζω. Eſt pro I, in *Inſtata*, *ſuperaria*, ἐπενδύτης, nam legendum *inſtita* ex Cod *S. Germani*; & in *Monator*, σημάντης, ubi idem Codex docet legendum *monitor*, ut & res ipſa. Eſt pro O, in *Deſpalat*, διαρπᾷ, pro *deſpoliat*. Eſt pro U, in *Pallatus*, μελανείμων, legendum enim *pullatus*. Similia, de ſingulis vocalibus & diphthongis Latinis, poſſemus proferre.

4. Non minor eſt confuſio in Græcis, imo major, quod ſoni trium vocalium, & plurium diphthongorum non multum, in Græca Lingua, diverſi eſſent. Η, nempe, Ι, & Υ, ſono valde erant adfinia; diphthongique ΑΙ, ΑΥ, ΕΙ, ΕΥ, ΗΥ, ΟΙ, & ΥΙ pæne idem ſonabant auribus parum adtentis, aut ſi minus diſtinctè pronunciarentur. Hinc fit ut & inter ſe, & cum tribus memoratis litteris, in antiquiſſimis MSS. miſceantur ΑΙ ſæpe quoque confunditur cum Ε, non ſecus ac ΑΕ apud Latinos. Qui tractarunt Codices MSS. norunt veriſſimum eſſe quod dico. MS. Codex *Alexandrinus* Bibliorum, qui in Bibliotheca Regia Londinenſi ſervatur, & antiquiſſimus forte eſt omnium MSS. Codd. qui

(*) *Sic emendatum poſtea vidi a Joan. Meurſio in Lexico Græco barbar. in voce* μηνιστήριον.

qui exſtant, aut certe inter antiquiſſimos, ejusmodi mendis paſſim laborat, ut teſtati ſunt qui (*) Oxonii Librum Pſalmorum; ex eo Codice, ediderunt. Sed & aliquot exempla ex Gloſſis ſunt addenda.

5. H. frequentiſſime ſcribitur pro I. Sic *Abbatiſſa* vertitur Ἀρχημανδρίτης, pro ἀρχιμανδρῖτης, nam prius Cœnobii præfectum, vel Abbatem ſignificat. *Circus* dicitur eſſe avis, μεταβληθείσης τῆς Σκύλλης τοῦ νήσου Μεγαρέων, *mutata Scylla Niſi* (legendum Νίσου) *Megarenſium Regis*. Pro Υ ſimiliter occurrit, ut *Aſperſerit* περισκλήση, pro περισκλύση: *Ad limina*, θηρωροὶ pro θυρωροί. Ι vice verſa loco Η legitur, ut *Præli*, λινοῦ, pro ληνοῦ: *Antruare*, σπιλαιῶσαι, pro σπηλαιῶσαι: *Nuptiles* (L. *Nuptiales*) γαμίλης, γαμήλιοι. Υ cum Ι miſcent Grammatici, cum κῦτος idem ac κῆτος eſſe cenſent. *Phavorinus*: Κῦτος, ὄγκος, χώρημα, βάθος, πλάτος, σῶμα: *moles*, *ſpatium*, *profunditas*, *latitudo*, *corpus*. Idem: Κῆτος ἀπὸ τοῦ κῆτος (lege κύτος) τὸ πλάτος. ὡς τοὔμπαλιν ἀπὸ τοῦ ἵστημι στῆλος καὶ στύλος. Adi & Etymologicum Magnum, in Ἀλμυρὸς, quod dicitur ἀπὸ τῆς ἁλμῆς pro ἁλμηρὸς. Vide quoque quæ habet in Ἅλυς, & in Ἄργυρα. Hinc factum ut permulta menda, ex harum litterarum & diphthongorum mutatione orta, ſint etiamnum in veteribus editionibus Venetis & Baſileen-

(*) *Anno* 1678.

leenſibus Scriptorum Græcorum, quæ ex MSS. Codd. exſcriptæ ſunt. Editio *Joſephi* Frobeniana iis ſcatet, quæ & improvide in Genevenſes Editiones ſunt transfuſæ. Similia, in aliis, paſſim animadvertent ſtudioſi.

6. Plura harum mutationum exempla congeſſit vir doctus *J. Rod. Wetſtenius*, in Orationibus de Pronunciatione Linguæ Græcæ; ut vidi, cum ſuperiora jam eſſent ſcripta. Idem etiam multis oſtendit Diphthongorum eſſe frequentiſſimam confuſionem; quo fiet ut ne actum agamus, cum præſertim ſit e re noſtra ſi conſulatur; quoniam ea quæ dicta ſunt, de confuſione vocalium & diphthongorum, partim nituntur ea ſententia de illarum pronunciatione, quam propugnat vir eruditus. Addam hic tria exempla vocum ideo corruptarum. Sic *Galenus* Comment. I. in Lib. *Hippocratis* de natura Hominis, ad text. 41. T. III. Ed Charterianæ p. 125. obſervat pro ὀφείλει, *oportet*, *neceſſe eſt*, legi in aliis φιλεῖ, *ſolet*, quod ipſe interpretatur προσήκει. *Herodianus* Lib. I. c. 8 §. 11. poſtquam narravit Hemam urbem, in Alpibus ſitam, vacuam ac incenſam relictam ab incolis, eamque ingreſſos Maximini milites, addit, Διανυκτερεύσαντες οὖν οἱ μὲν ἐν τῇ πόλει, ἐν ἀθύροις καὶ κοιναῖς πάντων οἰκίαις, οἱ δὲ ἐν τῷ πεδίῳ καὶ τὰ ἑξῆς: vertit *Politianus* in hunc modum: *cumque noctem exegiſſent partim intra patentes, communesque omnibus domos, partim in planitie* &c. Legendum κεναῖς, vertendumque *vacuas omnibus domos*. *Julianus* Imp. in Ep. ad Judæos,

dæos, quæ eſt XXV, ita loquitur de Jeroſolima: ἐμοῖς καμάτοις ἀνοικοδομήσας οἰκήσω: *meis laboribus refectam incolam*; imo vero οἰκίσω, *incolis inſtruam*, neque enim *Julianus* habitare cupiebat Jeroſolimæ, qui minime erat Judæus; nec Judæis ea in re gratificari volebat, niſi ut Chriſtianis mœrorum crearet.

7. Apud Orientales, litteræ, quæ *gutturales* dicuntur, & quas nonnulli ſuſpicati ſunt vocalium loco olim fuiſſe (quibus tamen non adſentior) paſſim etiam inter ſe miſcentur, ut docent Grammatici, ſine dubio ob ſoni affinitatem. Idem oſtendunt de litteris *quieſcentibus*, quarum duæ ſunt etiam gutturales. Animadvertere hoc licet, non modo in Judaïco Codice, in quo eædem voces, non ſemper uno modo, ſcribuntur; ſed etiam ex Samaritici cum eo collatione. Exempli gratia, א & ה, in fine verborum *quieſcentes*, ſæpe miſcentur, ut ברה & ברא, פלה & פלא, קרה, & קרא & ſimilia. Sed & quæ ſcribuntur per א in Judaïco Codice, leguntur exarata per ח in Samaritico & viciſſim, imo etiam per ח & per ע. Non exigui eſt momenti hæc diligenter obſervare, in Linguis Orientalibus: quia ſæpe ex ea animadverſione pendet cognitio ſenſus locorum, qui fruſtra alioqui quæritur. Sic (*) oſtendimus ad Gen. XXXVI, 24. ex collatione Codicis Samaritici cum Hebraïco, הימים in eo loco debere legi *hemim*, non *hajjemim*, cum Samaritæ ha-

(*) *In Comment. Philologico.*

habeant אימים *emim*; quo poſito, nulla amplius eſt difficultas, in eo loco, qui omnes Interpretes exercitos habuit.

8. Indidem etiam intellexi, quod me fugerat cum primum ederem Commentarium in Exodum, & quod etiam fugit *Edm. Caſtellum*, virum doctiſſimum, quid ſentiant Samaritæ de coloribus lapillorum pectoralis Aharonis. Interpres Samariticus primum ordinem lapillorum his nominibus exprimit: סמוק סמך סמקמך *ſamok*, *ſamak*, *ſamakmak*, hoc eſt, *rubrum*, *rubicundiorem*, *rubicundiſſimum*; ſecundum vero hiſce: חכום חכם חכמכם *hhachom*, *hharham*, *hhachamcham*, quæ nomina quid ſignificarent tum demum vidi, cum in animum venit Samaritas pro אכם, quod, apud Chaldæos, ſonat *niger fuit*, dicere חכם, quod frequentiſſime א & ח confundant. Tertium ordinem vult *lutei* coloris fuiſſe, quartum ita exprimit עואר ואבר עברבר *havar & abar habarbar*, quod verbum idem eſt ac Chaldaïcum חור *hhour*, albus fuit, nam miſcentur ע & ח. Obſervandum, in hiſce vocibus, etiam confundi ע & א, & ו cum ב. De re ipſa alibi agemus.

9. Non multo minus miſcentur, in aliis Linguis, conſonantes ejuſdem *organi* a Librariis, ob ſoni adfinitatem, quod videtur potiſſimum ortum ex parum adcurata dictantium pronunciatione, & quod exemplis eſt demonſtrandum. Sed ne, in re clara, æquo longiores ſimus, unius tantum *organi* conſonantes, inter ſe comparabimus. Diximus labiales eſſe B, F, M, P, PH, & V conſonan-

nantem; conſtat autem, innumeris exemplis, eas a Librariis permiſtas fuiſſe.

10. B loco M poſitum eſt, in voce *ſubmanum*, in Gloſſis: Κεραυνοβόλιον ἀπὸ πρωὶ γυκτερινὸν, *fulgur ſubmanum.* Dicebant Romani *ſummanum.* (*) *Plinius* auctor eſt a Romanis *fulmina diurna* tributa *Jovi*, *nocturna Summano.* Similia docet *Feſtus*, in *Provorſum.* Igitur vere (†) *Claud. Salmaſius* emendandum cenſuit *ſummanum.* At Gloſſarum Scriptor, cum legiſſet *ſubmanum*, credidit compoſitum eſſe ex *ſub* & *mane*, perperam, unde ἀπὸ πρωὶ vertit.

11. Idem *Salmaſius*, in Solinianis Exercitationibus, non ſemel animadvertit frequentiſſimum eſſe (§) Latinis Librariis M & B invicem permutare, in ſcribendo. Exempla autem hæc profert. Apud *Arnobium*, *formas* pro *Phorbas*; *Cumamum*, pro *Cubabo*; *Maſcauda*, *baſcauda*; μύρμηξ, βύρμηξ; μάσκα, βάσκα, quibus innumera alia ſimilia eſſe ait.

12. Idem vir ſummus (‡) anidmadvertit quoque Librarios ſæpe confundere B. cum P; quo intellecto, feliciſſime emendat *Juſtini*, locum Lib. XLIV. c. 1. de fluviis Hiſpaniæ: *plerique etiam divites auro, quod in* paludibus *vehunt.* Legit *balucibus*, quæ vox auri ramenta ſonat, ut oſtendit. Idem etiam ſuſtulit, in hac ipſa voce, mendum apud *Martialem* Lib. XII. Epig. 57. ubi legitur:

Illinc

(*) *Lib. II. c.* 53. (†) *In Solin. pag.* 804. *Ed. Ultr.*

(§) *Pag.* 284. *&* 923. *utrobique Col. I.* (‡) *Pag.* 196. *col. I.*

Illinc paludis *malleator Hiſpanæ*
Tritum, nitenti fuſte, verberat ſaxum.

Emendandum liquet *balucis*, ut jam, ante *Salmaſium*, viderat *Adrian. Turnebus.* Sic quoque populi Thraciæ, qui *Herodoto Briantes* dicuntur, ſunt *Plinio* & *Solino Priantes.* In *Gloſſis: Captura*, ἐμβολὴ, pro ἐμπολὴ, quod *lucrum* ſonat. Simili de cauſa, *Galenus* in Comment. IV. Libri *Hippocratis* de articulis, text. 12. dubitat an calceamenti genus, cujus meminit, dicendum ſit πηλοπατίδες vel πηλοβατίδες. Εἰ μὲν, inquit, διὰ τοῦ Π γράφοιτο πηλοπατίδες διὰ τὸ πατεῖν τὸν πηλὸν ὑπ' αὐτῶν, εἰ δὲ διὰ τοῦ Β πηλοβατίδες, ἐπειδὰν βαίνειν ἀσφαλῶς ἐν πηλῷ δυνατόν ἐστι τοῖς ὑποδεδεμένοις τοιοῦτον ὑπόδημα. Poſterius videtur verius, certe Analogiæ convenientius eſt.

13. Nihil eſt frequentius (*) in MSS. quam confuſio B & V. conſonantis. Centies occurrit in Veteribus *Gloſſis*, ubi legas *Benditorem*, *Benenum*, *Berbenam*, *Berbicem*, *Bibium*, *Cabernum*, *Cabillationem*, *Ablatibum*, *Abum*, &c. Hinc emendandum viderunt viri docti locum, in *Iſidori Gloſſis*, ubi ita legimus: *Nibita, aqua ex nubibus facta.* Manifeſto legendum: *nivata, aqua ex nivibus facta.* Quin & B, pro U vocali, in prioribus illis Gloſſis, legitur. *Abetuarium*, ἐπίμετρον, pro *Au-*

(*) *Vide Joſ. Scaligeri Conject. in Varron. p. 38. Ed. Pariſ. anni 1565.*

pro *Auctuarium.* Primum *c*, mutatum fuit in *e*, *avetuarium;* deinde *Dictator* librarius, Vaſconico more, pronuncians V inſtar B fecit *abetuarium*, ut ſæpe ex uno mendo natum alterum. Hinc Veteres quidam Grammatici Latini ſeorſim ſcripſerunt de B & V. ut docerent Librarios, in quibus ſyllabis occurrerent; ut *Martyrius*, quem legi vult *Caſſiodorus* a Monachis *Antiquariorum*, hoc eſt, Librariorum artem exculturis, Divin. Lect. Cap. XXX. ejusque Operis Epitomen habet in *Orthographiæ* Capp. V, VI, VII, VIII, Nec ipſe omni errore vacat *Adamantius*, qui *balvam* vult ſcribi quod *balbam* ſcribimus, (ubi profert locum *Perſii*, quem ſic ſcribit *balva de nare loquutus*) & *valbas*, quas *valvas* vocamus.

14. F pro PH frequenter occurrit, ut in *Gloſſis*, *Epifonema*, *Filoſofia*, &c. & P pro F, ut in iisdem: ξανθεία, *pucatrix*, ubi legendum *fucatrix*, ut recte conjecit *Bon. Vulcanius;* *ſulpor vivum*, θεῖον ἄπυρον, id eſt, *ſulfur vivum.* Sic & paſſim ſcribitur *triumphus* pro *triumfo*, quod eſt a θρίαμβος, ac proinde debet ſcribi *triumfus*, cum φ non ſit in Græca voce, neque ſit Latina littera. Sic in Pandectis Florentinis, conſtat ſcriptum eſſe *triumfator;* nec deſunt Inſcriptiones, in quibus ſimilis orthographia cernitur. Antiquiſſimi Romani dicebant *triumpum*, mutato B in P. Sed tempore *Ciceronis*, mutata jam erat pronunciatio, ut liquet ex *Oratoris* C. 48. Simili de ratione ſcribendum videtur

tropæum, aut *trofæum* ἀπὸ τῦ τροπαίυ, non *trophæum*, quod neque Græcum, neque Latinum eſt. Malim more Græco *tropæum* ſcribere, cum Gloſſographo, Vetuſtisque Codicibus, & Inſcriptionibus: quemadmodum etiam cenſuit G. *Joan. Voſſius*, in Etymologico.

15. M pro B occurrit in Gloſſis, ubi eſt *Ummilicus*, ὀμφαλὸς ἀνθρώπυ. *Ummo*, ὀμφαλὸς. Hæc permutatio frequentiſſima eſt in Etymologiis, verum hic, non mutationes litterarum Etymologicas; ſed, ex Librariorum dictantium mala pronunciatione, exortas ſpectamus.

16. P pro B non raro legitur, ut in *Gloſſis: χυδαῖ@ ἄρτ@, ciparius*, pro *cibario; Scoba*, κοσμητήριον, pro *Scopa; Calpitur*, ἐξαπατᾶ, pro *calbitur*, aut *calvitur*. Scriptum etiam pro V conſonante, ut *Impaſtis* (id eſt, *inveſtis*) *impubes*, ἄφηβ@: *Paſſacriarium*, ὑδρία, pro *Vas aquearium*.

17. Quemadmodum B ponitur pro V, ſic & V pro B. *Gloſſæ* veteres: *Acerva uva*, ὄμφαξ. *Acervatio*, σφοδρότης. *Acervitas*, δριμύτης. *Acervo*, δεινοποιῶ. *Acervus*, δεινός. *Caccavum*, χύτρα. *Valbus*, ψέλλ@. *Valbucio*, ψελλίζω. *Vitumen*, ἄσφαλτ@. V etiam occurrit pro F, in iisdem *Gloſſis: Vita Deûm immortalium*, ὦ πόνοι, ἐκφώνησις ἀρχαϊκὴ, ὡς Κάτων. Scripſerat Cato: *fidem Deum immortalium*, vel, *proh fidem*, &c. Sed pro F auditum eſt a Librario V, & pro D in ſequente ſyllaba T, unde factum *vitem*, quod cum

cum plane abſurdum eſſet, ab indocto homine mutatum in *vita*, quia videbat in Scriptura per Deum *vivum* jurari. V pro P aliquando etiam legitur, ut *Stivo*, στιβάζω, pro *ſtipo*.

18. Hæç exempla ſatis oſtendunt litteras ejusdem *organi* facile inter ſe miſceri a Librariis; nam quod de *labialibus* demonſtratum eſt, id de ceteris quoque litterarum claſſibus facile poſſet oſtendi. Quin etiam *Joan. Paſſeratius*, in libro de cognatione & permutatione litterarum, *Guil. Canterus*, de ratione emendandi Græcos Auctores, *Gaſp. Scioppius* in *Arte Critica*, & *Claud. Dauſquius* Lib. I. *Orthographicorum*, affatim exemplorum ſuppeditabunt, ſi neceſſe ſit; quamvis non ſatis adtenderint litterarum adfinitatem, & aliam viam inſiverint. Igitur non modo in inquirenda vocum origine, ratio habenda eſt litterarum adfinium; ſed etiam in inveſtiganda vera lectione locorum corruptorum, cum eas a Librariis tam frequenter inter ſe miſceri conſtet.

19. II. Ad alterum *Dictantium* vitium transimus, quo fiebat ut finem vocum non ſatis diſtincte pronunciarent, unde orta ſunt graviſſima menda. Nam aut litteræ propterea omiſſæ ſunt a ſcribentibus, aut junctæ voces, quas oportebat ſeparari. Contrario prorſus errore, dum moras interponunt dictantes, ubi non oportuit, ſejunctæ ſunt ſyllabæ: quas conjungi neceſſe erat. Quarum depravationum exempla aliquot, more noſtro, colligemus.

 20. Quis-

20. Quisquis *Gloſſaria*, quæ diximus, evolvet, frequentiſſime videbit in ultima ſyllaba a Librariis erratum; quod ortum aliunde eſſe non videtur, niſi ex Dictantis vitio. Manifeſta ejusmodi menda innumera obſervarunt viri eruditi, quorum conjecturæ ad calcem Labbæanæ Gloſſariorum Editionis adjectæ ſunt. Duo tantum exempla illinc proferemus, ex quibus liquebit litteram voci ereptam, ut vicinæ adderetur, aut prorſus omiſſam. *Herba ſinaria*, ῥοδοδάφνη. *Bon. Vulcanius* recte conjecit *herba aſinaria*, ex Lib. XI. *Apuleianæ Metamorphoſeos* Igitur A ſecundæ vocis eliſum eſt, ob antecedentis terminationem in A, permiſtam cum initio ſequentis. Detracta eſt littera poſteriori voci, in hiſce: *Profundum*, βιθιον, βαθυὰ, βιοσὶν, ubi legendum βαθὺ, ἄβυσσον.

21. Detractione litterulæ eaque plane neceſſaria, medicina fieri poteſt loco *Julii Cæſaris*, qui Interpretibus hactenus crucem fixit. Legitur Lib. IV. de Bello Gallico. C. XVII. ubi deſcriptionem pontis, quem Rheno impoſuit, ita claudit: *Nihilo ſecius ſublicæ ad inferiorem partem fluminis oblique adigebantur, quæ pro pariete ſubjectæ & cum omni operæ conjunctæ, vim fluminis exciperent.* Non capiunt Interpretes quæ ſit *inferior pars fluminis*, cum liqueat intelligi partem fluminis quæ erat ſupra pontem; in qua, ut ſolet fieri, collocari oportebat ſublicas vim fluminis excepturas. Sed legendum *flumini*, & intelligenda

genda *inferior pars* non fluminis, ſed pontis, quæ opponitur ſuperiori, de qua Cæſar, in proxime antecedentibus verbis, loquutus erat: *hæc directa materia injecta contexebantur, ac longuriis cratibusque conſternebantur*; quæ ſuperiori parti pontis impoſita erant. Sic & antea *inferioris partis* pontis meminit. Fefellit Interpretes, quod verbum *adigere* ſoleat conjungi cum præpoſitionibus *ad*, vel *in*, ſequente accuſativo. Sed & aliquando cum dativo conſtruitur: quod aliquoties apud *Plinium*, in Naturali Hiſtoria, obſervare licet. Certe ejusmodi verba utraque illa conſtructione gaudere ſolent, ut *adfigere aliquid alicui rei*, & *ad aliquam rem*, aliaque ſimilia.

22. Reſtitutione litterulæ, emendabimus locum *Theophraſti*, in charactere ἀναισθησίας, Cap. XV. Deſcribit hominem usque adeo bardum, ut non adtendat quod agit, & abſona paſſim loquatur & faciat. Inter alia, hoc de eo babet: Τὰ παιδία ἑαυτοῦ παλαίειν ἀναγκάζων, καὶ τροχάζειν, καὶ εἰς ΚΟΠΟΥΣ ἐμβάλλειν. Vertit *Iſ. Caſaubonus*: *Puerulos quin etiam ſuos, ut lucta ſe exerceant, & curſu contendant uſque ad fatigationem, cogere ſolet.* Sed ἀναγκάζων ἐμβάλλειν εἰς κόπους, numquam fuit, numquam erit, *cogens uſque ad fatigationem.* Sed legendum ΕΙΣ ΣΚΟΠΟΥΣ *in ſcopos jacere*, nempe, lapides, aut tela. Poſterius Σ propter prius excidit. Deſcribit *Theophraſtus* ſummam hominis ineptiam,

qui cogit puerulos ea facere, quæ ſponte ſua & nimis libenter faciunt, & quæ alii parentes ne nimium faciant impedire ſolent; quod eſt bardi, & neſcientis quæ ſit indoles puerorum. Primum eſt παλαίειν *luctari*, quod puerculi inter ſe nimis frequenter facere amant, & aliquando non faciunt ſine periculo, dum æquales ſolo gravius adlidunt. Alterum eſt τροχάζειν, quod non eſt *currere*, ſed *trocho* ludere, de quo ludo, vide *Joſeph. Scaligerum* ad hæc *Dionyſ. Catonis: trocho lude, aleam fuge.* Eſt puerilis ludus, cujus ſunt pueri omnes avidiores, & a quo ſunt ſæpe deterrendi. Miror hoc fugiſſe virum ſummum, cum certum ſit puerulos curſu exerceri non ſolitos, ſed adolescentes dumtaxat. Tertium eſt εἰς σκοπὺς βάλλειν, *lapides* aut *tela* in certum *ſcopum* jacere, quod etiam nimis quam frequenter faciunt pueri. Character eſt inſani eos id cogere facere, a quo potius ſunt revocandi. Intelligenda hæc omnia de prima pueritia, quæ nimis infirma eſt, quam ut exerceatur; nam confirmati viribus pueri etiam exercebantur. Sic *Xenophon* Ed. Cyri Lib. I. C. VI, 19. ἐπὶ σκοπὸν βάλλειν, de exercitio puerili.

23. Duæ voces ex una, vitio Dictantis, factæ duplex præterea mendum in loco *Terentiano*, niſi vehementer fallor, pepererunt; de quo poſtea mira ſcripſerunt viri eruditi. Eſt verſus 46. Scenæ II. Act. IV. Adelphorum, ubi Syrus ſimulans ſe ſcire ubi ſit Micio

cio, locum Demeæ indicat, & poſtquam per multas ambages eum circumduxit, tandem in *fabrica* eſſe dicit; Demea vero quærit *quid ibi faciat*, reſpondetque Syrus:

Lectulos in ſole ilignis pedibus faciundos dedit.

Ad quem locum *Donatus*: *in urbe convivium in ſole & in umbra, pro conditione temporis, inſtruebatur. Adrianus* vero *Turnebus* Adverſar. Lib. I. c. 18. In ſole *autem*, inquit, *quod Athenis vere interdum & æſtate ſub ſole & dio cœnare ſolebant.* Debuit potius dicere *in ſole hieme* convivatos, cum ſol ea tempeſtate gratiſſimus ſit, & facile toleretur; præterquam quod *lectuli*, in eum uſum deſtinati, non dicerentur magis *lecti in ſole*; quam alii *lecti in umbra*; quæ enim Latinitas hæc eſt: *dare faciundos lectulos in ſole*, pro eo quod eſt, *dare faciundos lectos in quibus adcumbas, cum in ſole epulari libebit?* Deinde quare oportebat lectorum, in quibus in ſole adcumbebant, *ilignos* eſſe pedes, potius quam ex alio ligno? Legendum omnino

Lectulos ILLIC SALIGNIS *pedibus faciundos dedit.*

Servus nequam, dum quærit quid reſpondeat inſtanti Demeæ, quod primum occurrit adripit, & *ſalignos* etiam pedes dicit, ut riſum excitet; nam nonniſi pauperiores ſolebant uti eo ligno in pedes lectorum; nec ſenex dives

propter rem tantillam tam procul iviſſet, aut in fabrica ſediſſet, ut eos videret fieri. Sed quo ineptiore dolo fallit Demeam, qui ſibi acutus videbatur, eo majorem riſum ſpectatoribus movet. Certe antecedentia non ſunt acutiora, & Demea, ſi ſapuiſſet, facile fraudem animadvertiſſet. Vidit tamen viles lectos dici, cum reſponderit: *ubi potetis vos?* nempe, ſervi, quos nemo dixerit interdiu menſæ adcubuiſſe. At fiebantne, inquies, lecti *ſalignis pedibus?* Quidni, cum ſalices *plurimæ* adhiberentur *agricolarum ſupellectili*, ut loquitur *Plinius* Lib. XVI. c. 37? Ideo *Ovidius* deſcribens convivium Philemonis & Baucidis Metam. VIII. hæc habet:

> —— *In medio torus eſt de mollibus ulvis*
> *Impoſitus lecto, ſponda, pedibusque* SALIGNIS.

Verum unde ortum in *Terentiano* loco mendum? Nimirum, ex mala pronunciatione Librarii ſcriptum primum videtur *ſal lignis*, dein ex *ſal* factum eſt *ſol*; ac tandem, ut aliqua eſſet conſtructio, *illic* mutatum a Critico in præpoſitionem IN & ſcriptum *in ſole ilignis*

24. Contra, in eadem Comœdia, Act. V. S. VII. verſ. 16. duæ voces in unam conjunctæ, cui præfixa littera ex antecedente, ſed male lecta, graviſſimum mendum peperit. quod Criticos omnes fruſtra exercitos habuit. Ita loquitur Demea de ſumtibus, quos

quos a fratre ferri oportere videbat, traducta ad illum Soſtratæ familia:

— turbam domum,
Adducet & ſumtum admittet; multa. Quid mea?
Ego lepidus ineo gratiam; jube nunc jam
Dinumeret illi Babylo *viginti minas.*

Nec quo referendum ſit *illi*, nec quis ſit *Babylo*, nec quæ orationis ſeries expedire posſunt viri docti; quos adibit Lector, tædioſum enim eſſet eorum inanes diſputationes huc transferre. Paucis potius quid ſentiam dicam, quod ſi audacius videbitur, at certe egregium parit ſenſum, cum nullus ſit in aliorum interpretamentis. Demea ergo adloquitur hic *Æſchinum*, ut in antecedentibus, & cogitans de paupertate totius familiæ Pamphilæ, quam Æſchinus domum ducturus erat; quæ vix patiebatur ut ſumtus ullos facerent, qui tamen aliqui erant neceſſario faciendi, auctor eſt filio ut a Micione jubeat iis, quibus ea familia conſtabat, viginti minas numerari. *Viginti* autem *minas* dicit, quia reſpicit ad parem ſummam, quam a Micione numerari curarat Æſchinus Sannioni, & qua Cythariſtriam amicam fratri emerat; ut ſibi ſimili pretio uxorem redimere videatur, nedum ut dotem ab ea accipiat, quam tamen neceſſariam antea judicarat Demea. Ait ergo:

— jube nunc jam
Numerent illis AB ILLO *viginti minas.*

Pro *dinumeret*, in plurali numero legimus *numerent*, quia deeſt nominativus, & quia *dinumerent* vitiat verſum, nec voci additum videtur *di*, niſi metri vitiati cauſa. Quid autem ſit *numerare ab aliquo* omnes norunt; nempe, alicujus pecunia ſolvere. Quod ſi quis ignoret, adeat *Rob. Stephanum*, ad præpoſitionem *ab*. Valeat ergo commentitius BABYLO; quam vocem perinde eſſe ac *Babylonium* qui dixit primus, & ſignificari Micionem putavit, quod Babyloniorum luxum æquaret, is

— *jungat vulpes, & mulgeat hircos.*

Vel pueri ſciunt Babylonium hominem non magis *Babylonem* poſſe dici, quam *Romam* hominem *Romanum*. Ethnica ſunt, ut docet *Stephanus*, βαϐυλώνιος. & βαϐυλωνιεὺς, non βαϐυλὼν, quod eſſet contra omnem analogiam. Scriptum erat ILISABILO, quia Veteres literas duplices non ſcribebant, & cum I & S propiores æquo eſſent, videbatur eſſe B, cujus ſuperior pars oculos fugeret; unde natum BABILO, ex quo factum poſtea BABYLO ab Criticis. Nec quiſquam dixerit durum eſſe *illis ab illo*, repetitione ſyllabæ IL, talia enim nequaquam vitant Comici. Viſne exemplum, ab ipſo Terentio? Lege verſum 86. Scenæ 2. Act. I. Hecyræ:

Disjunxit illam ab illa, poſtquam & ipſe ſe.

Poſſit

Poſſit tamen etiam legi, *dinumerent his ab illó* &c.

25. Eſt locus *Rutilii Numatiani*, in Itinerario, ubi ita loquitur verſ. 73

Inventrix oleæ colitur, vinique repertor,
Et qui primus humo preſſit aratra puer.
Aras Pæoniam meruit Medicina per artem,
Factus & Alcides NOBILITATE *Deus.*

Legendum NOBILIS ARTE *Deus*, ut ſuperior verſus, & ſenſus docent. *Factus* autem Hercules *arte Deus* dicitur, ut opponatur iis, qui credebantur *natura Dii*, de qua loquutione multis diximus Part. II. S. 1. C. VII, 4. & *ſeqq.* Vocatur etiam *nobilis Deus*, ut diſtinguatur ab ignobilibus quibusdam Diis, quorum nomina in uno loco nota erant. *Cicero* de Nat. Deor. Lib. III. *num.* 50. *Alabandenſes quidem ſanctius Alabandum colunt, a quo eſt urbs illa condita, quam quemquam* NOBILIUM *Deorum; apud quos non inurbane Stratonicus, ut multa, cum quidam ei moleſtus Alabandum Deum eſſe confirmaret, Herculem negaret: ergo, inquit, mihi Alabandus, tibi Hercules ſit iratus.* Videtur & ante oculos habuiſſe *Rutilius* verſus hoſce *Horatii* Lib. III. Od. 3.

Hac arte *Pollux & vagus Hercules*
Innixus arces adtigit igneas.

26. III. Dictantis vitio factum eſſe diximus, ut

ut adſpirationes omitterentur, aut detraherentur; cujus veſtigia, in omnibus pæne veteribus Codicibus, animadvertuntur. In *Gloſſis* legimus, *abena*, *abilis*, *aborreo*, *era*, pro *habena*, *habilis*, *abhorreo*, *hera*; & vice verſa, *abhominor*, *harena*, *hoſtium*, *huber*, pro *abominor*, *arena*, *oſtium*, *uber*, & multa ſimilia. Attamen non diſſimulandum variis ſæculis variaſſe pronunciationem, deinde & ſcribendi rationem, quæ pronunciationem ſequitur. *Quintilianum* audiamus Inſt. Orat. Lib. I. c. 5. de littera H. loquentem: *Parciſſime ea Veteres uſi, etiam in vocalibus, cum* œdos, ircos*que dicebant. Diu deinde ſervatum ne conſonantibus adſpiraretur, ut in* Graccis *&* triumpis. *Erupit brevi tempore nimius uſus, ut* Choronæ, chenturiones, præchones *&c.* Ideo veteres Grammatici ſcripſerant de adſpiratione, ut docerent Antiquarios, quibus locis exprimenda eſſet; qua de re vide quæ ex *Eutyche* habet *Caſſiodorus* Orthographiæ Cap. IX.

27. Dictantis culpa, an ſcribentis neſcio, factum eſt, ut omitteretur adſpiratio apud *Terentium*, in Andria, Actus 2. Scenæ II. verſ. 33. qua omiſſa, ſenſus & Latinitas vitiantur. Ita loquitur Charinus adoleſcens: *liberatus ſum hodie, Dave, tua opera;* reſpondet vero Davus: *ac nullus quidem*, hoc eſt, *& quidem non*, quod Latinum non eſt, in eo ſitu verborum. Itaque alii fecerunt, *at nullus quidem;* ſed *at quidem non* melius non dicatur. Legendum HAC *nullus quidem*, hoc eſt, *hac quidem opera mea, nullus libera*

ratus es ; quaſi ſubinnuat glorioſus ſervus poſſe ſe eum liberare, ſi id operam det. Similis loquutio apud *Plautum*, in Pſeudolo Act. I. S. I. verſ. 102. *Spero alicunde hodie me bona opera, aut HAC mea, Tibi inventurum eſſe auxilium argentarium.* Omiſſa pariter eſt adſpiratio, apud *Plautum*, Mercatore Act. IV. Sc. 4. verſ. 15. ubi coquus Dorippam videns:

Satis ſcitum filum mulieris ! virum hercle avet.

At MSS. *Camerarii* alter habet *an. et*, alter *amet*, quod eſt pro *hamet*. Reſpicit ad ambiguitatem vocis *filum*, quæ ſignificat quidem hic formam, ut ex *Lucilio* & aliis viri docti probarunt; at proprie ſonat quod ex lino, lanave trahendo ducitur, quales erant *lineæ* (ſubaudiendum, chordæ) quibus addito hamo piſcabantur. Senſus eſt, pro conſuetudine *Plauti*, egregius, *ſcitum filum mulieris ! hercle virum hamet;* hoc eſt, facile *hamare*, ſeu adjungere, ac ſibi devincire queat. Participium *hamatus* frequens eſt in optimis Scriptoribus, quamvis nondum, quod meminerim, mihi occurrerit verbum *hamo.* Fateor ſpondæum eſſe in ultima ſede, ſed hoc patitur licentia Comica, qua de re vide *Phil. Pareum*, de metris Comicis, ſub finem.

28. Contra, apud eumdem *Plautum* in Amphitruone Act. II. S. 2. verſ. 137. eſt adſpiratio, ubi nullam eſſe oportuit. Cum Amphitruo cum uxore aliquamdiu jam contendiſſet, mi-

mirarique ſe dixiſſet qui ſe donatum aurea patera ſciret, addit. *Quid hoc ſit* HOMINIS! ubi legendum *ominis;* erant enim quæ videbat & audiebat Amphitruo portentoſa, poterantque facile in omen verti. Ut ſcribi vidimus, in *Gloſſis*, *abhominor*, nihil vetat quin hic ſcriptum ſit *hominis*, ἀντὶ τοῦ *ominis*. Sic apud *Ciceronem* Ep. ad Fam. Lib. IV. Ep. 4. variant MSS. Codd. in voce *hominis*, aut *ominis* adſerenda, nec minus eruditi diſſentiunt. Eſt, pro licentia Comica, Amphibrachys in ſecunda ſede, vel Amphimacer, ſi legas, *Quid hoc 'ſt*, quod forte melius.

29. Antequam ad alia tranſeamus, duo exempla ex Hebraïca Lingua proferemus, ex quibus liquebit Librarios Judæos ſimilia peccaſſe. Apud Moſem, excepto uno loco Deut. XXII, 19. pro נערה *naharah* quod *puellam* ſonat, ubique in Judaïcis Codicibus, refecto ה, ſcribitur נער *nahara*. Quod non aliunde ortum videtur, quam ex vitioſa dictantis pronunciatione, qui ultimam ſyllabam non ſatis diſtincte pronunciabat. Certe perpetua atque indubitata Hebraïcæ Linguæ analogia poſtulat ſcribi נערה ubique, & ſic in Samaritico Codice ſcribitur. Exſtat Exod. VIII, 9. inſigne exemplum, ex quo conſtare poteſt Librarios miſcuiſſe litteras ejusdem organi, ubi pro eo quod vulgo diceretur התכאר אלי *hithbaer elai*, ſcriptum eſt: התפאר אלי *hithphaer halai*, ſine mutatione ſenſus, hoc eſt, *ſignifica mihi.* Quæ tamen mutatio fefellit recentiores Interpretes, ut ad eum locum oſtendimus.

CA-

CAPUT VII.

De Mendis ortis ex imperitia Dictantis; dum Gloſſemata in margine ſcripta in ſeriem orationis infert. 5

1. Qui vetuſtos Codices verſarunt, multos potuerunt videre, in quorum oris adnotatæ erant vocum, aut loquutionum difficilium explicationes. Sæpe etiam inter ipſos verſus ſunt Scholia, cum contigit a Librariis inter eos ſatis amplum ſpatium relinqui. Hæ autem interpretationes duplici mendorum generi occaſionem præbuere. Interdum enim Librarii crediderunt iis Gloſſematibus ſignificari, omiſſum in orationis ſerie id quod complectebantur, cum incolumi conſtructione ac ſententia potuerunt inſeri; adeoque purpuræ optimorum Scriptorum centones Grammaticorum adſuerunt. Aliquando etiam perperam rati ſunt Grammatici ea Gloſſemata non eſſe, ſed veras lectiones margini a Critico illitas, & in orationis contextum recipiendas; quo factum ut eliminata priſca lectione, novam intruſerint, quæ veteris dumtaxat explicatio erat. Utriusque generis mendorum exempla quædam primum proferemus, tum vero quî Gloſſemata a vera lectione ſecerni ſoleant oſtendemus. Sed & tertius error addi queat, eorum qui Gloſſemata crediderunt eſſe varias lectiones, quod exprobrat *Henr. Stephano*, viro

viro doctiſſimo, *Joan. Leunclavius*, vir itidem eruditus, ad calcem *Xenophontis* Wecheliani, anni 1596. quem vide pag. MXIII. Sic *Galenus* Comm. III. in VI. Epidemiorum, ad textum 40. Tom. IX. p. 70 *Ed. Chart.* Τῆς παλαιᾶς γραφῆς οὔσης ταύτης, ἐπὶ τὸ σαφέστερον αὐτὴν (non αὐτὸν) μετατεθείκασι πολλοὶ τῶν ἐξηγητῶν: *cum hæc eſſet antiqua ſcriptura, eam in clariorem multi interpretum mutarunt.* Sic quoque in Prognoſtico *Hippocratis*, text. 26. ubi de ſudoribus, poſtquam dixit peſſimos eſſe frigidos, qui circum caput tantum & faciem & cervicem oriuntur, addit, οὗτοι γὰρ ξὺν μὲν ὀξεῖ πυρετῷ θάνατον προσημαίνουσι, ξὺν δὲ πρηϋτέρῳ μῆκος νόσου: *hi enim cum acuta febri mortem prænunciant, cum mitiore longitudinem morbi:* libri *Dioſcoridis*, ut teſtatur *Galenus*, Com. I. T. VIII. pag. 611. Ed. Charter habebant tantum, οὗτοι γὰρ θάνατον σημαίνουσι ἢ μῆκος νόσου. Reliqua addita ſunt, interpretationis cauſa: nam *Hippocratis* ſtylus brevitate, potius quam verborum abundantia, peccat.

2. Sichemenſes ita adloquuntur filii Jacobi, Gen. XXXIV, 15. *Hac lege vobis obſequemur* (נאות) *ſi fueritis ſicut nos, adeo ut vobis omnis maſculus circumcidatur.* Ita habent Codices Hebraïci, at LXX. Intt. ſic verterunt: ἐν τούτῳ ὁμοιωθησόμεθα ὑμῖν, καὶ κατοικήσομεν ἐν ὑμῖν, ἐὰν γένησθε ὡς ἡμεῖς καὶ ὑμεῖς, ἐν τῷ περιτμηθῆναι ὑμῶν πᾶν ἀρσενικόν: *hac lege ſimiles fiemus vobis, & habitabimus inter vos, ſi & vos ſitis inſtar noſtri, in circumciſione omnium veſtrorum maſculorum.*

Sic

Sic legitur hic locus, in antiquiſſimis Codicibus Vaticano & Alexandrino. Atqui manifeſtum eſt duplicem eſſe interpretationem vocis נאות, quarum altera margini illita fuerat primum, deinde irrepſit in orationis contextum, ut ad eum locum diximus. Significavimus etiam ad Gen. XLVI, 20. quæ illic in Verſione eorumdem Interpretum leguntur & Codicibus Hebraïcis deſunt; videri e margine in textum tranſlata fuiſſe, ſimiliaque animadvertimus ad Exod. XII, 40. & alibi.

3. Talia etiam occurrunt in Codice Samaritico, quæ non infrequenter in Comment. in Pentateuchum notavimus, & diximus quidem ſimile eſſe Gloſſema Exod. XII, 40. in hoc Codice ac in verſione LXX.-Virali. Verum non modo is Codex multa addit, interpretationis cauſa; ſed etiam voces quasdam habet, loco earum quæ leguntur in Judaïco Exemplari. Qua in re, ſæpe mihi viſæ ſunt veteres lectiones Moſi ereptæ, ut novæ iis ſufficerentur. Sic Gen. XXIX, 15. ita Potipharis uxor, ex Judaïco Codice, loquitur de Joſepho: *ut audivit me vocem tollentem & clamantem, reliquit veſtem ſuam apud me* (אצלי etſli) *fugit, & egreſſus eſt foras.* Ad explicandam vocem אצלי, videtur in antiquo Samaritarum Codice fuiſſe, in ora, בידי *in manu mea*, ut ſignificaretur voce clariore idem intelligendum hic, ac verſ. 12. in quo hæc vox occurrit. Lex exſtat Exod. XXI, 20. *Cum quiſpiam ſervum ſuum, aut ſervam ba-*

culo ferierit, & ſub manu ejus interierint, ultio ſumetur, נקם ינקם *nakom jinnakem.* In Samaritico Codice, eſt מות יומת moth joumath, *morte morietur*, quæ eſt interpretatio verborum, quæ leguntur in Judaïcis Codicibus. Talia multa in eo Codice animadvertimus, & protulimus, in Commentario noſtro in Pentateuchum. Vix crediderim ullum Samaritam Criticum usque adeo audacem fuiſſe, ut Moſem emendandum, ſine neceſſitate, cenſuerit. Probabilius multo mihi fit Samaritas gloſſemata marginis credidiſſe varias eſſe lectiones, quas ſubinde ut veriores, loco Judaïcarum, amplexi ſint. Plurima exempla indicavimus, in Indice Commentarii noſtri.

4. Suſpicor etiam ingentem varietatem, quæ fuit olim in Codicibus Græcis & Latinis Novi Teſtamenti, partim indidem eſſe ortam, quod ii qui iis utebantur, aut ex ingenio interpretationes ſcribebant in marginibus, aut etiam ex aliis locis Novi Teſtamenti, præſertim in Evangeliis; quæ inter ſe ita conferri volebant, aut alterum ex altero intelligi. Poſtea vero homines imperiti Gloſſemata miscuerunt cum veris Apoſtolorum verbis; ſive illa varias lectiones, ſeu emendationes ex antiquioribus codicibus eſſe cenſuerint. Ne quis a nobis fingi putet quæ de varietate exemplarium diximus, audiat *Hieronymum*, e præfatione in Evangelia: *Magnus*, inquit, *hic in noſtris Codicibus error inolevit, dum quod in eadem re alius Evangeliſta plus dixit, in alio, quia minus putaverint, addiderunt. Vel dum eum-*

eumdem ſenſum alius aliter expreſſit, ille qui unum e quatuor primum legerat, ad ejus exemplum, ceteros quoque æſtimaverit emendandos. Unde accidit ut apud nos miſta ſint omnia, & in Marco plura Lucæ atque Matthæi; rurſus in Matthæo, plura Joannis & Marci, & in ceteris reliquorum, quæ aliis propria ſunt, inveniantur. Cujus confuſionis plurima exempla, quæ etiamnum ſunt in Codicibus noſtris, *Deſ. Eraſmus* & *Th. Beza*, in adnotationibus in Novum Teſtamentum, obſervarunt.

5. Nunc videndum qui Gloſſema poſſit a priſca lectione dignoſci. I. Cum ſint duo genera Gloſſematum, quorum unum additur veteri lectioni, alterum vero ei ejectæ ſubſtituitur, non eodem modo internoſcuntur. Igitur a priore genere Gloſſematum ut incipiam, adjectum eſſe primum docet res ipſa; quando, nimirum, re paullo obſcurius expreſſa, aut voce vel loquutione, cujus ſignificatio ſciolos, vel imperitos fugit, videmus, præter neceſſitatem & conſuetudinem Scriptoris, idem illico aliis verbis exprimi. Inſignis Gloſſematis, ut dudum animadverterunt viri eruditi, exemplum exſtat apud *Plautum*, in Aulular. Act. IV. S. 7. verſ. 14. ubi ita Eunomia filio:

I hac intro mecum, gnate mi, ad fratrem meum,
Ut iſtuc quod tu me oras efficiam tibi,
Ut iſtuc quod me oras impetratum ab eo auferam.

Manifeſtum eſt hic eſſe Gloſſema, cum nulla ſit aut neceſſitas, aut elegantia in hac repetitione; *quod tu me oras efficiam tibi, impetratum ab eo auferam*; nempe, a fratre. Attamen MSS. *Joach. Camerarii*, & Palatini quatuor habebant: *ut iſtuc quod me oras efficiam tibi, impetratum ab eo auferam*, quaſi eſſet unus verſus; atque ita antiquiſſimæ Editiones. Duo vero MSS. Palatini omittebant, *impetratum ab eo auferam*. Utrum Gloſſema erit? nempe, verſus 14. *Ut iſtuc quod tu me oras efficiam tibi*; nam hæc verba nemo umquam interpretatione indigere judicare potuit. Sed Grammaticus, in imperitiorum gratiam, iis interpretatus eſt hæc: *impetratum ab eo auferam*; quæ interpretatione indigere videbantur, quia non eſt ſermo de re, quam Eunomia ablatura eſſet, ſed de uxore, quam avunculum concedere filio ſuo volebat. Igitur quando duorum quæ idem ſignificant, & quorum alterutrum Gloſſema eſſe neceſſe eſt, unum obſcurius, alterum vero clarius eſt, dubium non eſt quin clarius ſit Gloſſema obſcurioris. *Philippus Pareus*, in Analectis Plautinis, agnoſcit hic eſſe Gloſſema. Sed in tertia Editione ſic locum refinxit:

Ut iſtuc, quod me oras, nunc efficiam; tibi
Spero impetratum, quidquid vis, ab eo auferam.

Quæ non ſunt inepta, ſi e MSS. petita eſſent, aut leviore mutatione reficta; ſed nimis audacter ſe geſſit, qui talia ex ingenio nobis obtru-

cruſit, ut paſſim in illa editione facit; quæ alioquin, in multis, laudari queat.

6. II. Gloſſemata poſſumus etiam agnoſcere 1. in Archetypo ex MSS. Codicibus, in quibus id dumtaxat habetur quod obſcurius eſt, omiſſo interpretamento clariore; 2. aut in Tranſlatione ex Archetypo, in quo ſemel exſtat, quod bis eſt in Verſione; ſed & interdum 3. ex antiquiore Tranſlatione cognoscere licet Gloſſemata, quæ irrepſerunt in recentiores Codices. 1 Sic Marc. X, 6. ita loquitur Chriſtus ἀπὸ ἀρχῆς κτίσεως, *ab initio creationis maſculum & fœminam fecit eos*, ex plerisque Codicibus; at Codex antiquiſſimus *T. Bezæ* omittit vocem κτίσεως, quæ addita videtur, ut melius intelligeretur ἀπ' ἀρχῆς. 2. *Hieronymus* ex Græcis exemplaribus Latina olim emendavit, ut teſtatur in Præfat. in IV. Evang. ubi ſic confutat eos qui conſilium ejus carpebant: *Si Latinis exemplaribus fides eſt adhibenda, reſpondeant quibus; tot enim ſunt exemplaria pæne, quot Codices. Sin autem veritas eſt quærenda de pluribus, cur non ad Græcam originem revertentes, ea quæ vel a vitioſis Interpretibus male edita, vel a præſumtoribus imperitis emendata perverſius, vel a librariis dormitantibus, aut addita ſunt, aut mutata corrigimus?* 3. Gloſſemata ex antiquioribus Tranſlationibus cognoſci poſſe idem teſtatur, in eadem Præfatione. *Prætermitto*, inquit, *eos Codices, quos a Luciano & Heſychio nuncupatos, paucorum hominum adſerit perverſa contentio;*

 qui-

quibus utique nec in Vet. Inſtrumento; poſt Septuaginta Intt. emendare quid licuit, nec in Novo profuit emendaſſe, cum multarum Gentium Linguis Scriptura ante tranſlata doceat ea falſa eſſe, quæ addita ſunt. Hæc additamenta erant, ut ex reliqua Præfatione liquet, Gloſſemata ſingulis Evangeliſtis, ex aliis addita, quæ ex priſcis Tranſlationibus cognoſci poterant. Sic vocem κτίσεως, in loco Marci antea laudato, Syrus Interpres non habet; unde colligere eſt Gloſſema eſſe, verſione Syriaca recentius. Plura hac de re non addimus, quia in ſequente (*) Capite iterum dicemus quæ ad eam pertineant.

7. III. Gloſſemata vero, quæ ſita ſunt in vocibus, quæ antiquioribus loco pulſis ſucceſſerunt, poſſunt dumtaxat agnoſci ex antiquis Codicibus, in quibus vetus lectio adpareat. Tum eam diſtinguere licet a Gloſſemate aliorum Codicum: aut Editionum, eodem indicio, quod antea ſignum eſſe diximus recentioris lectionis, una cum vetere exſtantis. Nimirum, ſi Codex quiſpiam inuſitatiorem & minus claram vocem aut loquutionem exhibeat, quam alii (ſi modo proba ſit, & cum Scriptoris ſtylo conſentiat) illa plerumque vera lectio eſt; quia cum nulla fuerit ratio quare clara lectio in obſcuriorem mutaretur, obſcuræ clara ſubſtitui potuit, ob rationes quas adtulimus. Sic cum viri docti animadverterint, apud *Cornelium Nepotem*, Militiadis Cap. IX. alios Codices habere: *in Mil-*

(*) *In Exemplis* §. 3. *ſubjectis.*

Miltiade erat cum ſumma humanitas, tum mira COMITAS, *ut nemo tam humilis eſſet, cui non ad eum aditus pateret;* alios vero COMMUNITAS, mihi dubium non eſt quin prius ſit gloſſema poſterioris; quia cum vocis *comitas* notiſſima ſit ſignificatio, non ita vulgo notum eſt voce *communitas* ſignificari eam mentis adfectionem quæ civem Reipublicæ, qualis erat Athenienſis, decet, & qua ſibi cum aliis civibus communia omnia eſſe patitur. Vide quæ habet de hac voce *J. F. Gronovius*, ad Terentii Heautontim. Act. V. S. I. verſ. 39. a quo mirum eſt non eſſe adlatum locum hunc *Cornel. Nepotis.* Fruſtra illic *animo communi* nonnulli *comem* ſubſtituebant, ut optime vir doctiſſimus oſtendit. Adi & *Franciſcum Juretum* in Epiſt. LXXIX. Lib. II. *Q. Aurelii Symmachi.*

CAPUT VIII.

De Mendis a negligentia Scribentis ortis; 1. *Quod quæ cogitaret, non quæ audiret, ſcriberet;* 2. *Quod perperam audiret.*

1. VIDIMUS potiſſima Mendorum genera, quæ ex *Dictantis* incuria aut imperitia oriri potuerunt; neque enim omnia obſervaſſe nos putamus, qui latiſſime patere hoc argumentum, ſi alius quiſpiam, novimus. At ſatis nobis eſt, ſumma rerum capita,

pita, in hoc Opuſculo, adtigiſſe. Nunc ad id mendorum genus venicmus, quod *Scribentibus* tribuendum videtur. Sed & interdum *Dictanti* tribui poſſent, at ſatis eſt, ut alibi dixi, a *Scribente* quoque ea eſſe poſſe. Nec dubium eſt quin multa ſint exemplaria deſcripta a Librariis, aut aliis, qui eam artem non profitebantur, non tam vitio *Dictantis*, quam *Scribentis* mendoſa.

2. I. Certe cum qui ſcribit aliud agit, quod ſæpe potuit contingere, facile fit ut quæ cogitat, non quæ dictantur, ſcribat. Innumera menda, quæ cernuntur in MSS. aliunde orta non videntur, ſed ea potiſſimum quibus voces idem, aut adfine quidpiam ſignificantes miſcentur, vel ordo orationis, transpoſitis verbis, mutatur; vel voculæ quædam non prorſus neceſſariæ ſenſui adduntur, aut detrahuntur. Scribentes enim non modo verba, ſed etiam ſenſum adtendunt, & in longa ſcriptione, ſæpt fit ut ſententiæ ratio major habeatur, quam verborum. Si præſertim qui dictabant, lucri cauſa, quam maxime poterant feſtinarent, ut ſine dubio ſæpe factum eſt; nihil mirum ſi voculæ ſæpe minus neceſſariæ a Scribentibus omittebantur, aut miſcebantur ſynonymæ.

3. Quisquis expendet variarum lectionum Syllogas, quas in plurimos Scriptores ediderunt viri docti, innumera talia deprehendet. Sed inſpiciantur potiſſimum variæ lectiones Novi Teſtamenti, quæ XVII. demum ſæculo, præeunte doctiſſimo & optimo viro *Steph. Curcellæo*, diligentius collectæ ſunt, quam um-

umquam antea fuerant; atque exemplorum major ſuppetet copia, quam quisquam non expertus credere poſſit. Ut tamen rem Lectoris oculis ſubjiciamus, nonnullas ex variis lectionibus Cap. XX. Actorum Apoſtolicorum huc transferemus.

Verſ. 1. προσκαλεσάμενος. Tres Oxonienſes Codices & alii habent, μεταπεμψάμενος, quod idem plane ſonat.

Ibid. ἀσπασάμενος, *cum ſalutaſſet.* Alexandrinus & octo alii, pluresque Codices habent ante has voces, καὶ παρακαλέσας *conſolatus;* Græco-Latinus, πολλὰ παρακαλέσας, *multis conſolatus.*

Ibid. περιελθὼν in Aoriſto. Alexand. & alii quatuor Codices, περιϊὼν in præſenti.

Verſ. 3. μέλλοντι ἀνάγεσθαι, *navigaturo.* Codex Bodleïanus, μέλλων ἄγεσθαι *abducendus*, male ſine dubio. Non moror Claromontanum, cum ab omnibus aliis Codicibus nimium diverſus abit, ut hoc in loco; quia paraphraſin potius, quam varietatem lectionis, exhibet. Sed obiter hic monebo cavendum eſſe, ne hujuscemodi Paraphraſes miſceamus cum Exemplaribus bona fide & verbotenus deſcriptis.

Verſ. 4. Voci Σώπατρος addunt Codex Alexandrinus, Græco-Latinus, & aliis Πύῤῥου, *Pyrrhi*, nempe, *filius.* Legitur etiam in Latino Interprete. Pro Σώπατρος, alii Codd.

F 5 ha-

habent, Σωσίπατρος. Æthiops Intt. legit Πέτρος, perperam.

Verſ. 5. Οὗτοι προελθόντες, *hi cum præiviſſent.* Alexandrinus Cod. habet. οὗτοι δὲ, idem & alii προσελθόντες, *cum adveniſſent.*

Ibid. ἡμᾶς, *nos;* nempe, *exſpectarunt*, Paulum & Lucam, aliosque itineris comites. Cantabr. αὐτὸν, *illum*, ſcilicet, Paulum, quod ſapit manum Criticam.

Verſ. 6. ἄχρις ἡμερῶν πέντε, οὗ διετρίψαμεν, &c. *intra dies quinque, ubi commorati ſumus*, &c. Codex Bodleïanus & alii habent: ἀπὸ ἡμερῶν, *a diebus*, &c. & ὅπου pro οὗ.

Verſ. 7. συνηγμένων τῶν μαθητῶν τοῦ κλάσαι, &c. *congregatis diſcipulis ad rumpendum*, &c. Alexandrinus & aliquot alii: συνηγμένων ἡμῶν κλάσαι, *congregatis nobis ad rumpendum.* Ita etiam Syrus, Arabs, Latinus, & Æthiops Interpretes.

Verſ. 8. ἦσαν συνηγμένοι, *erant congregati.* Alexandrinus & alii, præter memoratos Interpretes, ἦμεν *eramus.* Sunt & qui omittant συνηγμένοι, quæ vox facile ſubauditur.

Verſ. 9. καθήμενος, *ſedens.* Alexandrinus & alii, καθεζόμενος, quod eſt idem.

Verſ. 13. προελθόντες, ἐπὶ τὸ πλοῖον, *progreſſi ad navem.* Alexandrinus & alii προσελθόντες. *cum perveniſſemus ad navem.*

Ibid. εἰς τὴν Ἄσσον, *in Aſſum.* Codex Bodleïanus, ἐπὶ τὴν pro εἰς τήν. Alii Oxonienſes Νῆσον *Inſulam*, quod Librarius aut Criticum non intelligeret Ἄσσον eſſe nomen proprium.

prium loci, & crederet mendoſe ſcriptum ἄσσον *prope*, pro νῆσον. Sic & verſu 14. Syrus & Arabs Interpretes habent mendoſe תסוס *theſos*, miſto Λ cum Θ, quod facile fit, ſi contigerit crura τοῦ Λ ex inferiore parte paullo propiora eſſe, quam oportet.

Verſ. 15. καὶ μείναντες ἐν Τρωγυλλίῳ, *& cum manſiſſemus apud Trogyllium.* Deſunt hæc in Codice Alexandrino, unoque ex Bodleïanis, nec lecta ſunt a Latino Interprete. Habent illi Codices, in ſequentibus verbis, τῇ δὲ ἐχομένῃ.

Verſ. 18. ὡς δὲ παρεγένοντο πρὸς αὐτὸν, εἶπεν αὐτοῖς, *cum ad eum veniſſent, dixit illis.* Codex Alexandrinus, qui mutilus videtur verſ. 15. hic eſt auctior tribus verbis, nam poſt αὐτὸν habet: ὁμοῦ ὄντων αὐτῶν, *cum una eſſent.* Alii ὁμόσε ὄντων αὐτῶν. Eadem tamen etiam exhibet Græco-Latinus, at alii nonnulli ὁμοθυμαδὸν, *unanimiter.* Sic & *Vulgatus: & ſimul eſſent.* At nec *Arabs*, nec *Syrus* Intt. nec alii veteres Codices ea verba agnoſcunt. Sed cum nulla fuerit addendi ratio, fuit aliqua detrahendi; quod, nimirum, inutilia judicarentur, & ſapere Gloſſema. Verum cum ſuperiora verba nequaquam obſcura ſint, non opus erat Gloſſemate. Itaque retinenda cenſuerim, ut innumeras alias repetitiones, aut voces non neceſſarias, quas nemo umquam circumcidendas putavit.

Verſ. 19. δουλεύων τῷ Κυρίῳ μετὰ πάσης, &c. *ſerviens Domino, cum omni*, &c. Duo Oxonienſes Codd. addunt, μεθ' ὑμῶν, *ſer-*

ſerviens Domino vobiſcum, cum omni, &c. Sic & *Chryſoſtomus.*

Ibid. πολλῶν δακρύων, *multis lacrimis.* Alexandrinus aliique omittunt πολλῶν, nec legerunt Latinus ac Syrus Intt. Additum videtur, ut plenior eſſet oratio, quia antecedenti ſubſtantivo ſuum etiam erat Epitheton.

Verſ. 23. διαμαρτύρεται, Alexandrinus Codex: διεμαρτύρατό μοι, *mihi teſtatus eſt.* Eſt præterea levis mutatio, in ordine verborum. At non modo Claromontanus, ſed alii etiam Codices addunt huic verſui: μοὶ ἐν Ἱεροσολύμοις, quæ verba legit & Latinus Int. qui habet: *tribulationes Jeroſylymis me manent.* Videtur tamen eſſe Gloſſema, quod potuit addi, quaſi circumſtantia neceſſaria hic prætermiſſa; cum nulla eſſet detrahendi ratio.

Verſ. 24. οὐδενὸς λόγον ποιοῦμαι, οὐδὲ ἔχω τὴν ψυχήν μου τιμίαν. Alexandrinus tranſponit ποιοῦμαι & ἔχω, ut ſit unum pro altero.

Ibid. διαμαρτύρασθαι, *teſtari.* Addunt Græco-Latinus & alii Codd. Ἰουδαίοις καὶ Ἕλλησι, *Judæis & Græcis.*

Verſ. 25. βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, *regnum Dei.* Deeſt Θεοῦ, in Alex. & aliis quibusdam Codd. & pro eo eſt Ἰησοῦ, in Græco-Latino.

Verſ. 26. καθαρὸς ἐγὼ, *mundus ſum.* Græco-Latinus & tres Oxonienſes habent pro ἐγὼ, verbum εἰμὶ, quod eſt convenientius Græcæ Linguæ, ut altera lectio Hebraïcæ. Fini verſus addunt aliquot Codices ὑμῶν, *a ſanguine omnium* veſtrûm. Sic & Syrus.

Verſ. 28. τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, *Eccleſiam Dei.*

Dei. Habent Alexandrinus, Græco-Lat. & tres Oxonienſes, aliique, τοῦ Κυρίου, *Domini*, nempe, Jeſu, prout legit etiam *Irenæus* Lib. III. c. 14. & MS. Cod. *Athanaſii* Ep. I. ad Serapionem, aliique Patres & Codd. quos laudat *Joan. Millius*; alii eodem ſenſu τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ, *Domini & Dei.* Poſteriorem hanc lectionem ſequitur Arabs, priorem Syrus, ut & aliquot Codd. MSS. Ep. I. *Athanaſii* ad Serapionem. Exiſtimat *Hug. Grotius* veram lectionem eſſe κυρίου, ſed facilem lapſum fuiſſe in compendioſa Scriptura θυ pro κυ. Non negaverim ſane fieri ſæpe potuiſſe, ut miſcerentur hæc compendia; ſed cum hic locus ſit ex iis, quibus in controverſiis maxime olim uſi ſunt Neſtoriani & Eutychiani, non tam incuriæ Librariorum has varietates tribuerim, quam Theologorum conſilio, qui ex alterutra parte conati ſint Paulum ſuum facere. Sic & *Millius* in Ep. *Ignatii* ad Epheſios C. I. ἐν αἵματι Θεοῦ putat ab Interpolatore mutatum in αἵματι Χριστοῦ, hominis illius fraude. Attamen, quod ille non notavit, Interpres vetus Latinus verarum *Ignatii* Epiſtolarum habet hic: *ſanguine Chriſti Dei*, unde liquet utrumque in ejus Codice lectum, aut in margine forte alterutrum fuiſſe; quod quidem ſine conſilio partibus alterutris favendi factum non puto. Alioqui paſſim permutantur in Novi Teſtamenti Codd. MSS. Θεὸς & Κύριος, ut hoc ipſo Cap. verſ. 32.

Ibid. Διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος, *proprio ſanguine.* Alexandrinus tranſponit hoc modo:

διὰ

διὰ τοῦ αἵματος τοῦ ἰδίου. Sic & alii aliquot Codices.

Verſ. 29. Ἐγὼ γὰρ οἶδα τοῦτο, *ego novi hoc.* Τοῦτο omittunt Alexandrinus Codex & alii, ut minus neceſſarium.

Verſ. 31. ἕνα ἕκαστον, *unumquemque.* Nonnulli Codd. Veteresque Interpretes addunt ὑμῶν, veſtrum.

Verſ. 52. τῷ Θεῷ. Cant. & alius Cod. habent τῷ Κυρίῳ, pro conſuetudine Librariorum has voces miſcentium.

Ibid. ἐποικοδομῆσαι, *ſuperſtruere*, καὶ δοῦναι ὑμῖν κληρονομίαν, ἐν τοῖς, &c. *& dare vobis hereditatem, inter.* Alexandrinus habet: οἰκοδομῆσαι καὶ δοῦναι τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, ἐν τοῖς, *ædificare & dare ſuam hereditatem inter*, &c. Sic etiam Codex Græco-Latinus & Bodleïanus. Codd. nonnulli ſubjiciunt ὑμᾶς.

Verſ. 33. Poſt οὐδενὸς addit Bodleïanus & Græco-Latinus, ὑμῶν, *nullius veſtrûm.*

Verſ. 34. αὐτοὶ δὲ γινώσκετε, *vos noſtis*, MS. Alexandrinus, αὐτοὶ οἴδατε, *vos ſcitis.*

Verſ. 35. ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενούντων, *adjuvare infirmos* MS. Alexandrinus: τῶν ἀσθενούντων ἀντιλαμβάνεσθε, ubi E ſcriptum mendoſe pro AI. ob rationem adlatam Cap. VI.

Ibid. Κυρίου Ἰησοῦ Deeſt in Alexandrino aliisque vox Ἰησοῦ.

Ibid. Μακάριόν ἐστι διδόναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν, *beatum eſt dare magis quam accipere.* Transponit Codex Alexandrinus, μᾶλλον διδόναι ἢ, ut

ut Latinus: *magis dare, quam.* Vertendum crediderim: *beata res eſt potius dare, quam accipere*; quaſi diceret Chriſtus: homines vulgo putant beatos eſſe, qui multa ab aliis accipiunt, pauca reddunt; at ſi beatos dicere oportet eos, qui dant atque accipiunt terrenas opes, eos potius beatos dixerim qui dant.

Hæc ſatis ſuperque oſtendunt quam ſæpe Scribentes nonnulla omiſerint, verborum ordinem mutarint, & miſcuerint ſynonyma. Quæ quidem ut plurimum non mutant ſenſum, ſed tamen non levem interdum mutationem in eo pariunt, ut adparet ex verſ. 28. Eſt interea cur Deum laudemus, quod noluerit fidem noſtram pendere ex uno aut altero loco, aut ex aliquot voculis; in quæ mutatio irrepere potuit, negligentia aut nequitia Librariorum, vel Theologorum. In iis quæ neceſſaria ſunt, ſat magnus eſt Codicum conſenſus, ut omnem dubitationem nobis eximat. Verum hæc non ſunt hujus loci. Eadem idem ſignificantium miſtura in omnis generis libris contigit, unde factum ut *Galenus* Comment. I. in Epidem. V. text. 1. poſtquam obſervavit in Codicibus *Hippocratis* ilic legi ὅσῃσι, ὁκόσῃσι, & ὁπόσῃσι, quæ idem ſignificant, id eſt, *quibuscumque* mulieribus; dicat ſibi viſum eſſe eas lectiones omittere, ut eas ſolas memoraret, quæ ſenſum mutarent, ὅσαι τὸ δηλούμενον ὑπαλλάττουσι. Idem repetit in Lib. VI. Com. IV. text. 2. παρῃτησάμην δὲ μνημο-

ρῆσθαι τὸ ἐν ταῖς γραφαῖς διαφωνίας, ὅταν ἡ αὐτὴ φυλάττεται διάνοια.

4. II. Facillime etiam contingere potuit ut Dictantem, clara licet voce legentem & recte pronunciantem, parum adtenti Scribentes non ſatis audirent; ita ut aliter ſcriberent, quam dictabat. Innumera certe menda hinc orta eſſe videntur, ut facile intelligent, quicumque variarum Lectionum Syllogas paullo diligentius luſtrabunt, aut Criticorum Commentarios legerint; nec neceſſe eſt, multis exemplis rem comprobari. Aliquot tamen, more noſtro, proferemus, eademque opera loca optimorum Scriptorum hactenus a viris doctis intacta, quoad quidem intelligere licuit, corrupta eſſe oſtendemus, atque emendabimus.

5. *Cicero* (*) Lib. III. de Oratore Cap. 12. *Quare Cotta noſter*, inquit, *cujus tu illa lata, Sulpici, nonnumquam imitaris, ut Iota litteram tollas & E pleniſſimum dicas, non mihi oratores antiquos ſed meſſores* VIDERIS *imitari*. Imo vero VIDETUR, adloquitur enim Craſſus Sulpicium, qui aderat; non Cottam, qui non aderat, & de quo Capite antecedente. Aderat quidem C. Cotta adoleſcens, at non L. Cotta, de quo hic loquitur, qui Catuli grandioris jam natu ſodalis erat. Sed cum præceſſiſſent TU, triaque verba in ſecunda perſona, & C. Cotta adeſ-

(*) *Utor Edit. Schreveliana in 4. & nupera Gronoviana in 12. Poſtea vidi notatum hoc a* Dinoyſ. Lambino, *in Ed. majore.*

adeſſet; Scribens, pro *videtur*, audivit *videris*.

6. In eodem libro Cap. XVIII. ita loquitur Craſſus de Stoïcorum ſtylo: *Orationis genus habent fortaſſe ſubtile, & certe acutum; ſed ut in Oratore, exile, inuſitatum, abhorrens ab auribus vulgi, obſcurum, inane, jejunum*, ATTAMEN *ejusmodi, quo uti ad vulgus nullo modo poſſit.* Si *attamen* proxime ſubjiceretur primo periodi membro, & quidem voci *acutum*, nihil eſſet quod nos in hoc loco moraretur; aperta enim eſſet oppoſitio ſtyli Stoïcorum cum eo, qui coronæ acceptus eſſe poſſit. Sed in eo ordine verborum, legendum omnino eſt AC TANDEM, pro quo a dormitante Librario auditum *attamen.* Vitiis Stoïci ſtyli enumeratis, omnia paucis verbis complexurus, *ac tandem*, inquit, *ejusmodi, quo uti ad vulgus nullo modo poſſit.* Ita conjeciſſe *Dionyſ. Lambinum* poſtea vidi; quod reticeri non debuit a *Jano Grutero*, qui nimis libenter *Lambinum* mordet.

7. Neſcio an typographicus error haberi debeat locus Actionis I. in Verrem, ubi hæc leguntur, Cap. VI. *Quæ res primo, Judices, pertenui nobis, argumento, judicioque patefacta eſt;* ſed certum eſt legi oportere *indicio*, ut legitur in majore Editione Lambiniana. Vidi tamen hoc mendum antiquioribus Editionibus inſediſſe, nec eſſe emendatum in Græviana anni MDCXCIX. Simile peccatum eſt Lib. I. in Verrem Cap. I.. ſed, in

Gronovianis erratis, quaſi typographicum notatum, & in aliis Editionibus emendatum. Miror priorem locum induſtriorum virorum diligentiam fugiſſe.

8. In Oratione pro P. Quinctio, locus eſt inſignis, in quo male audiens Dictantem Librarius effecit ut *Cicero* a viris doctis, quaſi ineptus, traducatur. Cap. XV. ita loquitur de turpi damnatione Quinctii, quam timebat; *Etenim mors honeſta ſæpe vitam quoque turpem exornat: vita turpis ne morti quidem honeſtæ locum relinquit.* Ac ſane poſterius membrum priori contrarium eſt. Itaque cenſetur *Cicero*, dum acumen captat, neſciviſſe quid diceret. Sed auribus Scribentis hoc peccatum debetur, non *Ciceroni* ejusmodi ineptiis minime obnoxio. Scribe *ITA turpis* &c. egregio ſenſu: mors quidem honeſta ſæpe vitam turpem exornat, at ita turpis vita ne morti quidem honeſtæ locum relinquit; hoc eſt, id turpitudinis genus, vel uſque adeo turpis vita non patitur quemquam honeſte mori. Qua quidem in ſententia eſt hyperbole, ſed non κακοζηλία. Non poſſum non tribuere Librario loquutionem, quæ legitur in Oratione pro S. Roſcio Amerino, Cap. LII. *Non ſatis habet avaritiam ſuam pecunia explere, niſi etiam crudelitate ſanguinis perlitus ſit.* Non ferunt aures meæ, in *Cicerone, crudelitate ſanguinis perlini;* nec hoc ulli alii condonaremus, qui ſermonis elegantiæ ſpretor non eſſet. Legendum CRUDELITATI SANGUINE PERLITARIT. Quod ele-

elegantiſſime exprimit crudelitatem hominis, *Crudelitati* quaſi Deæ Sacra facientis, eique *perlitantis*, ſive καλλιερῦντος ſanguine Roſcii, quem ſpoliaverat; hoc eſt, explentis crudelitatem, ut avaritiam jam expleverat.

9. Oſcitantia etiam Scribentis Librarii, factum eſſe puto, ut vox nihili legatur, apud *Lactantium* Inſt. Divin. Lib. V. c. 12. 1. *Araneoſos recte dici Deos Ethnicorum liquet e Tertulliano Apologetici* C. XII. P. *Minucio Felice* p. 355. Editionis Heraldi. ubi de perſequutionibus Ethnicorum: *Cur tam crudeliter ſæviant, niſi quia metuunt, ne in dies invaleſcente juſtitia; cum Diis ſuis* NARINOSIS *relinquantur*. Sic audiit, pro *araneoſis*, hoc eſt, circa quos abſentibus Sacerdotibus, araneæ ſuas operas conficerent. Irridet Ethnicorum Deos, quorum ſimulacra indigebant opera hominum, ut ab iis araneæ arcerentur; quæ, relictis eorum ſacris, Templa & ſtatuas telis ſuis implerent; & quas æditui ac Sacerdotes dejicere ſolebant. *Propertius* Lib. II. El. VI, 35. de Diis neglectis:

Sed non immerito velavit Aranea *fanum*
Et mala deſertos occupat herba Deos.

Sunt MSS. qui habent *varicoſis*, quod abſurdum, Ed. Bentleii, *curioſis*; Iſæi, *carioſis*, quæ ſunt conjecturæ. In Editione Antverpienſi, apud *Joannem Gymnicum*, quæ *per Deſ. Eraſmum* recognita dicitur, legimus: *cum Diis curioſis (quos Narinoſos appellant,*

quod odoribus thuris colantur) *relinquantur*. Gloſſa inepta, quæ eſt intra parentheſin, oſtendit Editorem quoque *Narinoſis* legiſſe.

10. Unum *Theophraſti* locum duplici hic liberabo mendo, orto utroque, ut videtur, ex oſcitantia Librarii Dictantem perperam audientis. Sic ille loquitur Cap. XXVIII. in ὀψιμαθίας charactere, περὶ τ' ὀψιμαθοῦς: εἰς ἀγρὸν ἐφ' ἵππου ἀλλοτρίου ὀχούμενος, ἅμα μελετᾶν ἀσπάζεσθαι, καὶ πεσὼν τὴν κεφαλὴν κατεαγῆναι. Vertit *Caſaubonus*: *dum rus pergit, alieno equo vectus, ſimul obvios ſalutare meditatur, cadens vero caput deturpat*. Quænam eſt illa ſalutandi meditatio? & quidem ex equo? An aliis verbis ſalutabant equitantes, aliis pedibus incedentes? Non opinor. Sed forte qui equo inſidebant, ut conjectat *Caſaubonus*, certos geſtus habebant, quibus utebantur in ſalutandis obviis. At nunc quidem hoc fit, quia inflexo corpore ſalutamus, & detracto Capitis integumento; verum olim nihil ſimile, cum verbis tantum ſalutarent, ut χαῖρε Θεόφραστε. Legendum eſt ἱππάζεσθαι, & μελετᾶν ἱππάζεσθαι eſt *ſe exercere equitando*, ut faciunt qui eam artem diſcunt, dum in varias partes equum convertunt, calcaribusque & freno adigunt ut variis modis ſubſiliat, tum etiam ut concitatius currat. Sic, apud *Xenophontem*, τὴν ἱππικὴν μελετῶντες, *in arte equitandi ſe exercentes*, & alia, quæ *Henr. Stephanus*, aliique Lexicographi ſuppeditabunt; nam res eſt manifeſta, & frequens. Unum addam e *Xenophonte*,

phonte, περὶ ἱππικῆς, C. II, 1. κρεῖττον —— ἱππάζεσθαι μελετᾷν, *ſatius* —— *exerceri equitando.*

11. Dum autem ὀψιμαθὴς ab equo vehementius concutitur, tandem cadit ὥστε κεφαλὴν κατεαγέναι, *ut caput frangat*, non καταισχῦναι *deturpet*, ut frigide *Caſaubonus*, ex hac lectione Vet. Cod. κατῃσχῦναι. Qui cadit ex equo concitato, non modo ſibi deturpat caput, ſed plerumque lædit, & ſæpe frangit. Forte legendum etiam κεφαλῆς, ſic enim loquuntur Attici. *Ariſtophanes* in Acharnenſibus Act. V. S. I.

> Καὶ τῆς κεφαλῆς κατέαγε περὶ λίθον πεσών.

Fregit caput in lapidem incidens, ubi Scholiaſtes, ex Grammaticorum canonibus, ut ait, interpretatur *partem capitis*, *non totum caput.* Idem in Veſpis p. 533. Edit. Majoris Genevenſis:

> Ἀνὴρ Συβαρίτης ἐξέπεσεν ἐξ ἅρματος,
> Καί πως κατεάγη τῆς κεφαλῆς μέγα σφόδρα.

Vir Sybarita excidit ex curru, & ſibi magnam capitis partem fregit? Idem contingere dicit *Theophraſtus* ſeni, qui graviore ætate diſcit equitare, & quidem equo, cui non eſt adſuetus, & dum it in villam. Certa mihi videtur

detur conjectura, & quam, ſi neceſſe eſſet, aliis locis firmarem.

12. Audientis vitio, videtur factum ut cum legatur apud *Hippocratem* de alimentis, text. 58. αἷμα ὑγρὸν ἄριστον, αἷμα ξηρὸν φλαῦρον, *ſanguis fluidus, probus; ſanguis ſpiſſus, pravus; Galenus* Comment. IV. interpretatur vocem φαῦλον, τὸ φαῦλον, inquit, σημαίνει τὸ μοχθηρόν. Vox eadem in textu & in commentario ſit oportet, ſive ſit φλαῦρον, ſive φαῦλον, ſed ſoni & ſignificatus ſimilitudo Librarios fefellit. Indidem factum eſt ut in *Hippocratis* Prognoſtico, Sent. II. pro ὑποφασίας τῶν ὀφθαλμῶν, quomodo ſcribendum eſſe liquet, quia ſunt dictæ eo quod ὑποφαίνηταί τι τοῦ λευκοῦ *pars aliqua albi oculorum adpareat*, non commiſſis palbebris; *Artemidori* tamen & *Dioſcoridis exemplaria* haberent ὑποφύσιας, quod merito rejicit ad eum locum *Galenus*, Comment. I. Tom. VIII. p. 529. Ed. Charter. In Prædictionum Lib. I. Com. II. ad text. 38. θολερὸν πνεῦμα legitur & θαλερὸν, ut docet *Galenus*, quod aurium vitio deberi videtur, & doctiſſimo viro dubitationem creat, utrum ſit legendum; quamvis *turbidum* ac *floridum* diverſa ſint. Sic & eodem libro, text. 58. pro οὖρα ἐπίπονα, *laborioſæ urinæ*, legebatur in Codicibus quibusdam πέπονα *matura*, quod prætulit *Zeuxis*, rejecit vero *Rufus*, & merito, ut oſtendit *Galenus*. Iterum textu 73. κωματώδεες *ſopore oppreſſi*, & καυματώδεες *ardentes* legebatur; textu 86. ὄμματος κατάκλεισις *oculi clauſio* & κατάκλασις *fra-*

fractio; textu 89. ἀνέλκεται *ſurſum trahitur* & ἀνέρχεται *adſcendit*, & ἀνέχεται *cohibetur;* & 94. λαμπώδες *lucidum*, & λαπτώδες, quod quid ſit hic non adſequor. Similiter Comment. I. in Officin. Medici, textu 19. non ſatis conſtat *Galeno*, ob varietatem Codicum, an legendum ſit ἔκτρεψιν, vel ἔκστρεψιν, vel ἔκτριψιν, quod diſcrimen auribus Librariorum debetur. Indidem factum ut Epidem. Lib. III. text. 61. non conſtet, ut docet *Galenus* Com. III. p. 293. Tom. IX. an excrementa ægri neſcio cujus dicantur ὑδατόχολα *aquoſa & bilis colore tincta*, an ὑδατόχλοα, *aquoſa & herbæ colore tincta?* Quin & alia exemplaria, minus vetuſta, nec ſatis emendata, habebant ὑδατόχροα, *coloris aquei.* Sic ἔντερον *inteſtinum* & ἕτερον, *alterum* miſta docet idem. in Lib. VI. Comm. IV. text. 3. Multa alia ſimilia apud *Galenum* occurrunt, ſed hæc ſatis ſuperque ſunt, ut quod volumus intelligatur.

loquebar ſic, *ut* pulcros, Cetegos, triumpos, Cartaginem *dicerem*, *aliquando*, *idque ſero*, *convicio aurium*, *cum extorta mihi veritas eſſet*, *uſum loquendi populo conceſſi*, *ſcientiam mihi reſervavi.* Orcivios *tamen* & Matones, Otones, Cæpiones, ſepulcra, coronas, lacrimas *dicimus*, *quia per aurium judicium ſemper licet.* Burrum *ſemper Ennius*, *numquam* Pyrrhum. Vi patefecerunt Bruges, *non Phryges*, *ipſius antiqui declarant libri. Nec enim Græcam litteram adhibebant*, *nunc aute etiam duas.* At hoc videtur factum, non tam ad vitandam litteram Græcam, quam quia Macedones, quorum Dialectus cum victoriis per totam Græciam, ante *Ennii* tempora, ſparſa fuerat, ut oſtendit *Claud. Salmaſius* in Comment. de *Helleniſtica*, ita vulgo loquebantur. Hos nos docet auctor Etymologici Magni, in voce Ἀφροδίτη: Τὸ Β τῷ Φ συγγενές ἐστι· δῆλον ἐκ τοῦ Μακεδόνας μὲν τὸ Φίλιππον Βίλιππον καλεῖν, καὶ τὸν φαλακρὸν βαλακρὸν, καὶ τοὺς Φρύγας Βρύγας, καὶ τοὺς ἀνέμους διὰ τὸ φυσᾶν φυσήτας ὄντας βύκτας. (*) Alii ſimilia animadverterunt.

3. Verum *Cicero* miram Orthographiæ anomaliam, eodem loco, memorat, & *cum* Phrygum, & Phrygibus *dicendum eſſet*, *abſurdum erat aut tantum barbaris caſibus Græcam litteram adhibere*, *aut recto caſu ſolum Græce loqui*; *tamen* & Phryges, & Pyrrhum, *aurium cauſa*, *dicimus.* Ex hiſce intelligere eſt, *Ciceronis* ævo, dici ſolitum *Phryges* & *Pyrrhus*, cum in aliis caſibus, Enniano more, pronunciarent *Brugum*, &c. *Burri*, &c.

G 5 4. Hæc

(*) *Vide Euſtathium in Homer. pag.* 1614. *Ed. Rom.*

4. Hæc & ſimilia multa, quæ congeri poſſent, qualia plurima collegit *Cl. Dausquius*, Critico debent eſſe notiſſima, ſi velit cum laude Artem Criticam exercere. Ideo *Caſſiodorus* Divin. Lectionum c. XV. Monacho ſuo, quem volebat Librarii munus obire, *Orthographos*, inquit, *priſcos frequenter relege, quos ego inferius titulo trigeſimo, qui de Antiquariis legitur, propter notitiam Librariorum utiliter inſtruendam, deflorandos eſſe judicavi & extrinſecus huic libro de Orthographia titulum dedi. Ita contigit, ut & iſtud ſtudioſo proſit legere, ubi cognoſcit quæ in Scripturis Sanctis minime debeat violare; & illud neceſſario latius diſcitur, ubi generaliter præſumta vitia corrigantur.*

5. Acute (*) Criticus emunctæ naris, in Epiſtola, in qua profert vetus monumentum, initio ſæculi XVII. Romæ effoſſum, amicum monet *ad emendationem tot errorum, quibus hodieque ſcatet Plautus, fons ille genuinæ, puræque Latinitatis, nihil utilius eſſe, quam eam tabulam ante oculos habere; ut, ubi quid in Plauto occurrit, quod ſuſpicionem mendi habeat, ſtatim tibi dicas quanam ratione illud, aut illud Plauti ævo ſcribebatur? Quæ forma litterarum erat? Quæ litteræ interdum omittebantur?* Hanc in rem, non pœnitebit legiſſe eruditiſſimam Digreſſionem *Joſ. Scaligeri*, de Litterarum Ionicarum origine, ad locum Euſebiani numeri MDCXVII. illuſtrandum. Sed & ſtudioſe verſandæ ſunt collectiones Veterum monumentorum, quales ſunt In-

(*) *Tan. Faber. Epiſt. Lib. II, Ep. 32.*

Inſcriptiones æri & marmori inciſæ, quæ ſuperſunt in collectaneis *Jani Gruteri*, *Thomæ Reineſii*, *Jac. Sponii*, *Raphaëlis Fabretti* & aliorum. Eminent, meo judicio, inter alia id genus, *Fulvii Urſini* notæ ad Leges & Senatus Conſulta, quæ nuper recuſæ ſunt, in ſecundo Antiquitatum Romanarum volumine; & *Pet. Ciaconii* interpretationes Vett. aliquot inſcriptionum quarto volumini earumdem Antiquitatum inſertæ. Sed hos & ſimiles libros nihil opus eſt a nobis indicari, cum ſatis noti ſint, aut facile ex lectione Criticorum innoteſcant.

6. Non procul erit nobis mendi ex ignorantia Orthographiæ orti quærendum exemplum, cum Cap. VI. §. 24. emendaverimus conclamatum *Terentii* locum, qui depravatus fuerat, partim eo quod litteras (*) duplices antiquiſſimi Romani non ſcriberent. Nempe, pro *illis ab illo* factum eſt *illi Babylo*, quia ſcriptum fuerat *ilis abilo*. Deinde quia Critici judicarunt hic ad luxum civium Metropoleos Chaldaïci Imperii reſpici, pro I. ſcripſere Y, & *Babylonem* in hunc locum invexere.

7. Veteribus uſitatiſſimum erat præpoſitiones verbis compoſitis præfigere, ſine mutatione, quæcumque littera ſequeretur; non eas emollire mutatione, ut ſolemus. Sic in *Gloſſis* ſcriptum *Adclivis*, *Adſaber*, *Inprobare*, *Inremeabilis*, *Adcelero*, *Obſenſus*, *Obpono*, &c. Idem factum in inſeparabili præpoſitione CON, ut *Conlacrimo*, *Contactaneus*, *Conlapſus*, *Conlatio*, *Conlaudo*, *Conloco*, &c. pro quibus, nos N mutamus in L,

(*) *Adi, ſi neſcis, Claud. Danſq. Orthog. Princip. Sect. II.*

L, *Collacrimo*, *Collactaneus*, &c. Vetus illa orthographia paſſim, in antiquiſſimis Codicibus, cernitur. Quod cum ignorarent Monachi, qui *Lactantium* nobis, Latinorum Patrum terſiſſimum, exſcripſerunt, abſurde loquentem virum diſertiſſimum induxerunt, in eleganti Libello de Opificio Dei, C. I. Ait (*) *tanta temeritate homines exſtitiſſe, qui vulgo Philoſophi nominantur, ut ea quæ abſtruſa prorſus atque abdita Deus eſſe voluit, ſcrutarentur, ac naturam rerum cœleſtium, terrenarumque conquirerent; quæ a nobis longe remotæ, neque oculis* CONTRECTARI, *neque tangi manu, neque percipi ſenſibus poſſunt.* Scripſerat *Lactantius* CONLUSTRARI, ſed imperiti exſcriptores, cum crederent ſcribi COLLUSTRARI, non agnoverunt hoc verbum in hoc loco, mutaruntque in *contrectari*. Quo abſurdius nihil fingi potuit, cum *conluſtrare oculis* non modo proba ſit loquutio, ſed etiam *Ciceronis*, quem imitari nititur *Lactantius*. Scribitur autem hæc vox, in *Gloſſis* quoque, eo, quem diximus, modo: *Conluſtra*, συμπεριέχεται, *Conluſtro*, συμπερινοστῶ, συμπεριέχομαι (†).

§. II.

(*) *Pag. 778. Ed. Oxonienſis, ex Theatro.*

(†) Poſtea deprehendi eamdem loquutionem apud *Tacitum* Annal. III, 12. ubi de cadavere Germanici oculis plebis expoſito: *Quo pertinuit nudare corpus*, & contrectandum *vulgi oculis permittere.* Sed & illic quoque *conluſtrandum* legi oportere cenſuerim, quamvis durioribus metaphoris gaudeat *Tacitus*; nam ne manibus quidem *contrectantur* cadavera a vulgo, nedum ut oculis *contrectari* dici poſſent. Scio *Ovidium* de Tereo, Philomelæ amore flagrante, dixiſſe:

Spectat eam Tereus præcontrectatque videndo.

Sed mollior hic multo eſt metaphora, quia Tereus Philomelam contrectare cupiebat.

8. II. Verum non modo tenendum quæ fuerit Veterum Orthographia, ut varia menda inolita in eorum libris retegamus, & feliciter emendemus; ſed & probe ſciendum quibus characteribus uſi ſint, idque diligenter ad animum eſt revocandum. Nemo dubitat quin Latini litteras ſuas Græcis debeant, ſed initio litteræ Latinæ multo ſimiliores erant Græcis, quam poſtea fuerunt, ut conſtat ex antiquiſſimis Inſcriptionibus & Nummis. Exempli cauſa P. Latinum fere ſcribebatur ut Π Græcum, niſi quod crus dextrum brevius eſſe ſoleret; quo factum, ut celeritatis cauſa angulus rectus qui eo crure, & ſuperiore linea conſtat, in hemicyclum tandem mutaretur. Cernere hoc licet in monumento de quo antea diximus, aliisque antiquiſſimis Inſcriptionibus.

9. Quod cum ita ſit, & conſtet Græcos ſuum *Sigma* nunc ita pinxiſſe ut Σ, nunc vero ut C, crediderim etiam Latinos, antiquiſſimis temporibus, poſteriore hac figura interdum eſſe uſos. In lapidibus ſane aliquando confunduntur C & S etiam ante A, ut CATULLII pro SATULLII, in Claſſe VI. Inſcr. 112. *Thomæ Reineſii*, in cujus Indice alia etiam exempla reperire eſt. Itaque; quemadmodum aliquando Græca legentes Latini imperitiores S & C miſcuerunt; ſic &, in Latinarum vocum lectione, ſimiliter erratum. In *Gloſſis*, legere eſt BOCLUCA, pro BOS LUCA,

ἰλι-

ἐλέφαντος, (*) notum enim eſt Romanos; cum primum vidiſſent Elephantos, eos *Boves Lucas*, ſeu *Lucanos* dixiſſe. In iisdem *Gloſſis*, BOSBUC eſt pro BOS, Βοῦς. CUPPLANTO pro SUPPLANTO, συμποδίζω, quod eſt a *Paſſeratio* animadverſum. Sed eſt alius inſignior locus, in littera C, ubi legimus: *Cana*, Πανάκεια Θεὸς, πολιά. *Cana* a *Canus* eſt πολιά; ſed SANA a *Sanus* eſt *Panacea Dea*, Æſculapii filia. Attamen utrumque ſub eodem titulo latet, quod in priſcis characteribus Latinis S interdum ut C pingeretur. Non dubito quin ex antiquiſſimo Scriptore Latino hanc ſignificationem vocis *Sana* hauſerit *Gloſſographus*, aut ii quorum induſtria illi præiverat, quicumque fuerint. Certe in Scriptoribus, qui ad nos pervenerunt, quod equidem ſciam, ea vox non exſtat; potuit tamen recte dici *Sana* Dea, quæ ſanaret, ut *Suada* quæ ſuadet, *Padua* a pandendo, *Horta* ab hortando, *Deverra* a deverrendo, & ſimiles.

10. Credibile eſt in Veterum Scriptis, cum majuſculis litteris ſcribendi conſuetudo paullatim inſoleſceret, ſæpe a Librariis recentiori characteri adſuetis peccatum eſſe, dum ambiguas ejuſmodi litteras legere neſciunt; quas poſtquam ſemel, pro captu ſuo, charactere Langobardico expreſſerunt, menda conſenſu Manuſcriptorum Codicum ita exaratorum conſecrarunt. Poteſt, ut videtur,

(*) *Vide Plinii Hiſt. Nat. Lib. VIII. c. 6. & ad eum Intt.*

tur, exemplum ejus rei e *Terentio* proferri, ubi Librarius expreſſit perperam figuram C littera S, cum debuiſſet eam ſervare. Locus eſt Adelphorum Act. V. S. 7. verſ. 19. ubi mendum eſt, quo ſtructura plane turbatur. Auctor eſt Demea filio, ut, miſſa inani pompa, in horto maceriam jubeat dirui, & illac ſponſam, matrem & familiam omnem transducat in ædes Micionis. Cum adſentiretur Æſchinus, tum vero Demea, *Syre*, inquit, *ceſſas ire, & facere?* Nempe, diruere. At Syrus: *quid ago?* quid me jubes facere; nam, proxime antecedentibus verbis, alia nonnulla dixerat Demea, quibus factum erat ut ne a Syro intelligeretur. Tum Demea: *dirue* (maceriam,) *tu* ILLAS, *abi*, *& traduce*; hoc eſt, tu Syre, *dirue*, *tu* vero Geta, *illas abi & traduce;* quorum verborum ordo eſt, ut aiunt, *abi*, *& traduce illas*; ſed quis hanc trajectionem verborum ferat, in Comico æque terſo, ac *Terentius* eſt? Certe Dithyrambici eſt Poëtæ, non *Terentii.* Lege: *tu* (Geta, nimirum) ILLAC *abi & traduce*; hoc eſt, cum dejecta a Syro erit maceria, *illac* tu *abi* domum, *&* per eamdem viam *traduce* ſponſam & totam familiam. Vult Getam quam breviſſima via domum ire, ne mora ulla ſit. Qui veteres Codices *Terentii* deſcribebant videntur C interpretati, quaſi eſſet S, cum eſſet tertium Alphabethi elementum.

11. Quod ſi hæc menda non videantur ex figura illa litteræ S nata, quod tamen veriſimi-

millimum eſt, confugiendum erit ad ſimilitudinem ductuum; ſi eorum aliqua pars deleta ſit vetuſtate, aut a Librario non ſatis abſoluta. Si enim inferior hemicyclus litteræ S oculos fugiat, quod ſupererit ſimillimum erit litteræ C. Sic pro BOS, potuerit fieri *boc*; & pro SANA, *cana*. Viciſſim, ſi inferioris partis litteræ C particula reflecteretur, potuit facile haberi S, ut pro ILLAC fieret *illas*.

12. Characteribus *Romanis* quadratis ſucceſſerunt, ut antea diximus, *Langobardici* rotundiores; quorum etiam conſideranda ſimilitudo, cum locus quiſpiam mendi eſt ſuſpectus, ut divinare poſſimus quomodo antea ſcriptum fuerit, & quid mendo occaſionem præbuerit. Etſi exempla adtulimus Cap. IV. quæ huc referri poſſunt, nihil vetat unum atque alterum hic addi, quo res manifeſtior fiat; poteſt enim multo facilius atque evidentius probari exemplis, quam ratiocinatione. Igitur ex *Plauto* unum, ex *Terentio* vero alterum proferemus.

13. Eſt locus *Plauti* conclamatus, eo quod pro *ui* legatur *u*, pro *n* ſcriptum ſit *r*, *os* pro *am*, & *a* pro *o*. Truculenti Act. I. S. 1. Dinarchus adoleſcens deſcribit quæ ſint in amore incommoda.

Non omnis ætas ad perdiſcendum ſat eſt
Amanti, dum id perdiſcat quot pereat modis.

Tum

Tum interpoſitis octo verſibus, quibus deſcribit varias amantium calamitates, addit, ex MSS. *Camerarii:*

Primum dum miror annua; (aut *miros annuus) is primus bolu'ſt,*
Ob eam, tres noctes utor. Interea loci, aut æra, &c.

Illud *ob eam* docere potuit Criticos legendum, in antecedente verſu, *duim minam, annuo;* hoc eſt, primum rogat ſibi *dem minam*; *annuo* daturum, & re ipſa do; *ob eam, tres noctes utor.* Cum Librarii legiſſent *dum* pro *duim*, quod eſt veteri more (*) pro *dem*, mutarunt *minam* in *miror*, & *annuo* in *annua*, quæ nihil quidem ſignificant, ſed ſpeciem conſtructionis præbent. Nimirum, corrupta una voce *duim* in *dum*, antiquiores Librarii ſenſum nequaquam adſequuti, duas ſequentes non ſatis eleganter ſcriptas legere non potuerunt, aut ductus forte non ſatis integros ſupplere: ut ſolet fieri, cum ex ſuperioribus ſententia clara eſt. Poſtea Critici locum fruſtra tentarunt, ut liquet ex editione *Frid. Taubmanni*, & Lugdunenſi, apud Batavos, in qua ſunt inanes conjecturæ duorum, in Republica Litteraria, ſine controverſia, ſummorum virorum, *Claud. Salmaſii* & *Joan. Fred. Gronovii.*

14. Locum in *Terentiana Eunucho*, ob levem depravationem, non intellexere Inter-

(*) Tum duim quam perduim; *Aulular. Act. IV. S. 6, verſ. 6.*

pretes, quos equidem vidi, nam omnes conſulere nec poſſum, nec vacaret, ſi poſſem. Ea depravatio orta eſt ex eo quod ex *n*, producto ad ſuperiorem partem crure dextro, errante calamo, factum eſt *d*. Legat Lector, ſi vacat, Actus IV. Sceneam VII. ab initio ad verſ. 24. ne quod habet *Terentius* nobis narrare hic neceſſe ſit. Thais exprobranti militi *quod ipſi ante oculos amatorem ſuum adduxiſſet*, Chremetem, nimirum, qui aderat, reſpondet: *quid cum illo agas?* quod hic caret ſenſu. Lege QUIN *cum illo agas*; quibus verbis ſignificat a milite ea de re cum Chremete, qui præſens erat, agi oportere, non ſecum; quia res Chremetis agebatur, cum ſororem opera Thaïdis inveniſſet, eaque de cauſa eum ad militem venire juſſiſſet, & illinc, ſimul ac Chremes, ſe ſubduxiſſet. Sic in eadem Scena verſ. 41. *quin abeamus*, pro imo abeamus, & ſexcenta ſimilia. Hæc cum non animadvertiſſent nonnulli Interpretes, verba, *quid cum illo agas*, tribuerunt Militi. Sic *Anna Fabra*, eruditiſſima matrona:

THRASO.

—— rogitas?
Quæ mi ante oculos coram amatorem adduxti tuum?
Quid cum illo ut agas, & cum illo clam te ſubduxti mihi.

At adparet, ex *Donato*, verbis illis præfixum fuiſſe nomen Thaïdis. Præterea *ut*, contra ve-

veterum Codicum fidem, hic infarcitur, ante *agas.* Sic ſæpe locus non intellectus, ob mendum, novo mendo corrumpitur. Imo vero ex ipſa verſione Gallica liquet vim inferri loco, ſic enim vertit: *Me le demandez-vous, vous qui à mon nez m'avez amené vôtre galand, & qui vous êtes dérobée de chez moi avec lui? Pour quelles affaires donc, je vous prie?* Nam non eſt inverſa hæc translatio, alia de cauſa, quam quia verba Thraſonis hæc omnia eſſe non poſſunt, ſi ordo hic ſervatur. Vertendum erat, hoc modo. THRASON. *Me le demandez-vous, vous qui avez amené vôtre galand en ma préſence?* THAIS. *Que ne vous adreſſez-vous à lui-même.* (En montrant Chremès) THRASON. *Et qui vous êtes retiré ſecretement de chez moi, avec lui?* Simile mendum ſuſpicor eſſe apud *Plautum*, in Bacchidibus, Act. I. S. 1. verſ. 7. ubi cum Bacchis dixiſſet: *miſerius nihil eſt quam mulier:* ſuggerit Piſtoclerus: quid *eſſe dicis dignius?* quod interpretantur, merito mulieres eſſe dignas miſeriis, quas queruntur, nihil enim iis dignius eſſe. Qui ſenſus quidem loci eſt, ſed interrogatione hujusmodi vix exprimatur. Itaque legerim, QUIN *eſſe dicis dignius*, nempe, miſeriis omnibus; ita ut adoleſcens emendet ſermonem meretricis. Uſum hunc particulæ *quin* ſi quis ignoraret, intelligi poſſet ex Caſinæ Act. III. S. 4. ubi duodecies repetitur, in paucis verſibus.

15. Ut a Latinis ad Græcos tranſeamus, duplici etiam charactere habemus MSS. Codd.

Græcos, quorum vetuſtiores exarati ſunt charactere grandiore & quadrato; alii vero rotundo & minore, qualis eſt is, quo nunc vulgo utimur. Magni autem eſt momenti, in originibus mendorum inquirendis, conferre inter ſe litteras; cum perſæpe menda ex ſimilitudine majuſcularum orta; vix ex minuſcularum ductibus oriri potuerint, & viciſſim. Itaque qui legunt Scriptores Græcos, iis characteribus, quibus nunc ſolent edi, ſæpe non adſequuntur quî litteræ tam diverſæ miſceri potuerint.

16. Exempli cauſa, Α, Δ & Λ in majuſculis litteris facile miſceri potuerunt, difficilius in minuſculis α, δ & λ. Si enim lineola media τῦ Α deleatur, aut non ſatis plene ſcribatur, videbitur eſſe Λ: ut contra ſi quid inciderit inter crura poſterioris, credetur eſſe Α. Littera Δ, ſi infima lineola paullo adtollatur, poteſt fieri Α; ſi non plene exaretur, videbitur eſſe Λ: ut ſi forte quid incidat inter infima crura hujus, credetur eſſe Δ, quemadmodum etiam Α, ſi media linea nimium deprimatur.

17. In *Gloſſis* legimus: *Gibus* (lege, *gilbus*) γαβος, ΓΙΛΒΟΣ. *Stludio*, χαμευάκιον, pro ΧΑΜΟΥΛΚΙΟΝ. *Setoſus*, δάσος, pro Λάσος. *Faſtidium*, λίτωμα, pro *Faſtigium*, Αἴτωμα. Harum litterarum permutationem frequentem eſſe obſervavit (*) *Claud. Salmaſius*, emendatque, ex hac obſervatione,

(*) *Pag.* 178. *Ed. Ultraject. col.* 2.

ne, *Dioſcoridis* locum Lib. V. c. 146. ubi, pro Πλαγκυπόλεως, legit Παλαιοπόλεως, additque *notum eſſe Græce intelligentibus* Λ & Α *ſæpe invicem mutari in eorum ſcriptura.* Alibi, poſtquam egit de variis ſententiis Geographorum, de ſitu populorum Arabiæ, qui *Catabanes* dicebantur, animadvertit mendoſe eos a *Dionyſio*, verſ. 958. dici Κλεπαιῶνυες. (*) *Scriptum erat*, inquit, ΚΑΤΑΒΗΝΟΙ, *nam* Λ & Α *ſæpe invicem permutantur; unde poſtea, adjecto E, fecerunt* Κλεπαιβηνοὶ, quod copioſius probat. Suſpicatur etiam fluvium, qui in Oxum a *Plinio* & *Solino* labi dicitur, a *Ptolemæo* non Δάργιδον, ſed Δάργιλον dictum; (†) *ut* Δ & Λ, inquit, *ſæpenumero confunduntur.*

18. Ut liquidius adpareat quanti ſit momenti, omiſſis figuris librorum editorum, antiquas adtendere, duo exempla addemus quatuor aliarum litterarum; quas ante aliquot ſæcula miſtas fuiſſe conſtat, & quæ tamen in rotundiore charactere vix poſſunt confundi. Θ & Ο facillime miſceri potuerunt, ſi media lineola τῦ Θ forte abraſa eſſet, aut guttula atramenti in Ο delapſa. *Galenus*, Præfatione in Comm. I. in Lib. VI. Epidemior. p. 354. Tom. IX. Ed. Charterianæ. Ἐπεὶ δὲ ἐνίοτε καὶ κατ' ἄμφω σφάλλονται, πολὺ βέλτιον ἔδοξέ μοι φυλάττοντι τὴν ἀρχαίαν γραφὴν, ἀεὶ μὲν σπουδάζειν ἐκείνην ἐξηγεῖσθαι, μὴ δυνηθέντι δέ ποτε τοῦτο πράξαι, πιθανὴν τὴν ἐπανόρθωσιν αὐτῆς ποιεῖσθαι, καθάπερ

(*) *Ibid. p.* 353. *col.* 2. (†) *P.* 153. *col.* 1.

περ ὁ Ἡρακλείδης ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν ἐπιδημιῶν ἐποιήσατο, κατὰ τὴν λέξιν ἐκείνην ἣ γέγραπται. Πρὸς δὲ τὸ Ἀφροδίσιον αἱ Οὐραὶ ἔβλεπον. Ἐπειδήπερ τοῖς ἐξηγησαμένοις τὴν Οὐραὶ γραφὴν, ἀπιθανῶς εἴρηται, τάχα, φησὶ, Θυραὶ μὲν ἦν γεγραμμένον, διὰ τοῦ Θ, τῆς μέσης δὲ γραμμῆς ἐν αὐτῷ διαφθαρείσης ἔδοξεν ὁ βιβλιογράφος Οὐραὶ γεγράφθαι. *Quandoquidem in utroque aliquando falluntur, multò melius mihi viſum eſt ſervare veterem ſcripturam, & ſemper quidem conari eam interpretari; ſi vero aliquando id præſtare non poſſem, ejus correctionem probabilem facere: ſicut Heraclides in* (*) *ſecundo Epidemiorum fecit, in ea ſermonis parte ubi ſcriptum:* Ad Aphrodiſium αἱ Οὐραὶ ſpectabant: *nam cum interpretantibus ſcripturam* Οὐραὶ, *improbabiliter dictum eſſe videatur, forte, inquit Heraclides,* Θυραὶ *ſcriptum fuit per* Θ, *cum vero media linea in littera* Θ *deleta fuiſſet, credidit Librarius* Οὐραὶ *ſcriptum fuiſſe.* Similiter vir eruditus feliciter conjecit indicem libri, qui inter Ethica *Democriti* Opera recenſetur a *Diogene Laërtio*, non debuiſſe ita concipi, ὑπομνημάτων ἢ Οἴκων, ſed ὑπομνημάτων ΗΘΙΚΩΝ. Vid. *Æg. Menagium*, ad Lib. IX. §. 46.

19. Similitudo τοῦ Π & Τ, ſi prioris alterum crus evanuerit, facile errorem parere poteſt & peperit. Sic *Hippocratis* Prædictionum

(*) *Vide Com. II. in Lib. II. ad text. 22. p. 141. T. IX.*

num Lib. I. præd. 16. ita habet, οἱ φρενιτικοὶ βραχυπόται, ψόφῳ καθαπτόμενοι τρομώδεες: *phrenetici qui parum bibunt, ſtrepitu perculſi, tremuli.* Obſervat ad eum locum *Galenus* Comment. I. Tom. VIII. p. 712. Ed. Charterianæ, quosdam legere βραχυπότας, hoc eſt, ὑποπτεύοντας τὰ βραχύτατα, *res leviſſimas ſuſpectas habentes;* nec ſenſus eſt ineptus. Sic & alibi, apud eumdem, Τόνος, Πόνος & Γόνος confuſa memini, ob ductuum ſimilitudinem. Vide Comment. I. *Galeni* in Lib. I. Prædictionum, præd. 35. Tom. VIII. p. 723.

20. Notum eſt (*) a *Plinio* ſæpiſſime exſcribi *Dioſcoridem*, quem etiam interdum imperite ab eo converſum oſtendit ſummus Criticorum *Claud. Salmaſius*. Locum nunc proferam, ex quo liquebit ambiguis ductibus litterarum majuſcularum fuiſſe deceptum. Eum ſuppeditabit idem, quem laudavi, Criticus. Sic *Dioſcorides* deſcribit Glycyrrizam Lib. III. c. 7. ἔστι δὲ θαμνίσκος ῥάβδους ἔχων διπήχεις, περὶ ἃς τὰ φύλλα πυκνὰ, ἐοικότα Σ Χ Ι Ν Ω ι, λιπαρὰ καὶ κολλώδη ἁψαμένῳ. τὸ δὲ ἄνθος ὑακίνθῳ ὅμοιον, καρπὸς δὲ πλατάνου σφαιρίων μέγεθος. Integrum locum deſcripſi, ut liqueret *Plinium Dioscoridis* interpretem agere. Sic loquitur Lib. XXII. C. 9. *Sine dubio inter aculeata eſt* (Gly-

(*) *Vide Præfat. ad Exercit. Plinianas in Solinum, & ad Lib. de Homonymis Hyles Iatricæ.*

(Glycyrriza) *foliis ECHINATIS, pinguibus., tactuque gummoſis, fruticoſa; binûm cubitorum altitudine, flore hyacinti, fructu pilularum platani magnitudinis.* Jam audi *Salmaſium* (*); *Plinius*, inquit, *legit* ἐοικότα ἐχίνῳ *vel ſuis oculis male uſus, vel alienis male credulus, vel certe vitio corrupti exemplaris ſeductus. Vetuſtiſſimum Bibliothecæ exemplar* χίνῳ *diſerte ſcriptum præfert. In illis antiquis & grandioribus litteris Græcis, nulla ſere diſcretio eſt inter* Ε *&* Σ. *Utraque ſiquidem ſemicirculi figura depinguntur. Exiguo tantum apice, qui in medio fere ponitur, diſtingui ſolet* Ἐψιλὸν, *ſic facile ſubrepere Plinio potuit* ἐχῖνος *pro* χῖνος

21. Hæc vir ſummus, quæ mihi in memoriam revocant ſalubre rei Criticæ monitum, quod omnes qui ex Codicibus MSS. edunt, aut denuo emendant Veteres, in animo ſcriptum habere oporteret. Hoc, nimirum, eſt; debere eos diligentiſſime deſcribere Manuſcriptos ſuos Codices, & illorum Characterum ſpecimen quodpiam æri inciſum edere, ut Lectores poſſint integrum Alphabethum cernere; quo cum antiquitatem Codicis intelligant, tum etiam de locis corruptis judicare poſſint. Sæpe enim non licet viris doctis eos MSS. adire, ſeu ob diſtantiam locorum, ſeu ob præfectorum Bibliothecis invidiam, aut inhumanitatem, ſeu ob alia impedimenta, quæ memorare nihil adtinet. Sæpe tamen contingit ut qui MSS. Codd. non vi-

(*) *Pag.* 123. *col.* 1.

viderunt eruditione multum ſuperent eos, quibus illos Codices evolvere licet; quo fit ut multa feliciſſime emendent, quæ alios fugerunt. Plura autem ſine dubio & certius peccata retegerent, & emendarent, ſi liceret ex forma ipſa Characterum conjecturam facere. Vixit olim in Anglia vir eruditus *Patricius Junius*, qui primus edidit Epiſtolam *Clementis* Romani, ex antiquiſſimo illo MS. Alexandrino; quem ne dignatus quidem eſt deſcribere, cum hoc magni intereſſet. At tum vivebant extra Angliam multi, qui *Junio* haud paullo doctiores erant, & qui ex deſcriptione, qualem diximus, multa colligere potuiſſent, quæ vir bonus non potuit; qui quam magnus Theologus fuerit neſcio, ſed modice in rebus Criticis verſatum fuiſſe, ex ejus Præfationibus & Notis, facile intelligent omnes qui eas legent. Interea grato in eum nos animo eſſe oportet, qui quod potuit præſtitit, ſi deſcriptionem Codicis, quo uſus eſt, excipias.

22. Sed ut ad rem redeamus, ignoranda non eſt Critico, ut jam diximus, orthographia etiam vetuſtiſſima, quod exemplo e *Galeno* petito oſtendam. Comment. III. in VI. Epidem. ad text. 40. p. 70. T. IX. Ed. Chart. ubi occurrit vox σκῆψις, pro ἀποσκήψει, quam *decubitum* humoris, vel *abſceſſum* vertunt, poſtquam locum eſt ex hac lectione interpretatus: Δοκεῖ δέ μοι δύνασθαι καὶ οὕτως ἀκούειν τῆς ῥύσεως, εἴγε κατὰ τήνδε τὴν λέξιν εἴρηται. σκῆψις μέν ἐστι, πάντα ἐφ' οἷσι γενόμενα ῥύεται, τό-

των παραγενομένων κωλύειν, γραφόντων γὰρ τῶν παλαιῶν τότε τὸ τοῦ Η δίφθογγον, καὶ τὸ τοῦ Ε, δι' ἑνὸς χαρακτῆρος, ὃς νῦν μόνος σημαίνει τὸν ἕτερον φθόγγον τὸν Η. *Mihi autem & in hunc ſenſum accipi poſſe oratio videtur, ſi hac voce dictum fuiſſet :* Σκέψις, conſideratio quidem eſt omnia, quæ poſt aliqua, orta liberant, eadem, ſi antevertant fieri prohibere; *nam cum veteres duos ſonos* H *&* E *uno charactere exprimerent, qui nunc ſolus alterum ſonum* H *ſignificat.* Abrupi verba ut indicarem hic eſſe mendum, nam conſtat e *Platonis* Cratylo, ut obſervavit *Joſ. Scaliger* ad num. Euſeb. MDCXVII. veteres Græcos pro H ſcripſiſſe E. Itaque legendum, apud *Galenum* τὸν ἕτερον φθόγγον τὸν Ε. Sic deinde pergit: πολλὰ γίγνειν ἁμαρτήματα τῶν ἐγγραφομένων, οὐ κατὰ τὴν γνώμην τῶν γραψάντων τὴν μετάθεσιν τῶν γραμμάτων ποιησαμένων: *multa contigere peccata exſcriptorum* (nam legendum ἐκγραφομένων) *qui, non ſecundum eorum qui ſcripſerant mentem, mutationem litterarum fecerunt.* Quamobrem hoc ſubjicit monitum *Galenus :* Διὸ καὶ προσέχειν ἀκριβῶς χρὴ τοιαύταις γραφαῖς, ἐν αἷς δυνατόν ἐστι τὸν τοῦ Η φθόγγον εἰς τὸν τοῦ Ε. μεταβληθέντας, ἢ τοὔμπαλιν γράψαντας ἐπανορθώσασθαι τὴν γραφήν. ὁμοίως δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ Ω καὶ Ο ποιητέον, ἐπειδὴ καὶ τούτων ἀμφοτέρων οἱ φθόγγοι δι' ἑνὸς χαρακτῆρος ἐγράφοντο: *Quocirca diligenter adtendendæ ſunt ejusmodi ſcripturæ, in quibus poteſt fieri, ut mutato ſono*

ſono H. *in* E, *aut contra ſcripto* (E pro H) *ſcripturam emendarint. Idem & in elementis* Ω *&* O *faciendum, quandoquidem & horum amborum ſoni uno charactere ſcribebantur.*

CAPUT X.

Diſtinctionum omiſſionem multa Menda peperiſſe.

1. NEMO neſcit longe maximum eſſe intelligendi auxilium, quod petitur ex adcurata diſtinctione Vocum, Periodorum, Commatum, & Colorum, qualem in libris potiſſimum, qui a ſeſquiſæculo eduntur, cernimus; ut jam taceam alia quæ de notis Parentheſium, punctis interrogationis, admirationis, accentibus, majuſcularumque & minuſcularum litterarum diſtinctione inventa ſunt. At veteres Librarii, ut norunt qui MSS. Codices antiquiores viderunt, hæc omnia ſæpe negligebant. Grammaticorum aut Criticorum munus erat exemplaria, quæ recenſebant, diſtinguere. Hæc primum probabimus, deinde exempla aliquot mendorum indidem natorum addemus.

2. Conſtat ex Inſcriptionibus, antiquiſſimisque MSS plurima olim ſcripta, ſine ullis prorſus diſtinctionibus; aut eſſe additum punctum, poſt omnes voces, aut poſt ſingu-

gulas dumtaxat clauſulas. Sunt enim pluri-
mæ Inſcriptiones, ſunt Codices non pauci, ſine ullis punctis, aut diſtinctionibus; ſunt in quibus ſingula verba puncto diſtinguantur; ſunt denique, in quibus periodi, aut longiores ῥήσεις diſtinctione quapiam ſejunguntur. Certum tamen eſt non parum ad intelligentiam facere, non modo periodorum diſtinctiones, ſed & ceteras omnes, quæ poſtea ſunt inventæ, ut oſtendemus.

3. De Inſcriptionibus nihil dicam, quia in Collectionibus *Joan. Gruteri*, & aliorum ſingulæ pæne paginæ exempla ſuppeditabunt, aut etiam αὐτοψία. Exſtat vero de Pandectis Florentinis, teſtimonium *Angeli Politiani*, Miſcellaneorum Cap. XLI. *Volumen ipſum*, inquit, *Juſtiniani Digeſtorum ſeu Pandectarum, dubio procul archetypum, in ipſa Curia Florentina a ſummo Magiſtratu adſervatur, magnaque veneratione, quamquam raro id etiamque ad funalia oſtenditur. Eſt autem liber haud quota ſpoliorum prædaque Piſanæ portio, ſæpe a Conſultis citatus; majoribus characteribus*, NULLISQUE INTERVALLIS *dictionum, nullis item compendiariis notis; quibusdan etiam, ſaltem in præfatione, velut ab auctore plane, & a cogitante, atque generante, potius quam a librario & exceptore inductis, expunctis ac ſuperſcriptis; cum Græca Epiſtola, Græcoque etiam pulcerrimo Epigrammate, in prima fronte.* Id Epigramma ſubjicit, dein ita pergit, ut ſcias non ex aliorum narratione hominem loqui: *Cujus*

jus tamen voluminis legendi ac verſandi, per otium, mihi eſt uni facta copia, Laurentii Medicis opera. Sed & nos habemus plures verſus ex eo adcurate depictos, ubi nulla ſunt interſtitia, nec ullæ diſtinctiones.

4. Similia animadvertere licet in Græcis Codicibus, non eorum dumtaxat, qui proſa oratione uſi ſunt, ſed etiam Poëtarum. Idem *Politianus*, Cap. LVIII. *Sibyllini verſus*, inquit, *nunc quoque, apud Zoſimum, vetuſtiſſimis quidem codicibus, citra ulla faſtigia* (hoc eſt, ſine diſtinctione verſuum) *qualesque de induſtria ſubjecimus, reperiuntur.* Inepti homines, qui præfuere editioni Miſcellaneorum *Politiani*, qualis habetur in Tom. I. Theſauri Critici *Jani Gruteri*, eos verſus diſtinxerunt, & interpunxerunt, ut ſolent hodie, ita ut ſibi conſtare *Politianus* non videatur; ſed ſunt adeundæ antiquiores Editiones. Certe jam olim ita deſcriptos Sibyllinos verſus colligere eſt ex *Suida*, in voce *Sibylla:* ὅτι δὲ οἱ στίχοι αὐτῆς ἀτελεῖς καὶ ἄμετροι εὑρίσκονται, οὐ τῆς προφήτιδός ἐστιν ἡ αἰτία, ἀλλὰ τῶν ταχυγράφων οὐ συμφθασάντων τῇ ῥύμῃ τοῦ λόγου, ἢ καὶ ἀπαιδεύτων γενομένων καὶ ἀπείρων γραμματικῆς: *quod verſus ejus imperfecti, & ſine metro inveniantur, ejus rei cauſa non eſt Prophetis, ſed notarii, qui impetum ſermonis ſequi non poterant, vel qui ignari fuerunt, aut imperiti Grammaticæ.*

5. Sine Diſtinctionibus, aiunt eſſe antiquiſſimos (*) illos Codices, ex quibus edita eſt

(*) *Vid. Præfationem* Flaminii Nobilii *Ed. Rom. præfixam.*

eſt Romæ verſio LXX. Intt. ut & Alexandrinum; quod non modo de diſtinctione commatum, qualis nunc habetur, ſed de omni prorſus diſtinctione intelligendum. Primus Libros Sacros interpungere adgreſſus *Hieronymus*. Sic enim ille, in Præfatione in Joſuam: *Monemus Lectorem, ut ſilvam Hebraicorum nominum, & diſtinctiones per membra diviſas diligens Scriptor conſervet, ne & noſter labor & illius ſtudium pereat.* In Præfat. in Paralipomena: *quod nunc* DABRE IAMIM, *id eſt, verba dierum interpretatus ſum, idcirco feci ut inextricabiles moras, & ſilvam nominum, quæ Scriptorum confuſa ſunt vitio, ſenſuumque barbariem, apertius & per verſuum cola digererem; mihimet ipſi & meis, juxta Iſmeniam, canens, ſi aures ſurdæ ſunt ceterorum.* In Præfat. in Ezekielem: *Legite & hunc, juxta tranſlationem noſtram, quia per cola ſcriptus & commata manifeſtiorem legentibus ſenſum tribuit.* Quartum etiam ejus locum, hac de re, poſtea proferemus. Eum propterea laudat *Caſſiodorus*, Præfat. Inſtitut. Sacrarum Litterarum, cujus verba §. 12. proferemus.

6. Obſervavit vir eruditus, quamquam ſæpe æquo acrior, & adfectu peccans, *Joan. Morinus*, in Exercit. XVII. Operis de Hebræi, Græcique textus ſinceritate, (*) *Antiquos tam Græcos, quam Latinos, continua litterarum ſerie ſcripſiſſe, nullis ſuper aut inter verba diſtinctionibus, aut accentibus adſcriptis.* Tum vero, *ejusmodi*, inquit, *adhuc viſuntur*

(*) *Num. V.*

tur multi Codices, cum Græci, tum Latini. Hoc modo Græce ſcripta ſunt majoribus, ſeu uncialibus litteris, in Regia Bibliotheca S. Gregorii Nazianzeni opera. Epiſtolæ S. Pauli Græce & Latine, majoribus litteris deſcriptæ eodem modo, conſervantur in fratrum Puteanorum Bibliotheca, aliique Codices alibi exſtant, antiquum ſcribendi morem retinentes. Magna pars librorum, qui ante centum, ſupra mille annos, ſcripti ſuperſunt, eſt iſtiusmodi.

7. Fatendum tamen eſt, ante hæc tempora, interpunctionem inventam fuiſſe, qua non modo vocabula ſingula, interpoſitis punctis, ſecernerentur, ſed etiam cola, & periodi. Certe verba διαστίζειν & *interpungere* hoc ſignificatu non potuere uſurpari, niſi res inventa fuiſſet; nemo enim rei, quam non novit, nomen excogitaverit. Eſt inſignis hanc in rem *Ariſtotelis* locus, quem ſub finem hujus Capitis proferemus, ubi eo ſenſu occurrit vox διαστίξαι. *Cicero* (*) videtur ſignificare ſuo tempore, in Orationibus, id jam fuiſſe obſervatum. *Clauſulas*, inquit, *atque* INTERPUNCTA *verborum animæ interclusio, atque anguſtiæ ſpiritus adtulerunt.* Perſpicuum eſt eum agere non modo de *clauſularum*, ſeu finium periodorum diſtinctionibus, ſed & de colorum; quid enim eſſent *interpuncta verborum*, præter membrorum interpunctiones? At paullo antea negat, inquies, hoc Veteribus fuiſſe uſitatum: (†) *Verſus*, inquit, *Veteres illi in hac ſoluta oratione* *pro-*

(*) *De Oratore Lib. 3. C. XLVI.* (†) *Ib. Cap. XLIV.*

propemodum, hoc eſt, numeros quosdam adhibendos nobis eſſe putaverunt. Interſpirationis enim, non defatigationis noſtræ, neque LIBRARIORUM NOTIS, *ſed verborum & ſententiarum modo*, INTERPUNCTAS *clauſulas in Orationibus eſſe voluerunt.* At hoc vult *Cicero*, veteres Rhetoras voluiſſe, non tam *notas Librariorum*, quam diviſionem colorum & ſententiarum, ſpectari in interſpirationibus; unde liquet eas *notas* non fuiſſe inuſitatas. *Juſtus* quidem *Lipſius*, (*) in Epiſtola, in qua de Interpunctione agit, prolato poſteriore loco *Ciceronis*, & priore diſſimulato, ait eum *altrovorſum duci planiſſime poſſe; quaſi dicat Veteres ideo non uſurpaſſe in clauſulis interpuncta, ne ea potius quam modum & modulum, in verbis, conſiderarent.* Sed *Cicero* non dixiſſet Veteres noluiſſe interſpirationes eſſe, pro *interpunctionibus* & *notis Librariorum*, ſi nullæ fuiſſent; ſed fuiſſe ignotas, nec interſpirandi ulla habuiſſe eos indicia, præter ſententiam verborum, & conſtructionis perfectionem. Res eſt clara, ſed en *Hieronymi* locum, quo mirum in modum confirmatur. Ita loquitur in Præfatione Iſaiæ: *Nemo cum Prophetas verſibus viderit eſſe deſcriptos, metro eos æſtimet apud Hebræos ligari, & aliquid ſimile habere de Pſalmis vel Operibus Salomonis; ſed quod in Demoſthene & Tullio fieri ſolet, ut per cola ſcribantur & commata, qui utique proſa & non verſibus conſcripſerunt: nos quoque utilitati legentium providentes, interpretationem no-*

(*) *Cent. 3. Miſcell. Ep. XXXIX.*

novam novo ſcribendi genere diſtinximus. Ut, nimirum, Rhetores ſolebant in gratiam Diſcipulorum interpungere Scripta Oratorum, ut intelligerent adoleſcentes ubi eſſent moræ interponendæ: ita etiam *Hieronymus* fecit, in uſum eorum, qui legebant Scripturam. Quid velit autem *Hieronymus*, videre licet in Editione Canonis Hebraïci, quam curarunt nuper Lutetiæ *Benedictini Monachi.* Scripſit etiam (*) *Claud. Salmaſius*, in Bibliotheca Regis Galliæ, exſtare Codicem Tuſculanarum Quæſtionum, manu exaratum, ſatis magnæ vetuſtatis, in quo non ordine continuo, ſicut in aliis tralaticium eſt, libri deſcripti feruntur; ſed ſaltuatim per inæquales periodos, eo prorſus modo, quo Biblia ſacra videmus. Ejus etiam ſpecimen eleganter pictum & ipſi habemus.

8. Ad hoc interpunctionis genus crediderim reſpicere *Senecam* Ep. XL. ſive Lib. V. Ep. V. ubi oſtendit virum gravem non decere nimis celerem orationem; eoſque caſtigat qui, uno veluti ſpiritu, quæ pronunciabant recitare videbantur: *Q. Haterii curſum*, inquit, *ſuis temporibus oratoris celeberrimi, longe abeſſe ab homine ſano volo. Numquam dubitavit, numquam intermiſit; ſemel incipiebat, ſemel deſinebat. Quædam tamen & nationibus puto magis, aut minus convenire. In Græcis, hanc licentiam tuleris; nos etiam cum ſcribimus*, INTERPUNGERE *conſuevimus.* Hæc *M. Ant. Muretus* & *Juſt. Lipſius* intelligunt de interpunctione poſt ſingula ver-

(*) *Prolegom. in Solinum, ſub finem.*

ba; & *Muretus* quidem, *omnia*, inquit, *ſcribebant Veteres iis litterarum formis, quas hodie majuſculas vocamus. Neque ulla fere erant inter ſingulas voces intervalla. Punctis interjectis, vocem a voce diſtinguebant, hoc modo:* QUAMQUAM. TE. MARCE. FILI. Non nego ita perſæpe eſſe factum: idque ex veteribus monumentis liquet; ſed ſemper factum non puto. In hoc *Senecæ* loco, ubi de Oratore ſermo eſt, videtur interpunctio per cola, & periodos ſignificari; in iis enim locis oportet Oratorem, non poſt ſingula verba, aut ubicumque viſum fuerit, interſpirare. Puncta, qualia memorat *Muretus*, hunc tantum uſum habebant, ut ne voces miſcerentur; non ut, ubi interſpirandum, aut mora interponenda eſſet, docerent.

9. Sed & in inſtrumentis publicis ac privatis, Juriſconſulti ſolebant diligenter interpunctiones curare, ut ſignificat *Cicero* in (*) Oratione pro Murena, ubi ita de Juriſprudentia: *Primum dignitas in tam tenui ſcientia, quæ poteſt eſſe? Res enim ſunt parvæ, prope in ſingulis litteris, atque INTEPUNCTIONIBUS verborum occupatæ.* Ad quæ verba ita *Lipſius*, in Epiſtola memorata: *Locus alter dicat, Juris interpretes in minutis occupari, ſcrutari in Contractibus apices litterarum, & puncta verborum: quia, nempe, ambigua ſæpe hæc iſta, & ad anteriora aut ſequentia ducenda. Id enim eveniebat in illis ſolitariis punctis, quæ verba, ut dixi, ſingula, non membra, aut ſenſus, ſecernebant.*

(*) *Cap. XI.*

bant. Atqui ex omiſſione ejuſmodi puncti, non magna naſcitur ambiguitas. nec additione tollitur; ſed ſubinde maxima eſt, niſi partes orationis diſtinguantur, quod cavere conabantur Juriſconſulti. Nulla eſt ars, in interpungendis ſingulis verbis, iis qui Linguam tenent; ſed eſt aliqua in dividendis apte membris & periodis, cum & permultos in ea re peccare videamus, cumque non pauca loca, in Scriptis Veterum, propterea non ſatis intelligantur. Itaque capienda ſunt verba *Ciceronis*, de hac poſteriore interpunctione; & ita cepit vir eloquentiſſimus *Aonius Palearius*, in Oratione in (*) L. Murenam, quam Ciceronianæ pulcherrima æmulatione oppoſuit. Dignus eſt locus, qui legatur.

10. Sed *Lipſium* ex ipſo *Lipſio* confutemus, cum præſertim hoc ad noſtrum inſtitutum pertineat. *Franc. Raphelengium*, de MS. ſuo Codice Tragœdiarum *Senecæ*, ita monet (†): *Illud te moneo, interpunctiones & diſcrimina eſſe; quorum cum in ejuſmodi ſubtilioribus Scriptoribus* GRANDE MOMENTUM *ſit, tu vide ut concinnes,* In monitis, quæ præfixit ſuis Politicis, ita adloquitur Lectorem: *Ut diſtinctiones obſerves, id eſt, in fine cujuſque clauſulæ cola poſita, ſemicola, puncta aut bipuncta. Nam pro his, ſententia tibi tota terminanda eſt, ſcilicet, aut ſuſtentanda.* In Introductione vero ad *Senecam*: *Alterum, inquit, quod a me proprie imputo, eſt interpunctio, & ſenſuum, ver-*

(*) *Pag. 25. Editionis nuperæ Amſtelodamenſis.*
(†) *Præf. Animadverſ. in eas Tragœdias.*

borumque diſtinctio; quæ confuſa, aut indecora antea in Seneca —— *Præter lucem ſententiæ, quam largiter infudimus, faciem eloquentiæ reddidimus, uberis illius & profluentis.* Si tanti momenti ſit interpunctio, quali nunc utimur, an credibile eſt veteres Jurisconſultos, quorum erat cavere ne qua in Contractibus eſſet ambiguitas, aliud nihil curaſſe, niſi ut ſingula vocabula eſſent punctis diviſa; quod maximas ambiguitates ex oratione nequaquam exterminat; præſertim, cum jam inventæ a Librariis eſſent notæ, quibus verba & clauſulæ interpungebantur, ut ex *Cicirone* oſtendimus?

11. Ejuſmodi interpunctionem intelligi a *Suetonio* crediderim, ubi dicit a *Valerio Probo* multa exemplaria *diſtincta* fuiſſe. Locum (*) antea adtulimus, nec repetere neceſſe eſt. Similem laborem ſuſcepit *Nicanor*, Grammaticus Alexandrinus, ſub Hadriano, qui varios libros ſcripſerat (†) περὶ ϛιγμῆς καθ' ὅλυ, *de interpunctione univerſe*, & περὶ ϛιγμῆς παρ' Ὁμήρῳ καὶ περὶ Καλλιμάχῳ, *de interpunctione, apud Homerum & Callimachum*: qua de cauſa ϛιγματίας, quaſi *interpunctor*, dictus erat. Oſtenderat autem *differentiam, quæ inde in ſenſu oritur*, τὴν ἐξ αὐτῶν διαφορὰν ἐν τῇ διανοίᾳ.

12. Quæ cum ita ſint, fatendum interpunctionem Veteribus non fuiſſe ignotam; at nec minus certum ſæpiſſime fuiſſe neglectam, ut antea oſtendimus. Certe in Græcis & Lati-

(*) *Cap. II. §. 21.* (†) *Vide* Suidam.

tinis Scripturæ Codicibus, ante ævum *Hieronymi*, plane omiſſa fuerat. Qua omiſſione, lectio diſtincta Scripturæ difficilis fiebat, nec committi publice hominibus prorſus indoctis poterat. Ac ſane *Caſſiodorus*, Præf. Divinarum (*) Litterarum Inſtitutionis, obſervat *Hieronymum ſimplicium fratrum conſideratione pellectum, in Prophetarum præfatione dixiſſe, ſe propter eos qui diſtinctiones non legerant, apud Magiſtros ſæcularium litterarum, colis & commatibus tranſlationem ſuam, ſicut hodie legitur, diſtinxiſſe. Quod nos quoque*, ſubjicit Caſſiodorus, *tanti viri auctoritate commoti, ſequendum eſſe judicavimus, ut cetera diſtinctionibus ordinentur* —— *Reliquos vero Codices, qui non ſunt tali diſtinctione ſignati, Notariis, diligenti tamen cura ſollicitis, relegendos atque emendandos reliqui.*

13. Cum ergo Scriptores non diſtinxiſſent ut plurimum Scripta ſua, ea cura ad alios devoluta eſt, ſeu Grammaticos, ſeu *Notarios*, ut loquitur *Caſſiodorus*, hoc eſt, Librarios Grammaticis multo imperitiores, qui perſæpe male diſtinxerunt, quæ non ſatis adſequebantur Proferebamus modo verba *Lipſii*, *Senecam* male habitum ab iis querentis, & inter ea, quæ præſtitit in Editione Senecæ, interpunctionum non ultimo loco ponentis. Aliquot tamen exempla ſubjiciemus. Sed prius monebimus Lectorem multa menda orta eſſe, e continente illa ſcriptura, qua, ne vocabulis quidem diſtinctis, uſi erant Veteres. Sic cum negaſſet *Hippocrates*, Lib. de

I 3 Na-

(*) *Vide & Cap. XII. ejuſdem operis.*

Natura Hominis, text. 1. e diviſione *Galeni*, Tom. III. p. 96. Edit. Charterianæ, ſe dicere hominem eſſe unum e quatuor elementis, aut aliud quidquam, hanc rationem ſubjicit: ὅτι οὐ φανερόν ἐστιν ENEON ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, cumque ita conjunctæ eſſent tres ſyllabæ majuſculis litteris a nobis ſcriptæ; erant qui ſcriberent ἐνεὸν una voce, quæ *quod ineſt*, ſignificat; quod ſenſu hic caret. Itaque recte *Galenus* Commentar. I. ad hunc locum: τὴν κατὰ τὸ τέλος τῆς ῥήσεως φωνὴν ἀμφίβολον οὖσαν, ἐν τῷ παρὰ διαίρεσιν καὶ σύνθεσιν γένει ἀμφιβολίας, ἄμεινόν ἐστι κατὰ διαίρεσιν ἀναγινώσκειν, ἔνθα φησίν· οὔτ' ἄλλο οὐδὲν, ὅτι μὴ φανερόν ἐστι ἓν ἐὸν, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, τὸ γὰρ ἓν ἐὸν οὐχ, ὡς οἱ τὴν προτέραν τῆς ἐξηγήσεως πρεσβεύοντες οἴονται, μέρος ἕν ἐστι τοῦ λόγου, λεγόμενον ὑπὸ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἐν δυοῖν συλλαβαῖν ENON, ὑπὸ δὲ τῶν Ἰώνων ἐν τρισὶν ENEON, ἀλλὰ δύο ἐστὶ λόγου μέρη, τὸ μὲν ἕτερον ὄνομα μονοσύλλαβον, ὡς ἐπειδὰν λέγωμεν ἀριθμοῦντες, ἓν, δύο, τρία, τὸ δὲ ἕτερον, ὅπερ ἡμεῖς ὂν λέγομεν, οἱ δὲ Ἴωνες ἐὸν ἐν δυοῖν συλλαβαῖν. *Dictionem ad finem orationis poſitam, cum ambigua ſit, in eo ambiguitatis genere, quod ex diviſione & compoſitione naſcitur, ſatius eſt diviſim legere, ubi ait:* neque aliud quidquam, quia manifeſtum non eſt unum eſſe in homine; *in qua ſententia* ENEON *non, (ut propriorem Interpretationem defendentes cenſent) una eſt orationis pars, quæ ab aliis Græcis duabus ſyllabis effertur* ἐνὸν, *ab Ionibus tribus;* ἐνεὸν, *verum duæ ſunt orationis partes; prior nomen monoſyllabum, ut cum numerando dicimus,*

ἓν,

ἓν, δύο, τρία, *altera, quam quidem nos* ὂν *dicimus, Iones vero duabus ſyllabis* ἐὸν. Sed & ſpiritus omiſſus ambiguitatem augebat. Cenſet etiam *Galenus* Comment. III. ad Librum de victu in morbis acutis, textu 44. μετακέρασμα & μετὰ κέρασμα æque poſſe legi. Tom. XII. Ed. Chart. p. 108.

14. Ita loquitur *Craſſus*, apud *Ciceronem*, Lib. III. de Orat. C. 13. *Prætereamus igitur præcepta Latine loquendi, quæ puerilis doctrina tradit, & ſubtilior cognitio, ac ratio litterarum alit, aut conſuetudo ſermonis quotidiani, ac domeſtici libri confirmant, ac lectio veterum Oratorum ac Poëtarum.* Sic lego in duabus Editionibus, quæ ſunt e Gruteriana expreſſæ; (*) alias conſulere nunc non vacat. At ſine dubio *domeſtici* debet ſejungi a ſequente voce *libri*. *Quotidianus ac domeſticus ſermo* dicitur, quem habemus cum iis quibuscum vivimus, cujus non ſemel meminit *Cicero*, in his libris, & cujus mentionem fecerat in ſuperioribus verbis, ubi de Lælia. At *domeſticos libros* neſcio an ullus umquam dixerit. Eſt ergo interpungendus locus, hoc modo: *domeſtici, libri*, &c. hoc enim vult Cicero: *præcepta Latine loquendi alit cognitio litterarum, aut conſuetudo ſermonis domeſtici, confirmant libri*, &c.

 15. Li-

(*) *Sic etiam locus eſt diſtinctus in Ed. Genev. a* Dion. Gothofredo *curata, anno* 1596. *& quæ Lambinianam ſequitur. Sic & Lambiniana major, apud Santandreanum, habet comma poſt* quotidiani.

15. *Livius* Lib. III. C. 11. ita deſcribit Cæſonem Quinctium: *Ferox juvenis, qua nobilitate gentis, qua corporis magnitudine ac viribus. Ad ea munera data a Diis, & ipſe addiderat multa belli decora, facundiamque in foro: ut nemo, non lingua, non manu promtior, in civitate haberetur.* Ita hic locus vulgo interpungitur, ex qua interpunctione dici poſſet *nemo non manu promtior fuiſſe* Cæſone, nam *promtior* conjungitur cum *manu;* quod menti *Livii* plane contrarium eſt, qui Cæſone quemquam manu promtiorem fuiſſe negat. Itaque ſic interpunge: *ut nemo, non lingua, non manu, promtior*, ut *promtior* conjungatur cum *nemo;* nam ordo eſt: *ut nemo haberetur promtior in civitate, non manu, non lingua:* hoc eſt, nec manu, nec lingua.

16. At, inquies, an hoc eſt tanti? Ego vero nihil ſperni debere puto, quod ad perſpicuitatem orationis conferat; & ut aliud nihil eſſet, interpunctionis cura negligi non deberet. Sed præterea viri docti ſæpe deluſi, omiſſione diſtinctionis, voluerunt violentas manus inferre Veterum Scriptis. Exemplum ſuppeditabit *Dionyſ. Lambinus.* Lib. I. de Oratore C. 59. ita loquitur *Antonius*: *Quid eſt Oratori tam neceſſarium, quam vox: Tamen, me auctore, nemo dicendi ſtudioſus, Græcorum more, & Tragœdorum voci ſerviet, qui & annos complures ſedentes declamitant*, &c. In his verbis mendum eſſe credidit *Lambinus*, quod deeſſet diſtinctio, qua (*) de cauſa, invitis

(*) *Vide Jan. Gruterum, ad hunc locum.*

vitis libris, legit, *Græcorum more*, *Tragœdorum voci ſerviet*, deleta copula; quaſi, nempe, *voci* conjungendum eſſet cum *Tragœdorum.* Sed ita interpungendum: *nemo dicendi ſtudioſus*, *Græcorum more & Tragœdorum*, *voci ſerviet*, &c. ordo eſt: *nemo voci ſerviet*, *more Græcorum & Tragœdorum*, *qui annos*, &c.

17. Imo vero interpunctio vitioſa fecit ut, in locis Scripturæ, ea interdum quærerentur, quæ iis ineſſe nemo ſomniaſſet, ſi recte interpuncta fuiſſent. Hæc ſunt verba Pauli 1 Tim. III. 15. Ἐὰν δὲ βραδύνω, ἵνα εἰδῇς πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀναστρέφεσθαι, ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, στῦλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας. 16. Καὶ ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον. 15. *Si autem tardavero*, *ut ſcias quomodo oporteat te in domo Dei converſari*, *quæ eſt Eccleſia Dei vivi*, columna, *& firmamentum veritatis.* 16. *Et manifeſto magnum eſt pietatis myſterium.* Poſt ζῶντος *vivi* debet eſſe πλεία στιγμὴ, hoc modo: *quæ eſt Eccleſia Dei vivi. Columna & firmamentum veritatis*, *& manifeſto magnum eſt*, &c. ita ut ſumma Evangelicæ doctrinæ, quæ ſequitur, dicatur eſſe *Columna*, &c. non *Eccleſia.* Rem non probabo, quia dudum probata eſt a pare nobilium Athletarum *Sim. Epiſcopio*, Inſtitut. Theolog. Lib. I. S. I. c. 8. & *Joan. Camerone*, cujus rationes vide in Myrothecio. Adverſatur quidem iis *H. Grotius*, quod illud τὸ, quod ponitur ante τῆς εὐσεβείας μυστήριον,

ειον, oſtendat novum eſſe ſenſum, non titulorum cum ſequentibus continuationem, & illud μυστήριον poni *ſubjective*, non *prædicative*, ut loquuntur Scholæ. Sed vir ſummus non vidit ordinem verborum hunc eſſe: τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριόν ἐστι στῦλος καὶ ἑδραίωμα, τῆς ἀληθείας, καὶ ὁμολογουμένως μέγα, *Myſterium pietatis eſt columna*, &c. Quod ſi adtendas, ſuo ſibi gladio confoditur vir maximus; qui ſi in Hollandia ſcripſiſſet ſuas Adnotationes, aliter forte ſenſiſſet.

18. Libri VIII. Conſtitutionum Apoſtolicarum Cap. 46. ita definit: *Igitur etiam Philippus & Ananias non ſe ipſi conſtituerunt, ſed electi ſunt*, ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀρχιερέως ἀσυγκρίτου Θεοῦ. Si comma ponas, poſt ἀρχιερέως, vertes cum *Joan. Bapt. Cotelerio*: *Pontifice, Deo incomparabili.* Sin vero, ſic interpretaberis: *Pontifice maximo Dei incomparabilis*; ut ſine dubio vertendum, cum Chriſtus alibi ſæpe, & in hoc ipſo Capite, dicatur ἀρχιερεὺς Θεοῦ. Scriptor hic, ſi voluiſſet quod habet *Cotelerius*, interpoſuiſſet conjunctionem καὶ, præſertim in fine orationis. Præterea homo qui idem ſenſit ac poſtea Arius, ut multis ex locis liquet, numquam Chriſtum vocaſſet ἀσύγκριτον Θεὸν, *incomparabilem Deum.* Titulus is erat ſolius Patris, ex eorum hominum ſententia. Scriptor Ebionæus Clementinarum Homiliarum, Hom. XVI. §. 16. de Patre & Filio: γεννητὸν δὲ ἀγεννήτῳ, ἢ καὶ αὐτογεννήτῳ οὐ συγκρίνεται: *genitum cum ingenito, vel etiam ſponte exſiſtenti non comparatur.* Vid. & §. 17. Eſt celebris locus

locus *Irenæi*, de jejunio Quadrageſimæ, apud *Euſebium* Lib. V. c. 24. Hiſt. Eccleſ. cujus loci dubia interpunctio magnam peperit controverſiam; de qua erudite egit *Guil. Beveregius*, vir doctiſſimus, ad Canonem Apoſt. LXIX.

19. Non hodie, atque heri, Critici animadverterunt interpunctionem non levi eſſe ad intelligendum ſubſidio. *Ariſtoteles* ipſe, qui Criticæ conditor perhibetur, queſtus eſt *Heracliti* Scripta ideo eſſe obſcura, quod difficulter interpungi poſſent. Sic loquitur Rhetoricorum Lib. III. C. 5. Ὅλως δὲ δεῖ εὐανάγνωστον εἶναι τὸ γεγραμμένον, καὶ εὔφραστον. ἔστι δὲ τὸ αὐτὸ, ὅπερ οἱ πολλοὶ σύνδεσμοι οὐκ ἔχουσιν, οὐδ᾽ ἃ μὴ ῥᾴδιον ΔΙΑΣΤΙΞΑΙ, ὥσπερ τὰ Ἡρακλείτου. τὰ γὰρ Ἡρακλείτου διαστίξαι ἔργον, διὰ τὸ ἄδηλον εἶναι ποτέρῳ πρόσκειται, τῷ ὕστερον ἢ τῷ πρότερον. οἷον ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ τοῦ συγγράμματος, φησὶ γὰρ, τοῦ λόγου τοῦδ᾽ ἐόντος αἰεὶ ἀξύνετοι ἄνθρωποι γίγνονται. ἄδηλον γὰρ τὸ αἰεὶ, πρὸς ὁποτέρῳ διαστίξαι: *Omnino autem oportet facile legi & proferri poſſe quod ſcriptum eſt. Eſt vero ejusmodi id quod multæ conjunctiones non continent, & quod non facile eſt* I N T E R P U N G E R E, *ut ſcripta Heracliti. Nam ſcripta Heracliti interpungere operoſum eſt, quia incertum utri vox conjungenda, an priori an vero poſteriori, ut in principio ipſius libri; ait enim:* rationis hujus quæ eſt ſemper imperiti homines naſcuntur; *incertum enim eſt*

eſt illud ſemper *utri interpunctione conjungas.*

20. Ex hoc loco tria colligere licet, 1. *Ariſtotelis* ævo ignotam non fuiſſe *interpunctionem*, quamvis non ſemper adhiberi ſoleret; ut adparet ex eo quod nomen ejus inventum eſſet; nam διαστίξαι non eſt proprie voce diſtinguere, ſed στιγμαῖς, *punctis:* 2. non fuiſſe tamen ſemper adhibitam, cum *Heracliti* Scripta non eſſent interpuncta: 3. facillime poſſe a ſenſu Scriptoris abire, qui eum interpungunt, niſi ſint homines adtenti & rei & Linguæ periti. Ad primum horum trium obſervare præterea licet hinc liquere erraſſe *Claud. Salmaſium*, qui in Ep. inter Sarravianas CLXXXIII. inventionem interpunctionis tribuit *Ariſtophani* Grammatico *Ariſtotele* multo recentiori. Digna tamen eſt ea Epiſtola, quæ expendatur, quamvis a feſtinante ſcripta. Digna etiam ſunt, quæ legantur, quæ habet ad locum *Ariſtotelis* vir doctiſſimus *Pet. Victorius* p. 490. Edit. Junctæ an. 1548. ubi obſervat in verbis *Heracliti*, pro τοῦ δ' ἐόντος, ſcriptum fuiſſe, in aliis Codicibus, τοῦ δέοντος, *quam oportet eſſe*, contra mentem Scriptoris; quod ob diſtinctionum omiſſionem factum eſt.

21. Sed & aliud exemplum adferam e *Galeno*, Comment. I. in 1. Lib. Prædiction. *Hippocratis*, prædict. 25. Tom. VIII. p. 710. Ed. Charter. Sic habet προῤῥησις Hippocratis: Οἱ ἐκστάντες ὀξέως ἐπιπυρεξάντες σὺν ἱδρῶτι φρενιτικοὶ

φρενιτικοὶ γίνονται: *inſanientes acute in febrem relapſi cum ſudore phrenitici fiunt.* Quam orationem perſpicuam eſſe negat *Galenus*, quod omiſſis commatibus triplici ratione poſſint inter ſe verba jungi: μία μὲν γάρ ἐστι σύνθεσις αὐτῶν, οἱ ἐκστάντες ὀξέως, εἶτ' ἀπ' ἄλλης ἀρχῆς, ἐπιπυρέξαντες ὀξέως, ἄλλη δ' αὖ πάλιν σύνθεσις τὸ σὺν ἱδρῶτι, ποτὲ μὲν τῷ πρὸ αὐτοῦ, ποτὲ δὲ τῷ μετ' αὐτὸ συντασσόμενον. *Una enim eſt eorum conſtructio,* qui acute inſaniunt; *deinde ab alio initio,* acute præterea febricitantes; *alia rurſus conſtructio*, cum ſudore, *quod aliquando conjungitur cum antecedente, aliquando cum conſequente.* Δύναται γὰρ καὶ οὕτως ἡ ῥῆσις ἀναγνωσθῆναι, ἐπιπυρέξαντες σὺν ἱδρῶτι· κἄπειτα ἀφ' ἑτέρας ἀρχῆς, φρενιτικοὶ γίνονται, δύναται γὰρ καὶ σὺν ἱδρῶτι φρενιτικοὺς αὐτοὺς γίνεσθαι λέγειν ὁ γράψας ταῦτα. *Poteſt enim & ita oratio legi*, præterea febricitantes cum ſudore; *deinde altero principio*, phrenitici fiunt. *Poteſt etiam & qui hæc ſcripſit*, cum ſudore phreniticos fieri, *dicere.* Legendum videtur additis commatibus: οἱ ἐκστάντες, ὀξέως ἐπιπυρέξαντες σὺν ἱδρῶτι, φρενιτικοὶ γίνονται: *qui emotæ mentis ſunt, ſi acrior febris accedat cum ſudore, phrenitici fiunt.* Hinc quantæ ambiguitates ex diſtinctionum omiſſione oriantur, ſatis liquet. Recte ergo *Caſſiodorus* Inſtit. Divin. Litter. c. XV. *Si corpus noſtrum*, inquit, *indiget per membra cognoſci, cur lectio, cum ſuis partibus videatur eſſe diſtincta, confuſa relinquitur? Iſtæ ſi quidem poſituræ, ſeu puncta, quaſi quædam viæ ſunt ſenſuum, & lumina dictionum,* quæ

quæ ſic Lectores dociles faciunt, tamquam ſi clariſſimis expoſitoribus imbuantur. Prima eſt media, ſecunda ſubdiſtinctio, tertia plena; quas a Majoribus noſtris ideo conſtat inventas; ut ſpiritus longa dictione fatigatus, vires ſuas per ſpatia diſcreta reſumeret. Quas ſi mavis cupidus Lector agnoſcere, Donatum *lege, qui te poſſit, de hac re, brevi compendio, diligenter inſtruere.* Sed hæc *Ars* noſtra *Critica* Lectoribus jam nota ſtatuit, cum ad Grammaticam pertineant.

22. Cum Accentus & Spiritus Græcorum videantur ideo partim figuris expreſſi, ut facilius verba nequaquam interpuncta diſtinguerentur: hic poſſemus agere de mendis, quæ orta forte ſunt ex mala Accentuum ac Spirituum poſitione. Sed ſequente Capite ea de re iterum dicemus. *Homerus* Iliad. Ψ. verſ. 28. inducit Neſtorem metam deſcribentem, dicentemque eſſe *lignum ſiccum.*

> Ἦ δρυὸς, ἢ πεύκης, τὸ μὲν ΟΥ καταπύθεται ὄμβρῳ.

Cum neque Accentus olim eſſent, neque Spiritus, fuerunt qui dicerent legendum οὗ, & vertendum, *ubi illud quidem corrumpitur pluvia*; ac ſane certum eſt utrumque illud lignum, ſed præſertim *piceæ, pluvia putreſieri.* Alii vero contenderunt legendum, ut hodie legimus, οὐ, *non corrumpitur pluvia*, hoc eſt, non tam cito, ſi ſiccum ſit, quod antea dixit *Homerus.* Ambiguitatem illam notat

notat *Ariſtoteles* de Poëtica Cap. XXV. aitque *Hippiam* Thaſium ex Proſodia ambiguitatem ſuſtuliſſe ; nempe , Spiritu leni ſine circumflexo ſcribendo. At idem de Argument. Sophiſticis Lib. II. c. 3. ait perpauca ſophiſmata poſſe ex accentibus, ſeu in ſcribendo, ſeu in loquendo naſci ; utiturque iterum eadem ambiguitate voculæ ΟΥ. Quod non eſt ita capiendum, quaſi non ſint multæ voces, quæ , mutatis Spiritibus & Accentibus, diverſa ſignificent ; ſed quod ipſa pronunciatio , ſi loquatur quiſpiam, aut ſeries orationis , in ſcriptione , ſatis oſtendat quomodo ſint voces illæ intelligendæ.

23. Ubi vero , in Scriptis , ſeries orationis certam ſignificationem non poſtulat , ibi naſcitur ambiguitas , quæ Accentus & Spiritus adſcribentibus erroris cauſa eſſe potuit. Sic Marci XI, 13. dicitur Chriſtus *vidiſſe a longe ficum habentem folia, & veniſſe ſi quid forte inveniret in ea, & cum veniſſet ad eam, nihil inveniſſe præter folia*, ΟΥ γὰρ ἦν καιρὸς συκῶν. Quæritur hic, an ΟΥ ſit negativa, an vero affirmativa , quia utrimque ſunt difficultates. *Dan. Heinſius*, non infimi ſubſellii Criticus, cenſet legendum οὗ, hoc ſenſu, *ubi enim erat, tempeſtas ficuum ;* atque his nititur rationibus. 1. quod Evangeliſta numquam dixiſſet Chriſtum iviſſe quæſitum ficus, *ſi forte eſſent* , tempeſtate qua nondum erant ; cum Chriſtus falli non potuerit : 2. quod Chriſtus non damnaſſet arborem, eo quod alieno tempore non habebat ficus. At alii objiciunt

jiciunt potiſſimum ordinem verborum, qui hic deberet eſſe, ſi *Heinſii* vera eſſet conjectura: *venit ſi quid forte inveniret in ea; ubi enim erat, tempeſtas erat ficuum; & cum veniſſet ad eam nihil invenit, præter folia.* At ſimilis plane trajectionis exemplum exſtat in hoc Evangelio Cap. XVI, 3, 4. *Et dicebant ad invicem, quis revolvet nobis lapidem ab oſtio monumenti? & reſpicientes viderunt revolutum lapidem. Erat quippe magnus valde.* Manifeſtum eſt quatuor hæc poſtrema verba oportere ſubjungi voci *monumenti;* neque enim mulieres dicuntur vidiſſe revolutum lapidem, quia magnus erat; ſed quæſiviſſe quis ſibi eum revolveret, ea de cauſa. Verum hanc litem noſtram non facimus, & nonnulla ad loci hujus intelligentiam congeſſimus, in additamentis ad *H. Hammondi* Adnotationes.

24. Locus hic poſtularet ut oſtenderemus, pro more noſtro Hebraïca cum Latinis & Græcis conjungendi, antiquiſſimos Hebræos caruiſſe etiam diſtinctionibus; ac proinde potuiſſe Maſſorethas, qui diſtinctionum notas invenerunt, ea in re peccare. Verum hoc ipſum colligere eſt ex eo quod oſtendimus, *Hieronymum* primum in cola, & commata diviſiſſe Libros Sacros. Si enim Septuaginta Intt. in ſuis Codicibus ſimile quidquam inveniſſent, ſine dubio rem commodiſſimam non neglexiſſent; *Hieronymusque* ſe, aut illorum auctoritatem, aut ſaltem Hebræorum defendiſſet, contra eos, qui id carpebant. Imo vero Hebraïcas diſtinctiones ſequutus eſſet, quod

quod nequaquam fecit. Sed hac de re multis egerunt viri doctiſſimi, *Lud. Cappellus* in Arcano Punctationis, & *Joan. Morinus* in Exercitationibus Biblicis; quorum rationibus qui non permoventur, ii Criticæ numquam litarunt. Duo exempla diſtinctionum, a Maſſorethis non bene collocatarum, adtulimus in Indice in Pentateuchum, Gen. XXIII, 18. XLIX, 4. ad quæ vide, ſi lubet, quæ ſcripſimus.

CAPUT XI.

De ſignis Parentheſeos, Interrogationis, Admirationis, Exclamationis, Deſiderii, & Ironiæ, obſcuritateque & mendis indeortis, deque Accentibus, Spiritibusque, diſtinctionis cauſa, additis.

1. POSTQUAM inventa ſunt Diſtinctionum ſigna, quibus & Periodi, & earum Cola, Commataque diſtinguuntur; excogitata ſunt quoque, ſed præſertim poſt inventam Typographiam, Parentheſeos, Interrogationis, Admirationis, ſeu Exclamationis, Deſideriique & Ironiæ ſigna. Quæ omnia, quæcumque ſit moroſorum Grammatiſtarum de iis ſententia, ideo probamus; quod perſpicuitatem orationis augeant, & Lectorem, ſæpe feſtinantem, occupatumque, aut etiam

rudem juvent. Eadem de cauſa, ſunt etiam Accentus & Spiritus, apud Græcos & Latinos, inventi. Quare breve Caput de iis addendum hic cenſuimus, ut fruſtra inventa hæc non fuiſſe oſtendamus.

2. Ut a definitione ordiamur, Παρένθεσιν hic vocamus non tantum cum inſeritur orationi aliquid a tota materia alienum, ut in hiſce *Virgilii* Georg. III, 513.

—— Ipſique ſuos jam morte ſub ægra
(Dii meliora piis, errorémque hoſtibus iſtum!)
Diſciſſos nudis laniabant dentibus artus.

Hæc definitio eſt, qua, poſt nonnullos veteres Grammaticos, utitur *Ger. Joannes Voſſius* Inſtitutionis Oratoriæ Lib. V. Cap. V, 5. Parentheſin nos dicimus hic omnem orationem, quæ alterius, cui interponitur, conſtructionem abrumpit; ita ut eam commode intelligere nequeamus, niſi, omiſſis iis quæ Parentheſi continentur, verba inter ſe connexa legamus; quod tum potiſſimum neceſſe eſt, cum *parenthetica*, ſeu interjecta verba paullo longiora ſunt. Commodius quidem dicta videtur a *Theone* in Progymnaſmatibus Cap. IV. ubi de narratione, μεταξυλογία, qua adpellatione ſignificatur quidquid abrupto ſermoni interponitur, contineturque παρεμβολὴ, ſive ἐπεμβολὴ, qua, ut docet *Voſſius*, in orationis medio cauſa rei, vel circumſtantia quæpiam, filo ſtructuræ abrupto, memo-

moratur, imo & ὑπέρβατον, ſi ſit brevius.

3. Vetant quidem Rhetores nos hiſce uti, in narratione, ſi ſint paullo longiora, quia obſcuritatem creant. Optime *Theon :* καὶ τὸ μὴ ὑπερβατοῖς χρῆσθαι, οἷά ἐστι τὰ πολλὰ τοῦ Θουκυδίδου· οὐ γὰρ καθόλου τὸ τῶν ὑπερβάτων γένος ἀποδοκιμάζομεν· ποικίλη γὰρ διὰ τούτου καὶ οὐκ ἰδιωτικὴ γίνεται ἡ φράσις· μηδὲ μεταξυλογίαις, καὶ ταύταις διὰ μακροῦ. τὰ γὰρ ἐγγὺς λαμβάνοντα τὴν ἀπόδοσιν οὐ λυπεῖ τοὺς ἀκροατάς: *Sed & cavendum ne Hyperbatis utamur, qualia ſunt Thucydidea pleraque; non enim prorſus Hyperbatorum genus improbamus, cum eo varia & minime vulgaris dictio fiat. Cavendum etiam ne* Interloquutiones; *easque longiores adhibeamus. Nam eæ, quibus alterum ſtatim membrum infertur, minus offendunt auditores.* Quod fuit obſcurum auditoribus, qui poterant ipſa vocis mutatione de Parentheſi moneri, id ſane Lectoribus perſpicuum non eſt; nec eos tantum cruciat, ſed interdum adducit, ut locum vitient, aut corruptum fruſtra putent; quem alioquin, addito Parentheſeos ſigno, & intelligerent, & incolumem relinquerent. Notum autem eſt ea ſigna in Antiquis Codicibus omitti, unde ſequitur multa eſſe propterea non tantum minus bene intellecta, ſed & corrupta, quod etiam paſſim queruntur Critici, cujus rei exempla proferemus.

4. *Dionyſius Halicarnaſſeus*, in libello in quo agit de iis quæ *Thucydidi* propria ſunt, §. XV. Ἐν δὲ τοῖς ἐνθυμήμασί τε καὶ νοήμασιν αἱ μεταξὺ παρεμπλάσεις πολλαὶ γινόμεναι, καὶ

μόλις ἐπὶ τὸ τέλος ἀφικνούμεναι, δι' ἃς ἡ φράσις δυσπαρακολούθητος γίνεται, πλεῖσται μέν εἰσι καθ' ὅλην τὴν ἱστορίαν: *in enthymematis & ſententiis, intercurrentes interjectiones, quæ crebræ ſunt & vix ad finem perveniunt, & propter quas orationem vix adſequi licet, ſæpenumero per totam ejus hiſtoriam occurrunt.* Nec tamen ullis ſignis a ſerie orationis ſecernebantur, quod liquet ex ſequentibus *Dionyſii* verbis: ἀρκέσουσι δ' ἐκ τοῦ προοιμίου δύο ληφθεῖσαι μόναι, ἥτε δηλοῦσα τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀρχαίων τῶν Ἑλλάδος πραγμάτων, καὶ τὰς αἰτίας ἀποδιδοῦσα: *Sufficient duæ tantum e proœmio petitæ: Altera declarat debilitatem veterum Græciæ rerum, ejusque rationes reddit.* Hæc vero eſt ῥῆσις, in qua eſt Parentheſis, imo vero duæ Parentheſes, quarum poſterior priore continetur, & quas ſolitis ſignis, perſpicuitatis cauſa diſtinximus; quamvis, in *Thucydidis* exemplaribus, ea ſigna minime ſint addita: Τῆς γὰρ ἐμπορίας οὐκ οὔσης, οὐδ' ἐπιμιγνύντες ἀδεῶς ἀλλήλοις, οὔτε κατὰ γῆν, οὔτε διὰ θαλάσσης, νεμόμενοί τε τὰ ἑαυτῶν ἕκαστοι ὅσον ἀποζῆν (καὶ περιουσίαν χρημάτων οὐκ ἔχοντες, οὔτε γῆν φυτεύοντες (ἄδηλον ὂν ὁπότε τις ἐπελθὼν καὶ ἀτειχίστων ἅμα ὄντων, ἄλλος ἀφαιρήσεται) τῆς τε καθ' ἡμέραν ἀναγκαίου τροφῆς πανταχοῦ ἂν ἡγούμενοι ἐπικρατεῖν) οὐ χαλεπῶς ἀπανίσταντο: *Cum non eſſet mercatura, neque ſe miſcerent tuto alii aliis, neque terra, neque mari, cumque ſinguli ſua eatenus poſſiderent, quatenus opus erat ad vivendum, (non habentes pecuniarum copiam, neque ſolum plantis inſtruentes*

tes (cum incertum eſſet, quando quiſpiam alius ſuperveniens, cum nullis etiam muris tegerentur, ablaturus fructus eſſet) & neceſſarium in dies alimentum, ſe ubique vi conſequuturos exiſtimarent) non difficulter migrabant. Scio eſſe, qui interiorem illam Parentheſin ſolam agnoſcant, & proxime conjungant ἡγούμενοι cum ἀπανίσταντο, at non ita ſentiebat *Dionyſius*, qui hæc addit: προστεθὲν τῇ πρώτῃ περιόδῳ καὶ σχηματισθὲν οὕτω· τῆς ἐμπορίας οὐκ οὔσης, οὐδὲ ἐπιμιγνύντες ἀδεῶς ἀλλήλοις, οὔτε κατὰ γῆν, οὔτε διὰ θαλάσσης, νεμόμενοι τὰ αὐτῶν ἕκαστοι ὅσον ἀποζῆν, οὐ χαλεπῶς ἀπανίσταντο· φανερωτέραν ἂν ἐποίει τὴν διάνοιαν, τῇ δὲ παρεμβολῇ τῶν μεταξὺ πραγμάτων πολλῶν ὄντων ἀσαφῆ καὶ δυσπαρακολούθητον πεποίηκε. *quod additum eſt primæ periodo, & ſic formatum:* cum non eſſet mercatura neque ſe alii aliis tuto miſcerent, neque terra, neque mari, cumque ſinguli ſua eatenus poſſiderent, quatenus opus erat ad vivendum, non difficulter migrabant; *clariorem efficeret ſenſum, ſed inſertione multarum rerum, quæ interſunt, obſcurum & quem difficulter adſequaris reddidit.* Quæ connexio aptior etiam videbitur adtente locum legentibus. Sed & hanc eamdem periodum profert *Dionyſius* libro *de Compoſitione verborum*, p. 44. Ed. Oxonienſis, quaſi ſtyli aſperioris, neque ſatis cohærentis ſpecimen. Nec mirum ſit ſi in ejusmodi loca irrepant menda, cum vix intelligi queant, niſi iterum legantur.

5. Alterum exemplum, ex eodem procemio

mio deſumtum, ſic habet: Εὐρυσθέως μὲν ἐν τῇ Ἀττικῇ ὑπὸ Ἡρακλειδῶν ἀποθανόντος, Ἀτρέως δὲ μητρὸς ἀδελφοῦ ὄντος αὐτῷ, καὶ ἐπιτρέψαντος Εὐρυσθέως (ὅτ' ἐστράτευσε) Μυκήνας τε καὶ τὴν ἀρχὴν, κατὰ τὸ οἰκεῖον, Ἀτρεῖ (τυγχάνειν δὲ αὐτὸν φεύγοντα τὸν πατέρα, διὰ τὸν Χρυσίππου θάνατον) καὶ ὡς οὐκέτι ἀνεχώρησεν Εὐρυσθεὺς, βουλομένων καὶ τῶν Μυκηναίων (φόβῳ τῶν Ἡρακλειδῶν) καὶ ἅμα δυνατὸν δοκοῦντα εἶναι, καὶ τὸ πλῆθος τεθεραπευκότα, τῶν Μυκηναίων τε, καὶ ὅσων Εὐρυσθεὺς ἦρχε, τὴν βασιλείαν Ἀτρέα παραλαβεῖν. Subaudiendum λέγουσι, quod anteceſſit, & vertendum: *cum Euryſtheus quidem in Attica ab Heraclidis eſſet occiſus, Atreus vero frater matris ejus eſſet, & Euryſtheus permiſiſſet (quando expeditionem ſuſcepit) Mycenasque & imperium, pro neceſſitudine, Atreo (fugiſſe autem eum patrem aiunt, propter Chryſippi necem) & cum non amplius rediiſſet Euryſtheus, volentibus Mycenæis (præ metu Heraclidarum) & ſimul potentiæ fama celebrem, & qui plebem coluiſſet, Mycenæorum & omnium quibus Euryſtheus imperaverat, Atreum regnum accepiſſe*; nempe, *aiunt*, quod anteceſſerat. Hic ſunt tres μεταξυλογίαι, quarum duæ poſteriores duriores ſunt, & præſertim media. Recte animadvertit *Franc. Portus*, poſt Ἀτρέως δὲ, quod eſt ante primam Parentheſin, debuiſſe ſequi, pone ſecundam, διαδεξαμένου τὴν ἀρχὴν, βουλομένων τῶν Μυκηναίων &c. ſed mutatam verborum figuram. Innumera ſimilia poſſent adferri ex eodem *Thucydide* exempla, e quibus conſtaret, non leve incommodum Lecto-

ctoribus olim fuiſſe, cum nulla Parentheſeon ſigna notata eſſent; nec exiguam Librariis, hac in re, peccandi occaſionem fuiſſe. Quod difficilius, ſine antiquiſſimis exemplaribus, deprehendere nunc poſſumus; quia, ſi duriorem & obſcuriorem ſtructuram *Thucydidi* ignoſcimus, nos tamen mollior & clarior nequaquam ita in eo offendit, ut vitatam ubique ab eo putemus.

6. Eſt alius Scriptor, qui frequentibus Parentheſibus & Hyperbatis laborat, & quem probe intelligi, multo magis quam *Thucydidem*, intereſt. Is eſt *Paulus* Apoſtolus quem ejusmodi orationis ſtructura impeditiore abundare nemo non animadvertit. Nemo tamen frequentius ſigna Parentheſeos adhibenda cenſuit, in ejus oratione expedienda, quam *Nortonus Knatchbullus*, Nobilis Anglus, in acutis Animadverſionibus in Libros Novi Teſtamenti, ſæpius in Anglia & in Batavia editis; quæ ſi in manus ſumantur, nihil opus erit nobis exemplis. Forte quidem interdum in ſignis Parentheſeos adponendis, lapſus nonnullis, æque ac nobis, videbitur, quod nimis frequenter iis utatur; nemo tamen quin bene & neceſſario ea ſæpe adpoſuerit negabit, qui quidem rem expenderit.

7. Exemplum unum adferemus ex Epiſtolæ ad Romanos inſcriptione, unde ſe expedire ſine Parentheſeos ſigno non licet. Imo vero ne in eo quidem collocando ſatis Novi Teſta-

menti Editoribus convenit. Locum integrum adferam, ut rem Lectoris oculis hic ſubjiciam, majuſculiſque litteris inſcriptionis prima & poſtrema verba, quæ conjungenda ſunt ſcribam: ΠΑΥΛΟΣ ΔΟΥΛΟΣ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ΚΛΗΘΕ ΙΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ, ΑΦΩΡΙΣΜΕΝΟΣ ΕΙΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΘΕΟΥ (ὃ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἁγίαις, περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ (τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα, τοῦ ὁρισθέντος υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει, κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν) Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, δι᾽ οὗ ἐλάβομεν χάριν καὶ ἀποστολὴν εἰς ὑπακοὴν πίστεως ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ἐν οἷς ἐστε ὑμεῖς κλητοὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ) ΠΑΣΙ ΤΟΙΣ ΟΥΣΙΝ ΕΝ ΡΩΜΗ &c. Hic tantum duas Parentheſes poſuimus, ubi alii tres collocant, nec tamen nexum orationis commodius evolvunt. Optime *Chryſoſtomus* ad verſ. 4. obſervat *obſcurum factum eſſe, quod dicitur, propter vocum complicationem*; ἀσαφὲς τὸ εἰρημένον, ὑπὸ τῆς τῶν λέξεων πλοκῆς, γέγονε. Attamen hic res ipſa non obſcura ad rectam verborum connexionem deducit, quæ multo difficilior eſt, in aliis Pauli ratiocinationibus, ut vel ex *Knatchbullo* liquebit.

8. Sed exemplum alterum addemus, e Luca, omiſſæ Parentheſeos, quæ omiſſio toti orationi tenebras offudit, Act. I, 19. Petrus illic orationem habet ad Apoſtolos & Diſcipulos Chriſti, ut mortuo Judæ quiſpiam ſufficeretur, qui duodecim Apoſtolorum nume-

merum impleret. Itaque memorat violentam Judæ mortem, locaque addit e Pſalmis, e quibus ſucceſſorum ei dandum oſtendit: *Et hic quidem*, inquit, *poſſedit agrum ex mercede iniquitatis & ſuſpenſus crepuit medius, & diffuſa ſunt omnia viſcera ejus:* Καὶ γνωστὸν ἐγένετο πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλὴμ, ὥστε κληθῆναι τὸ χωρίον ἐκεῖνο τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ αὐτῶν Ἀκελδαμὰ, τουτέστι χωρίον αἵματος: *Scriptum eſt enim in libro Pſalmorum* &c. Omiſſa Parentheſis effecit ut verba Græce tantum a me adlata crederentur etiam eſſe Petri, quæ ab eo proferri non potuerunt, ſuntque revera Lucæ; qui ut confirmaret quod dixit Petrus, de agro emto pecunia, ob quam a Juda proditus erat Chriſtus, interponit hæc ejus orationi verba: *Et notum factum eſt omnibus habitantibus Jeruſalem; ita ut adpellaretur ager ille, Lingua eorum, Akeldama; hoc eſt, ager ſanguinis.* Numquam dixiſſet Petrus de Lingua Jeroſolimitana *Lingua eorum*, cúm ipſe eadem uteretur; nam in Galilæa videntur tantum aliter pronunciaſſe Linguam Chaldaïcam, quæ per totam Judæam erat in uſu. Deinde, non interpretatus eſſet condiſcipulis quid ſibi vellet vox *Akeldama*, quod iis æque ac ipſi notum erat. Nec in hiſce etiam, quæ nihil ad rem faciebant & notiſſima erant iis, quos adloquebatur, moratus eſſet. Sed hæc omnia optime in gratiam eorum, qui rem alioqui ignoraturi erant, & Chaldaïce neſciebant, interponuntur ex perſona Lucæ. Senſiſſe hæc videtur *Eraſmus*, qui adiri po-

terit, nec tamen ab aliis Interpretibus auditus eſt. Hinc liquet Parentheſin, non animadverſam, orationem obſcurare, quod ex ſuperioribus etiam ſat conſtat.

9. Hæc eo non dico, quaſi perſpicuitatis cauſa, vitandas omnes Parentheſes cenſerem; quæ ſine obſcuritate, vim interdum, ut Rhetores docent, orationi majorem addunt, quam ſi naturæ, ut ita dicam, conſentaneo ordine, ſingula verba collocarentur. Sed qui adcurate, hoc eſt, ad Rhetorum canonas ſcribunt, numquam alias eas admittunt, aut certe admittere debent. Nec dubito quin multa menda ex intricata oratione orta ſint, cum Librarii, aut Critici eam conarentur expedire. E *Cicerone* unum atque alterum exemplum, ut res melius intelligatur, ſubjiciam.

10. Libro I. contra Verrem, c. 50. poſtquam dixit S. C. factum eſſe, quibus de fartis tectis cognitum & judicatum non eſſet, uti C. Verres, P. Cœlius Prætores cognoſcerent & judicarent, ſic pergit: *Qua poteſtate iſte* (Verres) *permiſſa, ut ex C. Fannio & ex Q. Tadio cognoviſtis; verumtamen cum eſſet omnibus in rebus apertiſſime, impudentiſſimeque prædatus, hoc voluit clariſſimum relinquere indicium latrociniorum ſuorum, de quo non audire aliquando, ſed videre quotidie poſſemus; quæſivit quis Ædem Caſtoris ſartam, tectam deberet tradere.* Cum ſe hinc non extricaret *M. Ant. Muretus*, vir alioquin elegantiſſimi & acutiſſimi judicii, ſententiam nullam eſſe pronunciavit, ſcribique juſſit, *qua*

poteſtate permiſſa ita abuſus eſt, *ut ex C. Fannio* &c. Tres voces excidiſſe putavit. *Franciſcus* vero *Hotomannus* ait ſatis conſtare, *verumtamen* vocem eſſe hoc loco otioſam, eàmque etiam a nonnullis libris abeſſe; quibus tamen ſimiles ſibi viſos nemo alius, quod equidem ſciam, narravit. *Lambinus*, *Gruterus*, *Græyius* hic plane tacent. Sed tamen ita longum verbum temere in hunc incidiſſe locum difficile eſſe credere fatetur *Hotomannus*. Itaque conjecturam hanc ſuam Eruditis confirmandam, aut repudiandam, ut ait, proponit. Solet, nempe, *Cicero* CUM & TUM frequenter conjungere, interdum etiam adjuncta particula VERO, quæ vim verborum auget. Prætermiſſum igitur fuiſſe ſuſpicatur a Scriptore TUM VERO, eoque in margine poſtea repoſitum; ſed ea tamen nota, qua plerumque uti ſolent, linea, videlicet, impoſita, ut alius non ſuo loco verbum illud reponens *tamen vero*, ad extremum etiam *verumtamen* ſcribendum putarit. Quamobrem ita legendum ac reſtituendum potius locum arbitratur *Hotomannus*: *ut ex Q. Tadio cognoviſtis, cum eſſet omnibus in rebus apertiſſime, impudentiſſimeque prædatus*, tum vero *hoc voluit clariſſimum relinquere indicium latrociniorum ſuorum*. Interpretes alii, quos equidem vidi, tacent; ſeu probarent alterutrius conjecturam, ſeu deliberandum cenſerent. Atqui addita Parentheſeos nota, nihil opus eſt quidquam mutari: *Qua poteſtate permiſſa, ut ex C. Fannio & Q. Tadio*

cog-

cognoviſtis (*verumtamen cum eſſet* —— *poſſemus*) *quæſivit quis Ædem* &c. τὸ *verumtamen* refertur ad τὸ συνεπόμενον, quaſi vellet *Cicero latrocinandi occaſione ſæpe quidem alias abuſum Verrem*, verum tamen hoc clariſſimum omnium ejus latrociniorum eſſe. Orationem autem, parentheſi ſectam, rarum non eſt etiam ellipticam eſſe.

11. Sic Tuſculanarum Quæſt. Lib. II. c. 1. poſtquam dixit *Cicero* ſe non ignorare multos inſtituto ſuo ſtudioſe eſſe contradicturos, ita porro infit: *Etenim ſi orationes, quas nos multitudinis judicio probari volebamus* (*popularis eſt enim illa facultas & effectus eloquentiæ eſt audientium adprobatio*) *ſed etſi reperiebantur nonnulli qui nihil laudarent* &c. Poſt parentheſin ſubaudiendum, *non omnibus placuerunt*, ad quod referuntur verba: *ſed etſi reperiebantur nonnulli*, a quibus nova veluti Parentheſis inchoanda eſt, hoc modo: *Etenim ſi orationes* —— (*popularis* —— *adprobatio*) non omnibus placuerunt (*ſed ſi reperiebantur nonnulli, qui nihil laudarent, niſi quod ſe imitari poſſe confiderent, quemque ſperandi ſibi eumdem & bene dicendi finem proponerent; & cum obruerentur copia ſententiarum, atque verborum jejunitatem & famem ſe malle, quam ubertatem & copiam dicerent* (*unde erat exortum genus Atticorum iis ipſis, qui id ſequi ſe profitebantur, ignarum*) *qui jam conticuerunt pæne ab ipſo foro irriſi*) *quid futurum putamus, cum adjutore populo, quo utebamur antea, nunc minime nos uti poſſe vi-*

videamus? Integrum locum exſcripſi, cum ut *parentheticam* orationem *ellipticam* quoque aliquando eſſe oſtenderem, tum vero ut omiſſorum Parentheſeos ſignorum exemplum alterum adferrem; nam primæ tantum ſigna in Editionibus cernuntur. Obſervent etiam Lectores non *Thucydidem* tantum, ſed & ipſum *Ciceronem* μεταξυλογίαις obſcurum interdum fieri. Exempla aliquot alia, in viri doctiſſimi *Joan. Daviſii* notis ad hunc locum, invenient.

12. Addam tamen tertium, ut locum ſimul emendem, e Lib. II. de Legibus c. 25. ubi ſic *Cicero*, de ritibus funerum, apud Atticos, agens: *ſequebantur epulæ, quas inibant parentes coronati, apud quas de mortui laude, cum quid veri erat prædicatum, nam mentiri nefas habebatur. at juſta conjecta erant.* Nihil ad hæc *Ciceronis* Editores *Lambinus* & *Gruterus*, niſi quod probant *Pauli Manutii* conjecturam, qua emendabat *confecta* pro *conjecta*, & quidem merito. Sed totus locus ſic eſt, ope Parentheſeos, & levis mutationis reſtituendus: *cum quid veri erat prædicatum* (*nam mentiri nefas habebatur*) *fuerat*, *juſta confecta erant. At*, quod ſupereſt in Codicibus, eſt finis verbi *fuerat*, cujus initium *fuer* omiſſum videtur, ob ſimilitudinem cum antecedente ſyllaba *tur*. Nec quiſquam dixerit duriuſculam hanc eſſe Parentheſin, nec in *Cicerone* ferendam, qui vel antecedens exemplum paullo adtentius expenderit. Non ignoro delicatulos eſſe neſcio quos homines, qui

qui ſine ulla neceſſitate, & contra omnium MSS. Codicum auctoritatem, emendant quæ bene Latina ſunt; ut *Cicero* barbaris ipſorum auribus elegantius, ſcilicet, loquutus eſſe videatur. At ſcio nemini erudito ejusmodi licentiam probari; qua innumera corrumperentur, ſi ad barbarorum palatum exigerentur.

13. In veterum etiam Hebræorum Libris, nulla Parentheſium ſigna occurrunt, quæ tamen, ut in omnibus Linguis, neceſſario ſunt ſupplenda. Sic Numer. V, 21. in adjuratione mulieris adulterii ſuſpectæ, verba quædam ita ſunt legenda, quaſi Parentheſi clauſa. *Tum adjurabit eam ſacerdos, dicetque mulieri: Si nullus alius vir concubuit tecum, neque alio deflexiſti ad immunditiam a viro tuo, immunis eſto effectus aquæ hujus amaræ. Sin vero alio deflexiſti a viro tuo & polluta es, ac tecum concubuit vir alius, præter tuum, (hic ſacerdos adjurabit mulierem jurejurando exſecrationis, eique dicet:) ſtatuat te Jehova in execrationis & perjurii exemplum* &c. Quæ Parentheſis cum *Hieronymo* durior videretur, eam emollivit, hiſce verbis ejus loco ſubſtitutis: *His maledictionibus ſubjacebis.* Sic & Deut. C. II, 10, 11, 12. κατὰ παρενθήκην verbis Dei inſeruntur. Similis quoque eſt a verſ. 20. ad 23. Vide & verſ. 28, 29.

14. *Interrogationis* ſignum etiam inventum eſt, quod ſæpe Interrogatio iis verbis concepta eſt, quibus adfirmans quoque enunciatio exprimeretur, nec poſſet internoſci, niſi

a

a perito & adtento Lectore, interrogatione ſit an adfirmatio. Eſt autem orationis perſpicuitas omni ratione adjuvanda, ne ſine ullo fructu, lectorem verba obſcura morentur. Tota eo ſpectet oportet ut doceat, quam in rem numquam poteſt eſſe nimis perſpicua. Cum orationi etiam vim addat Interrogatio, & interdum neget quod adfirmare videtur; ſi ſignum omittatur, nec id animadvertat Lector, frigere ei videatur oratio neceſſe eſt, imo vero contraria ei ſententia tribuatur. Cum eadem ſit ratio, hoc in negotio omnium Linguarum, nihil intererit e qua exempla deſumantur.

15. Geneſ. XLI, 16. cum Rex Ægypti Joſepho dixiſſet ſe non invenire conjectorem ſomniorum ſuorum, reſpondet Joſephus: בלעדי אלהים יענה את שלום פרעה quod verbo tenus interpretantur: *ſine me Deus reſpondebit pacem Pharaonis;* quæ ſenſu carent. Addito interrogationis ſigno oſtendimus vertenda: *an ſine Deo fauſtum reſponſum edetur Pharahoni?* quaſi diceret, mirum non eſſe ſi conjectorem ſomnii non inveniret, Deum enim ſolum poſſe docere, quid ſomnio Regi immiſſo portendere voluerit; nam ejusmodi interrogatio eſt negationis loco, ut ſæpe alias, cujus rei exempla invenientur in Indice noſtro in Pentateuchum. Ergo videmus, addita Interrogationis nota, ſenſum orationi reddi, ceteroquin eo carituræ. Quod cum non adſequerentur LXX. Intt. putarunt hic negationem omiſſam & verterunt ἄνευ Θεοῦ οὐκ ἀποκρι-

θή-

θῆσε) τὸ σωτήριον Φαραῷ, quod tamen eumdem ſenſum parit. Sed vide dicta a nobis ad eum locum.

16. Si quis contra adimeret Interrogationis ſigna, ubi adponenda ſunt, aut plane frigeret oratio, aut in contrarium ſenſum mutaretur. Si quis e I. Catilinaria C. I. verba quibus *Cicero* Catilinam adloquitur, ſic ſcriberet: *patere tua conſilia non ſentis, conſtrictum jam horum omnium conſcientia teneri conjurationem tuam non vides;* primum ardorem orationis exſtingueret, deinde ſenſum ejus mutaret; nam *Cicero* non vult negare hæc Catilinæ nota fuiſſe, ſed eum irridere, ac increpare, qui ita ſe gereret, quaſi ea ignoraret, quæ non poterat neſcire.

17. Similiter ſeries orationis plane corrumpitur, ubi Admiratio, Exclamatio, Deſiderium, Ironia, omiſſis notis quibus indicantur, ei ineſſe non animadvertuntur. Sic ſi ſcribam, *hominem impurum, hominem nequam*, cum velim Exclamationem, aut Admirationem exprimere, ægre intelligar; contra vero nemo ſit, qui mentem meam illico non adſequatur, ſi ſcripſero, *hominem impurum! hominem nequam.*

18. Sic Æneid. VIII, 643, ubi ſupplicium Metii, Albanorum Dictatoris deſcribitur:

Haud procul inde citæ Metium in diverſa quadrigæ
Diſtulerant (at tu dictis, Albane, maneres)

Rap-

Raptabatque viri mendacis viſcera tellus,
Per ſilvam, & ſparſi rorabant ſanguine vepres;

Satius eſſet ſcribere, addita Deſiderii nota; (*at tu dictis, Albane, maneres!*) hoc eſt, utinam promiſſis ſtetiſſes! neque enim tam crudele ſupplicium luiſſes. Scio viros doctos vulgo interpretari *manere debuiſſes*, nec commodum ſenſum eſſe nego; ſed occultum etiam illic eſt narrantis Deſiderium, quo ſignificat ſibi dolere, quod tam graves pœnas de Metio ſumi neceſſe fuit, optareque ſe, ſi fieri poſſet, rem non contigiſſe. Eſt etiam exemplum Deſiderii, in loco *Virgilii* adlato §. 2. Georg. III, 513.

19. In *Ironia* idem ſignum (niſi quis mallet novum inveniri, quod in ceteris etiam adfectibus exprimendis fieri poſſet) rectius adponeretur, quam omitteretur. Sic Æneid. I, 43. ubi Junonis, ira æſtuantis, animus deſcribitur:

—— Mene incepto deſiſtere victam?
Nec poſſe Italia Teucrorum avertere Regem?
Quippe vetor fatis!

Malim poſt *fatis* ſignum Ironiæ addere, quam Lectori rem intelligendam relinquere cum multi non intelligant, qua de re dixi P. II. Sect. I. C. XVI, 24. Similiter paullo poſt verſu 52.

— Et quiſquam numen Junonis adoret
Præterea, aut ſupplex aris imponat honorem!

præſtat ſignum Ironicæ Exclamationis, ejusque indignatione miſtæ, addere, quam Interrogationis, quæ hic nulla eſt. Idem factum velim, poſt verſum 95. Æneidos IV.

Egregiam vero laudem & ſpolia ampla refertis
Tuque puerque tuus, magnum & memorabile nomen,
Una dolo Divûm ſi fœmina victa duorum eſt!

Non ſum neſcius ex re ipſa ſatis liquere eſſe hic Ironiam; ſed nihil vetat ſigno hoc quoque indicari, & ſunt loca, ut diximus, ubi omnes figuram non vident.

20. Notiſſimum eſt, ut obiter diximus §. 21. ſuperioris Capitis, in antiquiſſimis Codicibus MSS. Græcis, nullos eſſe adpictos Accentus, ac Spiritus, eorumque notas partim eſſe inventas, ut voces ambiguæ diſtinguerentur. Ad calcem aliquot Lexicorum exſtat collectio plurium, quam ducentorum vocabulorum, in quibus diverſitas accentuum ſignificationem mutat. Idem obſervare licet in ſpiritibus, ut in vocibus ὄρος *mons* & ὅρος *fi-*

finis, οὐ *non*, οὗ *ubi*, & ſimilibus. Quæ omnia ſi deleantur, aut male adponantur, magnas ambiguitates pariant. Vide dicta Cap antecedentis §. 22. & 23.

21. Etiam, apud Latinos, jam olim uſum accentuum fuiſſe, hanc in rem, adhibitum oſtendunt antiquiſſimæ Inſcriptiones & Veteres Grammatici; quorum ſuffragia collegit Eminentiſſ. Cardinalis *Henricus Noriſius*, ad calcem Diſſertationis Quartæ in Cenotaphia Piſana. Iis Syllabas longas a brevibus, adverbiaque a verbis, nominibusque, & nomina a participiis diſtinguebant. Ad eum Lectorem amandamus, neque enim actum agere libet. Non ſequimur quidem nunc Veteres, qui in ſyllabis non ultimis tantum, ſed & pænultimis, & antepænultimis accentus adponebant, ut longas ſyllabas indicarent, quod nimis operoſum eſſet. Sed non improbamus, imo etiam imitamur eorum inſtitutum, qui accentibus gravibus ſignant adverbia, ut diſtinguantur a verbis & nominibus, ut *ponè*, ne miſceatur cum imperativo *pone; ferè*, ne confundatur cum *fere* vocativo; *penè* (ſi nolis ſcribere *pæne*) ut ſecernatur a verbo obſcœno; *raro*, ut diſtinguatur a dativo *raro; multùm*, ut diſcriminetur ab accuſativo *multum* &c. Ablativos etiam abſolutos ſingularis præſertim in A, circumflexo ſolemus ſignare, ne confundantur cum nominativis, quod ambiguitates interdum ſat magnas creare poteſt; quas cur non vitemus, nullam rationem video. Non obſervatum hoc τῷ διορθωτῇ loci

loci *Ciceroniani* Lib. V. de Finibus, c. 17. occaſionem præbuit. *Cicero* agens de commodis corporis, quæ ſponte naturæ quærimus: *Nunc autem aliud*, inquit, *jam argumentandi ſequamur genus, ut non ſolum quia nos diligamus, ſed quia cujusque partis naturæ, & in corpore & in animo ſua quæque vis ſit; idcirco in his rebus ſumma, noſtra ſponte moveamur.* Sic habet *Gruterus*, nec aliter ediderat *Lambinus*, niſi quod omiſerat comma, inter *ſumma* & *ſponte.* Is *ſumma* inanem vocem eſſe pronunciat, *Gruterus* vero, cum *Aldo* nepote, legit *moveatur.* At legendum fuit: *ſummâ noſtrâ ſponte moveamur*, hoc eſt, μάλιστα ἑκουσίως, prorſus ſpontaneo motu, non ratione, aut conſuetudine contracta bona corporis quæramus. Poſſent etiam non incommode diſtingui ablativi abſoluti plurales a dativis, ſimili aliqua nota, aliæque addi, eadem de ratione. Sed hic conſuetudini aliquid dandum, ne tantilla novitas bilem Grammatiſtis moveat.

CA-

CAPUT XII.

Ex compendiaria ſcriptura multa eſſe nata Menda.

1. QUI verſarunt veteres Codices ſæpe animadverterunt Librarios, ſive ex feſtinatione, ſive ex prava conſuetudine, pro integris vocibus, aut earum initium dumtaxat, puncto addito, ſcripſiſſe; aut ſylllabas in medio voce omiſſas, impoſita lineola, ſuppleviſſe; aut etiam nullum compendiariæ ſcriptionis indicium addidiſſe. Hinc factum ut Librarii, aut etiam Critici, qui ea compendia non adſequebantur, male quod deerat ſuppleverint, aut integrum putarint quod mutilum erat. Huc etiam referri poſſunt numeri, in quos irrepſere menda, quia litteris, vel notis arithmeticis deſcripti erant; in quas menda irrepere facile potuerunt, quæ admiſſa numquam fuiſſent, ſi integris vocibus expreſſi fuiſſent numeri. Ideo *Juſtinianus* Imp. vetuit, in deſcribendis Inſtitutionibus, Digeſtis & Codice, compendia ulla adhiberi. Sic loquitur in Præf. Digeſt Tit. I. de Digg. conceptione ad Tribonianum §. 13. *Ne autem per ſcripturam in poſterum fiat aliqua dubitatio, jubemus non per ſiglorum captiones & compendioſa ænigmata, quæ multas per ſe & per ſuum vitium antinomias induxerunt, ejus-*

 dem

dem Codicis textum conſcribi, etiamſi numerus librorum ſignificatur, aut aliud quidquam; nec enim per ſpecialia ſigla numerorum manifeſtari, ſed per litterarum conſequentiam explanari concedimus. Vide ſimilia T. II. de Confirmatione Digg. §. 22. ubi ex ejusmodi libro vetat quidquam recitari & pœnam ſtatuit in Librarios; Conſtitutionemque de Emendatione Codicis, §. 5. Horum omnium exempla aliquot ſunt in medium proferenda. Sed antea Lectorem monebo, his iterum editis, prodiiſſe Palæographiam Græcam *Bern. de Montſaucon*, an. 1708. in qua Lib. V. copioſiſſime agit de compendiis, quæ in MSS. deprehenduntur, ad quam Lectorem amandamus.

2. Sunt nomina propria, quæ eadem ſyllaba inchoantur, inter ſe miſta; quod fieri non potuiſſe videtur, niſi quia Librarii feſtinantes ſyllabam unam, aut alteram, vel ſecundæ litteram ſcribebant, addito puncto, pro integro nomine. Exempli cauſa, variarum ſententiarum fragmentis, quæ cum apud *Joannem Stobæum*, tum alibi exſtant, præfixum olim fuit, aut ſubjectum Φιλ. quod cum non adſequerentur aut Librarii, aut Grammatici, ex eo compendio fecere nunc *Philemonem*, quod nomen eſt celeberrimi Comici æmuli *Menandri*; nunc *Philiſtionem* quod eſt nomen Pantomimi qui ſub Auguſto vixit; nunc *Philetam*, qui Elegias & Epigrammata ſcripſerat.

3. Græculus, qui concinnavit comparationem *Menandri* & *Philemonis*, quam primus edidit *Nicol. Rigaltius*, tum auctiorem repoſuit

ſuit *Jan. Rutgerſius*, *Philiſtionem*, non alia de cauſa, pro *Philemone* auctorem variarum ſententiarum fecit; ut judicarunt tres æquales Critici; non e vulgo, qui eam comparationem notulis illuſtrarunt. Primus eſt *Rutgerſius* Var. Lect. Lib. IV. c. 12. cujus hæc ſunt verba: *Horum nominum confuſio inde videtur orta, quod auctoris nomen primis tantum litteris deſignatum erat, hoc modo:* PHIL. *unde hæſitans Librarius nunc* Philemon, *nunc* Philiſtion, *nunc* Philetas *fecit, quod apud Stobæum pæne perpetuum eſt.* Alter eſt *Dan. Heinſius*, qui ita *Rutgerſium* adloquitur: *Quæ Philiſtioni adſcribuntur hic, adſcribenda Philemoni vere ſimul, atque acute obſervatum eſt a te, frater jucundiſſime; idque ex errore litterarum eſſe natum; quod* Philiſtion, Philemon *&* Philetas *iisdem primis elementis ſcriberentur, velut ipſe is locus, qui divitiarum atque paupertatis comparationem habet, perperam* Philetæ *a Stobæo adſcribitur.* Horum judicio ſuffragium ſuum adſcribit *Hug. Grotius*, (*) in notis ad excerpta ex *Menandro*. Simili ratione cum eſſet in MSS. Codd. *Ciceronis* Academ. Quæſt. Lib. IV. c. 19. *Hæc* ANT. *fere & Alexandriæ tum & multis annis poſt* &c. hinc fecere nonnulli *Antonius*, pro more Romano, quod in *Lambini* & *Gruteri* Editionibus legitur, ſed perperam; nam manifeſto legendum *Antiochus*, ut eſt in *Aldi* nepotis Editione. Vide ejusdem Libri Cap. IV.

4. Hac ex conſuetudine Librariorum, natum eſſe ſuſpicor mendum, quod a multis ſæ-

(*) *Pag.* 919.

ſæculis inſedit Act. VII, 16. ubi *Abrahamus* dicitur *emiſſe ſepulcrum a filiis Emmor patris Sichem*, cum a *Jacobo* ab iis agrum emtum liqueat ex Gen. XXXIII, 19. Scriptum fuiſſe videtur emtoris nomen, hoc compendio IAB. quod erat interpretandum Ἰακώβ; at exſcriptor credidit eſſe initium vocis ABPAAM, ſeu deletum eſſet I lapſu tempori, ſeu mendoſe additum judicaverit. Itaque ſcripſit Ἀβραὰμ, quem in errorem facilius incidit, quod revera *Abrahamus* emiſſet ſepulcrum, ſed alibi, & ab aliis, ut docet Moſes Gen. XXIII. Sic ſcriptum invenitur ΙΗΛ pro Ἰσραὴλ, ΙΛΗΜ pro Ἱερουσαλὴμ, ΔΑΔ. pro Δαυὶδ, & ſimilia, quæ animadvertit, exemplisque comprobavit vir doctiſſimus *Bern. de Montfaucon*, in Palæographia Græca, loco antea memorato.

5. Certum eſt ergo ejuſmodi compendium ſæpe in MSS. inveniri, quo primæ & ultimæ litteræ conjunguntur, cujus exemplum ex *Hug. Grotio* adtulimus Cap. VII. §. 3. Sic (*) viri docti animadverterunt in MSS. *Diogenis Laërtii* Lib. IX. §. 10. Leucippum vocari Μήλιον, qui *Clementi* Alexandrino, & *Epiphanio* dicitur Μιλήσιος. Compendii cauſa, ſcriptum videtur Μλιος, unde alii *Melium* fecerunt, alii *Mileſium*. Sic & Diagoras, qui *Melius* a plerisque dicitur, & fuit, *Chryſoſtomo* in Hom. IV. in 1. ad Corinthios eſt *Mileſius*.

6. Si-

(*) *Vide Æg. Menagii obſervationes.*

6. Similiter in vita *Dinarchi*, a *Dionyſio Halicarnaſſeo* ſcripta, laudatur Δῆμος ὁ Μάγνης ὃς ἔδοξε γενέσθαι πολυΐστωρ, ἐν τῇ περὶ τῶν ὁμωνύμων πραγματείᾳ, *Demus Magnes, qui Polyhiſtor exiſtimatus eſt, in opere de homonymis.* Legendum ait *Iſaac. Caſaubonus* (*) Δημήτριος; quod nihil certius, cum *Diogenes Laërtius Demetrium Magnetem*, plusquam quindecies laudet, in Opere de Homonymis, aliique; *Demum* vero *Magnetem* nemo. Addit *Caſaubonus: Error natus eſt ex compendio ſcripturæ, tales ſunt in bonis Scriptoribus infiniti.* Non modo compendium ſcripturæ fuit, ſed nulla plane ejus nota adſcripta videtur; quam ſine dubio animadvertiſſet vir doctiſſimus *Pet. Victorius*, qui eum libellum *Dionyſii* primus e MSS. Codicibus edidit.

7. Idem *Caſaubonus*, eodem loco, exiſtimat indidem factum eſſe, ut pro *Soſicrate* apud *Diogenem*, loco indicato, legamus *Socratem, in primo de ſucceſſione;* ſed crediderim potius Librarium non ſatis adtentum, pro nomine minus noto *Soſicratis*, audiſſe celeberrimi Philoſophi adpellationem, eamque pro altera ſcripſiſſe; quod peccatum nimis quam frequenter a Criticis admiſſum conſtat, ut poſtea oſtendemus. Notum eſt Veteres duplex I expreſſiſſe longiore littera ut PLAUTI, pro PLAUTII. Sive hac de cauſa, ſive quod PLAUT. dumtaxat in titulo nonnullarum Comœdiarum ſcripſiſſent Librarii, nonnullæ,

(*) *In not. ad Diogen. Laërt. Lib. VI. §. 80.*

quæ *Plautii* erant, *Plauto* ſunt adtributæ. *Varro*, in Libro de Comœdiis Plautinis, ſcripſerat *Plautium fuiſſe quendam Poëtam Comœdiarum, cujus quoniam fabulæ* PLAUTI *inſcriptæ forent, acceptas eſſe quaſi* Plautinas, *cum eſſent non a* Plauto Plautinæ, *ſed a* Plautio Plautianæ. Vide *Aul. Gellium* Lib. III. c. 3.

8. Compendiaria ſcriptura peperit mendum in *Livio* Lib. XXXVII, c. 24. ubi narrato initio pugnæ navalis Rhodiorum cum Annibale, quam non ſine tumultu inierant Rhodii, ita pergit: *Sed momento temporis & navium virtus & uſus rei maritimæ terrorem omnem Rhodiis demſit.* Miror viros doctos non vidiſſe legendum NAVALIUM, nempe, ſociorum, ut ſolet loqui *Livius*, hoc eſt, *remigum.* Nemo *navibus* tribuerit *virtutem*, & *uſum rei maritimæ;* nec dixeris *naves* metonymice ſumi pro *navalibus*, nam poſſit forte hoc fieri, ſi vox ſola ſit; ſed non cum adjunctis, quæ nonniſi hominibus conveniant, qualia hic occurrunt. Idem *Livius*, eodem Libro, C. XXX. 2. *robur* navibus, *virtutem* militibus tribuit: *Robore navium & virtute militum Romani longe Rhodios præſtabant.*

9. Inter compendia ſcripturæ referri poſſunt, ut diximus, numeri non integris vocibus ſed litteris, aut notis deſcripti, in quibus ſæpiſſime peccatum eſſe conqueruntur paſſim Critici; præſertim cum de annis Olympiadum, aut Urbis Conditæ a Veteribus memoratis loquuntur. Facile eſſet ingentem copiam locorum exſcribere, nec difficile eſt in-

tel-

tellectu litteris, aut notis non ſatis eleganter pictis legentes ſæpiſſime falli potuiſſe. Obſervabo dumtaxat videri etiam veteres Hebræos litteris numeros expreſſiſſe, unde natæ ἐναντιότητες, quæ ſunt inter Chronologias Librorum Regum & Paralipomenon. Si enim integris vocibus ſcripſiſſent, numquam futuræ fuiſſent tot diſcrepantiæ. Scio viros eruditos (*) omnem movere lapidem, ut eas tollant; ſed palam eſt eos operam plerumque ludere, ſi inter ſe eorum interpretamenta conferantur. Maluerunt, nimirum, Rabbinis credere, hominibus vanis; quam oculis & rationi, quæ docebant menda eſſe Librariorum. Nam quod dicunt timere ſe ne, ſi fateantur menda ineſſe Veteris Teſtamenti Libris, actum ſit de ejus auctoritate; id primum eſt imprudenter prodere eam auctoritatem, quam ſe defendere profitentur, non quod eam compertam habeant, ſed quia ita expedit; non amore & fiducia veri, ſed quia ita cenſuerunt. Deinde quod omnes fatentur de Novo Teſtamento, qui id Græce legerunt, & editiones hodiernas cum veteribus Codicibus contulerunt, ut oſtendimus Cap. VI. & poſtea etiam pluribus confirmabimus; quodque a nemine judicatur auctoritatem Novi Teſtamenti minuere, id, quia ita volunt Rabbini, contendere contumelioſum eſſe Veteri, & periculoſum, Judæi eſt, non Chriſtiani; imo, ut verum dicam, ſtulti, aut hominis

(*) *Vide Salom. Glaſſium Lib. I. Philologiæ Sacræ, & contra ſentientem doctiſſ. virum Joh. Ludolfum Comment. in Hiſt. Æth. Lib. I. num. 28.*

minis nequam, qui aut judicat de eo quod neſcit, aut contra quam credit loquitur. Oſtendimus, niſi nos ratio fugit, manifeſtis argumentis, numeros hic, illic, auctos, aut imminutos a Librariis fuiſſe. Loca invenientur ad vocem *Numeri*, in noſtris Indicibus, adnotata. Hoc paulo acrius dicendum fuit, ut homines imperiti, aut mali deſinant tandem ficta pietate ſuam imperitiam aut nequitiam tegere, & Chriſtianam Religionem Judæis atque Atheis prodere, dum eam defendere videri volunt.

10. Errata in numeris facile admitti potuiſſe & admiſſa viderunt Veteres, ut *Irenæus* Lib. V, c. 30. ubi agens de numero nominis beſtiæ, de quo Apoc. XIII, 18. χξϛ'. obſervat quosdam ſcripſiſſe χιϛ'. *Ignoro*, inquit, *quomodo erraverunt quidam ſequentes idiotiſmum & medium fruſtrantes numerum nominis, quinquaginta numeros deducentes, pro ſex decadis unam decadem volentes eſſe.* *Hoc autem arbitror Scriptorum peccatum fuiſſe*, UT SOLET FIERI, *quoniam & per litteras numeri ponuntur, facile litteram Græcam, quæ ſexaginta enunciat, in Jota Græcam litteram expanſam; poſt deinde quidam, ſine exquiſitione, hæc acceperunt.* Sic & *Galenus* περὶ ἀντιδότων, Lib. I, c. 5. ſub finem, p. 874. T. XIII. Ed. Charterianæ, ubi agit de proportione, ſeu συμμετρίας τῶν μιγνυμένων ἀλλήλοις ἁπλῶν φαρμάκων, numeros litteris ſcriptos frequentiſſime corruptos fuiſſe teſtatur, his verbis: Ἐπεὶ δὲ ἔνιαι κακῶς εἰσὶ γεγραμμέναι, τινῶν μὲν

ἐν

ἐν τῷ τοῖς αἰτήσασι διδόναι τὰς γραφὰς ἑκόντι ψευδομένων, ἐνίων δὲ καὶ διαστρεφόντων ἃ παρά τινων ἔλαβον ἀντίγραφα. Τὰ δὲ δὴ βιβλία τὰ κατὰ τὰς βιβλιοθήκας ἀποκείμενα, τὰ τῶν ἀριθμῶν ἔχοντα σημεῖα, ῥᾳδίως διαστρέφεται: *Quoniam vero nonnulla perperam ſunt ſcripta, dum quidam, ubi petentibus ſcripturam exhibent, ſponte mentiuntur: aliqui etiam pervertunt, quæ a nonnullis acceperunt exemplaria; libri, qui in Bibliothecis repoſiti ſunt, & numerorum ſigna habent, facile corrumpuntur.* Tum exempla profert hiſce verbis: Τὸ μὲν πέντε ποιοῦντων ἐννέα, καθάπερ καὶ τὸ ο, τὸ δὲ ιγ, προσθέσει μιᾶς γραμμῆς, ὥσπερ καὶ ἀφαιρέσει μιᾶς ἑτέρας: *quod eſt quinque* (E) *facientibus novem* (Θ) *ſicut &* O (octoginta) & ΙΓ (tredecim) *additione unius lineæ, aut alterius unius additione*, E, nempe, ſcribebatur, ut ex antiquis Codicibus liquet, inſtar hemicycli, cui ſecans lineola horizontalis addebatur. Hinc fiebat ut non abſimile eſſet τῷ Θ cujus dexter hemicyclus evanuiſſet, aut non ſatis a Librario notatus fuiſſet. Similiter ſi τῷ ΙΓ lineam demas, nimirum Ι, ſupereſt Γ, hoſt eſt, tria, pro tredecim; aut ſi addas, poteſt fieri ΛΓ, hoc eſt, triginta tria. Διὰ τοῦτο ἐγὼ καθάπερ ὁ Μενεκράτης ἔγραψε βιβλίον, ἐπιγράψας ΟΛΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ, καθότι τὰ μὲν ζ διὰ δυοῖν γέγραπται συλλαβῶν, οὐ διὰ τοῦ ζ μόνου. Τὰ δὲ κ διὰ τριῶν, οὐ διὰ τοῦ κ μόνου. Τὰ δὲ τριάκοντα διὰ τεττάρων, οὐ διὰ τὸ λ μόνον, καὶ τἄλλα ὁμοίως, οὕτω ποιήσω καὶ αὐτός: *Ideo ego, ut Mene-*

necrates ſcripſit librum, hoc titulo, Hologrammata Imperatoris, *quia ζ duabus ſcriptum eſt ſyllabis* (ἑπτὰ) *non ſolo ζ; κ tribus* (εἴκοσι) *non ſolo κ; λ quatuor* (τριάκοντα) *non ſolo λ, & alia ſimilia: ſic faciam & ipſe.* Idem factum putem, ob eamdem rationem, in ſacris Veteris Teſtamenti libris, a Maſſorethis, aliisve, ne poſthac in numeros illaberentur errores plures, quam qui jam erant illapſi.

11. Hæc cum ita ſint, proferam inſignem locum Danielis, in quo peccatum fuiſſe neceſſario oportet in numeris; quod facile fieri potuit, ſi litteris notarentur, multo difficilius ſi integris vocibus. Angeli verba ad Danielem, anno tertio Cyri Perſarum Regis, habita, ut liquet ex Cap. X, 1. hæc ſunt Cap. XI, 2. *Ecce adhuc tres Reges ſtabunt in Perſide & quartus amplioribus opibus ditabitur, quam omnes, & cum invaluerit opibus ſuis, concitabit omnes contra regnum Javanis.* 3. *Exſiſtet autem Rex potens, & amplam habebit ditionem, facietque pro arbitratu ſuo.* 4. *Cum vero exſtiterit, conteretur regnum ejus, & dividetur in quatuor ventos cœli, non vero poſteris ejus*, &c. Regnarunt ordine, poſt Cyrum, *Cambyſes, Smerdis Magus, Darius Hyſtaſpides*, & *Xerxes.* Hic eſt quartus a Cyro, in quem prima fronte quadrare videntur quæ habet Propheta; fuit enim potentiſſimus Perſarum Regum, qui adhuc fuerant, & omnes populos Imperii ſui contra Græcos concitavit:

vit: ut norunt omnes, qui non ſunt in hiſce rebus plane hoſpites.

12. Attamen alium deſignari neceſſe eſt, quia Angelus loquitur de duratione Imperii Perſici, deque numero Regum, qui poſt Cyrum regnaturi erant. Hoc ex ejus orationis initio adparet: *tres Reges ſtabunt ADHUC in Perſide, & quartus*, &c. tum etiam ex verſ. 3, & 4. ubi de Alexandro everſore Imperii Perſici. Abſurdum itaque eſſet dicere *tres adhuc* futuros Reges, & ſurrecturum *quartum*, atque in illo conſiſtere, quaſi eſſet ultimus, poſt quem novem regnarunt; ac, prætermiſſis illis, ad everſorum ejus Imperii ſubito tranſire; clare enim Alexander deſcribitur verſ. 3. & 4. & ſucceſſores ejus in ſequentibus. Reſpondet quidem *Hieronymus*, in hunc locum, *non curæ fuiſſe ſpiritui prophetali hiſtoriæ ordinem; ſed præclara quæque perſtringere.* At curæ eſſe debuit Angelo, durationem Imperii Perſici revelaturo, numerum integrum Regum poſt Cyrum regnaturorum edere; ne hiulcum eſſet vaticinium, & ſuſpectum apud poſteros, præſertim Ethnicos, fieret; quaſi ab homine imperito hiſtoriæ Perſicæ fictum. *Hugo* vero *Grotius* exiſtimat mentionem fieri Xerxis, ut adpareat, *non ſine cauſa probabili, Alexandrum poſtea iviſſe in Perſas.* Verum hac reſponſione non magis ſatis fit iis, quæ modo dicebamus, quam Hieronymiana. Quartus ergo ille Perſarum Rex, qui potentiſſimus omnium deſcribitur, & dicitur concitaturus omnes contra Græcos, aut

reg-

regnum Javanis, eſt Darius *Codomannus*; qui & ditiſſimus fuit, cum ad eum congeſtæ per multos annos Perſicorum Regum Gazæ pervenerint; &, omnibus Imperii Perſici viribus, cum Alexandro conflixit. At quomodo poteſt hic dici quartus, cum inter Cyrum & illum duodecim Reges fuerint, apud Perſas?

13. Hæc cum videret *Joannes Lightfootius*, diligens quidem Rabbinicorum Scriptorum Lector, atque excerptor, ſed qui Magiſtris illis ſæpe multo acutior non eſt, eo devenit ut diceret (*) „ fuiſſe tantum quinque Perſarum „ Reges, Cyrum, nempe, & poſt illum quatuor; unde facile eſt colligere, ut putat, „ quantopere a vero calculo aberraverint „ Hiſtoriæ Ethnicæ, quæ in Perſico regno „ quatuordecim ſucceſſive Reges enumerant, „ & ducentos ei durationis annos tribuunt. Neſciebat bonus vir adcuratam ſingulorum illorum Regnorum Chronologiam tradi, & a Græcis res geſtas eorum ita narrari, ut ſuas cum illis conjungant; quod potuiſſet ex *Seth. Calviſio* aut *Dionyſ. Petavio* diſcere, qui adcuratiſſimi Chronologorum cluent, ut alios innumeros omittam.

14. Ita vero habent verba Angeli Hebraice: הנה עוד שלשה מלכים עומדים לפרס והרביעי יעשיר עושר גדול מכל ובחזקתו בעשרו ועיר הכל את מלכות יון: Aliquando conjecimus poſt vocem שלשה *quatuor* excidiſſe vocem עשר *decem*, & poſt רביעי *quar-*

(*) *In Deſcr. Templi Jeroſolymitani C. XL. Sect. I.*

quartus vocem עשירי *decimus;* mendumque ita irrepſiſſe, ut primum Librarius omiſiſſet עשירי, ob ſimilitudinem vocis ſequentis עשיר *diteſcet;* unde poſtea factum eſſet, ut עשר *decem* deleretur, quia *quartus* non poteſt ſequi *decimum tertium.* Nunc veriſimilius videtur numeros ſcriptos litteris, & prius quidem fuiſſe יג hoc eſt, 13 poſterius vero יד hoc eſt, 14. Facillime enim fieri potuit ut י litterarum minima, aut utrobique exciderit ſimul, aut primum in alterutro loco; quo factum fuerit, ut & in altero deleretur.

15. Senſus eſt perſpicuus & certiſſimæ Chronologiæ Græcorum conſentaneus: *Adhuc tredecim Reges ſtabunt in Perſide;* numerato, nempe, ipſo Cyro, qui diu poſt hanc prophetiam ſuperſtes fuit, & *decimus quartus amplioribus opibus ditabitur, quam omnes,* &c. qui eſt, ut diximus, *Darius Codomannus,* qui decimus quidem tertius eſt, ſi numeres a Cyro, ſed decimus quartus, ſi a *Cambyſe* patre Cyri; qui Cambyſes Rex Perſarum fuerat, ante Cyrum. At cum hujus obſcurum, in ſola Perſide, regnum, ampliſſimo per totam Aſiam imperio Cyri filii, oblitteratum fuerit; illo omiſſo, Cyrum quaſi primum Perſarum Regem numerarunt. Attamen cum res tempore Danielis notiſſima eſſet, non mirum eſt Cambyſem primum Regem ab Angelo numerari. Ideo etiam *Xenophon* initio vitæ Cyri, Lib. I. Πατρὸς μὲν δὴ λέγεται Καμβύσου, Περσῶν βασιλέως: *Patre dicitur Cambyſe, Perſarum Rege.* En igitur nomina quatuordecim Regum Perſarum: 1. Cambyſes

pater Cyri; 2. Cyrus; 3. Cambyſes filius Cyri; 4. Smerdis magus; 5. Darius Hyſtaſpides; 6. Xerxes; 7. Artaxerxes Longimanus; 8. Xerxes II; 9. Sogdianus; 10. Darius Nothus, 11. Artaxerxes Mnemon; 12. Artaxerxes Ochus; 13. Arſes; 14. Darius Codomannus. Sic videtur numeraſſe *Hieronymus*, qui ita confutat eos, qui Darium ab Alexandro devictum *quartum* vocari putabant: *Fruſtra igitur quidam, Darium regem quartum, qui ab Alexandro ſuperatus eſt, ſcribit; qui non quartus, ſed quartus decimus, poſt Cyrum, Perſarum Rex fuit.*

16 Attamen quamvis hæc conjectura veriſimillima videatur, nolim propterea cuiquam eam obtrudere, aut quidquam, in ipſo contextu Daniëlis, mutari; ne quis me velle manus violentas ſacris paginis inferre putet. At nihil vetat quominus, in Commentariis Criticis, hæc & ejuſmodi aliæ conjecturæ Eruditorum examini proponantur. Quæſiverit forte quiſpiam quî fiat ut conjiciamus, quod eſt nunc integris vocibus ſcriptum, id olim litteris, ſeu Arithmeticis notis, ſignatum fuiſſe? Verum jam hoc indicavimus, cum facile mutari potuiſſe ſingulas litteras, difficilius vero integras dictiones diximus. Quod cum animadvertiſſent Maſſorethæ, integris dictionibus expreſſerunt numeros, quos in Codicibus ſuis invenerunt. Indidem, partim ſaltem, videntur eſſe ortæ diſcrepantiæ, quæ ſunt inter Codices Judæorum, Samaritarum & Septuaginta Interpretum, in annis antiquiſſimorum Patriarcharum. Non diffiteor

teor poſſe & nonnullas alias ejus rei rationes adferri, atque a viris doctis adlatas; ſed huic etiam, inter alias, locum eſſe veriſimillimum eſt.

CAPUT XIII.

De Mendis ex incuria Librariorum natis.

1. Cum omnia Mendorum genera, quæ antea deſcripſimus, poſſint dici orta ex negligentia Librariorum, quamvis variæ iis peccandi occaſiones fuerint; non opus erit multum immoremur, in oſtendendo Librarios etiam, ſine ulla ejusmodi occaſione peccandi, mera incuria, peccaſſe. Attamen quia facilſus intelliguntur offendere, & ceſpitare qui per loca aſpera aut lapidoſa ambulant, quam qui per plana & æqualia iter faciunt; non erit prorſus inutile meræ incuriæ, & quæ nihil cauſſari poſſit, paucula exempla huc collegiſſe.

2. Eſt egregius locus *Ciceronis*, * in Oratore, in quo quam neceſſaria ſit Oratori Hiſtoriæ cognitio docet; ſed ita corruptus, ut verba nonnulla intelligi nequeant. Quovis quidem pignore contendere auſim, a ſummo Oratore ſcriptum non eſſe quod nunc legimus; at fateor mihi non ita liquere, quî poſſit ei medicina fieri. Tentandum tamen eſt, dignus enim eſt locus, qui memoriter tenea-

M 2 tur;

* *Cap.* XXXIV.

tur ; quod fieri nequit, niſi ſenſus aliquis ei inſit. Hæc ergo ſunt ejus verba: *Neſcire autem quid, antea quam natus ſis, acciderit, id eſt ſemper eſſe puerum. Quid enim eſt ætas hominis, niſi memoria rerum veterum cum ſuperiorum ætate contexitur?* Quomodo differant *res veteres* a *ſuperioribus* non intelligo, cum *ſuperiora* dicantur quæcumque ſunt præterita; adeoque non minus vetera, quam proxime, ut ita dicam, ſuperiora. Videtur omnino hoc velle *Cicero*, nihil eſſe vitam hominis, ad comparandam prudentiam, ſi ea tantum teneamus quæ vidimus, & ab oculatis teſtibus audivimus; ſed oportere ea, quæ tempore noſtro contigerunt, cum ſuperioribus, veteribusque contexi, ut feriem totius hiſtoriæ animo comprehenſam teneamus. Verum, ut hoc diceretur, oporteret ſcribi: *Quid eſt enim ætas, niſi memoria rerum* NOSTRARUM *cum ſuperiorum ætate contexitur?* aut *recentiorum*, loco *ſuperiorum*; (*) ſed prius magis placet. Certe non idem dicas, ſi dixeris res *ſuperiores* cum *veteribus* contexere. Vita hominis, ſine lectione, aut cognitione eorum quæ, antequam natus eſſet, contigerunt, eum tantum inſtruunt cognitione rerum ſuæ ætatis, ex quibus magna prudentia comparari nequit. At ſi cum iis, quæ nobis accidere meminimus, ſive cum *memoria rerum noſtrarum*, conjungamus ſuperiora omnia, quoad licet; tum vero ex cognitione tot eventuum, cauſarumque, quibus factum ut contigerint, prudentiores mul-

(*) *Vide Infra Cap. XVII. S. 21.*

multo fieri poſſumus, niſi judicio ſimus plane deſtituti.

3. Ex ſimili incuria prognatum eſt grave mendum, quod eſt in pulcherrima oratione M. Porcii Catonis, apud *Livium* Lib. XXXIV. c. 2. qua invehitur in luxum nimium matronarum: *Majores noſtri*, inquit, *nullam, ne privatam quidem rem, agere fœminas, ſine auctore, voluerunt; in manu eſſe parentum, fratrum, virorum; nos, ſi Diis placet, jam etiam Rempublicam capeſſere eas patimur, & foro quoque & concionibus & comitiis immiſcere*, &c. *Date frænos impotenti naturæ & indomito animali*, ET *ſperate ipſas modum licentiæ facturas*, NISI *vos faciatis*. Aut legendum, NEC *ſperate, niſi*, &c. aut, *& ſperate* —— UBI *vos* FECERITIS; ac ſane *Fr. Modius* teſtatur Codicem Moguntinum habere *feceritis*. Feſtinanter hunc *Livii* locum exſcribentes ultima verba ita deſcripſerunt, quaſi pro ET anteceſſiſſet NEC.

4. Non alia de cauſa, factum puto ut in Veterum Scriptis tot occurrant luxationes, ſeu transpoſitiones, quibus corrumpitur ſeries orationis. Exempli cauſa, in Verſione LXX. Interpretum Cap. XXV. Jeremiæ verſ. 14. ad finem Capitis LI. omnia ſunt perturbata, ſi cum Hebraïcis componantur, ut liquebit inſpicientibus Polyglotta. Si diligenter conſiderentur Hebraïca, adparet facile ea eſſe recto ordine, quemadmodum leguntur in Codicibus Hebraïcis, quibus utimur, & quemadmodum ab *Hieronymo* lecta fuerunt. At quî factum ut ita Prophetæ mem-

bra luxarentur in Græcis, rationem nullam comminiſci poſſum, præter Librariorum negligentiam; aliter enim habuiſſe Codices Interpretum Græcorum quam noſtros, aut *Hieronymianos*, perſuadere mihi non poſſum, quamvis quid occaſionem illi incuriæ præbere potuerit neſciam. Conjicere tamen forte quis poſſit ab Interpretibus Græcis, in ſejunctis primum ſchedis, ſcriptas ſingulas viſiones, aut vaticinia de variis Gentibus, quæ iis Capitibus continentur; deinde alicujus incuria, perturbatas fuiſſe illas ſchedas, nec in ordinem ab imperitis Linguæ Hebraïcæ potuiſſe reſtitui, proindeque ſic perturbatas ad poſteros perveniſſe. Sed ſunt plures luxationes inter verſus, quibus ea conjectura aptari non poteſt; nec ſatis credibile eſt Interpretes ipſos unum librum, in varias veluti laceratum ſchedas, edidiſſe. *Hieronymus* ſibi etiam eam perturbationem diſplicuiſſe ait, in prologo in Jeremiam, ſed cauſa ejus quæ fuerit non docet: *Ordinem*, inquit, *viſionum, qui apud Græcos & Latinos omnino confuſus eſt, ad priſtinam fidem correximus.* In proœmio vero Commentariorum, in eumdem Prophetam: *Libellum autem Baruch, qui vulgo Editioni LXX. copulatur, nec habetur apud Hebræos, &* ψευδὲπίγραφον *Epiſtolam Jeremiæ nequaquam cenſui differendam, ſed magis Jeremiæ ordinem LIBRARIORUM errore confuſum, multaque quæ deſunt ex Hebræis fontibus digerere, ordinare, diducere ac complere; ut novum ex vetere, verumque, pro*

cor-

corrupto atque falſato, *Prophetam teneas*. Alia exempla, ex eadem Verſione, proferri poſſent; ſed hoc adeo inſigne eſt, ut aliis opus non ſit.

5. At, qui Lutetiæ nuper *Hieronymum* edidere, in ipſo *Hieronymo* luxationem memorabilem animadverterunt. Ita ille præfationem de omnibus Libris Veteris Teſtamenti orditur: *Viginti & duas litteras eſſe, apud Hebræos, Syrorum quoque & Chaldæorum Lingua teſtatur, quæ Hebrææ magna ex parte confinis eſt; nam & ipſi viginti duo elementa habent eodem ſono, ſed diverſis characteribus. Samaritani etiam Pentateuchum Moſi totidem litteris ſcriptitant, figuris tantum & apicibus diſcrepantes. Certumque eſt Eſdram Scribam, Legisque doctorem, poſt captam Jeroſolymam & inſtaurationem Templi, ſub Zorobabel, alias litteras reperiſſe, quibus nunc utimur; quum ad illud uſque tempus iisdem Samaritanorum, & Hebræorum characteres fuerint. In libro quoque Numerorum, hæc eadem ſupputatio, ſub Levitarum, ac Sacerdotum cenſu, myſtice oſtenditur. Et nomen Domini tetragrammaton, in quibusdam Græcis voluminibus, usque hodie antiquis expreſſum litteris invenimus. Sed & Pſalmi XXXVI, & CX, & CXI, & CXVIII, & CXLIV, quamquam diverſo ſcribantur metro, tamen ejusdem numeri texuntur Alphabetho.* Verba: *& nomen Domini tetragrammaton*, &c. neceſſario ſubjungenda iis quæ dicit *Hieronymus*, de veteribus Hebræorum characteribus; tum vero antecedentia: *in libro quoque*, &c. ſubjicienda ſunt, hoc ordine:

ne: *quum ad illud uſque tempus iidem Samaritanorum & Hebræorum characteres fuerint. Et nomen Domini tetragrammaton, in quibusdam Græcis voluminibus, uſque hodie, antiquis expreſſum litteris invenimus. In libro quoque Numerorum*, &c. Attamen triginta quatuor Codd. MSS. a *Monachis Benedictinis* inſpecti, verba *Hieronymi* eodem ordine legenda exhibent, ac vulgatæ editiones. Sed res ipſa ita eſſe legendum, uti conjecerunt, invitis omnibus Manuſcriptis Codicibus oſtendit.

6. Cum apud me hujusmodi luxationis rationem quærerem, ſi quæ forte poſſet inveniri; hoc in animum incidit, Librarium, ex cujus vitioſo Codice deſcripti ſunt omnes quos habemus, aut ii ex quibus dictati ſunt, duos *verſus*, ſeu lineas, ut loquimur, omiſiſſe: *& nomen Domini*, &c. ad *invenimus:* ſubjeciſſeque ſuperioribus, *In libro quoque*, &c. Deinde cum animadverteret a ſe eos omiſſos, jam ſcriptis duobus ſequentibus, eos his ſubjunxiſſe; potiusquam deleret ſuperiora, ne litura ejusmodi pretium exemplaris ſui minueret. Vel, ſi ea conjectura non placet, *Hieronymus* ipſe cum margini adſcripſiſſet quæ de nomine Dei habet, ſubjungenda iis quæ dixerat de litteris Samariticis, ea periodus eſt ſequenti a Librariis perperam ſubjecta. Ejusmodi notarum margini additarum, deinde in contextum Hieronymianæ orationis illatarum, ſuppeditabunt ejus editores in Prolegom. Cap. III. §. 6. Quibus fit ut in poſteriore conjectura adquieſcam, quamvis illi Mona-

na-

nachi de ratione luxationis memoratæ nihil addiderint.

7. *Joſephus Scaliger*, in Prolegomenis Notarum ſuarum in *Manilium*, ait in tertio Libro „ ſe quinquaginta quatuor verſus, loco „ ſuo motos, materia ipſa & tenore ſenten„ tiæ ita poſtulantibus, ſuis ſedibus reddidiſ„ ſe; quæ ſane, inquit, eſt luculenta emen„ datio, qua lux reddita nobiliſſimæ diſputa„ tioni, quæ in illa verſuum & ſententiarum „ permiſtione a nemine intelligebatur. Eam „ vero trajectionem integrarum diſputatio„ num, ex ſectione contigiſſe animadverti„ mus; qua homines imperiti carmen *Mani„ lii* in Capita ſecuerunt, cum auctor perpe„ tuum Epos texuiſſet. Gemblacenſis ſane „ Codex longe plura præfert Capita, quam „ vulgatæ editiones.] Atque adeo perturba„ tio verſuum magna ex parte nihil aliud eſt, „ quam illorum Capitum ſeu ſectionum in„ ter ſe commutatio. Cum autem omnia „ Maniliana exemplaria ſcripta non magnam „ vetuſtatem præferant, & ex uno vetuſtiore „ Archetypo propagata ſint; ſi quis quærat ab „ Archetypone illæ ſectiones ſint, aut recen„ tioris temeritatis; nihil aliud ad hoc re„ ſpondemus, quam ſi vetuſtiſſimæ ſint, hoc „ mirum non videri, cum in multis vetuſtis „ Scriptoribus ejusmodi luxationes deprehen„ dantur." Hæc ille, quæ an ſatis firma ſint qui volent ſcire locum *Manilii*, & ejus notas expendant. Satis nobis eſt viri ſummi teſtimonium de luxationibus adtuliſſe. Sequentia tamen ejus verba huc etiam trans-

ferre non piguit, nec ea legiſſe quemquam pœnitebit.

8. „ Aliquot, inquit, luxationes proferre „ poſſemus; una contenti erimus, quæ eſt „ X. Æneïdos, ubi Mezentius comparatur „ apro venatorum telis, & latratibus canum „ laceſſito. Verſus hi ſunt loco moti:

„ *Ille autem impavidus partes cunctatur in*
„ *omnes,*
„ *Dentibus infrendens, & tergo decutit haſtas.*

„ Reponendi enim poſt illum,

„ *Sed jaculis, tutisque procul clamoribus in-*
„ *ſtant.*

„ Illa Virgiliana luxatio adeo vetuſta eſt, ut „ a vetere Interprete agnoſcatur. Dicemus „ igitur *Virgilium* ita ſcripſiſſe, quia omnes „ vetuſtiſſimi Codices ita habent, & omni- „ bus Codicibus hodiernis antiquior *Servius* „ ita legebat? Non ſane, ſi quid ſapimus.

9. Locus *Virgilii*, * ne quæſtioni ſit, hic eſt:

Ac velut ille canum morſu de montibus altis,
Actus aper ——
—— *poſtquam inter retia ventum eſt,*
Subſtitit, infremuitque ferox, & inhorruit
armos;
Nec cuiquam iraſci, propiusve accedere vir-
tus,

Sed

(*) *Lib. X. verſ. 707. & ſeqq.*

Sed jaculis, tutisque procul clamoribus inſtant:
Haud aliter juſtæ quibus eſt Mezentius iræ,
Non aliter eſt animus ſtricto concurrere ferro,
Miſſilibus longe & vaſto clamore laceſſunt.
Ille autem impavidus partes cunctatur in omnes;
Dentibus infrendens, & tergo decutit haſtas.

Manifeſtum eſt duos poſtremos verſus ad aprum, non ad Mezentium pertinere, ac proinde debere proxime ſequi eum, quem dixit *Scaliger;* qui ſi ſemper æque feliciter conjeciſſet, numquam *præcipitis Critici* nota inuſtus fuiſſet, aut certe jure inuri potuiſſet.

10. Eodem in loco: „ ejusmodi, inquit, „ multas trajectiones in *Tibullo* & *Propertio* „ notavimus. Sed & de Tibullianis jam an- „ tea *Lilius* monuerat. Potuiſſet addere, ut poſtea comperi, de Virgiliana trajectione monuiſſe *Henr. Stephanum* in Diſſertatione de Criticis Veteribus, pag. 79. quam edidit Lutetiæ anno MDLXXXVII. aitque ſe ea de re in Editione ſua *Virgilii* dixiſſe. Trajectionibus etiam laborare credidit *Dan. Heinſius* Artem Poëticam *Horatii*, ad quam adeundus eſt, neque enim mihi perſuaſit. Dum *Scaligerum* ſequitur, paſſibus non ſemper æquis, multa mihi quidem fruſtra moliri videtur, quamvis ceteroquin ejus meritis nihil detractum velim.

11. Sed

11. Sed tempus eſt imponendi finem iis, quæ dicenda habebamus de Mendis, quæ Librariis tribui poſſunt; nec quidquam addemus, ſi modò quæſtioni, quæ hanc in rem proponi poteſt, ſatisfecerimus. Antea diximus Criticos aut Grammaticos ſolitos eſſe recenſere exemplaria, eaque emendare, poſtquam a Librariis perſcripta fuerant; quod cum ita ſit, videntur veteres codices emendatiores eſſe debuiſſe, & quæri poſſit cur aliter ſe res habeat? Verum quæ de recenſione diximus, ea ad pauca exemplaria pertinent; Librarii enim ſumtui parcentes, & quam primum venales libros exponere ſtudentes, non curabant eos emendari, quod Cap. II. aliquot Veterum teſtimoniis probavimus. Præterea, in hoc ipſo Capite, aliam rationem ſubinnuimus, quam hic eximii Critici (*) *M. Anton. Mureti* verbis exprimemus: *ſolebant*, inquit, *homines imperiti, qui avorum aut proavorum noſtrorum temporibus, victum ſibi deſcribendis libris quæritabant, quæ perperam ſcripſerant non delere; ne libros ſuos multis lituris deformatos minus vendibiles redderent, iterumque totas paginas deſcribere cogerentur; ſed iis, ut erant, omiſſis, cetera perſequi. Atque ea res innumerabilem errorum copiam, in omne Scriptorum genus, invexit.* Diligens illa recenſio exemplarium potius fiebat in uſum hominum divitum & ſtudioſorum, quam Librariorum cauſa. *Franciſcus Juretus*, ad calcem teſtimoniorum de *Symmacho*, præfixorum ejus Epiſtolis, obſervavit in vetuſtiſſimis manu ſcriptis Codicibus *T. Livii*,

(*) *Var. Lect. Lib. XV. c. 9.*

Livii, fini Lib. X. hæc addita. NICOMACHUS DEXTER V. C. EMENDAVI AD EXEMPLUM PARENTIS MEI CLEMENTIANI. VICTORIANUS V. C. EMENDABAM DOMNIS SYMMACHIS.

12. Plurium ejuſmodi Librariorum, aut, ſi mavis Criticorum, qui Exemplaria emendarant, nomina ex antiquis Codicibus collegit vir doctus *Frid. Lindenbrogius* ad calcem Obſervationum in Andriam *Terentii;* ubi legimus, *Calliopius recenſuit*, qui fuit etiam ejuſmodi Criticus. Sed & nos in Indice hujus operis exemplum inſigne e *Virgilio* Medicæo addidimus; cui mantiſſæ loco unum adcumulabimus. *Ariſtides* in Oratione funebri *Alexandri* Grammatici Cotyæenſis, ait ſolitum eum patriæ nomen ſuo ſemper addere, ἐπὶ κἂν τοῖς βιβλίοις, ἃ διωρθοῦτο, τοῦτο ἐγκαταλέλειπται σύμβολον· ἐπὶ γὰρ τῷ Ἀλεξάνδρῳ παράγγελμα ἦν ἡ πατρίς· *cum & in iis quos corrigebat, libris, hoc ſymbolum fuerit relictum; nam ad Alexandrum accedebat adſcriptum patriæ additamentum.* Etiam *Pet. Conſtantius Benedictinus* in Vindiciis MSS. Codd. contra *Barthol. Germonium*, Cap. II. teſtatur eſſe Codices antiquæ verſionis Concilii Calchedonenſis, collatos a *Ruſtico* Eccl. Romanæ, medio ſexto ſæculo, Diacono, in quibus legitur: *Ruſticus ex Latinis & Græcis exemplaribus maxime acœmit. monaſt. emendavi.* Sed multo plura ejus rei exempla e Codicibus Græcis collegit ſodalis ejus *Bernardus de Montfaucon* Pa-

Palæologiæ Græcæ Lib. I. c. 6.), quam, ſi ita videatur, adibunt Lectores, quorum rem penitius noſſe intererit.

13. Quin etiam homines imperiti, hoc eſt, plerique a quibus libri emebantur, non ſolebant tam quærere an emendatos emerent, quam an pulcre atque eleganter deſcriptos. Sæpe autem factum ut minime omnium eruditi καλλιγραφίᾳ excellerent, adeoque ut maximam mendorum copiam in exemplaria ſua admitterent; quæ, ob cauſam adlatam, emendari nolebant. Dudum hac de re queſtus eſt *Hieronymus*, cujus hæc ſunt verba, ex Præfatione in novam Tranſlationem Jobi ex Hebraïca veritate: *Habeant*, inquit, *qui volunt veteres libros, vel in membranis purpureis, auro, argentoque deſcriptos, vel uncialibus, ut vulgo aiunt, litteris onera magis exarata, quam codices; dummodo mihi meisque permittant pauperes habere ſcedulas & non tam PULCROS codices, quam EMENDATOS.* Monent *Monachi Benedictini* duos aut tres MSS. Codd. habere *initiales*, & quidem *eodem*, ut aiunt, *ſenſu;* qua in re graviter falluntur, nam *unciales litteræ* ſunt majuſculæ quævis, non *initiales;* qualibus, ut dixi antea, integra volumina ſcribebantur, & quales hic intelligit *Hieronymus;* ut liquet ex eo quod iis deſcriptos Codices vocet *onera*, quia non poterant illis litteris, in exiguis membranis, integra Biblia ſcribi. Forte Monachi, qui *initiales* pro *uncialibus* ſcripſerunt, crediderunt *Hieronymum* ſpectare conſuetudinem *initialium* litterarum majore forma, & elegantius ſcribendarum quam cete-

ceterarum, imo auro, & pigmentis ornandarum; quæ conſuetudo ab aliquot ſæculis uſitata eſt. At *Hieronymus* de integris libris loquitur, nec umquam omnes majuſculæ litteræ dictæ ſunt *initiales* ab *Hieronymo*, aut a quoquam non prorſus barbaro. Sed ad *Hieronymum* ut redeamus, ita etiam loquitur in Præfatione ad Jobum, e Græco verſum & emendatum: *Tanta eſt vetuſtatis conſuetudo, ut etiam confeſſa pleriſque vitia placeant; dum magis PULCROS habere malunt Codices, quam EMENDATOS.*

14. Ideo, quod parum diligenter Librarii hac in re verſarentur, idem *Hieronymus*, in Præfatione in Hezram; *ſi qui*, inquit, *fratrum ſunt, quibus noſtra non diſplicent, his tribuatis exemplar, admonentes, ut Hebræa nomina, quorum grandis in hoc volumine copia eſt, diſtincte & per intervalla transſcribant. NIHIL enim proderit emendaſſe librum, niſi emendatio, Librariorum diligentia, conſervetur.* Quod ſæpe homines lucri cupidi, & peſſimæ interdum fidei, in maximum legentium detrimentum, negligebant.

15. Sed & graviores multo obteſtationes libris adjiciebantur, quibus rogabantur Librarii, ut maxima fide & cura eos deſcriberent. Ejusmodi erat quam Libro ſuo, de Ogdoade, addiderat *Irenæus*, ut docet *Euſebius* Hiſt. Ec. Lib. V. c. 20. Ὁρκίζω σε τὸν μεταγραψάμενον τὸ βιβλίον τοῦτο, κατὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ κατὰ τῆς ἐνδόξου παρουσίας αὐτοῦ ἧς ἔρχεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, ἵνα ἀντιβάλης ὃ μετεγράψω ἐπι-

ἐπιμελῶς, καὶ τὸν ὅρκον τοῦτον ὁμοίως μεταγράψῃς. καὶ θήσεις ἐν τῷ ἀντιγράφῳ. *Adjuro te, qui tranſcripſeris hunc librum, per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, & per glorioſum ejus adventum, in quo judicaturus eſt vivos & mortuos; ut conferas quod tranſcripſeris, & diligenter emendes ad exemplar ex quo tranſcripſiſti, utque adjurationem iſtam ſimiliter exſcribas, & codici tuo inſeras.* Quam formulam *Euſebius* in Chronicon ſuum tranſtulit, vertitque *Hieronymus*. Similem etiam præfixit *Rufinus Origenis* libris à ſe verſis; qualis adhibita quoque eſt a *Valente* Antiocheno. Sunt (*) qui velint verſſ. 18 & 19. Cap. ultimi Apocalypſeos id genus adjurationem eſſe; ſed Joannes illic non ſcribentem, verum audientem adloquitur: *Conteſtor ego omni audienti*, &c. Poſſet tamen de *audiente* Librario hoc quoque intelligi, qui vetetur ne quidquam ſcribat, præter id quod ſibi dictari audit; at præſtitiſſet monere dictantem, a quo maxima fraus potuit oriri.

16. Crediderim tamen eam obteſtationem non tam ad Librarios pertinere, quam ad Impoſtores, de quibus poſtea agemus. Eodem etiam ſpectat, ut videtur, ſimilis adjuratio; cujus meminit *Ariſteas*, in Hiſt. verſionis LXX. Interpretum, ad quos Demetrium hanc orationem habuiſſe ait: Ἐπεὶ καλῶς καὶ ὁσίως διερμηνεύονται, καὶ κατὰ πᾶν ἠκριβωμένως, καλῶς ἔχον ἐστὶν ἵνα διαμένῃ ταῦτα οὕτως ἔχοντα, καὶ μὴ γένηται μηδεμία διασκευή. πάν-

τῶν

(*) *Vide Grotium & Hammondum ad hunc locum.*

τῶν δὲ ἐπιφωνησάντων τοῖς εἰρημένοις, ἐκέλευσε διαράσασθαι καθὼς αὐτοῖς ἔθος ἐστιν. εἴ τις διασκευάσει προστιθεὶς, ἢ μεταφέρων τι τὸ σύνολον τῶν γεγραμμένων, ἢ ποιούμενος ἀφαίρεσιν. καλῶς τοῦτο πράσσοντες, ἵνα διὰ παντὸς ἀέναα καὶ μένοντα διαφυλάσσηται: *quoniam bene & ſancte verſa ſunt, atque adcurate per omnia; par eſt ut hæc permaneant ita ut ſe habent, neve ulla fiat mutatio Omnibus ad hæc adclamantibus*, inquit, *juſſit ab iis diris devoveri, quicumque mutaſſet additione, aut trajectione ulla, vel detractione; recte ita facturis, ut perpetuo æterna & ſtabilia ſerventur.* Sed quamvis hæc ad falſarios, aut interpolatores potiſſimum ſpectent; nihil vetat quin ad negligentiores Librarios etiam referantur.

CAPUT XIV.

De Mendis ex Criticorum temeritate, aut imperitia ortis.

I. Si primi ſubſellii Criticorum libri referti ſunt querelis, de negligentia aut imperitia antiquorum & recentiorum Librariorum, quemadmodum ſatis oſtendimus; non minus in ſui ordinis viros invehuntur, queruntur enim doctiſſimi quique ſubinde, audacia atque inſcitia Criticorum, multis locis antea ſanis illata eſſe graviſſima vulnera. Sed & iidem Critici ſæpe abjudicarunt loca veteribus

Scriptoribus, quæ illorum revera erant, quia perperam ea Scriptoribus illis indigna judicabant; quod neſciremus, niſi ab aliis ea Criticorum facinora caſtigata fuiſſent. Quorum omnium nonnulla exempla, ſed vetera potiſſimum, proferemus, quæ ſine invidia in medium adduci poſſunt; conſulendum eſt enim auribus imperitorum, quas, ut ille ait, *mordaci radere vero* non eſt cujusvis.

2. *Plutarchus*, in Libro de audiendis Poëtis, hos verſus * *Homeri* profert, ubi Phœnix, ut iram Achillis leniat, narrat a ſe nimia ira commoto patrem ſuum propemodum eſſe interfectum.

Τὸν μὲν ἐγὼ βούλευσα κατακτάμεν ὀξέϊ χαλκῷ.
Ἀλλά τις ἀθανάτων παῦσεν χόλον, ὅς ῥ' ἐνὶ θυμῷ
Δήμου θῆκε φάτιν, καὶ ὀνείδεα πόλλ' ἀνθρώπων,
Ὡς μὴ πατροφόνος μετ' Ἀχαιοῖσιν καλεοίμην.

Eripere huic vitam ferro fulgente parabam;
Iram neſcio quis fregit Deus, & mihi vulgi
Objecit voces animo & convicia famæ,
Ne patris occiſor Grajûm ſermone notarer.

Tum ſubjicit: ὁ μὲν οὖν Ἀρίσταρχος ἐξεῖλε ταῦ-
τα

(*) *Legi debuiſſe videntur, poſt verſ. 459. ant 457. ut videbatur Joſ. Barneſio. Iliad. I.*

τα τὰ ἔπη φοβηθείς: *Ariſtarchus cum perhorruiſſet hos verſus, eos ſuſtulit.* At male, judice *Plutarcho*, cujus hæc ſequuntur verba: ἔχει δὲ πρὸς τὸν καιρὸν ὀρθῶς, τοῦ Φοίνικος τὸν Ἀχιλλέα διδάσκοντος οἷόν ἐστιν ὀργὴ, καὶ ὅσα διὰ θυμὸν ἄνθρωποι τολμῶσι, μὴ χρώμενοι λογισμῷ, μηδὲ πειθόμενοι τοῖς παρηγοροῦσι. καὶ γὰρ τὸν Μελέαγρον ἐπεισάγει τοῖς πολίταις ὀργιζόμενον, εἶτα πραϋνόμενον. ὀρθῶς τὰ πάθη ψέγων, τὸ δὲ μὴ συνακολουθεῖν ἀλλ᾽ ἀντιτάττεσθαι, καὶ κρατεῖν, καὶ μετανοεῖν ἐπαινῶν, ὡς καλὸν καὶ συμφέρον: *atqui recte habent pro tempore, Phœnice Achillem docente qualis ſit ira, & quæ homines per iram audeant, dum non utuntur ratione, neque parent monentibus. Etenim Meleagrum inducit civibus indignantem, deinde placatum; recte vituperans adfectus, iisque non obſequi, ſed reſiſtere, & dominari, & reſipiſcere laudans, quaſi honeſtum & utile.* Integrum locum deſcripſi, ut liqueret ab *Ariſtarcho* perperam eſſe reſectos hoſce verſus; qui tamen a Codicibus noſtris, neglecta *Plutarchi* admonitione, etiamnum abſunt (*). Verum quamvis *Homerus* non ſatis provide loquentem induxiſſet Phœnicem, non erat Critici id juris in ejus verſus ſibi adſumere, ut obelo jugularet, quos non utiles juventuti putabat. Eadem opera debuiſſet delere alios innumeros, in quibus turpia multa de Diis habet, *Platoni* merito improbatos. Critici munus in eo tantum eſt ſitum, curare ut emendate legantur quæ Veteres ſcripſerunt

(*) *Inſerti deinde ſunt* Wetſtenianæ *Editioni in* 12. 1706. *&* Barneſianæ *in* 4. 1711.

runt qualiacumque ſint eaque, ſi ita videatur, caſtigare; non, ut utilia tantum dixiſſe videantur, efficere.

3. *Ariſtarchum* tamen forte defendere quiſpiam adgrediatur, eo quod hoſce verſus *Homeri* non eſſe crediderit; quia Phœnicem prudentem ſenem numquam ita induxiſſet loquentem, quaſi a parricidio revocatus eſſet, ſolis rumoribus, quos de ſe futuros eſſe noverat, ſi paterno ſanguine manus cruentaret; non metu Numinis, aut impietate facinoris. Verum ſi omnia ſint reſecanda, quæ ad rectam Rationem exacta ab ejus norma aberrare deprehendentur, longe plura erunt; nec Poëtæ tanta aut diligentia, aut ſapientia ſine ratione tribuenda. Propter ejuſmodi emendationes, Arato quærenti πῶς τὴν Ὁμήρου ποίησιν ἀσφαλῶς κτήσαιτο; *quomodo Poëmata Homeri tuto nanciſci poſſet?* reſpondiſſe fertur Timon Phliaſius, εἰ τοῖς ἀρχαίοις ἀντιγράφοις ἐντυγχάνοι, καὶ μὴ τοῖς ἤδη διωρθωμένοις, *ſi in antiqua exemplaria incideret, non vero in jam correcta.* Diogenes Laërtius, Lib. IX. §. 113. ad quem locum vide *Ægid. Menagium.*

4. Sic & *Galenus Artemidorum Capitonem* & *Dioſcoridem* corruptorum *Hippocratis* librorum inſimulat, Comment. in Lib. de Natura Hominis text. 1. p. 97. T. III. Edit. Charterianæ, his verbis: Ἀρτεμίδωρος, ὁ ἐπικληθεὶς Καπίτων, ἔκδοσιν ἐποιήσατο τῶν Ἱπποκράτους βιβλίων εὐδοκιμησάντων, οὐ μόνον παρὰ Ἀδριανῷ τῷ Αὐτοκράτορι, ἀλλὰ καὶ νῦν ἱκανῶς ὑπὸ πολλῶν σπου-

σπουδαζομένων, ὥσπερ καὶ ἡ συγγενὴς αὐτῷ Διοσκορίδου· πολλὰ μὲν οὖν ἀμφότεροι μετέγραψαν, ὑπαλλάττοντες τὰς παλαιὰς γραφὰς, ἃς μόνας ἴσασιν οἱ ἐξηγησάμενοι τὰ Ἱπποκράτους βιβλία: *Artemidorus, cognomine Capiton, editionem librorum Hippocratis curavit, probatam non tantum Hadriano Imperatori, ſed & nunc a multis ſtudioſe quæſitam, quemadmodum & cognati ejus Dioſcoridis. Multa ergo uterque aliter ſcripſerunt, mutantes antiquas lectiones, quas ſibi norunt qui Hippocratis libros interpretati ſunt.* Tum exemplum inſigne ejus rei adfert, quod apud ipſum legetur. Sic & Comment. III. in Lib. I. Prædictionum *Hippocratis*, ad text. 118. p. 782. Tom. VIII. *Ed. Charter.* poſtquam oſtendit ὑποψάθυρα dici *ſubarenoſa*, ſic loquitur: Διοσκορίδης δὲ ὥσπερ ἄλλα πολλὰ προχείρως ἐν τοῖς ἀσαφέσι βιβλίοις ὑπήλλαξεν, οὕτω καὶ τὸ ὑποψάθυρα μεταγράψας ἐποίησεν ὑποψέφαρα, καί φησιν αὐτὸς οὕτως ὀνομάζεσθαι τὰ ὑπομελανίζοντα, τὸ γὰρ σκότος ψέφας εἰρῆσθαι καὶ παρὰ Πινδάρῳ: *Dioſcorides ut alia multa facile in obſcuris libris mutavit, ſic & mutato* ὑποψάθυρα, *fecit* ὑποψέφαρα, *& ipſe dicit ſic nominari ſubnigra, nam tenebras* ψέφας *dici apud Pindarum.* Vocat *Galenus Dioſcoridis* factum μαντείαν, ἢ εἰκασίαν, ἢ προπέτειαν, & recte addit: ὃ, τι γὰρ ἄν τις ἐν τοῖς τοιούτοις, ὡς βεβαίως ἐγνωκὼς, ἀποφαίνηται, προπετής ἐστιν. *Nam quod quiſpiam in talibus, quaſi certo norit, adfirmarit, id temerarium eſt & præceps.* Quod Criticis nonnullis ſuperciliofis noſtræ ætatis vix ſatis occini poſſit.

N 3 5. A.

5. *A. Gellius*, in Noctibus Atticis, plura nobis ſervavit exempla Criticorum, perperam quæ non intelligebant emendantium. (*) Cum ſcripſiſſet *Cicero*, in Oratione V. in Verrem: (†) *hanc ſibi rem ſperant præſidio futurum*, erant, ut teſtatur *Gellius*, Critici, qui in extremo verbo mendum eſſe putabant, debuiſſe enim ſcribi *futuram*, non *futurum*; neque dubitabant quin liber emendandus eſſet, ne, ut in *Plauti* Comœdia mœchus, ita in *Ciceronis* oratione ſolœciſmus eſſet manifeſtarius. At quantum illi errarent oſtendit *Gellius*, ex libro Tironis cura deſcripto, qui etiamnum exſtabat & ſermone viri docti, cujus nomen reticet. Idem ille vir in oratione, quæ eſt de imperio Cn. Pompeii, ita ſcriptum eſſe a *Cicerone* dicebat, atque ita ipſe lectitabat: (‡) *quum veſtros portus, atque eos portus, quibus vitam ac ſpiritum ducitis, in prædonum fuiſſe poteſtatem ſciatis*; negabatque ſolœciſmum eſſe *in poteſtatem fuiſſe*, ut vulgus ſemidoctum putat.

6. Quia *amaror*, pro eo quod Græci dicunt πικρότης, temporibus, quibus Lingua Latina corrumpi cœperat, minus uſitata vox erat, verſus e Georgicis (§) *Virgilii* plerique omnes ſic legebant:

At ſapor indicium faciet manifeſtus, & ora
Triſtia tentantum ſenſu torquebit amaro.

Hy-

(*) *Noct. Attic. Lib. I. c. 7.*
(†) *Cap. LXV.*
(‡) *Pro L. Manilia C. XII.*
(§) *Georg. Lib. II. verſ. 246.*

Hyginus (*) tamen, non ignobilis Grammaticus, in Commentariis, quæ in *Virgilium* fecerat, confirmabat non hoc a *Virgilio* relictum, ſed ſe inveniſſe in libro, qui fuiſſet ex domo, atque familia *Virgilii*, *amaror*. Quod probat etiam *Gellius*, qui ſi periiſſet, aut hoc non obſervaſſet, error quem memorat etiamnum hodie Codicibus noſtris inſideret.

7. Sunt duo alia *Virgilii* loca, quorum idem (†) *Gellius* fruſtra antiquiſſimas lectiones ſcriptis mandavit, aliæ enim hodie in Exemplaribus noſtris cernuntur. Poſtquam obſervavit nomina *facies* & *dies*, habuiſſe olim in genitivo *facies* & *facii*, *dies* & *dii*, ait ſe facile iis credere, qui ſcripſerunt idiographum librum *Virgilii* ſeſe inſpexiſſe, in quo ita ſcriptum eſſet:

(‡) *Libra dies, ſomnique pares ubi fecerit horas;*

id eſt, *horas diei*, *ſomnique*. Addit, ſicut hoc in loco *dies* a *Virgilio* ſcriptum videtur: ita in illo verſu nihil dubium eſſe, quin *dii* ſcripſerit pro *diei*:

(§) *Munera, lætitiamque dii* —

Quod imperitiores, *Dei*, legere, ab inſo-

 len-

(*) *Noct. Att. Lib. I. c.* 21.
(†) *Lib. IX. c.* 14.
(‡) *Georg. Lib. I. verſ.* 208.
(§) *Æneid. Lib. I. verſ.* 640.

lentia, ſcilicet, vocis iſtius abhorrentes Scio quid viri docti, contra *Gellium*, de hoc loco, ſcripſerint; at nec quod objecerunt viro doctiſſimo latuit, nec ſunt ejus ponderis ut teſtimonium ejus elevent. *Lætitia dii*, aut *diei* ſunt cibi, quibus læta illo die Trojani agitarent convivia; quod poſſet pluribus probari. Priore vero loco, nihil eſt quod dubiam facere poſſit lectionem *dies*. Alia ab imperitis Criticis vitiatorum Codd. exempla idem ſuppeditabit. Lib. I. c. 16. Lib. II. c. 14. Lib. XVIII. c. 5. & alibi.

8. Dixerit forte quiſpiam illa non eſſe tanti, cum aut nullo modo, aut perperam mutent ſententiam Poëtæ; verum hæc oſtendunt, ab antiquiſſimis temporibus, a Criticis ſæpe mutata eſſe quæ non intelligebant, quod unum hoc in loco ſpectamus. Præterea non eſt cur credamus, dumtaxat in rebus exigui momenti, a Criticis ea quæ non adſequebantur eſſe perperam emendata, per omnia librorum genera, eodem modo graſſati ſunt. Audiamus *Hieronymum*, de iis qui Novum Teſtamentum ante ipſum tractarant. Sic loquitur de Librariis, qui Criticorum munere, non exſcriptorum, defuncti ſæpe ſunt, ad Cap. II. Matthæi Tom. IV. P. I. col. 9. Ed. Ben. In Bethlehem Judææ. *Librariorum hic error eſt, putamus enim ab Evangeliſta primum editum, ſicut in ipſo Hebraico legimus*, Judæ, *non* Judææ. *Quæ eſt enim aliarum gentium Bethlehem, ut ad diſtinctionem ejus* Judææ *hic poneretur?* Judæ *autem idcirco ſcribitur*,

bitur, quia eſt & alia Bethlehem in Galilæa. Lege librum Jeſu filii Nave. Denique & in ipſo teſtimonio, quod de Michææ prophetia ſumtum eſt, ita habetur. Sunt etiamnum Codices MSS. in quibus legere eſt 'Ιουδαίας.

9. Ejuſdem *Hieronymi* hæc verba ſunt, ad Matthæi Cap. III. ibid. col. 10. *Porphyrius iſtum locum Marci Evangeliſtæ principio comparat, in quo ſcriptum eſt:* Initium Evangelii Jeſu Chriſti, filii Dei, ſicut ſcriptum eſt, in Iſaia Propheta: ecce mitto Angelum meum, ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam. Vox clamantis in deſerto, parate viam Domini, rectas facite ſemitas ejus. *Cum enim teſtimonium de Malachia, Iſaiaque contextum ſit, quærit quomodo velut ab uno Iſaia, exemplum putemus adſumtum. Cui Eccleſiaſtici viri pleniſſime reſponderunt. Nos autem nomen* Iſaiæ *putamus additum* SCRIPTORUM (Criticos agentium) *vitio, quod & in aliis locis probare poſſumus.* At in pleriſque hodiernis Codicibus, legimus apud Marcum, ἐν τοῖς προφήταις, qua de re adeundi Interpretes.

10. Neſcio an *Hieronymus* reſpexit ad Matth. XIII, 35. ubi ita habet, col. 58: ut impleretur quod dictum eſt per Prophetam, aperiam, &c. *Hoc teſtimonium de LXXVII. Pſalmo ſumtum eſt. Legi in nonnullis Codicibus, & ſtudioſus Lector forte reperiet id ipſum, in eo loco, ubi nos poſuimus, & Vulgata habet Editio:* ut impleretur quod dictum eſt per Prophetam, dicentem; *ibi ſcriptum:* per

Iſaïam Prophetam dicentem. *Quod quia minime inveniebatur in Iſaïa, arbitror poſtea a PRUDENTIBUS viris eſſe ſublatum.* Imo vero imprudentibus, & audacioribus Criticis, quos monere oportuiſſet ita legendum ſibi videri, non ex ipſo Evangeliſtæ contextu vocem, quam in ſuis Codicibus invenerant, eliminare. Ita legit etiam Scriptor Clementinarum Homiliarum, homo Ebionita, qui Evangelio ſecundum Hebræos utebatur; verba enim Pſalmi tribuit Iſaïæ, Homil. XVIII. §. 15. At hodie ne unum quidem exemplar nomen Iſaiæ habet, certe nullum in variis lectionibus profertur. Pergit vero *Hieronymus: ſed mihi in principio videtur ſic editum*: quod ſcriptum eſt per Aſaph Prophetam, dicentem. *Septuageſimus enim ſeptimus Pſalmus, de quo hoc ſumtum eſt teſtimonium*, Aſaph *Prophetæ titulo inſcribitur.*

11. Hac de re copioſius agit in Comment. in Pſal. LXXVII. Tom. II. Append. col. 316. quamvis enim in eo opere multa poſſint eſſe, ut judicavit *Eraſmus*, ab *Hieronymo* aliena, non dubito quin hæc a manu *Hieronymi* ſint profecta. *Dicitur in Matthæo:* hæc facta ſunt, ut impleretur quod ſcriptum eſt in Aſaph Propheta. *Sic invenitur in omnibus veteribus codicibus; ſed homines ignorantes tulerunt illud. Denique multa Evangelia uſque hodie ita habent:* ut impleretur quod ſcriptum eſt per Iſaïam Prophetam, &c. *Hoc Iſaïas non loquitur, ſed Aſaph. Denique & impius ille Porphyrius proponit adverſum nos hoc ipſum & dicit:*

cit : Evangeliſta veſter Matthæus tam imperitus fuit ut diceret : *quod ſcriptum eſt per Iſaïam Prophetam*, aperiam, &c. *Ergo ſimpliciter dicamus, quomodo illud in Evangelio ſcriptum eſt. Sic ſcriptum eſt, in Matthæo & Joanne, quod Dominus noſter* hora ſexta *crucifixus ſit. Hoc videtur eſſe diverſum, ſed non eſt diverſum. Error* SCRIPTORUM (imo Criticorum) *fuit ; ſed multi epiſemum Græcum* ϛ *putarunt eſſe* Γ : *ſicut & ibi error fuit Scriptorum, ut, pro* Aſaph, Iſaïam *ſcriberent. Scimus enim quia prima Eccleſia de imperitis congregata fuit Gentibus. Ergo cum legerent in Evangelio :* ut impleretur quod ſcriptum eſt in Aſaph Propheta ; *ille, qui primus ſcribebat Evangelium, cœpit dicere, quis eſt iſte Aſaph Propheta? Non erat notus in populo & hoc fecit ut dum errorem emendaret, faceret errorem.* Nolim quidem præſtare quaſi vera quæcumque hic habet *Hieronymus*, aut alius ex *Hieronymo ;* ſed hinc colligere licet, qua ratione multa menda, in omnis generis libros, irrepſerint. Eumdem audiamus in Epiſt. ad Lucinium, Tom. IV. P. 2. col. 578. de ſuis ipſius Scriptis loquentem. *Ego*, inquit, *tanta volumina — relegere non potui — Unde, ſi paragrammata repereris, vel minus* (bene) *aliqua deſcripta ſunt, quæ ſenſum legentis impediant; non mihi debes imputare, ſed tuis & imperitiæ notariorum, librariorumque incuriæ, qui ſcribunt non quod inveniunt, ſed quod intelligunt, & dum alienos errores emendare nituntur, oſtendunt ſuos.*

12. Per-

12. Pergit vero loco antea laudato, hiſce verbis: *Dicamus aliquid ſimile, & in alio loco ſecundum Matthæum, quando Judas retulit triginta argenteos, & noluerunt accipere ſacerdotes, nec mittere in corbonam, quoniam erat pretium ſanguinis; & emerunt inde agrum figuli, in ſepulturam peregrinorum*, &c. *Ut impleretur*; *inquit*, quod ſcriptum eſt in Jeremia Propheta. *Requiſivimus in Jeremia Propheta, & hoc penitus invenire non potuimus, ſed invenimus illud in Zacharia. Videtis ergo, quia & hic error fuit, ſicut ibi.*

13. Si verum eſſet quod perhibetur a *Maſſorethis*, a Scribis varia loca Veteris Teſtamenti eſſe emendata, quemadmodum dicunt; non dubitarem eas correctiones inter inanes Criticorum conjecturas referre. Sed videtur eſſe merum figmentum, (*) ut illi ipſi, qui quam maxime favent Maſſoræ, oſtenderunt. Itaque eas emendationes miſſas facimus. Verum certum eſt in Samaritico Codice multas eſſe, quarum exempla quærantur in Commentario noſtro in Pentateuchum. Nonnulla inſigniora in Indice notavimus.

14. At numquam uſque adeo graſſata eſt Criticorum audacia, quam cum, inventa Typographia, ex MSS. Codicibus Veterum monumenta typis excudi cœpere. Editores enim, homines perſæpe indocti, non modo manifeſta menda corrigere adgreſſi ſunt, ſed & quæ-

(*) *Vide Sal. Glaſſium Phil. Sac. Lib. I. P. 2. Sect. 1. Art. 3.*

quæcumque non intelligebant, ea pro arbitrio mutabant; &, nullo habito Manuſcriptorum Codicum diſcrimine, mendoſiſſimos ſæpe exprimebant. Cujus rei exempla animadvertent innumera, quicumque primas editiones conferent cum adcuratioribus, quæ poſtea prodiere, vel etiam cum MSS. Codicibus. Habeo antiquiſſimam editionem *Pauli Oroſii* Baſileenſem, ſine indicio anni; ſed quam facile adparet prodiiſſe, diu ante finem decimi quinti ſæculi. Ea collata olim fuit cum MS. Bibliothecæ publicæ Genevenſis, à patruo meo *Dan. Clerico*. Ex hac nonnulla proferam exempla, ex quibus licebit intelligere quodnam eſſet ingenium Criticorum illius ævi.

15. In præfatione, ita loquitur de Ethnicis *Oroſius*: *Qui cum futura non quærant, præterita autem obliviſcantur, aut neſciant, præſentia tantum tempora, veluti malis extra ſolitum INFESTISSIMA; ob hoc ſolum quod creditur Chriſtus, & colitur Deus, infamant.* Sic habet MS. Genevenſis, ſic editio Moguntina ab *Andr. Schotto* recenſita. At Baſileenſis Criticus edidit *infeſtatiſſima*, quod crederet dici Latine *tempora infeſtata malis*, non *infeſta malis*, qua in re graviſſime erravit.

16. Ait paullo poſt *Oroſius*, id ſibi muneris ab *Auguſtino* impoſitum, *maxime CUM reverentiam ejus, perficiendo adverſum hos ipſos Paganos XI. libro* (de Civitate Dei) *inſiſtentem* (*quorum jam decem orientes radii, mox ut*

ut de ſpecula Eccleſiaſticæ claritatis elati erant, toto orbe fulſerant) levi opuſculo occupari non OPORTERET. Sic habet MS. & Mog. Editio; at Baſileenſis *oportet*, omiſſà ſine dubio lineola, quæ ſcripturæ compendium ſignificat, qualibus ſcatet hæc Editio, ut pleræque veteres. Quod noto, quia ex compendiis, ut antea vidimus, multa ſunt nata menda.

17. *Oroſius* ſua ait *ſcrutatione claruiſſe, regnaſſe mortem avidam ſanguinis dum ignoratur Religio, quæ prohiberet a ſanguine*, tum ita pergit in Baſileenſi Editione: *iſta illucreſcente, illam conſtupuiſſe; illam concludi, cum iſta jam prævalet, illam penitus nullam futuram, cum hæc ſola regnavit*. Manifeſtum *illucreſcente* eſſe pro *illuceſcente*, at Mog. Ed. habet *conluceſcente*. Pro *cum iſta*, quod eſt in utraque Editione, MS. Codex habet *dum iſta;* qui & ante *penitus* addit *jam*, neſcio an melius. At pro *regnavit*, habet *regnabit*, ut & Mog. Editio, melius ſine dubio.

18. Paullo inferius habet Baſileenſis: *futuras anguſtias, quales ante non fuerant, Dominus —— prædixit*. MS. Codex, *quales non ante fuerint*, & Ed. Mog. *ante non fuerint*. Credidit Criticus verbum ſubſtantivum poſſe tantum referri ad tempora, quæ anteceſſerant prædictionem Chriſti, cum omnia tempora, ad implementum uſque prædictionis, effluxura etiam complectatur. Cum vero Caput I. incipiat in Ed. Moguntina ab hiſce: *& quoniam omnes*, &c. in Baſileenſi, initium ducit ab

ab hiſce, quæ paullo poſt ſequuntur: *Ego initium*, &c. cum hac inſcriptione: *De miſeria hominum per peccatum ab initio.* Nec inſcriptiones Capitum, in ſequentibus, nec diviſiones ſunt ſimiles.

19. Cap. I. Pro *delibatis*, quæ lectio eſt MS. Codicis & Mog. Editionis, & manifeſto genuina eſt, habet Baſileenſis abſurde, *deliberatis. Initium miſeriæ hominis ab initio peccantis hominis ducere inſtitui, paucis dumtaxat, iisdemque breviter deliberatis.* Neſcivit quid eſſet *delibare* qui huic editioni præfuit, cujus nomen poſtea dicam.

20. Editio Baſileenſis: *Quapropter res ipſa exigit ex his libris, quam breviſſime vel pauca adtingere, qui originem mundi loquentes, præteritorum fidem adnunciatione futurorum, & poſt ſubſequa probatione, fecerunt.* Editio vero Mog. & MS. Codex: *contingere eorum qui*, &c.

21. Editiones habent: *Si divina providentia, quæ ſicut bona: ita pia & juſta eſt, agitur homo.* At MS. *quæ ſicut pia: ita & juſta eſt.* Quæ lectio magis arridet, quia *pia* opponitur *juſtæ* non *bonæ*, ſignificatque beneficam ac miſericordem. Sequentia manifeſto hanc confirmant, ubi MS. Genevenſis & Editio Moguntina habent: *Sicut pie gubernari egenum opis oportet: ita juſte corripi immoderatum libertatis neceſſe eſt.* At Baſileenſis perperam *gubernare*, & *immoderatæ* habet, quod Criticus neſciret Latinam eſſe conſtructionem *immoderatum libertatis.*

22. Pro

22. Pro *numeroſiora monſtrabimus*, quod eſt in Editionibus, habet MS. Codex *monſtravimus*, melius, quia reſpicit *Oroſius* ad id quod, hoc ipſo Capite, dixit. Antea jam vidimus permutationem litterarum B. & V. §. 16. In eodem Codice, poſt *pertuliſſe*, minio ſcriptum eſt: *Explicit Prologus, incipit Liber primus Pauli Oroſii Presbyteri.* Unde colligere eſt diviſiones Editionum recentiores eſſe; ac ſane rectius fit initium Libri ipſius, a vocibus: *Dicturus igitur*, &c.

23. In ſequentibus: *In quantum ad cognitionem vacare ſuffecero, conflictationesque generis humani, & veluti per diverſas partes, ardentem malis mundum, face cupiditatis incenſum a ſpecula oſtentaturus, neceſſarium reor.* Ita legimus in MS. Codice, & Editione Baſileenſi; cum *Lud. Lautius* obſervet MSS. omnes & editiones tueri *vocare*, acceptamque fert *Palmerio* emendationem *vacare*, quam poſtulat ſenſus.

24. Hinc adparet eſſe in editione Baſileenſi bona miſta malis, ex cujus & MS. Genevenſis, ad quem acceſſit Cod. Medicæus, aliorumqe collatione, *Oroſium* meliorem multo aliquando dabimus. Nihil prætera addam, præter Græcæ vocis corruptionem, quales frequentiſſime (*) in Codicibus Latinis occurrunt. Capite igitur II. in deſcriptione Aſiæ: *Ad meridiem ſuccedit Babylonia, deinde Chaldæa, noviſſime Arabia Eudæmon, quæ inter Sinum Perſicum & Sinum Arabicum*, &c. Sic habent Codex MS. & editio Moguntina, at Baſileenſis

(*) *Vide exemplum ſupra Cap. IX. §. 8.*

ſis editor, cum neſciret quid ſignificaret *Eudæmon* edidit: *noviſſime Arabia*, ea demum *inter ſinum Perſicum.* Quod, niſi exſtarent alii Codices, mendoſum eſſe non illico intelligeremus.

25. Critici nomen, ex verſibus fini additis, cognoſcere licet; ſed quo cognito, non multo ipſe notior erit.

Ut ipſe titulus margine in primo docet,
Oroſio mihi nomen eſt.
Librariorum quidquid erroris fuit
Exemit ÆNEAS *mihi;*
Meque imprimendum tradidit non alteri,
Leonarde, quam ſoli tibi;
Leonarde nomen hujus artis & decus,
Tuæque laus Baſileæ.
Quod ſi ſitum orbis, ſique noſtra ad tempora,
Ab orbis ipſa origine,
Quiſquam tumultus, bellaque & cædes velit,
Cladeſque noſſe, me legat.

Ad me quidem quod adtinet, tam ſcio quis fuerit ille *Æneas*, quam ſi ſibi οὔτις nomen a parentibus impoſitum dixiſſet.

26. Quandoquidem vero modo dicebamus vocem Græcam in Latinam perperam ab homine ignaro mutatam fuiſſe; non erit extra rem, ſi majoris etiam flagitii Librariorum meminerimus, qui voces Græcas quas legere non poterant plane omittere ſolebant, aliquando relicto ſpatio, aliquando nullo. In omnibus pæne libris Latinis, quibus Græca admiſta ſunt, talia cernere licet. Unum exemplum

addam ex *Hieronymo*, ut uno verbo interpreter (*) quod Pariſienſes *Benedictini* adſequi non potuerunt. Sic adloquitur *Hieronymus* Sophronium, in Præfatione Pſalterii, juxta Hebraïcam veritatem: *Quod opuſculum meum, ſi in Græcum, ut pollicĕris, tranſtuleris, & doctiſſimos quoque viros teſtes imperitiæ meæ facere volueris, dicam tibi illud Horatianum*: in ſilvam ne ligna feras. Teſtantur *Benedictini*, in antiquioribus Codicibus nonnullis, poſt *tranſtuleris* eſſe tria verba Græca, in aliis nullum ſpatium, nec litteram ullam Græcam. Verba autem Græca ita habent: ΑΝΤΙΦΑΟΝΙΚΩΝ ΤΟΒΑΙΑ CΥΡΟΥCΙΝ, quæ viderunt quidem *Benedictini* ita legenda: *ἀντὶ φοινίκων τὰ βαΐα σύρουσιν*, ſed abſurde verterunt: *coram palmis ramos palmæ trahunt*. Vertendum, *pro dactylis, ramos trahentibus*, quod egregium hoc in loco ſenſum habet; obſcure enim & eleganter *Hieronymus* illudit Græcis, qui verſionem tantum LXX. Interpretum hujus libri legebant, quam tacite confert *ramis* fructu deſtitutis, quales ſunt rami palmarum, Hebraïcam vero veritatem *fructui*; quem dum Græci ſe decerpere putabant, fruſtrà erant, & ſteriles dumtaxat ramos vellebant. Non mirum eſt in regione palmifera fuiſſe proverbium ex palmæ natura deductum, quod non intellexere Librarii Latini; aut quod Græce neſcirent, aut quod naturam palmæ ignorarent, quam *Plinius* ita deſcribit Lib. XII.

(*) *Aut certe* Joannes Martianæus, *homo imperitus, ut in* Quæſtionibus Hieronymianis *oſtendimus.*

XII. c. 4. *Coma omnis in cacumine, & pomum eſt; non inter folia hoc, ut in ceteris; ſed ſuis inter ramos palmitibus racemoſum, utraque natura uvæ atque pomi.* Hinc intelligere licet quare is, quem ſpes fruſtratur hiantem, dicatur pro dactylis, trahere ramos palmæ. Non opus eſt probemus φοίνικας dici non modo arbores, ſed & earum fructus; cum quævis Lexica hoc doceant. Igitur rectius feciſſent editores *Hieronymi*, ſi verba Græca in contextum orationis recepiſſent; quæ, quod non intelligerent, temere repudiarunt. At ſunt MSS, inquiunt, ex quibus abſunt. Verum cum omiſſionis cauſa ea ſit quam diximus, nulla addendi ratio erat aliis Librariis, adeoque temere detracta multo veriſimilius eſt, quam perperam addita. Objiciunt iterum illi, ſententiam perfectam eſſe, ſine verbis illis Græcis. At hac ipſa de cauſa reſecari potuerunt, addi vix potuerunt.

27. Poſſemus permulta exempla erratorum; a Criticis recentioribus commiſſorum, huc congerere; ſed nimis quam frequentia ſunt, & poſtea nonnulla adferentur. Itaque huic Capiti finem imponemus.

CAPUT XV.

De Mendis, quæ Impoſtoribus tribuenda.

I. Præter menda, quæ

— aut incuria fudit,
Aut humana parum cavit natura —

ſunt multa quæ Librariorum, vel potius Falſariorum nequitiæ debentur; qui homines cum vellent ea eſſe in Veteribus, quæ non erant, mutarunt, addiderunt, detraxerunt, prout viſum eſt; quibus fraudibus, imperitis Lectoribus fucum fecerunt. Facillimum fuit malæ fidei Librariis, aut aliis hominibus exemplaria quæ deſcribebant vitiare, eaque quaſi emendatiora, & quaſi ex antiquioribus Codicibus deſcripta venditare. Eæ fraudes, ſi non illico multum nocerent, at ſequentibus ſæculis exitiales eſſe poterant; cum a quibus Codices deſcripti eſſent ignoraretur, & crederentur emendatiores. Non ſemper facile erat eos conferre cum vetuſtioribus Codicibus, qui perpaucorum manibus verſabantur; aut quos emendatiores eſſe certo conſtaret. Non ſemper facile erat fraudem dignoſcere, nec ſi res eruditioribus, & Critices peritioribus ſubolebat; ideo ab aliis indoctis, & a Critica alienis, intelligi poterat. Hic non loquimur de inte-

integro opere cuipiam Scriptori falſo adſcripto, aut plane interpolato, vel prolixiore quopiam loco aucto, minuto, aut depravato; qua de re agemus, in ſequente Sectione; ſermo nobis eſt de mutatione, additione aut detractione paucularum vocum; quæ Codicum corruptelæ, nonniſi a peritioribus, deprehendi poſſunt; & aciem Criticorum, quamvis perſpicacium, ſæpe fortaſſe fugiunt.

2. Licet Veteres non monerent diſerte, a fraudibus ejuscemodi cavendum eſſe; attamen fallendi facilitas, & hominum nequitia nos ſatis monerent, non facile Codicibus quibusvis eſſe fidem habendam. Sed antequam ad rem ipſam veniamus, teſtimonium unum atque alterum ex Veteribus citabimus, & primum quidem Ethnicos, deinde etiam Chriſtianos audiemus; ex quibus liquebit imprudenter eos facere, quicumque inexplorato iter faciunt per Antiquitatis, ut ita loquar, regiones; cum perſæpe, dum putant ſe in amicorum Veri agris verſari, ubi nihil eſt quod timeant, in latentes nequiſſimorum Falſariorum inſidias delabantur.

3. Cum maxima eſſet *Homeri* apud Græcos, ab antiquiſſimis temporibus, auctoritas; ſi quid ex illo probari poſſe videbatur, id ſatis luculente demonſtratum habebatur. Ideoque fertur *Solon* verſum ei addidiſſe, ut oſtenderet Salaminem inſulam eſſe ditionis Atheníenſium: *οἱ μὲν οὖν πολλοὶ*, inquit *Plutarchus*, (*) *τῷ Σόλωνι συναγωνίσασθαι λέγουσι τὴν Ὁμήρου δόξαν.*

(*) *In Solone p. 83.*

δέξαν. ἐμβαλόντα γὰρ αὐτὸν ἔπος εἰς νεῶν καταλόγον, ἐπὶ τῆς δίκης ἀναγνῶναι,

> Αἴας δ' ἐκ Σαλαμῖνος ἄγεν δυοκαίδεκα νῆας,
> Στῆσε δ' ἄγων, ἵν' Ἀθηναίων ἵσταντο φάλαγγες.

Plerique aiunt faviſſe Soloni opinionem Homeri; illum enim inſeruiſſe verſum in Catalogum navium, & legiſſe in judicio:

> *Bis ſex adductas Ajax Salamine carinas*
> *Vinxit, Athenarum qua caſtra habuere phalanges.*

Paria feciſſe Piſiſtatum, idem *Plutarchus* (*) ex *Herea* Megarenſi, narrat. Poſtquam enim dixit deſertam a Theſeo Ariadnam, quod aliam amaret, ſubjeciſſetque verſum hunc Heſiodi:

> Δεινὸς γάρ μιν ἔτειρεν ἔρως Πανοπηΐδος Αἴγλης,

> *Dirus eum vexabat amor Panopeïdos Ægles.*

Τοῦτο γὰρ τὸ ἔπος, inquit, ἐκ τῶν Ἡσιόδου Πεισίστρατον ἐξελεῖν φησιν Ἡρέας ὁ Μεγαρεύς. ὥσπερ αὖ πάλιν ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Ὁμήρου νεκυΐαν, τὸ,

Θη-

(*) *In Theſeo. pag. 8. & 9.*

Θήσεα, Πειρίθοόν τε Θεῶν ἀριδείκετα τέκνα,

χαριζόμενον Ἀθηναίοις: *nam hunc verſum e ſcriptis Heſiodi Piſiſtratum abſtuliſſe ait Hereas Megarenſis, ut & injeciſſe in Homeri deſcriptionem Mortuorum* (Odyſſ. Λ, 630.) *hunc* Theſea, Pirithoumque illuſtria pignora Divûm, *gratificantem Athenienſibus.*

4. *Athenodorus* Stoïcus, Pergamenæ Bibliothecæ præfectus, e libris Stoïcorum, qui in ea erant Bibliotheca, quæ prave dicta erant reſecuiſſe dicitur. Auctor eſt *Diogenes Laërtius*, (*) in Zenone; ubi poſtquam dixit ab hoc Philoſopho artem amatoriam conſcriptam, ſubjicit: ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς διατριβαῖς παραπλήσια γράφει, τοιουτότροπα τινά ἐστι παρὰ τῷ Κασσίῳ, ἀλλὰ καὶ Ἰσιδώρῳ τῷ Περγαμηνῷ ῥήτορι. ὃς καὶ ἐκτμηθῆναί φησιν ἐκ τῶν βιβλίων τὰ κακῶς λεγόμενα παρὰ τοῖς Στωϊκοῖς, ὑπ' Ἀθηνοδώρου τοῦ Στωϊκοῦ, πιστευθέντος τὴν ἐν Περγάμῳ βιβλιοθήκην. εἶτα ἀντιτεθῆναι αὐτὰ, φωραθέντος τοῦ Ἀθηνοδώρου, καὶ κινδυνεύσαντος, *ſimilia item ſcribit in diatribis. Hujusmodi quædam ſunt apud Caſſium, itemque apud Iſidorum Rhetorem Pergamenum, qui etiam reſecta ait ex libris quæ male dicerent Stoïci, ab Athenodoro Stoïco, cui commiſſa erat bibliotheca Pergamena; deinde rurſus inſerta eadem eſſe, deprehenſo ac periclitante Athenodoro.* Digni certe erant, qui id flagitium admittebant, qui Falſariorum pœnas luerent.

(*) *Lib. VII.* §. 34.

5. Hæc oſtendunt, apud Ethnicos, non infrequentes fuiſſe ejuſcemodi fraudes; & utinam idem flagitium objici non poſſet Chriſtianis! Sed veri amantibus fatendum, nihil eſſe quod, hac in re, exprobremus Ethnicis, quod de nobis acrius dicere nequeant. Non modo inventi ſunt Falſarii, qui ſceleratas manus Scriptis piorum virorum, qui dudum mortui erant, inferre ſuſtinuerint; ſed, ne quid impudentiæ deeſſet, viventium etiam Scripta adulterare auſi ſint. De ſe ipſo teſtis fide dignus eſt *Dionyſius* Corinthiorum Epiſcopus, qui vixit ſub finem ſecundi ſæculi, & ita apud (*) *Euſebium* loquitur: ἐπιστολὰς γὰρ ἀδελφῶν ἀξιωσάντων με γράψαι ἔγραψα. καὶ ταύτας οἱ τοῦ διαβόλου ἀπόστολοι ζιζανίων γεγέμικαν, ἃ μὲν ἐξαιροῦντες, ἃ δὲ προστιθέντες. οἷς τὸ οὐαὶ κεῖται. οὐ θαυμαστὸν ἄρα εἰ καὶ τῶν κυριακῶν ῥᾳδιουργῆσαί τινες ἐπιβέβληνται γραφῶν, ὁπότε καὶ ταῖς οὐ τοιαύταις ἐπιβεβλήκασι: *Epiſtolas ſcripſi rogatus a fratribus. Sed illas miniſtri quidam Diaboli zizaniis impleverunt, quædam ex illis expungentes, quædam adjicientes. Quos certe manet feralis illa ſententia, væ vobis. Non mirum igitur videri debet, ſi Domini Scripta quidam adulterare adgreſſi ſunt, quandoquidem adulterarunt quæ talia non ſunt.* Idem factum in Operibus *Athanaſii*, ſi credimus *Cyrillo* Alexandrino, in Epiſt. ad Joannem Antiochenum, quæ exſtat in 3. P. Act. Concilii Epheſini I. pag. 311. T. VI. Ed. Reg.

(*) *Hiſt. Eccleſ. Lib. IV. c. 23.*

Reg. Sic autem habet *Cyrillus* ad Ep, calcem: ἐπειδὴ δὲ μεμαθήκαμεν ὅτι καὶ τὴν πρὸς τὸν μακάριον Ἐπίκτητον ἐπιστολὴν τοῦ πανευφήμου πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου, ὀρθοδόξως ἔχουσαν παραφθείραντές τινες ἐκδεδώκασιν ὡς ἐντεῦθεν ἀδικεῖσθαι πολλούς, διὰ τοῦτο χρήσιμόν τι καὶ ἀναγκαῖον ἐπινοοῦντες τοῖς ἀδελφοῖς, ἐξ ἀντιγράφων ἀρχαίων τῶν παρ' ἡμῖν καὶ ἀπλῶς ἐχόντων ἀπεστείλαμεν τὰ ἴσα τῇ σῇ ὁσιότητι: *Quia vero accepimus quoſdam orthodoxam laudatiſſimi Patris noſtri Athanaſii Epiſtolam, quam ad beatum Epictetum ſcripſit, corruptam edidiſſe, ita ut multi hinc lædantur; propterea utile & neceſſarium rati fratribus, ex vetuſtis exemplaribus quæ ſunt apud nos, fideliter deſcripta, ad ſanctitatem tuam exempla transmiſimus.*

5. Nunc inventa typographica arte, cum Scriptor quiſpiam ſua ipſe opera edit, centena aliquot ſimul emittuntur exemplaria; quæ, ipſo invito, corrumpi nequeunt, & ad quæ Lectores provocare poſſunt; ſed cum ſcriberentur Libri, pauciores primum edebantur, quos pauci videbant, & qui intercidere facile poterant; ita ut ingens ſemper eſſet feneſtra depravationi aperta. Præterea ea ſunt hodie editionum, & temporum indicia, vix ut viri litterati falli in editionibus poſſint; illo vero tempore, unde prodiiſſent libri, & a quibus Librariis, paucis poſt annis, vix reſciri poterat. Itaque conferentibus Libros inter ſe non ſemper facile erat dijudicatu, utri majore fide deſcripti deberent judicari. Opus erat interdum magna diligentia & magno acumi-

ne, ut ſpuria a genuinis ſecernerentur; qua in re, nobiliſſimus Critices uſus, ſummaque ejus præſtantia elucent.

6. Exemplum proferam, ex Epiſtola *S. Barnabæ*, a viris doctis nondum antehac, quod ſciam, animadverſum. Exſtat Cap. XII. ejus Epiſtolæ, ex diviſione *J. B. Cotelerii.* Ἐπεὶ οὖν, inquit, μέλλουσι λέγειν, ὅτι ὁ Χριστὸς υἱός ἐστι Δαβὶδ, φοβούμενος καὶ συνιῶν τὴν πλάνην τῶν ἁμαρτωλῶν, λέγει. εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. Καὶ πάλιν λέγει αὐτῷ Ἡσαΐας. εἶπε Κύριος τῷ Χριστῷ μου Κυρίῳ, οὗ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ ἐπακοῦσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη, καὶ ἰσχὺν βασιλέων διαῤῥήξω. Ἴδε πῶς λέγει Δαβὶδ αὐτὸν Κύριον καὶ υἱὸν Θεοῦ: *quoniam ergo dicturi erant Chriſtum eſſe filium Davidis, veritus & intelligens errorem peccatorum dicit:* dixit Dominus Domino meo, ſede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. *Iſaïas vero ita loquitur:* dixit Dominus Chriſto meo Domino, cujus adprehendi dexteram, ut obediant coram eo gentes, & fortitudinem regum disrumpam *Vide quomodo David eum Dominum vocet & Dei filium.*

7. Integrum hoc teſtimonium Iſaïæ inſertum eſſe huic Epiſtolæ, ab alio, hæc oſtendunt. Primum eſt, quod legendum in ea ſit Κύρῳ *Cyro*, non Κυρίῳ *Domino;* cum in Hebraïcis ſit לכורש *Ichoreſch* C. XLV, 1. & alia exemplaria LXX. Intt. habeant Κύρῳ. Græci & Latini Patres, Hebraïcæ Linguæ ignari,

po-

potuerunt hac in re falli, atque ex mendo Librarii mirifica argumenta ducere; ſed *Barnabæ* Cyprio, & Linguæ Hebraïcæ, perito tale quid excidiſſe, ſine maxima ejus contumelia, credere non poſſumus. Alterum eſt, quod inſertionis alienæ indicium ſit in ſequentibus verbis: Ἴδε πῶς λέγει Δαβίδ, ex quibus liquet a *Barnaba* ſolum Davidem laudatum in ſuperioribus fuiſſe. Alioqui dixiſſet πῶς λέγουσι Δαβὶδ καὶ Ἡσαίας. Senſit hoc auctor priſcæ verſionis, qui ut male cohærentia *Barnabæ* verba melius fluerent, nova interpolatione priorem fraudem occultare conatus eſt, hoc modo verbis poſtremis immutatis: *Videte quomodo illum PROPHETÆ dominum, non tantum filium dicunt.*

8. Poſſemus exempla ex aliis Scriptoribus Eccleſiaſticis addere, verum de iis agemus in ſequente Sectione, ubi de inſignioribus interpolationibus. Hoc loco, de tribus celeberrimis locis *Joſephi*, nonnulla monebimus. *Origenes* Lib. I. & II. (*) contra *Celſum* & in (†) Matth. XIII. hæc verba tribuit *Joſepho*: Ταῦτα δὲ συμβέβηκεν Ἰουδαίοις κατ᾽ ἐκδίκησιν Ἰακώβου τοῦ δικαίου, ὃς ἦν ἀδελφὸς Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ. ἐπειδήπερ δικαιότατον αὐτὸν ὄντα οἱ Ἰουδαῖοι ἀπέκτειναν: *Hæc autem contigerunt Judæis, in ultionem Jacobi juſti, qui erat frater Jeſu dicti Chriſti; quoniam eum, cum juſtiſſimus eſſet, Judæi interfecerant.* At in exemplaribus

(*) *Pag. 35. Ed. Cantab. & p. 69.* (†) *Pag. 223. Ed. Hueti na.*

bus noſtris *Joſephi*, nuſquam exſtant; unde (*) viri docti colligunt hunc locum e *Joſephi* libris eſſe eraſum a Judæis, cum præſertim *Euſebius* Hiſt. Eccleſ. Lib. II. c. 23. eadem illa verba proferat. Si vera hæc eſt conjectura, inſignis hæc erit fraus Judæorum, qui locum abraſerint. At ſi contrarium ſtatueretur, nempe, locum hunc additum a male ſano Chriſtiano fuiſſe, & fefelliſſe *Origenem* ac *Euſebium*; doli mali reus eſſet Librarius Chriſtianus. Alterutrum eligatur, nobis hic perinde eſt; qui fraudes, a quocumque ortæ fuerint, æque exſecramur, ac retegendas putamus.

9. Attamen, ne quid diſſimulemus, credibilius nobis videtur *Origenem* incidiſſe in Exemplar *Joſephi*, a Chriſtiano quopiam adlata periodo auctum; quam eam a Judæis poſtea fuiſſe, in omnibus exemplaribus, expunctam. Ita ſentiendi has potiſſimum rationes habemus. Primum veriſimile non eſt *Joſephum* hominem Judæum tanti feciſſe mortem hominis Chriſtiani, ut, inter potiſſimas Jeroſolimitani exſcidii cauſas, ejus cædem recenſuerit. Quod ſi nec male ſenſiſſet de Chriſtianis, & ejusmodi ſceleris eam calamitatem ultionem eſſe credidiſſet, potius Chriſti ipſius cædem memoraſſet, quæ haud paullo majoris erat impietatis facinus. Senſit hoc partim *Origenes*, debuiſſetque propterea ſuſpectum habere locum. (†) Καὶ τοίγε ἀπιστῶν Ἰησοῦ,

(*) *P. D. Huetius Dem. Evang. Prop. III.* §. 10.
(†) *Pag.* 35.

Ἰησοῦ, ὡς Χριστῷ, ζητῶν τὴν αἰτίαν τῆς τῶν Ἱεροσολύμων πλώσεως καὶ τῆς τοῦ ναοῦ καθαιρέσεως. δέον αὐτὸν εἰπεῖν ὅτι ἡ κατὰ τοῦ Ἰησοῦ ἐπιβουλὴ τούτων αἰτία γέγονε τῷ λαῷ, ἐπεὶ ἀπέκτειναν τὸν προφητευόμενον Χριστόν. ὁ δὲ καὶ ὥσπερ ἄκων οὐ μακρὰν τῆς ἀληθείας γενόμενός, φησι, ταῦτα συμβεβηκέναι τοῖς Ἰουδαίοις κατ' ἐκδίκησιν Ἰακώβου, καὶ τὰ ἑξῆς: *Quamvis fidem Jeſu, ut Chriſto, non habens, dum quærit cauſam Jeroſoiymitani exſcidii, Templique demolitionis (cum debuiſſet dicere inſidias Jeſu ſtructas cauſam fuiſſe horum populo Judæorum, quoniam Chriſtum a Prophetis prædictum interemerant) quaſi invitus, haud procul a veritate diſcedens ait hæc contigiſſe Judæis, in ultionem Jacobi.* At *Joſephus*, cum non crederet Chriſtum eſſe Meſſiam, adeoque Pſeudoprophetam eum haberet, non potuit dicere, propter Pſeudoprophetæ diſcipulum occiſum, deletam fuiſſe Jeroſolymam. Qui nihil dixerat de ipſo Jeſu, ut exiſtimabat *Origenes*, is multo minus de ejus diſcipulo loquutus eſſet. Certe nullum eſt, apud *Joſephum*, vel minimum hujus lacunæ veſtigium, quo credibile fiat, hoc eraſo, quidquam deeſſe orationi *Joſephi*. Denique quis credat Judæos a temporibus *Origenis*, quibus Chriſtianum nomen ubique ſparſum erat, & quibus jam Bibliothecas adornare ſibi Chriſtiani cœperant, ut docet (*) *Euſebius*, ex omnibus Codicibus potuiſſe ea verba ita expungere, ut nullus eorum qui ad nos per-

(*) *Lib. VI, c, 20. Hiſt. Eccl,*

pervenerunt integer ſit? Certe credibile eſt Librarios Chriſtianos, non Judæos qui librorum Græcorum numquam ſtudioſi fuerunt, nec Ethnicos a quibus ſpernebantur Judæi, exſcripſiſſe *Joſephum*; illi autem numquam hunc locum omiſiſſent, ſi in ſuis Exemplaribus eum reperiſſent. Imo vero, ex auctoritate *Origenis*, ſuo loco potius repoſuiſſent; ſi aptum ullum, apud *Joſephum*, inveniſſent.

10. At eum locum, inquit vir doctiſſimus, „ (*) quoniam tam aperte & fidenter uſurpant „ *Origenes* & *Euſebius*, cum ille diſputaret „ adverſus Ethnicos, uterque vero in media „ Judæorum colluvie ſcriberet, & eum præ„terea deſignat (†) *Hieronymus*; minime cre„di poteſt vel confictum ab iis fuiſſe, vel ab „ aliis, vel omnino ſuſpectum fuiſſe & du„bium. At *Origenem* ſequutus eſt *Euſebius*, ut ſolet priores, *Euſebium Hieronymus*, ne inſpecto forte quidem *Joſepho*. Ideoque hi tres teſtes ad unum redeunt. Non equidem puto *Origenem* finxiſſe, ſed vitiato codice uſum nihil vetat nos fateri. Numquam fuit tam diligens, ut nihil proferret niſi exploratum. Forte etiam memoriæ plus æquo confidit, & quod nuſquam legerat citavit. At facere non debuit. Fateor, ſed an homines etiam eruditi ſemper abſtinent ab iis, a quibus eos abſtinere ſatius erat? Annon Veteres paſ-

(*) *P. D. Huetius, Lib. VI. c. 20. Hiſt. Eccl.*
(†) *Catal. Script. Eccleſ. in Joſepho & Jacobo.*

paſſim infirma argumenta, ex ſuppoſitiis libris petita, proferunt fidentiſſime, quaſi res clara eſſet? Teſtes ſunt commenticiæ *Sibyllæ;* & tot alii libri paſſim a *Clemente Alexandrino*, aliiſque laudati. Igitur non eſt de ἀκριβείᾳ, qua Veteres plerique caruerunt, ratiocinandum. Hæc ſi expendantur, per ſe concident quæcumque ſimilia, hanc in rem, habet vir eruditiſſimus.

11. Alter locus legitur etiamnum apud (*) *Joſephum*, cujus hæc ſunt verba, poſtquam dixit Ananum juniorem Sadducæum fuiſſe, & Synedrium, non exſpectato Albino, convocaſſe, ita pergit: καὶ παραγαγὼν εἰς αὐτὸ τὸν ἀδελφὸν Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ, Ἰάκωβος ὄνομα αὐτῷ, καί τινας ἑτέρους, ὡς παρανομησάντων κατηγορίαν ποιησάμενος, παρέδωκε λευσθησομένους; *ſtatutumque coram eo fratrem Jeſu, dicti Chriſti, (nomen ei erat Jacobo) & quosdam alios, accuſatas perfractæ legis, tradidit lapidibus obruendos.*

12. Sunt quoque rationes ſat graves, quæ perſuadeant hæc fuiſſe interpolata, & ſcripſiſſe dumtaxat *Joſephum*, καὶ παραγαγὼν εἰς αὐτὸ τινας, καὶ ὡς παρανομησάντων, &c. *ſtatutosque coram eo nonnullos, & accuſatos perfractæ legis, tradidit lapidibus obruendos.* Primo, hic locus non videtur, tempore *Hegeſippi*, fuiſſe in *Joſepho;* hinc enim potius narrationem mortis Jacobi deſumſiſſet,

(*) *Ant. Jud. Lib. XX. c. 8.*

ſumſiſſet, quam ex ineptis narrationibus, quas ex eo habet *Euſebius* Lib. II. c. 23. Hiſt. Eccleſ. Similia dicenda de *Clemente*, qui Hypotypoſ. Lib. VII. dicebat ex *Hegeſippo* Jacobum κατὰ τοῦ πτερυγίου βληθέντα, καὶ ὑπὸ κναφέως ξύλῳ πληγέντα εἰς θάνατον: *ex templi lorica præcipitatum, & a fullone ligno ad mortem percuſſum.* Secundo, qui fidem habent narrationi *Hegeſippi*, eos oportet aut *Joſephum* falſi arguere, aut ſuſpectum habere hunc locum, quo res publice Jeroſolymæ geſta, adeoque notiſſima aliter narratur; ut mirari ſubeat ab *Euſebio Joſephi* & *Hegeſippi* verba adlata, eodem Capite, nec eum tentaſſe ea in concordiam redigere, aut alterutrius narrationis fidem in dubium non revocaſſe. Tertio, non eſt credibile *Joſephum* Judæum, ut jam diximus, tanti feciſſe mortem Epiſcopi Chriſtiani, ſine dubio, ex opinione Judæorum, παρανομήσαντος, ut eam, quaſi grave crimen Anani, memoraverit. Palam enim docebant Chriſtiani, illo tempore, libere verſandum eſſe cum Ethnicis incircumciſis, & cærimoniarum legalium nequaquam obſervantibus, eosque non minus mundos eſſe, ac Deo gratos, ſi ex norma Evangelii viverent, quam ſi Moſaïcos omnes ritus obſervarent; quæ profecto erat παρανομία, ex ſententia Phariſæorum, ac *Joſephi.*

13. Tertius locus eſt Antiquitat. Jud. Lib. XVIII.

XVIII. c. 4. ubi *Joſephus*, ſi exemplaribus noſtris credimus, diſerte loquitur de Jeſu Chriſto. Non repetemus quæ de eo dixit vir acutiſſimus (*) *Tan. Faber*, qui integra Epiſtola a Chriſtiano confictum eſſe locum demonſtrare adgreſſus eſt. Si ille rem acu tetigit, habemus hic inſigne exemplum interpolationis indignæ Chriſtiana Religione; quæ firmioribus nititur fundamentis, quam ut ejusmodi fraudibus indigeat. Contra ſi (†) celeberrimus ac doctiſſimus vir, qui locum *Joſephi* genuinum eſſe contendit, & contra aliter ſentientes probare conatus eſt, audiatur; ſingularis nequitiæ Judæorum hic locus nobis exemplum præbebit. Objicientibus enim, plurimos e priſcis Chriſtianæ Religionis propugnatoribus, tam valido teſtimonio cauſam ſuam numquam eſſe tutatos; non *Juſtinum*, non *Tertullianum*, non *Origenem*, non alios plerosque; quod feciſſent utique, ſi vel cognita ipſis fuiſſet iſta ῥῆσις, vel pro legitima eam habuiſſent; hæc, inquam, objicientibus „ reſpondet, cauſas, nempe, fuiſſe dolos „ Judæorum, qui ex pluribus eam libris ex„ triverant, jam inde a primis, poſt *Joſe*„ *phum*, temporibus.

14. Ad rem, quam hic agimus, nihil intereſt utra harum ſententiarum verior habeatur; ſed ingenue profitebimur nos *Tan. Fabro* adſentiri, etiam poſt lecta quæ contra eum dixit vir, cujus multijugem eruditionem ceteroqui ſuſpicimus. Nihil quidem eſt, quod

(*) *Lib. I. Ep.* 44.
(†) *P. D. Huetius Demonſt. Evang. Prop. III.* §. 23.

addamus *Tan. Fabri* argumentis; ſed non difficulter nobis videmur confutare poſſe, quæ illi oppoſita ſunt, quod tamen non faciemus. Unum dumtaxat hic animadvertendum eſſe cenſemus; nimirum, incredibile plane eſſe exemplaria *Origenis* habuiſſe locum priorem de Jacobo, antea adlatum, qui in nullis noſtrorum comparet; caruiſſe vero hoc, de Chriſto, teſtimonio. Qui enim unum abradere potuerant, alterum etiam abraſiſſent. Non minus mirum, in iis exemplaribus, quæ habent locum de Chriſto, deeſſe verba ad Jacobum ſpectantia, quæ prima expendimus. Si dixeris relictum fuiſſe in exemplaribus *Origenis* locum de Jacobo, quippe minoris momenti; expunctum vero eum, in quo de Chriſto ſermo erat, quo Judæorum pertinacia jugulabatur; quæram quî factum ergo ſit, ut in ſequentium ſæculorum exemplaribus, in quibus verba de Chriſto leguntur, nusquam inveniantur quæ primo loco protulimus de Jacobo? Si hæc deleta fuerant, multo potiore jure illa expuncta fuiſſent. Vix quoque crediderim ullos fuiſſe Librarios Judæos, qui Græcos libros Chriſtianis, aut Ethnicis venderent; certe non fuit eorum moris deſcribere Gentilium ſcripta, nec propter *Joſephum*, & perpaucos alios Judæos, qui Græce ſcripſerant, videntur illi librarias officinas inſtituiſſe. Multa autem exemplaria corrumpere vix quisquam poterat, niſi Librarius.

15. Nec eſt putandum defuiſſe inter Chriſtianos, ex quocumque grege fuerint, qui ejusmodi fraudes admitterent. Certe *Ambroſius*

ſius non ſemel Arianos ejus ſceleris inſimulat. *Ariani*, inquit de Fide Lib. II. c. XV. n. 335. *Scripturas falſavere divinas.* Nolim plane ei de adverſariis infenſiſſimis credere ; ſed hinc liquet rem non incredibilem viſam eo ævo, cum præſertim non ſemel eam exprobret Arianis. Similia forte & ipſi de Conſubſtantialiſtis dictitabant. Ne utrosque mentitos putes, exempla aliquot ex Novo Teſtamento proferemus locorum manifeſto interpolatorum, in aliquot ſaltem Codicibus ; ex quibus judicare licebit, non unum fuiſſe Falſarium, inter eos qui Codices Sacros olim deſcribebant ; quamvis nequaquam paſſa fuerit divina Providentia, eorum depravationes Religioni nocere.

Matthæi C. III, 11. Joannes Baptiſta ait ſe baptizare aqua, in pœnitentiam; ſed eum, qui poſt ipſum venturus erat, baptizaturum ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ, *ſpiritu ſancto & igne.* Veteres omnes Tranſlationes & optimi Codices ita legunt; attamen laudantur multi MSS. Codd. in Oxonienſi anni 1676. & Milliana Editione, a quibus voces ἐν πυρὶ abſunt. Cum non intelligerent quid hæ voces vellent, nec eas viderent expreſſas Marc. I, 8. & Joan. I, 35. delendas temere homines non bonæ fidei judicarent. Forte &, ut ſuſpicatur *Hug. Grotius*, Hæretici nonnulli, qui igne baptizabant, occaſionem huic depravationi præbuerunt.

Matthæi C. XXIV, 36. ita loquitur Christus de die Judicii, ex Cod. Cantabrig. Græ-

co Latino: οὐδεὶς οἶδεν οὐδ' οἱ Ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, οὐδ' ὁ Υἱὸς εἰ μὴ ὁ Πατήρ μου μόνος: *nemo ſcit, neque Angeli Cælorum, neque Filius, niſi Pater meus ſolus.* Sic quoque legit *Chryſoſtomus* ad hunc locum. Similia habet Marcus, Cap. XIII, 32. Pleraque tamen exemplaria, apud Matthæum, omittunt verba οὐδ' ὁ Υἱὸς, quamquam habent apud Marcum. *Hieronymus* in Matthæum XXIV. *In quibusdam*, inquit, *Latinis Codicibus additum eſt*, neque filius, *cum in Græcis & maxime Adamantii & Pierii exemplaribus, hoc non habeatur adſcriptum.* At cum Ariani hoc loco uterentur, ad oſtendendum Filium eſſe minorem Patre, ſic inter alia reſpondebat *Ambroſius* de Fide Lib. V. C. XVI. n. 193. *Veteres non habent Codices Græci*, quia nec Filius ſcit. *Sed non mirum, ſi & hoc FALSARUNT, qui Scripturas interpolavere divinas. Qua ratione autem videatur adjectum proditur, dum ad interpretationem tanti Sacrilegii derivatur.* Fallebatur *Ambroſius*, ſed hinc liquet quid de audacia falſariorum ejus temporibus crederetur.

Marci Cap. XVI. Quamvis veteres Tranſlationes antiquiſſimique Codices & Patres hoc Caput integrum habeant, ac laudent; ſunt nonnulli Codices, in quibus totum deeſt, aut ſaltem a verſ. 9. quod ſe animadvertiſſe ait *Gregorius Nyſſenus*, ut obſervavit *Hug. Grotius*; qui recte judicat hanc omiſſionem tribuendam exſcriptoribus, qui in hac parte Marcum cum Matthæo in concordiam non poſ-

poſſe revocari exiſtimarunt. *Hieronymus*, in Ep. ad Hedybiam, ſimiliter animadvertit a plerisque hoc Caput non admitti, & adjectitium haberi, quod diverſa narret a reliquis Evangeliſtis. *Aut enim non recipimus, Marci teſtimonium, quod in RARIS fertur Evangeliis, omnibus Græciæ libris pæne hoc capitulum in fine non habentibus; præſertim cum diverſa atque contraria Evangeliſtis ceteris narrare videtur* &c. Col. 172. P. I. Tom. IV. Ed. Bened. Hoc vero falſum eſſe oſtenderunt viri doctiſſimi, ut nulla ſit ratio de Evangeliſtarum conſenſu dubitandi.

Ibidem verſ. 2. pro ἀνατείλαντος ἡλίου, *orto ſole*, MS. Codex *R. Stephani*: aliique *Millio* laudati habent ἔτι ἀνατείλαντος. *Gregorius Nyſſenus*, in Serm. de Reſurrectione, ἔτι τοῖς ἀκριβεστέροις τῶν ἀντιγράφων ἐμφέρεται: adhuc *in adcuratioribus exemplaribus exſtat.* Sic legit etiam *Euſebius*, in Demonſt. Evang. Lib. X. c. 8. Alii vero Codices, & veteres Tranſlationes omittunt eam particulam; unde colligere eſt, interpretationis gratia, additam.

Ibidem Verſ. 8. In Codice, qui laudatur in Edit. Wecheliana, adduntur hæc verſui octavo, atque ita deſinit hoc Evangelium: Πάντα δὲ τὰ παρηγγελμένα τοῖς περὶ τὸν Πέτρον συντόμως ἐξήγγειλαν. μετὰ δὲ ταῦτα καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ ἀνατολῆς καὶ ἄχρι δύσεως ἐξαπέστειλε δι' αὐτῶν τὸ ἱερὸν καὶ ἄφθαρτον κήρυγμα τῆς αἰωνίου σωτηρίας: *omnia mandata Petro paucis nuntiarunt. Poſt hæc vero & ipſe Jeſus, ab*

P 3 *orien-*

oriente uſque ad occaſum, nunciavit per eos ſacrum & incorruptum præconium æternæ ſalutis.

Ibidem Verſ. 14. *Hieronymus* Lib. II. adverſus Pelagianos, P. 2. Tom. IV. col. 520. Ed. Benedict. *In quibusdam exemplaribus & maxime in Græcis Codicibus, juxta Marcum, in fine ejus Evangelii ſcribitur.* Poſtea cum accubuiſſent, &c. *Et illi ſatisfaciebant dicentes; ſæculum iſtud iniquitatis & incredulitatis ſubſtantia eſt, quæ non finit per immundos Spiritus veram Dei adprehendi virtutem. Idcirco jam nunc revela juſtitiam tuam.* At neque Verſiones, neque Codices ulli ſuperſtites huic additamento favent.

Lucæ Cap. II, 33. Καὶ ἦν Ἰωσὴφ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, *& erant Joſeph & mater ejus.* Sic Alexandrinus & plerique Græci Codices, ſic Syrus & Arabs. Nonnulli pro Ἰωσὴφ habent ὁ πατὴρ, aut ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ut docet *Millius.* Vulgatus: *& pater ejus & mater, Hieronymus*, contra Helvidium, col. 134. Tom. IV. P. 2. Ed. Benedict. de poſtrema lectione: *Tu licet, mira impudentia, hæc in Græcis Codicibus falſata contendas, quæ non ſolum omnes pæne Græciæ tractatores in ſuis voluminibus reliquerunt; ſed nonnulli quoque e Latinis, ita ut in Græcis habentur, adſumſerunt.* Non immerito conjecit *Eraſmus, mutatum id a quopiam, qui vereretur Joſephum vocare patrem Jeſu.*

Ibi-

Ibidem Cap. XIX, 41. Καὶ ὡς ἤγγισεν, ἰδὼν τὴν πόλιν, ἔκλαυσεν ἐπ' αὐτῇ: & *cum adpropinquaſſet, conſpecta urbe, illam deſlevit.* Cum nonnulli lacrimas Chriſto indignas judicarent, reſecuerunt hunc verſum. *Epiphanius* in Anchorato num. 31. Ἀλλὰ καὶ ἔκλαυσε κεῖται ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ, ἐν τοῖς ἀδιορθώτοις ἀντιγράφοις, καὶ κέχρηται τῇ μαρτυρίᾳ ὁ ἅγιος Εἰρηναῖος ἐν τῷ κατὰ αἱρέσεων, πρὸς δοκήσει τὸν Χριστὸν πεφυκέναι λέγοντας. ὀρθόδοξοι δὲ ΑΦΕΙΛΟΝΤΟ τὸ ῥητὸν, φοβηθέντες καὶ μὴ νοήσαντες αὐτοῦ τὸ τέλος, καὶ τὸ ἰσχυρότατον. *Sed* & ploravit *exſtat in Evangelio ſecundum Lucam, in exemplaribus non emendatis* (imo non corruptis) & *uſus eſt hoc teſtimonio Sanctus Irenæus, in opere contra Hæreſes, ad eos refellendos, qui Chriſtum ſpecie tenus fuiſſe dicebant. Orthodoxi vero* SUSTULERUNT *vocem, veriti, nec intelligentes ejus finem & ſummam vim.* Habent tamen omnes noſtri Codices, & antiquiſſimæ Tranſlationes. Vide *Irenæum* Lib. I. c. 17. & *Hug. Grotium*, ad hunc Lucæ locum.

Ibidem Cap. XXII, 43, 44. Ὤφθη δὲ αὐτῷ Ἄγγελος ἀπ' οὐρανοῦ ἐνισχύων αὐτόν. Καὶ γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ ἐκτενέστερον προσηύχετο. ἐγένετο δὲ ὁ ἱδρὼς αὐτοῦ, ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος καταβαίνοντες ἐπὶ τὴν γῆν: *Adparuit autem ei Angelus de cælo confortans eum, & cum eſſet in agonia, intentius orabat; erat autem ſudor ejus, quaſi grumi ſanguinis deſcendentes in terram.* Hæc, quæ ſunt in omnibus ferme noſtris Codicibus, priſcisque Tranſlationibus, ait *Hieronymus*

Lib. II. contra Pelagianos P. 2. T. IV. col. 521. Ed. Ben. *in quibusdam exemplaribus, tam Græcis, quam Latinis, inveniri;* ex quibus verbis liquet, ſi modo adcurate loquutus eſt *Hieronymus*, ex plerisque abfuiſſe. Similia habet *Hilarius* Lib. X. de Trinitate; num. 41. in Ed. Ben. Pariſienſi. Solus Codex Alexandrinus, cum duobus Bodleïanis, proferuntur a *Millio*, quaſi iis verſibus deſtituti. Falſarii, qui, pro ſua imperitia, hiſtoriam Chriſti emendabant, hæc ſuſtulerant quaſi indigna Chriſto, quæ tamen ceteri Chriſtiani genuïna eſſe agnoverunt. Quæ narrabantur de nonnullis Martyribus, qui, quaſi alienata mente, nec cruciatus ullos patiente, illudebant carnificibus, effecerant ut extremum illud Chriſti certamen imperiti homines non ſatis concoquerent. At multo major eſt conſtantia ejus qui ſui compos, & acerrimis doloris ac ignominiæ ſtimulis confoſſus, Virtutem ac Veritatem tuetur; quam ejus, qui inſtar furentis clamitat ſe nihil ſentire doloris, & ridet, ſi vera quidem ſunt quæ narrantur, in mediis flammis, aut in candente crate. Verum hæc non ſunt hujus loci.

Joannis Cap. VII, 8. ita loquitur Chriſtus: Ὑμεῖς ἀνάβητε εἰς τὴν ἑορτὴν ταύτην. ἐγὼ οὔπω ἀναβαίνω: *vos adſcendite ad hoc feſtum, ego nondum adſcendo.* Codex Cantabrigienſis habet οὐκ, pro οὔπω, ut & aliquot Patres & Interpretes, quos enumerat *Millius;* ſed plerique omnes Codices οὔπω. Tempore *Porphyrii*, in ple-

pleriſque videtur lectum οὐκ. *Hieronymus*, Lib. II contra Pelagianos, ibidem: *Iterum ſe negavit, & fecit quod prius negaverat. Latrat* Porphyrius, *inconſtantiæ ac mutationis accuſat, neſciens omnia ſcandala ad carnem eſſe referenda.* Vide, ad hunc locum, *Theod. Bezam.*

Ibidem Cap. VIII, 3. & ſeqq. ad 11. habetur hiſtoria adulteræ, de qua vide quæ adjecimus *H. Hammondi* adnotationibus.

Actorum Cap. XX, 28. eſt inſignis lectionis varietas, de qua jam diximus Cap. VIII.

Epiſtolæ ad Romanos C. V, 14. ait Paulus mortem regnaſſe ab Adamo usque ad Moſem, καὶ ἐπὶ ΜΗ ἁμαρτάνοντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ: *etiam in eos qui* NON *peccaverant ad ſimilitudinem transgreſſionis Adam. Origenes* obſervarat, in multis Codicibus non eſſe negativam; atque ita legendum contendit *Hilarius Diaconus*, cujus Commentarii perperam *Ambroſio* olim tribuebantur. Rectene an ſecus, nunc non quæram; ſed digna notatu verba ejus adſcribam, ubi ita loquitur contra eos, qui Græcos Codices, in quorum pleriſque erat negatio, quaſi emendatiores Latinis, ei objiciebant: *Sic præſcribitur nobis de Græcis Codicibus, quaſi non ipſi ad invicem diſcrepent.* QUOD *facit ſtudium contentionis. Quia enim propria quis auctoritate uti non poteſt, ad victoriam, verba Legis adulterat, ut ſenſum ſuum quaſi verba Legis adſerat; ut non ratio, ſed auctoritas præſcribe-*

P 5 *re*

re videatur. Conſtat autem porro olim quosdam Latinos, de veteribus Græcis tranſlatos olim Codices, quos incorruptos ſimplicitas temporum ſervavit & probat. Poſtquam autem a concordia animis diſcedentibus & hæreticis perturbantibus, torqueri quæſtionibus cœperunt, MULTA IMMUTATA *ſunt ad ſenſum humanum, ut hoc contineretur in* (*) *Litteris quod homini videretur, unde & ipſi Græci diverſos Codices habent. Hoc autem verum arbitror, quando & hiſtoria & ratio & auctoritas obſervantur. Nam hodie, quæ in Latinis reprehenduntur codicibus, ſic inveniuntur a Veteribus poſita, Tertulliano, Victorino & Cypriano.* De varietate lectionis, in Pauli loco, adeantur *Deſ. Erasmus*, *Theod. Beza*, qui acerrime in virum ſe doctiorem invehitur, & *Joan. Millius.*

Ibidem Cap. IX, 5. Chriſtus dicitur ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, *qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula.* Obſervavit dudum *Erasmus Cyprianum*, adverſus Judæos Lib. II. c. 6. & (†) *Hilarium* in Pſalmum CXXII. omittere vocem *Deus*, nec *Chryſoſtomum* videri eam legiſſe. *H. Grotius* iis addit Syrum Interpretem, qua in re fallitur. Sive autem deleta, ſive addita fuerit data opera hæc vocula, Falſariorum hoc fuit facinus;

(*) *Videtur deeſſe* ſacris, *aut* ſanctis.

(†) *Video tamen in adcuratioribus Editionibus* Hilarii *legi* Deus. *ut in Pariſina anni* 1693. *Sic quoque legitur in* Cypriani *Ed. Oxonienſi. Deſtitutum tamen Codd.* Erasmum *non fuiſſe oſtendit* Joan. Fellus.

facinus; qui aut noluerunt ſibi Paulum adverſari, aut ſententiam pro ſe ferre voluerunt. Exiſtimavit *Eraſmus* interpunctionem hic eſſe mutandam, at temere, qua de re poſtea aliquid dicemus

Ep. ad Philippenſes C. III, 3. legimus in Editionibus noſtris πνεύματι Θεῷ λατρεύοντες, *Spiritu Deo ſervientes.* At MS. Alexandrinus aliique multi habent Θεοῦ, *Spiritui Dei.* Quam *Ambroſius* veram lectionem eſſe vult Lib. II. de Spiritu Sancto Cap. V. §. 46. alteram vero Hæreticorum, qui Spiritum Sanctum Deum eſſe negabant, corruptelam. *Simul, inquit, Creatori admonet ſerviendum, damnando eos qui ſerviunt creaturæ, cum Creatori ſervitium debeamus; & quoniam Spiritum Creatorem noverat, docet* (Paulus) *eidem ſerviendum, dicens* — nos enim ſumus circumciſio qui Spiritui Dei ſervimus. *Quod ſi quis de Latinorum Codicum varietate contendit, quorum aliquos PERFIDI FALSAVERUNT, Græcos inſpiciat Codices & advertat, quia ibi ſcriptum eſt,* οἱ πνεύματι Θεοῦ λατρεύοντες, *quod interpretatur Latinus, qui Spiritui Dei ſervimus.* At *Th. Bezæ* & multis aliis altera lectio germana videtur, unde ſequitur Falſarios eos eſſe, qui ſcripſerunt Θεοῦ.

1. Epiſtolæ ad Timotheum Cap. III, 16. in plerisque noſtris exemplaribus Græcis, legimus hodie Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ, *Deus adparuit in carne.* Sed pro voce Θεὸς, Latinus Int. & Syrus legerunt ὃ, confirmantque eam

eam lectionem Claromontanus Codex, & alius in Oxonienſi Editione memoratus. Sed & nos antiquum Codicem vidimus, ut diximus in Epiſtola Millianæ Editioni Roterodamenſi præfixa, ubi eſt Ο, & recentiore manu additum Σ. *Eraſmo* videtur additum Deum *adverſus Hæreticos Arianos; Bezæ* vero *ſublatum fuiſſe ab iis qui vel Deitatem Chriſti, vel utriusque naturæ unionem, jam inde ab ipſo conceptionis momento, negabant.* Non inquiram uter melius conjeciſſe videatur; ſed ſi quis addiderit quod in Codicibus ſuis non inveniebat, aut detraxerit quod in iis legebat, confirmandæ opinionis ſuæ cauſa, eum Falſarium fuiſſe, ex omnium ſuffragio, pronuncio. Putat *Joan. Millius* primum lectum, ΘΣ, hoc eſt θεὸς, unde factum eſt ΟΣ deleta linea transverſa litteræ Θ, deinde, deleto Σ, Ο, *quod*, ut conſtrueretur cum voce μύστηριον. Sic *Heraclides* apud *Hippocratem* mutabat ΟΥΡΑΣ in ΘΥΡΑΣ, ut docet *Galenus*, jam antea a nobis prolatus, in Prooemio Com. I. ad Lib. VI. Epidemiorum. Verum eodem modo fieri poteſt ut Ο mutaretur in Θ, deinde adderetur Σ, ut fieret Θ Σ, ſeu θεὸς, quod, inchoatum vidimus in antiquo exemplari, quod, & in Alexandrino factum, ad Theta quod adtinet, a manu recentiore, ut teſtatur *Millius*, qui tamen putat ſe vidiſſe veſtigium antiquioris lineæ transverſæ in littera Theta, quæ fuerit tantum craſſior facta. Rem in medio relinquimus, ſed veriſimilius videtur mutationem factam in

hoc

hoc loco, quæcumque ſit, eo factam eſſe, ut alterutri parti favere, aut minus adverſari videretur Paulus. Audacioris etiam corruptionis meminit *Joan. Morinus* Exercit. Bibl. Lib. I. Exerc. III. C. IV. p. 59. quem vide.

1. Epiſtolæ Joannis Cap. IV, 3. legimus in exemplaribus Græcis, conſentientibus Syro & Arabe Interpretibus: πᾶν πνεῦμα, ὃ μὴ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ Θεοῦ οὐκ ἐστί: *omnis Spiritus qui non fatetur Chriſtum, qui in carne venit, ex Deo non eſt.* At Vulgatus habet: *Omnis Spiritus, qui ſolvit Jeſum, ex Deo non eſt*, itemque *Irenæus*, Lib. III. c. 18. *Tertullianus* Lib. V. contra Marcionem Cap. 16. & alii. *Socrates* vero Hiſt. Eccleſ. Lib. VII. c. 32. ſic de Neſtorio, deque hoc loco ſcribit: ἠγνόησεν ὅτι ἐν τῇ καθολικῇ Ἰωάννου ἐγέγραπτο ἐν τοῖς παλαιοῖς ἀντιγράφοις, ὅτι πᾶν πνεῦμα ΟΛΥΕΙ τὸν Ἰησοῦν, ἀπὸ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐστί. Ταύτην γὰρ τὴν διάνοιαν ἐκ τῶν παλαιῶν αντιγράφων περιεῖλον οἱ χωρίζειν ἀπὸ τοῦ τῆς οἰκονομίας ἀνθρώπου βουλόμενοι τὴν θεότητα. διὸ καὶ οἱ παλαιοὶ ἑρμηνεῖς αὐτὸ τοῦτο ἐπεσημήναντο, ὥς τινες εἶεν ΡΑΔΙΟΥΡΓΗΣΑΝΤΕΣ τὴν ἐπιστολὴν, λύειν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον θέλοντες: *ignoravit in catholica Joannis Epiſtola, ita ſcriptum eſſe, in antiquis exemplaribus:* Omnis ſpiritus, qui Jeſum ſolvit, non eſt ex Deo. *Hanc enim ſententiam e vetuſtis exemplaribus ſuſtulerunt ii, qui ab hominis diſpenſatione divinitatem ſeparare ſtudebant. Quamobrem & priſci Interpretes id ipſum obſervarunt, fuiſſe, nimirum, quoſdam, qui hanc*

Epi-

Epiſtolam DEPRAVARINT, *hominem a Deo ſejungere cupientes.* Eſt & alia lectio hujus loci, ex Codice Alexandrino: πᾶν πνεῦμα, ὃ μὴ ὁμολογεῖ τὸν Ἰησοῦν, ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστιν: *omnis ſpiritus, qui non fatetur Jeſum, ex Deo non eſt.* In partes eunt Interpretes, de vera hujus loci lectione; & contendunt eam lectionem, quam non probant, eſſe depravationem.

Ibidem Cap. V, 7, 8. ita legimus in Codicibus noſtris, ex recentioribus MSS. Ὅτι τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ πατὴρ, ὁ λόγος, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἕν εἰσι. καὶ τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῇ γῇ τὸ πνεῦμα, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸ αἷμα. καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσι: *nam tres ſunt, qui teſtificantur in cœlo; Pater, Ratio, & Spiritus Sanctus, & hi tres unum ſunt. Et tres ſunt qui teſtificantur in terra, ſpiritus & aqua & ſanguis, & hi tres in unum conſentiunt.* At MS. Alexandrinus habet tantum: ὅτι τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες, τὸ πνεῦμα καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα, καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσιν. Ita etiam vetuſtiores alii omnes Codices Græci, ita Syrus, Arabs, Æthiops, & ipſe Latinus Interpres, in antiquiſſimis Codicibus. Priſcis Libris ſi inſint verba, quæ in Editionibus noſtris leguntur, ſunt addita margini, non in ipſa orationis ſerie, & quidem recentiore plerumque manu. (*) Ita multi Patres legerunt,

(*) *Omitto minores varietates, quas vide in Oxon. & Milliana Ed. & apud* Ric. Simonium *in H. C. N. T. de Textu Cap. XVIII. & Diſſ. de MSS. N. T. ſub finem.*

runt, ut monuerunt viri doctiſſimi ad hunc locum, quod pluribus probare non opus eſt. *H. Grotius* conjicit ex additamento Ariani cujuſpiam eſſe, quod præterea legitur in noſtris Codicibus; alii volunt in iis caſu eſſe omiſſa, quæ ſunt inter voces οἱ τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες, propter eorum verborum repetitionem, quod ſæpe factum antea oſtendimus; ſed obſtant voces ἐν τῇ γῇ, quæ ſunt poſt hæc verba verſ. 8. Volunt quidem viri eruditi eas primum ſcriptas fuiſſe, ſed poſtea deletas, cum ſenſu carerent. At primum, eſt conjectura, quæ nullis nititur Codicibus; nulli enim laudantur ubi ſint voces ἐν τῇ γῇ, omiſſis teſtibus cœleſtibus. Deinde, poterat dicere Joannes tria Chriſto teſtimonium exhibere *in terra*, tacite hoc opponens variis cœleſtibus teſtimoniis, quæ Pater ei præbuerat, nec cauſa ulla erat eorum verborum delendorum. Tertio, nullo modo credibile eſt hæc verba delituiſſe in pervetuſtis quibusdam Codicibus, per aliquot ſæcula, dum Arianorum controverſiæ vigerent, & agitarentur a viris doctiſſimis, qui omnia vetera monumenta curioſiſſimis oculis luſtrabant, ſi quid in iis occurreret, quo cauſam ſuam tueri poſſent; donec exſtincta propemodum Arianorum ſecta, in lucem proferrentur. Scio adferri hanc in rem locum unius *Cypriani*, ſed ex eo nihil poſſe colligi oſtendit *Ric. Simonius;* quod non illibenter agnoſco, qui gratias habeo verum docentibus, quicumque ſint, quamvis etiam de me male meritis. Vide C. XVII, 39.

Quæ cum ita ſint, fateor me non videre qua fide, aut quo jure poſſint vetuſtiores Codices ex recentioribus emendari. An ita poſtulat orationis ſeries? Nequaquam Non pluribus rem perſequemur, quia a viris doctiſſimis copioſiſſime pertractata eſt.

Unum dumtaxat addemus exemplum inſignis fraudis, hanc in rem. Cum, nimirum, deeſſent, in antiquioribus Latinis exemplaribus, verba quæ antea adtulimus, non modo a Theologis illata ſunt recentioribus MSS. ſed & antiquiores Interpretes malæ fidei ſunt incuſati. Quod ut aliqua cum veri ſpecie, quæ nulla erat, fieri poſſet; fictus eſt a pio, ſcilicet, impoſtore Prologus in ſeptem Epiſtolas Canonicas, in quo ita *Hieronymus* loquens inducitur: *Quæ ſi ut ab eis digeſtæ ſunt, ita quoque ab Interpretibus fideliter in Latinum eloquium verterentur, nec ambiguitatem legentibus facerent, nec ſermonum ſeſe varietas impugnaret; illo præcipue loco de unitate Trinitatis, in prima Joannis Epiſtola, poſitum legimus. In qua etiam ab infidelibus Tranſlatoribus multum erratum eſſe fidei veritate comperimus; trium tantum vocabula, hoc eſt, aquæ, ſanguinis & ſpiritus in ſua editione ponentes; & Patris, Verbique ac Spiritus teſtimonium omittentes; in quo maxime & fides Catholica roboratur, & Patris & Filii ac Spiritus Sancti una divinitatis ſubſtantia comprobatur.* Ne quisquam ſuſpicaretur Prologum non eſſe *Hieronymi*, additum eſt in ultima Periodo nomen *Euſtochii: Sed, tu virgo Chriſti Euſtochium,* &c.

&c. Hunc autem Prologum eſſe confictum probavit *Ric. Simonius* in Hiſt. Critica Textus N. T. Cap. XVIII. quamvis in nonnullis erraverit, ſi ſtemus fide *Monachorum Benedictinorum*, qui nuper *Hieronymum* edidere. Ipſa tamen in re ei adſentiuntur, quamvis ubicumque poſſunt hominem admordeant, & γνησιότητα loci ſuſpectiſſimi acriter defendant. Vide quæ habent in Adnotationibus ad eum Prologum, & adi etiam *Simonium*, qui conjicit ſcholion e margine in textum irrepſiſſe.

Epiſtolæ Judæ verſ. 4. in Editionibus, ita deſcribuntur Hæretici quidam Apoſtolicorum temporum: τὸν μόνον δεσπότην Θεὸν, καὶ κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀρνούμενοι : *ſolum herum Deum, ac Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum negantes*. Sed in Alexandrino Codice non eſt vox Θεὸς, uti nec in duobus *T. Bezæ*, nec in aliis, in Oxonienſi & Milliana Editione memoratis. Non legit eam Latinus Interpres. Sive data opera detracta fuerit hæc vocula, ſive addita a Theologis; quicumque ſint, & quacumque de cauſa: illa quidem fraus eſt, indigna bonis viris, & veri amantibus.

Hebr. II, 9. legimus in noſtris Codicibus ὅπως χάριτι Θεοῦ ὑπὲρ παντὸς γεύσηται θανάτου. Sed *Origenes*, *Ambroſius*, *Hieronymus*, alii recentiores, teſtantur, ut docet *Millius*, lectum hic fuiſſe χωρὶς Θεοῦ, quod putat eſſe gloſſema cujuſpiam, qui hæc addiderat margini *ne paſſio fuiſſe Deitatis putaretur*, ut loquitur

Vigilius Tapſenſis, unde quaſi vera lectio in textum translatum fuerat. Vix tamen putarim, quod controverſiæ Neſtorianorum & Eutychianorum nondum eſſent natæ. Mendum potius fuerit incuriæ Librariorum. Omnes Codd. Græci, qui ſuperſunt, habent χάριτι, Latini *gratia*.

Ultimo loco memorabimus novam interpunctionem, quam in MS. Codice invenit olim *Claud. Sarravius*, Senator Pariſienſis, & quam his verbis profert, in Epiſt. CLXXVI.
„ Codex eſt, inquit, venerandæ antiquitatis,
„ qui Scripturæ ſpeciem præfert ultra octin-
„ gentos, vel etiam mille annos exaratæ.
„ Locus autem habetur Apocalypſ. Cap.
„ XIX, 10. & vulgo ita legitur: σύνδουλός
„ σου εἰμὶ καὶ τῶν ἀδελφῶν σου τῶν ἐχόντων τὴν μαρ-
„ τυρίαν τοῦ Ἰησοῦ. τῷ Θεῷ προσκύνησον. Codex
„ vero, quem jam verſo, legit in hunc
„ modum: σύνδουλός σου εἰμὶ καὶ τῶν ἀδελφῶν σου
„ τῶν ἐχόντων τὴν μαρτυρίαν. Ἰησοῦ τῷ Θεῷ προσ-
„ κύνησον. Quæ lectionis varietas non eſt ni-
„ hili. „ Nempe, vertendum eſſet, ex hac interpunctione: *conſervus tuus ſum & fratrum tuorum habentium teſtimonium. Jeſum Deum adora*; non, ut omnes Interpretes, *teſtimonium Jeſu. Deum adora.* Sed hanc eſſe veram interpunctionem oſtendunt ſequentia, & perpetuus Apoſtolorum ſtylus. Quo factum ut nemo alius tale quidquam ſomniarit. Nec ſane a *Millio* ulla ſimilis lectio memoratur. Hoc in memoriam mihi revocavit duas interpunctiones ab *Eraſmo* excogitatas,

ad

ad Rom. IX, 5. *Ex quibus eſt Chriſtus ſecundum carnem*, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας; *qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula.* Vellet aut τελείαν στιγμὴν ante ὁ poni, *ſecundum carnem. Deus, qui eſt ſuper omnia, benedictus in ſæcula;* nempe, ſit; aut poſt πάντων, hoc modo, *qui eſt ſuper omnia. Deus benedictus ſit in ſæcula.* Sed ut Græculus, a quo deſcriptus erat liber *Sarravii*, invito Joanne, voluit nomen *Dei* Domino Jeſu tribuere: ita &, invito Paulo, eum titulum Chriſto detrahere conatus eſt *Eraſmus*. Utriusque conatus, inter depravationes, ex æquo haberi poſſunt: niſi quod venia dignior eſt *Eraſmus*, quia conjecturam tantum in Adnotationibus propoſuit; locum vero, in Translatione ſua, non ſecus ac alii, interpretatus eſt.

16. Hæc ſunt depravationum manifeſta, niſi fallor, exempla; quæ tamen, ita rem adminiſtrante Divina Providentia, neminem fallere poſſunt, niſi qui ſponte falli velit; cum antiquiſſimi Codices, & priſcæ Translationes, & Scripta veterum Patrum ſatis oſtendant quæ ſit vera locorum, in nonnullis Codicibus depravatorum, lectio; ne jam doctrinam ac ſtylum Apoſtolorum memoremus. Non eſt Religio Chriſtiana res obſcura, & cujus neceſſaria capita obiter tantum adtingantur in Apoſtolorum ſcriptis, aut difficulter ex aliis colligantur; ex quo intelligere licet, mala manu, difficillime eorum ullum ex hominum memoria deleri potuiſſe. Non moror hic craſſas

Marcionitarum & aliorum depravationes, quæ ſtatim retectæ ſunt, & una cum illis merito irriſæ atque exploſæ interierunt.

CAPUT XVI.

De Mendis a Vetuſtate ortis.

1. Cum Vetuſtas inſcripta marmori atque æri monumenta innumera, aut prorſus abſumſerit, aut partim deleverit; nemo mirari poſſit, cur in libris, in membrana aut charta deſcriptis, ſint hodie vel plurium vocum, vel aliquot litterarum lacunæ. Negligentia Librariorum atramento non bene temperato utentium, aut etiam eorum qui libros, magno licet ære emtos, interdum non ſatis diligenter adſervarunt, aliiſque ejusmodi caſibus, factum eſt ut in antiquiſſimis MSS. multa loca deſint, ac plurimæ voces mutilæ cernantur, & quæ cupidiſſime legeremus ea avidos oculos noſtros fugiant. Quicumque Bibliothecas MSS. Codicibus inſtructas luſtrarunt, facile innumeros in iis vetuſtatis, omnia abſumentis, morſus animadverterunt; & frequentes ſunt virorum doctorum acerbiſſimæ, eædemque inaniſſimæ querelæ, cum a MSS. ſuis deſtituuntur, in iis locis, in quibus maxime eorum opera indigebant.

2. Exſtat hanc in rem hiſtoria, apud *Strabonem*,

bonem, (*) digna quæ huc transferatur, quamvis paullo prolixior ſit locus. Poſtquam ergo dixit ab *Ariſtotele* Bibliothecam traditam eſſe *Theophraſto*, a *Theophraſto* vero relictam *Neleo*, ita pergit: ὁ δ᾽ εἰς Σκῆψιν κομίσας τοῖς μεθ᾽ αὐτὸν παρέδωκεν ἰδιώταις ἀνθρώποις, οἳ κατάκλειστα εἶχον τὰ βιβλία, οὐδ᾽ ἐπιμελῶς κείμενα. ἐπειδὴ δὲ ᾔσθοντο τὴν σπουδὴν τῶν Ἀτταλικῶν βασιλέων, ἐφ᾽ οἷς ἦν ἡ πόλις, ζητούντων βιβλία εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς ἐν Περγάμῳ] βιβλιοθήκης, κατὰ γῆς [ἔκρυψαν ἐν διώρυγί τινι ὑπὲρ δὲ νοτίας καὶ σητῶν κακωθέντα ὀψέ ποτε ἀπέδοντο οἱ ἀπὸ τοῦ γένους Ἀπελλικῶντι τῷ Τηΐῳ πολλῶν ἀργυρίων τά τε Ἀριστοτέλους καὶ τὰ Θεοφράστου βιβλία: *Hic libros Scepſin translatos poſteris ſuis reliquit, indoctis hominibus, qui incurie poſitos, ſub clavibus habuerunt. Cum vero intellexiſſent ſtudium Attalicorum Regum, quibus Scepſis parebat, conquirentium libros ad inſtituendam Pergami Bibliothecam; ſub terra ſuos, in foſſa quadam, occultaverunt. Humore vero & blattis vitiatos, ſero tandem qui ex ea erant ſtirpe, Ariſtotelis, Theophraſtique libros Apelliconti Teio, magna pecunia, vendiderunt.* Videntur timuiſſe Nelei heredes, ne Reges Pergameni ſibi theſaurum illum, nullo perſoluto pretio eriperent; quo metu factum eſt, ut eum terræ crediderint, ſicut aurum ſolent avari; donec emtorem invenirent, qui ſibi certam pecuniæ ſummam numerarct. At illa cautione factum eſt, ut libri utriusque Philoſophi vitiati fuerint; fieri enim

(*) *Lib. XIII.* 419. *Ed. Caſauboniana Genevenſis.*

enim non potuit ut blattæ pergamenas non perfoderent; utque humor, atramento diluto, litteras & voces multas non deleret. Perpaucos quidem fuiſſe crediderim, qui ejusmodi theſauros in Græcia, aut in Italia, defodere cogerentur; ſed in Bibliothecarum forulis jacentia volumina non minus cœli humor, ac blattæ, tineæve corrumpere potuerunt; ſi forte, ut fit, ædes non ſatis diligenter tectæ eſſent, aut ſi libri raro inſpicerentur. Sæpe natæ ex ejusmodi caſibus lacunæ, nullo modo expleri potuerunt; aut ſi expletæ ſunt, errante explentium acumine, vetuſto Scriptori voces tributæ ſunt, quibus uſus non fuerat.

3. Factum id in *Ariſtotelis*, *Theophraſtique* operibus, docet in ſequentibus *Strabo*, hiſce verbis; ἦν δὲ ὁ Ἀπελλίκων φιλόβιβλος μᾶλλον ἢ φιλόσοφος. διὸ καὶ ζητῶν ἐπανόρθωσιν τῶν διαβρωμάτων, εἰς ἀντίγραφα καινὰ μετήνεγκε τὴν γραφὴν ἀναπληρῶν οὐκ εὖ, καὶ ἐξέδωκεν ἁμαρτάδων πλήρη τὰ βιβλία: *Erat autem Apellicon potius librorum ſtudioſus, quam Philoſophiæ; itaque eroſarum particularum quærens inſtaurationem, in nova libros tranſtulit exemplaria, lacunas non recte implens, ediditque libros mendorum plenos.* Paullo poſt, poſtquam dixiſſet veteres Peripateticos difficulter philoſophatos, quod carerent libris *Ariſtotelis* & *Theophraſti*, ſubdit: τοῖς δὲ ὕστερον ἀφ' οὗ τὰ βιβλία ταῦτα προῆλθεν, ἄμεινον μὲν ἐκείνων φιλοσοφεῖν καὶ ἀριστοτελίζειν, ἀναγκάζεσθαι μέντοι τὰ πολλὰ εἰκότως λέγειν, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν: *Poſterioribus, ex quo hi*

libri

libri fuerunt editi, facilius fuit philoſophari & Ariſtotelem auctorem ſequi; quamquam, ob mendorum multitudinem, cogebantur multa conjiciendo dicere.

4. Ejuſmodi ad nos pervenit, in Codice Alexandrino, Epiſtola *Clementis* Romani, in qua *Patricius Junius voces deperditas*, ut loquitur, *& litteras vetuſtate exeſas, interſtitiis adcuratiſſime dimenſis, ſupplevit*, ſupplementaque minio exprimi curavit: ut facile ab iis, quæ in MS. Codice comparent, ſecernerentur. Eadem poſtea uncinulis clauſerunt *J. B. Cotelerius* & *Paul. Colomeſius*, in hujus Epiſtolæ editionibus, quas diu poſt Junianam emiſerunt. Nemo negarit quin ut plurimum non male ſuppleverit vir eruditus, cum paucæ deſint litteræ, & loca multa ex LXX. Interpretibus proferantur.

5. Attamen in prima periodo graviſſime offendit, habet enim: [Χάρις ὑ] μῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ παντο [κράτο] ρος Θεοῦ, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πληθυνθείη, [ἐφ' ὑ] μᾶς ἰδίως καὶ ἐπ' ἀλλήλους: hoc eſt, illo interprete: *gratia vobis & pax ab omnipotente Deo, per Jeſum Chriſtum, in vobis ſingulis, ET mutuo erga vos invicem multiplicetur*. Quæ poſtrema verba ſolœca ſunt, in Græcis & Latinis, ſenſuque carent. Conjicit in notis ἐφ' ὑμᾶς ἰδίας, abſurde. At qui adcuratius inſpexerunt Codicem Alexandrinum viderunt in eo legendum eſſe potius: [Διὰ] ἐφνιδίους καὶ ἐπ' ἀλλήλους γενομένας ἡμῖν συμφορὰς καὶ [περιπτ] ώσεις: *Propter ſubitas & alias ſuper aliis,*

quæ nobis contigerunt , *calamitates & caſus adverſos* , &c. ita ut hæc ſint initium periodi.

6. Sed miror ſubjecta verba non fuiſſe emendata , cum ſententia ipſa ſat manifeſta ad veram lectionem deduceret; ἀδελφοὶ βραδέιον [δυσο] ἴζομεν ἐπιστροφὴν πεποιη [κέν] αι περὶ τῶν ἐπιζητουμένων [πα] ρ' ὑμῖν πραγμάτων : vertit Junius: *fratres dilecti poſtulatis veſtris tardius non animum adjeciſſe veremur* ; legitqne βράδιον. At ſupplementum vocis δυσοίζομεν durum eſt & coactum , nec ſenſum expeditiorem facit, præterquam quod vox rarior eſt. Sed *Junius* ait ſe *veſtigium minutiſſimum* τῦ O ante I vidiſſe. *Cotelerius* vero vertit: *fratres, tardius videmur convertiſſe animum ad eas res, quæ a vobis quæſitæ ſunt*. In margine ſuſpicatur pro δυσοίζομεν , legendum νομίζομεν , *judicamus* , quod non debuit vertere *videmur*. Legendum erat , βραδεῖαν [δοκῆ] σομεν , hoc eſt, *ſero videbimur ad animum revocaſſe*, ut βραδεῖα ἐπιστροφὴ, ſit *ſera conſideratio*. Veſtigium τῦ O & I ſequens ſunt ſine dubio crura vicina τῦ K & H. Senſus eſt perſpicuus, & ſeries orationis clara: *Propter ſubitas, & quæ aliæ ſuper aliis nobis contigerunt calamitates, & caſus adverſos, fratres, ſerius videbimur ad animum revocaſſe quæ rogaveratis*.

7. Permulti alii exſtant veteres Scriptores, in quibus lacunæ ſunt; quæ nonniſi ope meliorum MSS. Codicum farciri queant; nec opus eſt nos exemplis adferendis immorari. Hoc potius monebimus , cum a Librariis ſpa-

ſpatium ſemper relinqui oportuiſſet vacuum, pro numero litterarum, aut vocum, quas in MSS. deeſſe, ex litterarum forma, intelligere poterant, ſæpe eos nullum reliquiſſe, ne mutila exemplaria ſpernerentur, & minoris emerentur; aut ſummum exiguum admodum, qualia videmus Aſteriſco in editionibus impleri. Sæpe etiam fugientes litterarum ductus, & partim deletos legere ac ſupplere infeliciter tentarunt. Viciſſim, aut Librarii aut Critici, ubi nulla erat, lacunam eſſe perperam ſuſpicati ſunt, & locis integris Aſteriſcum, ſeu omiſſionis notam, adpoſuerunt. Tria *Ciceronis* loca, hanc in rem, proferemus.

8. Primus eſt in V. Verrina, (*) ubi de ſupplicio capitis, quod a civibus Romanis ſumſerat Verres: *Paullo ante, Judices*, inquit, *in morte miſera atque indigniſſima navarchorum, lacrimas non tenebamus, & recte ac merito miſeria ſociorum commovebamur; quid nunc in noſtro ſanguine tandem facere debemus? Nam civium Romanorum ſanguis conjunctus exiſtimandus eſt; quoniam id & ſalutis omnium ratio* & VERITAS *omnium poſtulat.* Omnino videntur hic tres primæ litteræ vocis deletæ, adeo ut maneret VRITAS; ex quo, omiſſa lacuna, factum eſt VERITAS, ſed legendum erat SECURITAS. Nempe, ut *ſecuri* omnes eſſent cives Romani, & negotia ſua tuto per univerſum Imperium gererent, nulli Magiſtratui Populi Romani licitum eſſe

(*) *Cap. LXVII.*

debuit eos in Provinciis agentes ſecuri percutere. Hiſce primum editis, animadverti ita conjeciſſe *Franc. Hotomannum* & *Dionyſ. Lambinum*. Quorum conjectura haud paullo melior eſt, quam eorum qui delent, contra fidem plerorumque Codicum, vocem *omnium*, & legunt *veritas*, quod interpretantur *juſtitia*.

9. Alter eſt in ſomnio Scipionis, (*) ubi poſtquam hæc verba Africani ad ſe protulit: *Dictator Rempublicam conſtituas oportet, ſi impias propinquorum manus effugeris. Hic*, ait Cicero, *cum exclamaſſet Lælius, ingemuiſſentque ceteri vehementius; quæſo, inquit, ne me e ſomno excitetis, &* PARUM REBUS, *audite cetera.* Hæc carent ſenſu, licet ſint in omnibus MSS. exceptis duobus, in quibus, ſi *Ald. Manutio* credimus, legebatur *pax ſit rebus*, quod melius non eſt. Veſtigia veterum litterarum legerunt Librarii, ut potuerunt. Crediderim, donec melius quid edocear, lectum olim fuiſſe HIS PAVORIBUS: *ne me*, inquit, *e ſomno excitetis his pavoribus*, quia amici Scipionis pavidis animis exceperant quod de propinquorum inſidiis ſibi metuendis dixerat, atque exclamaverant. Poppæa in Octavia *Senecæ* verſ. 733.

Tandem quietem magnus excuſſit pavor.

Deïanira in Hercule OEtæo verſ. 395.

– *Hic*

(*) *Cap. II.*

— Hic meum pectus timor,
Altrix, laceſſit; hic rapit ſomnum pavor.

Apuleius Lib. II. p. 37. Ed. *Pricæi: Expergitus & pavore nimio perterritus*, & Lib. XI. initio: *experrectus* pavore *ſubito*. Unde liquet *pavorem* propriam eſſe, hanc in rem, vocem.

10. Tertius locus eſt mutilus, ſi ſtemus Criticorum judicio; quem propterea neceſſe eſt totum proferri, ut intelligere queamus an in eorum ſententia ſit nobis adquieſcendum. Sic ergo *Cicero*, Lib. I. De finibus Bon. & Malorum, c. 16. *Juſtitia reſtat, ut de omni virtute ſit dictum, ſed ſimilia fere dici poſſunt. Ut enim ſapientiam, temperantiam, fortitudinem, copulatas eſſe docui cum voluptate, ut ab ea nullo modo nec divelli, nec diſtrahi poſſint: ſic de juſtitia judicandum eſt, quæ non modo numquam nocet cuiquam, ſed contra ſemper alit aliquid tum vi ſua atque natura, quod tranquillet animos; tum ſpe nihil earum rerum defuturum, quas natura non depravata deſideret. Quemadmodum temeritas & libido & ignavia ſemper animum excruciant, & ſemper ſollicitant, turbulentæque ſunt: ſic ** cujus in mente conſedit, hoc ipſo quod adeſt, turbulenta non poteſt fieri*, &c. Alii ediderunt hunc locum cum Aſteriſcis, alii neſcio quæ ſuppleverunt. Sed delendi ſunt Aſteriſci, & intelligenda *juſtitia*, de qua in ſuperioribus. Fefellit Criticos, quod non animadverterint *ſic*, quando

quando res contrariæ comparantur, & anteceſſit *quemadmodum*, ſignificare idem ac *contra*. Perinde eſt ergo, ac ſi *Cicero* dixiſſet: *CUM temeritas & libido & ignavia ſemper animum excrucient, & ſemper ſollicitent, turbulentæque ſint: CONTRA* juſtitia, *cujus in mente conſedit, eo ipſo quod adeſt, turbulenta* ea mens *non poteſt fieri, & ſi vero molita quidpiam eſt, quamvis occulte fecerit, numquam tamen confidet id fore ſemper occultum.* Vir, nimirum, juſtus poteſt, perturbatione quapiam animi, transverſus agi, ita ut ad occultum facinus adduci ſe patiatur. Sed poſtea, ſedato adfectu, redux juſtitia eum docet quid timendum ſit ejusmodi facinore inquinatis.

11. Verum ut ad vetuſtatis menda redeamus, ſacri ipſi Hebræorum libri vim ejus ſenſerunt; nec interceſſit Divina Providentia, quominus nonnulla minus neceſſaria, longinquitate temporis, vitiarentur. In ipſis Novi Fœderis Tabulis, ſimile quid contigit. Ut ὕστερον πρότερον, Homerico more, progrediamur, dubium eſſe nequit, quin in Teſſaradecadibus progenitorum Chriſti, Matth. I, 12. & ſeqq. deſit aliquid. Cum enim Evangeliſta moneat verſ. 17. tres eſſe eorum Teſſaradecadas, quarum primæ ultimus eſt David, ſecundæ Jechonias, ſuperſunt tantum in ultima tredecim nomina, etiam comprehenſo Chriſto. Si locus ullus integer ad nos, Librariorum diligentia, pervenire debuit, is certe erat; quia Evangeliſta numerum progenitorum

torum Chriſti, in tres claſſes tributorum, indicarat. Attamen ea Evangeliſtæ cura non obſtitit quominus, ab antiquiſſimis temporibus, hic omitterentur nomina nonnulla; quod videtur ortum ex lacuna exemplaris venerandæ antiquitatis, quam ſequentium ætatum Librarii explere non potuerunt. De re ipſa vide dicta a nobis in additamentis ad *Henr. Hammondi* Adnotationes.

12. Lacunam eſſe liquet Gen. IV, 8. ex Samaritico Codice, Verſione LXX. Intt. & nota Maſſorethica, qua de re vide notata a nobis ad eum locum. Lacunæ etiam plures in Genealogicis Paralipomenon deprehenduntur, quarum præcipuas vide in Indice noſtro ad Libros Hiſtoricos V. T. Sed proferemus hic aliud exemplum Pſalmi, dentibus ævi multo magis vitiati. Conferantur Pſalmi XIV, & LIII. manifeſtum erit unum eumdemque eſſe Pſalmum, ſi comparentur quinque primi verſus & ultimus Pſalmi LIII. cum quatuor primis Pſalmi XIV. qui, non niſi perpaucis & exigui momenti varietatibus differunt. At magnum eſt diſcrimen inter verſus 4. & 5. Pſalmi XIV. & 6. Pſalmi LIII. Quæ vero ejus rei cauſa eſt? Nimirum, vetuſtas, quæ tria verba delevit ex Pſalm. XIV. & ſex alia vitiavit; quo factum, ut verba ejus Pſalmi careant ſenſu, & hiulca ſint, cum Pſalmi LIII. verba ſint integra & pulcherrimam fundant ſententiam. Hæc primum adponam diſtincta in verſiculos, qualibus olim conſtabant Cantica Hebræorum, ut aliquando

do copioſius probabimus. Sic ergo habet Pſalmus LIII. verſ. 6.

שם פחדו פחד
לא היה פחד
כי אלהים פזר עצמות
חנך הבישתה
כי אלהים מאסם
מי יתן מציון ישועות:

Ibi pavore trepidabunt,
ubi non erat timor,
quia Deus diſſipabit oſſa
obſeſſoris tui; pudore eos adficies,
quia Deus eos repudiavit.
Quis dabit e Sione ſalutem?

Pſalmus eſt in Babylonica captivitate ſcriptus, ut ex ultimo verſu liquet, in quo Pſaltes Babyloniorum cladem vaticinatur & liberationem Hebræorum, quam propiorem eſſe optat. Quarto verſu, legendum הבישתם *hebiſchotham*, hoc eſt, *pudore eos adficies*, ob rationes grammaticas & metricas, quas hoc loco non dicam. At Pſalmo XIV. ita hic locus exprimitur:

שם פחדו פחד
כי אלהים בדור צדיק
עצת עני תבישו
כי יהוה מחסהו
מי יתן מציון ישועת:

Ibi pavore tripidabunt ,
quia Deus in generatione juſta.
Conſilium pauperis pudefacietis ,
quia Jehova fiducia ejus.
Quis dabit e Sione ſalutem?

1. Hic omiſſus ſecundus verſiculus , qui legitur in verſione LXX. Intt. 2. ſequentia verba mire corrupta ſunt, nam pro פזר עצמות *diſſipabit oſſa*, eſt בדור צדיק עצת *in generatione juſta conſilium;* pro חנך הכישתם *obſeſſoris tui , pudore eos adficies ,* עני תבישו *pauperis pudefacietis ;* denique pro אלהים מאסם *Deus repudiavit eos ,* יהוה מחסהו *Jehova fiducia ejus* Hebraïce ſcientes facile in hiſce verbis animadvertent litteras ejuſdem organi eſſe miſtas ; atque hinc forte depravatio loci cœpit , dein non ſatis integris ceterarum litterarum veſtigiis , Librarii ſenſum quem non inveniebant fecerunt. Quæ niſi ita ſe habere viderentur , facile crederem ſecundum verſiculum omiſſum fuiſſe , ob repetitionem vocis פחד *phahhad* , cujuſmodi omiſſionum exempla adtulimus Cap. V.

13. Non opus eſt plura idgenus depravationum exempla proferre , cum res ſit manifeſta ; ſed Criticos meminiſſe oportet , ut diximus , ſæpe eſſe lacunas , ubi nulla ſunt in Codicibus earum veſtigia , & viciſſim. Res eſt in periculoſiſſimo emendandi ſtudio , niſi dextre eo utamur , maximi momenti.

14. Cum nemo Librariorum ab oſcitantia & lapſu fuerit immunis , dormitare & labi potue-

tuerunt etiam qui primi exſcripſerunt libros, ex quorum exemplaribus cetera omnia derivata iisdem vitiis laborarint neceſſe eſt. Locus eſt, hanc in rem, inſignis apud *Galenum* Comment. II. ad Lib. I. Epidemiorum, text. 83. p. 77. Tom. IX. Ed. Charterianæ, ubi poſtquam e re ipſa probavit mendum eſſe in numero dierum Criticorum ab *Hippocrate* memoratorum, ſic porro loquitur: ἐγχωρεῖ δὲ κατ᾽ ἀρχὴν εὐθὺς ὑπὸ τοῦ βιβλιογράφου τὴν λέξιν ἁμαρτηθεῖσαν φυλαχθῆναι, καθάπερ αἱ ἄλλαι πολλαὶ τοῦτο πεπόνθασι παρά τε τῷ Ἱπποκράτει καὶ ἄλλοις οὐκ ὀλίγοις: *fieri quoque poteſt ab initio ſtatim a Librario vocem vitioſe ſcriptam ſervatam eſſe, ut alias quibus idem contigit, cum apud Hippocratem, tum alios non paucos.* De omni mendorum genere veriſſima hæc eſſe conſtat, ſed præſertim de lacunis, quæ non facile ſuppleri poterant, ideoque omittebantur á Librariis, ne apographorum pretium, ut diximus, minueretur.

CAPUT XVII.

Leges emendandi.

I. MEMORATIS potiſſimis generibus mendorum, quibus ſententia veterum Scriptorum corrumpitur, & demonſtratis præcipuis rationibus, quibus ea menda irrepe-

pere potuerunt; nihil nobis agendum ſupereſt, niſi ut moneamus Criticum omnium eorum, quæ memoravimus, quam peritiſſimum eſſe oportere, eaque animo obverſantia perpetuo habere; ut, quotiescumque poſtulabit uſus, viis indicatis, ad mendorum originem pervenire queat, eaque feliciter corrigere. Nos digitum dumtaxat ad fontes intendimus, ceteraque judicio ac diligentiæ Studioſorum permittenda duximus. Præterea noſtra hæc Ars ſtatuit variarum rerum cognitionem aliunde eſſe petendam; eam ipſa non tradit, quippe finibus quibus circumſcribitur excluſam. Exempli cauſa, ars eſt ſingularis dignoſcendæ ætatis MSS. Codicum, deque eorum characteribus judicandi; quæ, ſi pro dignitate tractetur, juſto volumini argumentum præbeat; qua de re, ut antea dixi, paucis, ad Latinos Codices quod adtinet, *Joan. Mabillonius*, in Diplomatica; ſed pluribus de Græcis *Bernard. de Montfaucon*, in Palæographiæ Græcæ egregio opere egit. Ut res ad perfectionem deduceretur, quibus ad manum ſunt Bibliothecæ MSS. Codicibus refertæ, eos id laboris ſuſcipere oporteret; nam ſine ingenti Codicum copia, & diuturna eorum tractatione, nihil, quod ſit operæ pretium, hac in re præſtari poteſt. Igitur hoc onere in otioſos Bibliothecarum cuſtodes rejecto, ſummatim tantum rem adtigimus, & potiſſima characterum diſcrimina breviter perſtrinximus; ſatis eſſe rati, ſi litterarum ſtudioſis in animum revocaremus, quod a multis plane negligitur.

2. Hoc vero in loco, rectæ emendationis Leges feremus, quas ita æquas viſum iri confidimus, & uſque adeo rectæ Rationi, rerumque naturæ conſentaneas; ut, ſine interceſſione, apud Populum Eruditorum, perferri eas poſſe ſperemus. Quod tamen ut facilius fieri queat, ſingulis breves interpretationes atque exempla cum male tentatarum emendationum, tum etiam neceſſariarum, ut videtur, ſubjiciemus; neque tamen invito cuiquam eas obtrudere cupimus.

3. Prima ergo, quod felix fauſtumque ſit Reipublicæ Litterariæ, hæc erit: SI QUID MUTETUR, MUTATIONEM RES IPSA, ORATIONISVE SERIES, STYLUSVE SCRIPTORIS NECESSARIO POSTULATO. Hæc Lex tam pertinet ad emendationes ex MSS. Codicibus hauſtas, quam a conjicientibus inventas; ſunt enim paſſim in MSS. Codicibus, ſive a Criticis, ſive a Librariis, aut cuicumque tandem caſui debeantur, graviſſima menda; quæ pro vera lectione, manifeſto repugnante ſententia, aut Linguæ ingenio, aut Scriptoris ſtylo, ſtultum eſſet obtrudere; & quæ, in re clara, ne memorari quidem neceſſe eſt.

4. Igitur ſi quid occurrat, quod a Linguæ ingenio, ſtylove Scriptoris prorſus non abhorreat, nec a ſententia, ſerieve orationis ſit alienum; nulla eſt cauſa cur, conſentientibus Manuſcriptis omnibus Codicibus, veteribus Editionibus, Translationibusve, quidquam mutetur; præſertim ſi mutatio paullo major ſit. Alioqui latiſſima corruptionibus

ape-

aperiretur feneſtra, ſi ut Scriptor paullo elegantius, ex Critici judicio, aut adcuratius loqueretur, liceret, omnibus reclamantibus Codicibus, quibusvis quidlibet mutare. Quam legem, cum in eam permulti Critici paſſim peccent, vix ullus, ex Criticorum acutiorum numero, frequentius perrupit, doctisſimo viro *Tan. Fabro.* Quem præ ceteris adpellamus, non quod ejus laudibus quidquam detractum cupiamus, qui permagni eum ſemper fecimus; ſed quia utilius eſt ejusmodi peccata ex viro doctiore petere, & quem imitari posſint Studioſi, quam ex infimi ſubſellii Critico, qui cum acutioribus deridiculo ſit, nemini exemplo eſſe poteſt. Alioqui nobis non deeſſent alii Critici, quos non neceſſariarum correctionum reos ageremus, idque eo potiore jure, quo confidentius ſomnia ſua nobis obtrudunt.

5. *Ovidius Triſtium* Lib. II. aliorum exemplis Scripta ſua amatoria excuſans hæc habet, inter alia multa idgenus, de Mimis, verſ. 499. & ſeqq.

In quibus adſidue cultus procedit adulter,
Verbaque dat ſtulto callida nupta viro.
Nubilis hæc virgo, matronaque, virque, puerque
Spectat & ex magna parte Senatus adeſt.
Nec ſatis inceſtis temerari vocibus aures,
Adſueſcunt oculis multa pudenda pati.
Cumque feſellit amans aliqua novitate maritum,
Plauditur, & magno palma favore datur.

Tum vero ſequitur:

> *Quoque minus prodeſt, POENA eſt lucroſa Poëtæ,*
> *Tantaque non parvo crimina Prætor emit.*

Tan. Faber Lib. I. Ep. 37. contendit neminem, qui ultimi Diſtichi verſum priorem intelligat, reperiri poſſe; neminem, qui vitium lectionis vel fuerit ſubodoratus, umquam inventum fuiſſe; & poſtquam alia ejuſcemodi præfatus eſt, ut finem faciat, ut ipſe loquitur, *κομπασμάτων*, audaci conjectura legit;

> *Quæque mihi pœnæ eſt, fraus eſt lucroſa Poëtæ,*

ut dicat *Ovidius*, quæ res Mimographis lucroſa ſolet eſſe, eam ſibi pœnæ fuiſſe. Non diffitemur ſenſum hunc ineptum non eſſe, & *Ovidio* dignum; ſed eſt & alius non minus commodus, atque ex quo licet verba, quemadmodum leguntur in omnibus MSS. Codd. & Editionibus, interpretari. Nimirum, ut Gallica vox *peine*, quæ eſt ex Latina *pœna* derivata, ſignificat & *laborem* & *ſupplicium:* ſic etiam Latina, non ſupplicii modo ſignificatu, qui proprius & frequentiſſimus eſt, ſed & laboris apud Veteres occurrit. Hoc vult ergo Ovidius, *que la peine la moins utile, eſt celle qui rapporte le plus de profit au Poëte.* Intelligit, nempe, Mimos, qui jocoſas & ſæpe amatorias hiſtoriolas complectebantur,

& qui

& qui tamen caro a Prætoribus interdum emebantur, ut ludis ſcenicis populi gratiam ambirent. Videbimur forte, prima fronte, temere ex Gallica Lingua Latinam interpretati; ſed audiatur ipſe *Ovidius*, ſui optimus interpres, in Epigrammate præfixo Libris Amorum:

Qui modo Naſonis fueramus quinque libelli,
Tres ſumus, hoc illi prætulit auctor opus.
Ut jam nulla tibi nos ſit legiſſe voluptas,
At levior demtis POENA duobus erit.

Manifeſtum eſt poſtremum verſum verti Gallice oportere: *mais vous aurez moins de peine, le nombre de mes livres étant diminué de deux*. Igitur erravit vir doctiſſimus, qui exiſtimavit rem ipſam poſtulare locum *Ovidii* mutari, cum ſenſus ejus ſit commodiſſimus, qualis a nobis antea expoſitus eſt. Scio a *Nic. Heinſio* emendatum priorem locum, hoc modo: *Quoque minus prodeſt; ſcena eſt lucroſa Poëtæ*; vel: *Nec minus & prodeſt ſcena, & lucroſa Poetæ eſt*. Sed eum confutat poſterior locus. Novi etiam eſſe, qui poſteriore loco *pœnam* interpretentur *ſupplicium*; at ei ſignificationi locus hic non erat. *Supplicium* dici poſſit lectio Poëtæ, quem invitus legas, ſed *Ovidius* ab invitis, credo, legi noluiſſet; & Vates, ſi qui alii, de ſuis operibus non ita male ſentiunt, ut *ſupplicium* ſe ſumere putent de iis quibus ea legenda, ſi ita videatur, præbent. Itaque præſtat agnoſcere jam, tempore *Ovidii*, vocem *pœna* in tralatitiam illam

ſignificationem, qua nunc uſurpatur in Linguis e Latina prognatis, deflectere ſenſim cœpiſſe.

6. Tentemus vero nos emendationem proferre, quam res ita poſtulet, ut nulla ratione aliter conſtet ſententia. Eſt locus non modo obſcuriſſimus, apud *Virgilium*, ſed etiam abſurdus; prout nunc legitur, qui propterea a nemine, quod ſciam, intellectus eſt. Exſtat IV. Georgicorum, incipitque a verſ. 286. ubi ita Poëta Ægyptum deſcribit:

Nam qua Pellæi gens fortunata Canopi
Adcolit effuſo ſtagnantem flumine Nilum,
Et vehitur pictis circum ſua rura phaſelis.

Quibus in verſibus omnia clara ſunt, ſed ſequuntur hæc verba:

Quaque pharetratæ vicinia PERSIDIS *urget,*
Et viridem Ægyptum nigra fœcundat arena,
Et diverſa ruens ſeptem diſcurrit in ora
Uſque coloratis amnis devexus ab Indis.

An ergo *Perſidem* vicinam *Ægypto* credidit *Virgilius*? Quamvis alibi in Geographicis peccarit, non credo tamen, in tam inſignium regnorum & uſque adeo remotorum ſitu, peccare non indoctum ſane Poëtam potuiſſe. Deinde quænam hæc eſt ſtructura, *qua vicinia Perſidis urget & fœcundat viridem Ægyptum nigra arena*, &c.? Manifeſtum hæc poſterio-

riora verba referenda eſſe ad Nilum, ideoque repetendum fuiſſet *& qua.* Sed nomine uſus erat *Virgilius*, quo ſuperiorem Ægyptum ſignificabat, vero quidem illo, at quod, cum vulgo ignotum eſſet, a Librariis in notius mutatum eſt. Legendum omnino, ut quidem videtur:

Quaque pharetratæ vicina PATHYRIDIS urget
Et viridem Ægyptum, &c.

Pathyris eſt Thebaïs, quæ Hebræis dicebatur *Pathros*, quod efferunt LXX. Intt. Παθούρης & Φαθώρης. Hinc in ea *Plinius* memorat *Phaturitem* Nomum, & *Ptolemæus* urbem *Pathyrin*; ut copioſe docet *Sam. Bochartus*, in Phalego Lib. IV. c. 27. Hanc oram vocat Virgilius *pharetratam*, quia horum tractuum incolæ multum utebantur arcu; quod multis teſtimoniis demonſtravit idem vir ſummus, Capite antecedente.

7. Hæc poſita lectione, omnia plana ſunt. Nilus non modo inferiorem Ægyptum rigat, ſed etiam *vicina Pathyridis* loca *urget*, hoc eſt, exundantibus aquis premit, & arctiora facit. Sic *Lucanus*, de portu Herculeo, Lib. I. verſ. 406.

Quaque ſub Herculeo ſacratus nomine portus
Urget rupe cava pelagus.

Idem *viridem Ægyptum nigra arena fecundat*, hoc eſt, virentem paſcuis & arboribus

Ægyptum limo nigro fertiliorem reddit. Idem *diſcurrit in ſeptem ora*, ſive oſtia. Idem *devexus* fluit *uſque coloratis Indis*, hoc eſt, uſque ab Æthiopum ſole aduſtorum agris; nam conſtat Veteres *Indiam* vocaſſe interiorem Æthiopiam. Vide *Socratem* Hiſtoriæ Eccleſ. Lib. I. c. 19.

8. *Tan. Faber* Epiſt. Critic. Parte II. Ep. ultima, eſſe luxationem exiſtimat in Cap. X. Epiſtolæ ad Romanos, rem edoctus a *Stephano Gauſſeno*, qui poſtea S. Theologiæ Profesſor in Academia Salmurienſi fuit, vultque verſum 17. transferri poſt 21. quod ſit hæc totius orationis concluſio: Ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, &c. *Ergo fides ex auditu eſt.* At orationis ſeries non eo ſpectat, quo putat vir doctus, neque enim Paulus hoc probare nititur, quod nemo negabat, nemo negare poterat, *fidem*, nempe, eſſe *ex auditu*; ſed hoc ſe concedere ait, ideoque ἄρα vertendum eſt hoc in loco *certe*, ut jam dudum obſervavit *Hugo Grotius*; cujus adnotationes conſultas eſſe oportuit, ſi non a *Fabro*, qui forte rarius hujusmodi libros inſpiciebat, ſaltem a *Gauſſeno*, qui Theologiæ operam eo tempore dabat.

9. Ex additamentis noſtris ad *H. Hammondi* Adnotationes in Novum Teſtamentum, huc transferemus conjecturam de loco obſcuro 1. Cor. V, 12. ubi poſtquam Paulus dixit ſe non vetuiſſe quominus Corinthii verſarentur familiariter cum Ethnicis, ſed tantum cum iis qui Chriſto nomen cum dediſſent, mo-

moribus eum abnegabant, ait: Τί γάρ μοι καὶ τοὺς ἔξω κρίνειν; οὐχὶ τοὺς ἔσω ὑμεῖς κρίνετε; τοὺς δὲ ἔξω ὁ Θεὸς κρίνει καὶ ἐξαρεῖτε τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν. *Quid enim mihi & eos qui foris ſunt judicare? nonne eos qui intus ſunt vos judicatis? qui vero ſunt foris Deus judicat; & tolletis malum ex vobis ipſis.* Veterum Codicum, Tranſlationum, & Interpretum auctoritas, quæ varia nobis proponit, ipſaque adeo orationis ſeries ſatis oſtendunt eſſe aliquid hic corruptum; quod facillime intelligent quicumque *Grotium* & *Hammondum*, ad hunc locum, conſulent. Nemo intellexerit hanc conſtructionem, τί μοι κρίνειν; nam quod dicunt eſſe, *quid ad me adtinet exteros judicare?* id ſine exemplo ſimilis loquutionis adfirmant. Præterea conjunctio καὶ, quæ intercedit, duriſſimam facit orationem; qua de cauſa deeſt in Codice Alexandrino, & omiſſa eſt a Syro & Latino Interpretibus. Attamen eſt temere reſecta, poteſtque ad veſtigia veteris lectionis nos deducere, quæ hæc fuiſſe videtur: τί γάρ μοι καὶ ΤΟΙΣ ἔξω; ΚΑΙ ΜΕΝΟΥΝΓΕ τοὺς ἔσω ὑμεῖς κρίνετε τοὺς δὲ ἔξω ὁ Θεὸς κρίνει. καὶ ἐξαρεῖτε τὸν πονηρόν: *Quid enim mihi & iis qui foris ſunt? At vos quidem judicate eos, qui ſunt intus; eos vero, qui ſunt extra, Deus judicat; & tolletis malum e vobis.* Primo, loquendi genus eſt Scriptoribus Sacris frequentiſſimum: *quid mihi & tibi;* quod perinde eſt ac ſi dixeris: ſatage rerum tuarum, meas ipſe curabo, ut liquet ex Matth. VIII, 29. Joan. II, 4. Senſum hunc hic eſſe oportet: meum non eſt

curare Ethnicorum mores, qui nondum Evangelio crediderunt. Deinde ex καὶ μενοῦν γε non difficulter factum κρίνειν οὐχὶ, quia in ſequentibus verbis bis occurrit verbum κρίνειν. Particula μενοῦν γε eſt particula adverſativa, qua non infrequenter utitur Paulus. Vide Rom. IV, 20. X, 18. Phil. III, 8. Planiſſimus autem eſt ſenſus, cum vulgatæ lectionis interrogatio duriſſima ſit, & ab hoc loco aliena: *annon vos judicatis de iis, qui intus ſunt?* Si dixiſſet Paulus: non meum eſt de iis, qui apud vos ſunt, judicium ferre, *annon vos de iis judicatis?* eſſet ſenſus aliquis, quamquam alienus ab hoc loco, & lenius flueret oratio; ſed, prout jacet, ſeries verborum impeditiſſima eſt. Tertio, quod ſequitur, τοὺς δὲ ἔξω, *de extraneis vero*, oſtendit antecedere debuiſſe, cum hic ſit manifeſta τοῦ ἔξω καὶ τοῦ ἔσω oppoſitio, MEN, ſeu QUIDEM; quod continetur in καὶ μενοῦν γε, nam μενοῦν idem eſt ac μὲν οὖν; imo vero ita ſcribendum eſſet, judice *H. Stephano.* Quarto, καὶ ἐξαρεῖτε conjungitur manifeſto cum κρίνετε, *judicate & tolletis.* Verba interpoſita non ſunt, ut nonnulli volunt, parentheſi claudenda: quia membrum hoc, *de extraneis vero Deus judicat*, opponitur, ut dixi, antecedenti, non per parentheſin inſeritur.

10. *Tan. Faber* Ep. XXI. Secundæ Partis, exiſtimat in mendo cubare locum 1. Cor. C. VIII, 10. ἐὰν γάρ τις ἴδῃ σε, τὸν ἔχοντα γνῶσιν, ἐν εἰδωλείῳ κατακείμενον, οὐχὶ ἡ συνείδησις

αὐτοῦ

αὐτοῦ ἀσθενοῦς ὄντος ΟΙΚΟΔΟΜΗΘΗΣΕΤΑΙ εἰς τὸ εἰδωλόθυτα ἐσθίειν: *ſi quis enim viderit te, cognitione præditum, in Idoleo adcumbere, nonne conſcientia ejus, qui infirmus eſt, ædificabitur ad edendum ea quæ ſunt Idolis mactata.* Scilicet, ut putat, *ædificare* alibi nuſquam legitur, niſi ubi de virtute ſermo eſt, ita ut *ædificare* quempiam ubique ſit eum in ſtudio virtutis confirmare. Hinc colligit a Paulo eam vocem hic uſurpari non potuiſſe, ubi de vitio ſermo eſt; ideoque legit ὁδοποιηθήσεται, *in viam inducetur*, nam ὁδὸς quidem tam in deteriorem partem trahitur, quam in meliorem.

11. Ingenioſam hanc eſſe conjecturam, ut ſunt pleræque omnes viri doctiſſimi, nemo negaverit; at priusquam locus mutandus cenſeatur, videndum quæ ſit propria, quæ tralatitia ſignificatio vocis οἰκοδομεῖν, tum quæ huic loco conveniat, anve uſpiam ſimilii ſenſu occurrat. Quod ubi fecero, liquebit locum hunc perperam ſuſpectum haberi. Primum οἰκοδομεῖν, *ædificare*, proprie eſt jactis fundamentis ſtructuram imponere; unde factum ut tralaticio ſignificatu dicatur de animi profectu ad virtutem quod adtinet, poſſitque perinde dici de animi depravatione; adeo ut *ædificare aliquem*, ſignificet virtutes ejus, aut vitia augere. In propria vocis ſignificatione, aut in ejus ad alium ſignificatum tranſlatione, nihil eſt quod poſteriori uſui repugnet. Secundo, vocis hæc media ſignificatio, qua tam de vitiorum, quam de virtutum

tutum augmento, intelligitur, huic loco optime convenit. Aliud enim non vult Paulus, niſi hominem infirmum & imperitum, auctoritate & exemplo doctioris, audaciam ſumturum, & frequentius ac liberius ſacris illis conviviis, quæ in Idoleis celebrabantur, interfuturum. Tertio, verbum Hebraïcum בנה *banah*, hoc eſt, οἰκοδομεῖν, in conjugatione paſſiva de malis æque ac de bonis occurrit, eo quem diximus ſenſu. Sic Malach. III, 14, 15. inducit Deus Iſraëlitas dicentes: *inane eſt Deum colere; quid emolumenti nobis fuit, quod obſervaverimus id quod obſervari vult, & quod coram Jehova Deo exercituum triſtes inceſſerimus? Nunc vero beatos prædicamus ſuperbos; imo facientes iniquitatem* נבנו nibnou, *ædificati ſunt; imo tentaverunt Deum, & incolumes evaſerunt.* LXX. Intt. ἀνοικοδομοῦνται ποιοῦντες ἄνομα, hoc eſt, improbitas eorum aucta eſt rebus ſecundis, eo quod, neglectis Dei præceptis, feliciores ipſis bonis fuerunt. Simili plane metaphora, & quidem in ſequiorem partem, uſus eſt *Plautus* in Trinummo Act. I. S. 2. verſ. 95.

—— dare te in manus
Argentum amanti homini adoleſcenti, animi impoti,
Qui EXÆDIFICARET ſuam inchoatam ignaviam?

& *Xenophon* Educ. Cyri Lib. VIII. c. VII, 3. de fratrum conjunctione loquens: ἐπὶ ταῦ-

ταῦτα εὐθὺς οἰκοδομεῖτε τὰ φιλικὰ ἔργα; *hiſce inædificate fraternas actiones.* Hæc, niſi fallor, ſatis oſtendunt ſtylum Pauli non poſtulare ut quidquam hic mutetur.

12. Inter minus neceſſarias emendationes eas etiam habemus, quæ inventæ ſunt ut Scriptor, qui alioqui male mentem non expreſſerat, elegantius tantum, aut argutius loquatur; quis enim unquam Scriptor ſingulas periodos ita expolivit, melius ut numquam res exprimi poſſet? Quis etiam hodie tantum ſibi tribuat, ut judex priſcæ elegantiæ haberi velit, ad cujus palatum omnia ſint exigenda, &, ſi quæ diſpliceant, refingenda? ſi quis uſque adeo fatuus ſit, ut revera ſunt nonnulli, prudentioribus omnibus ludibrium debet. Exemplum inſigne adferam e *Galeno*, unde conſtet ſanioribus palatis intempeſtivas argutias ſemper diſplicuiſſe. Eſt locus Libri VI. Epidemiorum *Hippocratis*, text. II. ubi ſic loquitur: ψυχῆς περίπατος φροντὶς ἀνθρώποισι: *animæ ambulatio, cogitatio*, aut *meditatio hominibus*; hoc eſt, ut putabant plerique ejus Interpretes, quod ambulatio eſt corpori, id eſt, animo meditatio; ſeu mens exercetur meditatione, ut corpus ambulatione. Arguta ſane & elegans ſententia, nec ſpernenda, ſi in *Sexti* Philoſophi ſententiis legeretur. At eam, poſt *Dioſcoridem* repudiavit *Galenus*, cujus hæc ſunt verba e Comment. V. in eum librum p. 523. Tomi IX. Ed. Charterianæ: κατοζήλου δὲ τῆς ἑρμηνείας οὔσης, εἰκότως αὐτὸ ὁ Διοσκουρίδης φυλαττόμενος, οὐ περίπατον ἔγραψεν, ἀλλὰ

περι-

προσθεὶς· τὸ γράμμα περὶ παντὸς, ὥστε γενέσθαι τὴν λέξιν τοιάνδε· ψυχῆς περὶ παντὸς φροντὶς ἀνθρώποις, ἵν' ᾖ δηλούμενον ἐξ αὐτῆς, περὶ παντὸς τοῖς ἀνθρώποις ἀσκητέον ἐστὶ τὸν λογισμὸν. αἱ γάρ τοι διανοήσεις ὀνομάζονται φροντίδες: *cum autem adfectata ea enarratio ſit, merito ab ea Dioſcorides ſibi cavens ſcripſit non* περίπατον, *ſed addita* ι *littera,* περὶ πάντων, *de omnibus, ut ſit ejus ſenſus, hominibus exercendam ratiocinationem, nam mentis ratiocinationes* φροντίδες *adpellantur.* Quod probat exemplis ex *Ariſtophane* depromtis.

13. Igitur fixum & ratum nobis ſit oportet, nullam admittere emendationem, quaſi certam; quæ non ſit prorſus neceſſaria, hoc eſt, quam non res, non orationis ſeries, non ſtylus Scriptoris, qui emendatur, poſcat; ita ut tria illa ſimul mutationem efflagitent, aut certe duo, vel unum. Quæ ſi diligenter obſerventur, non facile, niſi imperiti, aut legum ſpretores, qui imperitis deteriores ſunt, manum medicam ſanis locis admovebunt. Sarta tecta antiquiorum lectionum auctoritas, nemine eam temere violante, ſic manebit.

14. Secunda Lex hæc erit: OMNIS EMENDATIO LINGUÆ INGENIO AUT SCRIPTORIS STYLO CONSENTANEA ESTO. Ad ſuperiorem Legem, diximus Scriptoris ſtylo efflagitari oportere emendationem; quam neque res ipſa, neque orationis ſeries commendant. Quæ Lex ſi æquiſſima eſt, quod in dubium revocari poſſe

non

non videtur, ſequetur nihil reponi oportere, in oratione veterum Scriptorum, quod conſentaneum non ſit ingenio Linguæ, qua uſi ſunt, aut ſingulari illorum ſtylo. Unde intelligere licet a nemine periculoſam hanc emendandi artem exerceri oportere, qui longam & diligentem operam non poſuerit, & in addiſcendis Linguis, & in cognoſcendis ſingulorum Scriptorum ſtylis; quod tamen non obſtitit quominus multa temere ſint mutata, aut mutatione digna judicata a viris doctiſſimis; at nimia ingenii ſui fiducia fretis.

15. Sic *Joſ. Scaliger* fruſtra voluit emendare Marc. IX, 49. πᾶς γὰρ πυρὶ ἁλισθήσεται, *omnis igne ſalietur*, quaſi legendum eſſet πᾶσα πυρὰ, quod reſpondeat voci Hebraïcæ אשה *iſſcheh*, quæ ſignificat *oblationem igne abſumendam*. Vox ea Græca non eſt, quod ei merito viri doctiſſimi objecere. At fingi, inquit, potuit, ut exprimeretur Hebraïca. Atqui fingi neceſſe non erat, cum uſitatiſſima vox, qua Hebraïcæ tota vis adcurate exprimeretur, non deeſſet; quam miror *Scaligero* memoriam, qua pollebat tenaciſſima, illico non ſuppeditaſſe. Ἔμπυρον Græci, quaſi *ignitam*, ejusmodi oblationem vocabant. Nihil dicemus de ſenſu loci, quem explicare conati ſumus in additamentis *H. Hammondi* adnotationum.

16. Ante aliquot annos, lis nobis interceſſit cum viro docto *Joan. Harduino*, cui elegantem *Plinii* editionem debemus, de ejusmodi emendatione. *Plinius* Hiſt. Nat. Lib. XXXV.

XXXV. c. 11. inter nobiles pictores, ita de Alcimacho loquitur: *Alcimachus Dioxippum* (pinxit) *qui pancratio Olympia, citra pulveris tactum (quod vocant aconiti) vicit. Cœnus Stemmata.* Verum *Claud. Salmaſius*, in Solinianis Exercitationibus, conjecit *Cœnus ſcammata*, ſed emendationis ſuæ nullam rationem reddidit. *Joannes* vero *Harduinus* utramque lectionem repudiat, quod neque pictoris nomen ſit *Cœnus*, nec ſatis idoneum picturæ, quale hic requiritur, argumentum *ſtemmata*, & multo minus *ſcammata*. Legit ergo *coniti Nemeæa*, & belle ludum ludo, victoriæ victoriam opponi cenſet. *Cum Olympiis*, inquit, *Nemeæa confert*, & *facili ac ſine pulvere victoriæ alteram laborioſius comparatam.* Non dicam hanc emendationem nimium recedere a veſtigiis veteris ſcripturæ; nec *coronas* quidem, ſeu *ſtemmata* eſſe aptum picturæ argumentum; *Cœnum* vero eſſe nomen Græcum, quo vocari potuerit pictor minus celebris, qui corollarum tantum pingendarum arte excelluerit, ac proinde ab aliis non ſit memoratus. Qua arte excelluit etiam Pauſias, de quo *Plinius* Lib XXXV. c. 11. *Amavit in juventa Glyceram municipem ſuam, inventricem coronarum, certandoque imitatione ejus, ad numeroſiſſimam florum varietatem perduxit artem illam. Poſtremo pinxit illam ſedentem cum corona, quæ e nobiliſſimis ejus tabula adpellata eſt* Stephanoplocos, *ab aliis* Stephanopolis &c. Non dicam; tam audacem conjecturam in contextum orationis recipi

cipi non debuiſſe. De ſola voce *coniti* loquar, quam Græcam eſſe negavi; quod & etiamnum pernego, nec *Harduinus* potuit probare.

17. Dixeramus recte facturum fuiſſe virum doctum, ſi protuliſſet Scriptorem Græcum, qui dixiſſet κονιτὶ, nam quamvis utantur Græci voce ἀκονιτὶ, *ſine pulvere*, ideo non ſequi uſitatam fuiſſe ſimplicem κονιτί. Eodem ſenſu, dicunt Græci ἀνιδρωτὶ, *ſine ſudore*, ἀμαχητὶ, *ſine pugna*; ἀναιμακτὶ, *ſine ſanguine*; ſed nemo dixit, ἱδρωτὶ, μαχητὶ & αἱμακτὶ. Repoſuit ille exſtare hanc vocem in *Etymologico Magno*, ubi ratio originis vocis ἀκονιτὶ ita redditur: ἀπὸ τῦ κόνις κονιτὶ, καὶ ἀκονιτὶ, ἄνευ ἀγῶνος καὶ μάχης. Reſpondimus, ex eo loco *Etymologici*, colligere non poſſe virum eruditum κονιτὶ umquam in uſu fuiſſe. Solere, nimirum, Etymologos, ut rationem derivationis clariorem reddant, fingere alia vocabula, quæ numquam uſitata fuere. Satis habere eos, ſi modo ea vocabula, quæ ſunt veluti derivationis gradus, ſint analogica; quamvis non raro etiam analogiæ parum conſentanea ſint. Rem eſſe notiſſimam omnibus, qui Etymologica tractarint. Protulimus etiam multa exempla vocum compoſitarum ex A privativo; quæ cum ſint uſitatiſſimæ, nullas tamen habent Græci ſimplices uſitatas. Vide in *Etymologico* voces ἀάσχετος, ἀνάρσιος, ἀνέδην, ἀνούτατος, ἄνεω, ἄπαστος, ἄσπετος, ἄσωτος, ἀτρεκὴς, ἀχύνετος, &c. quorum ſimplicia numquam uſitata fuerunt.

 18. Satius

18. Satius multo fuiſſet, in Pliniano contextu, veterem lectionem retinere, cum MSS. nulli proferantur, qui eam repudient; conjecturam vero in emendationibus modeſte proponere. *Cœnus* potuit, ut dixi, eſſe Pictor, qui pingendis *ſtemmatibus*, ſeu coronis floreis, famam ſibi comparavit; aut, ſi non fuit, feratur potius commenticius *Cœnus*, quam nova corruptione adulteretur Pliniana oratio.

19. Ut ad Criticum, a quo jam aliquot exempla παραδιορθώσεων ſumſi, redeam; locum ille *Lucretii*, jam corruptum, denuo corrumpere conatus eſt; non inſcitia quidem, aut quod cum Poëtam non legiſſet ſtudioſe, quem notis egregiis illuſtravit; ſed feſtinatione fortaſſe aliqua, aut nimia emendandi cupiditate. Quærit *Lucretius* Lib. VI. quare autumno frequentiora ſint tonitrua, & ita orditur, in vulgatis Codicibus:

> *Autumnoque magis ſtellis fulgentibus alta*
> *Concutitur cœli domus undique, totaque tellus.*

In animadverſionibus ad *Phædri* Lib. III. primum emendare conatus eſt *Faber* hunc verſum, deinde etiam in Lucretianis; nam emendationes, quas eximias putabat, non uno in loco ſolebat proferre vir doctiſſimus. Quærit merito a Lectore quid hoc ſit, *domus cœli & tellus concutitur ſtellis fulgentibus?* Nec minus recte reſpondet, præter ſonum &

& ſublimitatem verborum, nihil quidquam frugis eſſe. Tum pro *ſtellis* legit *telis*, & *tela fulgentia* interpretatur fulmina. At in ea voce non eſt mendum, ſed in voce *alta*; pro qua, auctore ipſo *Lucretio*, legendum *apta.* Eſt a veteri verbo *apo*, vel *apio*, hoc eſt, adligo, vinculis comprehendo; de quo vide quæ collegit *Ger. Joan. Voſſius*, in Etymologico. *Lucretii* tantum, & *Virgilii* loca proferemus. *Lucretius* ergo ita Lib. II.

Quod quoniam docui, pergam connectere rem, quæ
Ex hoc apta fidem ducat.

Quem verſum paullo poſt repetit. Sic & Lib. V.

—— *Nil lædit veſte carere*
Purpurea, atque auro ſignisque ingentibus apta.

Hoc eſt, cui adnexa ſunt, vel intexta ingentia ſigna. Alia loca vide in Indice Gifaniano. Sed de cœlo, hoc ipſum verbum adhibuerat *Ennius*, * qui id vocaverat *ſtellis ardentibus aptum*, quod tribus in locis imitatus eſt *Virgilius*:

Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.

(*) *Macrob. Lib. VI. c. I.*

Verſus eſt 482. Libri IV. Æneidos, qui & VI. & XI. repetitur. Dubium jam nullum eſſe poteſt, quin ita ſit legendum apud *Lucretium*, qui non dicit quidem qua re concutiatur *domus cœli*; ſed tonitrua facile omnes intelligi ſentiunt.

20. Emendabimus hic locum *Lactantii* Inſt. Div. Lib. III. c. 17. depravatum ab imperitis; quod Lactantiano ſtylo parum eſſent adſueti. Quiſquis eum Scriptorem edere cum aliqua laude volet, non minus *Ciceronem* legat oportebit, & melioris ævi Scriptores, quam ipſum *Lactantium*; eos enim perpetuo imitatur. Exemplum manifeſtum hic dabimus, in vocula depravata a Theologis, qui *Lactantium* ediderunt, quod boni viri parum eſſent purioris Latinitatis periti. Confutat *Lactantius* hanc ratiocinationem Epicuri: *Quando nos ſumus, mors non eſt; quando mors eſt, nos non ſumus. Mors ergo nihil ad nos.* Poſtquam oſtendit *Lactantius* mortem non eſſe miſeram, ſed aditum ad mortem, qui propterea timetur, ita pergit: *Quid, quod totum illud argumentum falſum eſt, quia non intereunt animæ? VERE, inquit, nam quod cum corpore naſcitur, cum corpore intereat neceſſe eſt.* Verba hæc poſtrema Epicuri, quomodo voce *vere* cum ſuperioribus connectantur, nemo intelligat. Itaque *Sixt. Betuleius* legit, *intereunt vero, inquit;* quod admittendum cenſet Oxonienſis editor. Addit Bodleïanum & Cottonianum Codices habere *verum;* quæ etiam lectio, eo judice, ſtare poteſt,

teſt, ſi intelligatur *Lactantius* reſponſionem hanc, ſub Epicuri perſona adornare, qui *verum* putavit animas interire. At hæc lectio Codicum, & conjectura *Betuleji* inanes ſunt. Legendum *vero*, quod Monachi, exſcriptores *Lactantii*, neſciverunt initio orationis poni, æque ac poſt aliam vocem; quod exemplis *Ciceronis* & *Terentii* comprobari poteſt. Illud *vero* perinde eſt ac adfirmatio, ſeu *imo vero*, quod optime convenit huic loco, ubi loquitur Epicurus. *Terentius* in Adelphis, Act. III. S. 4. verſ. 23.

—— *D E. An quidquam eſt amplius?*
H E. Vero *amplius.*

Cicero Tuſcul. Quæſt. Lib. II. cap. 11. M. *Fuiſti ſæpe credo, cum Athenis eſſes, in Scholis Philoſophorum.* A. Vero *ac libenter quidem.* Idem de Divinat. Lib. I. c. 46. *L. Flaccum flaminem Martialem ego audivi, cum diceret Cæciliam Metelli, cum vellet ſororis ſuæ filiam in matrimonium collocare, exiiſſe in quoddam ſacellum, ominis capiendi cauſa, quod fieri more Veterum ſolebat. Cum virgo ſtaret, & Cæcilia in ſella ſederet, neque diu ulla vox exſtitiſſet, puellam defatigatam petiiſſe a matertera, ut ſibi concederet paullisper in ejus ſella requieſcere; illam autem dixiſſe:* vero, *mea puella, tibi concedo meas ſedes.*

21. Tertia Lex hæc eſt: RATIO DEPRAVATIONIS, SI FIERI POTEST, REDDITOR. Cum, nimirum, vide-

videmus quî fieri potuerit ut locus depravaretur, aut quid Librarios aut Falſarios eo adducere potuerit, ut locum depravarent; facilius corruptum eſſe, & quæ emendatio adhiberi poſſit intelligimus. Contra ſi intelligere nequeamus, quare in certum modum deformatus fuiſſet locus quiſpiam; niſi depravatio manifeſta ſit, vix eam cernimus, & de emendatione multo magis laboramus. Attamen eæ occurrunt interdum depravationes, quarum vix ulla ratio reddi poteſt. Harum exempla adtulimus Cap. XIII. corruptionum vero, quarum aliqua ſequi, ut ita dicam, poſſumus veſtigia, reliquis Capitibus, ſi a tertio numeres. Itaque vix opus eſt ut alia, ad ſuadendam hanc Legem, proferamus. Attamen duo quam breviſſime proponemus.

22. Capite XII. §. 2. adduximus locum Ciceronis de Hiſtoria, in quo pro voce *veterum*, legendum eſſe *noſtrarum* contendimus, nec mutamus ſententiam; ſed rationem, ſeu occaſionem depravationis, cujus in animum non venerat, cum illa ederentur, hic trademus. Videtur primum oſcitans Librarius, pro *noſtrarum* ſcripſiſſe *veſtrarum*, ob ſoni & ſignificationis adfinitatem, aut etiam ob ſimilitudinem ductuum. Sic obſervavit G. *Scioppius*, in MSS. Codicibus Plauti, *nos*, *vos*, *voſtrum* & *noſtrum* ſæpiſſime miſceri. Cum vero vocis *veſtrarum* nullus eſſet ſenſus, hoc in loco, Grammatici ex ea feciſſe videntur *veterum*, quod tam manifeſto ineptum non eſt.

23. Egre-

23. Egregie, ſi quid judico, probarunt doctiſſimi Critici *Joan. Frid. Gronovius* & *Joan. Georgius Grævius*, mendoſum eſſe locum *Ciceronis* Officiorum Lib. I. c. 1. ubi filium a Cratippo Peripatetico Philoſophiam diſcentem ita adloquitur: *Sed tamen noſtra leges, non multum a Peripateticis diſſidentia; quoniam utrique & Socratici* & *Platonici eſſe volumus.* Legit *Gronovius*, *utrumque*; & *Grævius* præterea cenſet pro *Socratici*, ſcribendum *Stoïci.* Sed quomodo hæc irrepere potuerint menda non docent; quod hoc modo factum crediderim. Librarius primum ſcripſerat: *utrumque &* STICI & PTCI (*) *eſſe volumus*, quæ compendia perperam alii intellexerunt; dein *utrumque* mutatum in *utrique*, quia mentem *Ciceronis* ita ceperunt, quaſi hoc vellet; & Peripateticos, quorum doctrina imbuebatur ejus filius a Cratippo; & Academicos, quos ipſe ſequi ſolebat, velle eſſe & Socratis & Platonis diſcipulos. Quod alienum tamen eſt ab hoc loco, ubi de ſe tantum loquitur *Cicero*, ut recte animadverterunt viri docti. Verum ut pro *Socratici*, legendum eſſe *Stoïci*, merito cenſet *Grævius*: ita & alterum compendium explicaverim *Peripatetici.* In hiſce enim libris, Cicero ubique eſt aut *Stoïcus*, aut *Peripateticus*; nusquam Academicus, aut *Platonicus*, quod perinde habetur. Fatetur ipſe non multo poſt, (†) *ſequi ſe, hoc quidem tempore, & in hac quæ-*

 ſtione,

(*) *Exempla compendiariæ ſcripturæ vide Cap. XII.*
(†) *Ibid. Cap. II. Vide & Lib. III. c. 4.*

ſtione, *potiſſimum Stoïcos*, & *Panætium* Stoïcum paſſim laudat. Ideoque Stoïcos primos adpellavit. Tantum abeſt ut præcepta ulla a ſuis Academicis deſumat, ut vereatur ne cui inconſtans videatur, quod Dogmaticorum placita in hoc libro ſequeretur. (*) *Occurritur*, inquit, *nobis*, *& quidem a doctis & eruditis*, *quærentibus*, *ſatisne conſtanter facere videamur*, *qui*, *cum percipi nihil poſſe dicamus*, *tamen & de aliis rebus diſſerere ſoleamus & hoc ipſo tempore præcepta officii perſequamur*. Nec aliter ei objectioni reſpondet *Cicero*, niſi ſe *quæ ſibi probabilia videantur*, *ſequi; quæ contra, improbare;* hoc eſt, ſe hic ſequi Stoïca dogmata, quod in rebus Ethicis probabiliora viderentur. Planius ipſe mentem ſuam interpretatur (†) alibi, ubi hæc verba leguntur: *Erit autem hæc formula Stoïcorum rationi*, *disciplinæque maxime conſentanea*; *quam quidem his libris propterea ſequimur*, *quod*, *quamquam a veteribus* Academicis, *& a* Peripateticis *veſtris*, *qui quondam iidem erant*, *quæ honeſta ſunt anteponuntur iis*, *quæ videntur utilia; tamen ſplendidius hæc ab iis diſſeruntur*, *a quibus quidquid honeſtum eſt*, *idem utile videtur: nec utile quidquam*, *quod non honeſtum; quam ab iis quibus honeſtum aliquid non utile*, *aut utile non honeſtum*. *NOBIS autem noſtra Academia magnam licentiam dat*, *ut*, *quodcumque maxime probabile occurrat*, *id noſtro jure liceat defendere*. Itaque in hiſce li-

(*) *Lib. II. c. 2.*
(†) *Lib. III. c. 4.*

libris, *Cicero* non vult eſſe Academicus, quaſi Academicorum ſingularem doctrinam tueatur; ſed Stoïcus, nam Stoïca dogmata, cum bona Academiæ pace, hic tradit.

24. Igitur cum *Cicero* ait, *noſtra leges*, non intelligenda ſunt Academica, quæ nusquam in præceptis ejus comparent, & quæ dicere non potuiſſet *non multum a Peripateticis diſſidentia*, aut (*) *iis finitima;* ſed *Stoïca*, quæ in hoc libro ſequitur, pro ſuo, ut putat, jure, propterea que ſua ea vocat. *Antiocho* olim (†) *Ciceronis* familiari non immerito Stoïci viſi ſunt cum Peripateticis re concinere, verbis diſceptare; ſed toto cœlo diverſi erant ab Academicis. Cum & Stoïci & Peripatetici certas atque æternas leges eſſe putarent, quibus Virtutis natura continetur; quod ubique in libris de Officiis ponit *Cicero*, quia nulla eſſe poteſt præceptio, niſi hoc ſtatuatur; Academici contendebant hæc omnia pendere ex hominum inſtitutis, quæ varia ſunt. (‡) *Carneadis* notiſſima eſt diſputatio de Juſtitia, quam Romæ habuit, cum Legatus ad Senatum ab Athenienſibus miſſus eſſet. Ejus diſputationis, ut docet *Lactantius*, hæc ſumma fuit: „ Jura ſibi homines, pro utilitate, ſanxiſſe; „ ſcilicet, varia, pro moribus, & apud eosdem, pro temporibus, ſæpe mutata; jus „ autem naturale eſſe nullum; omnes & homines & alias animantes ad utilitates ſuas, „ natura ducente, ferri; proinde aut nullam „ eſſe Juſtitiam; aut, ſi ſit aliqua, ſummam

S 5 „ eſſe

(*) *Lib. II. c.* 2. (†) *Vid. Lib. I. De Nat. Deorum C.* 7.
(‡) *Inſtitut. Divin. Lib. V. c.* 16.

„ eſſe ſtultitiam, quoniam ſibi noceret, alie-
„ nis commodis conſulens. His certe nulla
eſt cum Ciceronianis adfinitas. Quæ paullo pluribus oſtendenda fuerunt, ut adpareret neceſſitas emendationis noſtræ, in loco Ciceroniano, neu quis exiſtimaret Academicorum doctrinam Peripateticæ finitimam eſſe.

25. Quartam hanc Legem, ut audaciæ Criticorum frænum injiciatur, ſanciendam eſſe cenſeo: NE ULLA EMENDATIO A LECTIONE VETERUM CODICUM NIMIUM RECEDITO. Quam legem niſi ſibi latam eſſe intelligant Critici, nihil non audebunt; nullus enim modus erit conjecturis, ſi voces vocibus ſubſtituantur diſſimillimæ. Loca multa varias voces, ac ſententias æque admittunt; quæ erunt plane alienæ a mente Scriptorum, ſi nulla ratio habeatur veteris ſcripturæ. Huic Legi ſuffragatur *Galenus* prooemio Comment. I. ad Lib. VI. Epidemiorum, ubi, poſtquam dixit *Hippocratis* Interpretes ejus verba interdum mutaſſe, ideoque plures, quos nominibus adpellat, ſe coactum fuiſſe legere, ita porro infit, pag. 354. Tom. IX. Ed. Chart. εἰ μὲν οὖν μετὰ τὸ δηλῶσαι τὴν παλαιὰν γραφὴν ἔλεγον ἡμαρτῆσθαι τὴν λέξιν, εἰκὸς εἴη ἂν καὶ διὰ τοῦτο ἐπινοεῖν αὐτοὺς τὴν Ἱπποκράτους γραφὴν εἶναι τὴν δέ τινα, ἂν ἀποδεξάμην αὐτοὺς, εἴ γε μετὰ τὴν ἐπανόρθωσιν, ἑώρων διδάσκοντάς τε χρήσιμόν τε ἅμα καὶ τῆς γνώμης ἐχόμενον τοῦ παλαιοῦ: *Si illi quidem, indicata vetere ſcriptura dicerent vitioſe ſcriptam*

tam eſſe vocem, par eſſet propterea excogitare quænam eſſet Hippocratis ſcriptura; eosque probarem, ſi poſt emendationem aliquid utile docerent & ſententiæ veteris magiſtri conſentaneum. Tum addit: ἐπεὶ δὲ ἐνίοτε καὶ κατ' ἄμφω σφάλλονται, πολὺ βέλτιον ἔδοξέ μοι φυλάττοντι τὴν ἀρχαίαν γραφὴν, ἀεὶ μὲν σπουδάζειν ἐκείνην ἐξηγεῖσθαι, μὴ δυνηθέντι δέ ποτε τοῦτο πρᾶξαι, πιθανὴν τὴν ἐπανόρθωσιν αὐτῆς ποιεῖσθαι: *quoniam vero aliquando in utroque labuntur, ſatius multo mihi viſum eſt ſervantem antiquam Lectionem, ſemper conari eam interpretari, ſi vero non poſſem hoc facere, probabili aliqua eam caſtigatione emendare.* Idem vehementer reprehendit *Dioſcoridem* & *Capitonem* Editores *Hippocratis*, quod veteres lectiones nimis facile mutarent, Comment. III. in eumdem Librum, ad text. 33. Vide etiam Comment. IV. ad text. 21.

26. Exemplum inſigne violatæ hujus Legis a viro docto protulimus §. 15. & ſequentibus. En alterum (*) *Tan. Fabri*, qui corruptum cenſet locum. *Ovidii*, verſ. 25. & ſeqq. Eleg. IV. Lib. III. Triſtium, ubi agit de præcepto Sapientum, quod ita exprimit:

Crede mihi, bene qui latuit bene vixit, & intra
Fortunam debet quisque manere ſuam.

Tum hæc ſubjicit exempla:

Non foret Eumedes orbus, ſi filius ejus

Stultus

(*) *Lib. I. Ep.* 37.

Stultus Achilleos non adamaſſet equos;
Nec natum in flamma vidiſſet, in arbore natas,
CEPISSET genitor ſi Phaëthonta Merops.

Exiſtimat pro *cepiſſet*, legendum *flexiſſet*, id eſt, a ſententia deduxiſſet, a propoſito avertiſſet, detorſiſſet. Verum ductus litterarum CEP & FLEX nimium differunt, & conſtat ex editione Heinſiana in MSS. legi *cepiſſet*. Ac ſane ita poſtulat ſententia, hoc enim vult *Ovidius*, Meropem non ſatis ampla dignitate ornatum viſum fuiſſe filio Phaëthonti, ſuperbia & ambitione perdito. Sic Alexandrum *non capiebat Macedonia*, imo ne *terrarum* quidem *orbis*. Cum domuiſſet Bucephalum, ita eum adloquutus dicitur Philippus: (*) Ὦ παῖ, ζήτει σεαυτῷ βασιλείαν ἴσην. Μακεδονία γάρ σε οὐ χωρεῖ: *O filì, quære par tibi regnum, Macedonia enim te non capit.* Simili ſenſu de Clodio *Cicero*, in (†) Miloniana: *capere ejus amentiam civitas, Italia, provinciæ, regna non poterant.*. Metaphora eſt a nimis anguſto vaſe deducta, fateorque eam aptius de locis uſurpari, quam de hominibus; attamen *Ovidius* ea, paullo fortaſſe durius, uſus eſt; cum loqueretur de patre, quo major ſibi videbatur filius. Sed non ſunt omnes paullo duriores Metaphoræ, etiam in aureæ ætatis Scriptoribus, pro mendis habendæ.

27. Idem

(*) *Plutarchus in Alexandro.* (†) *Cap. XXXII.*

27. Idem (*) Lib. I. de Arte Amatoria verſum, contra Codicum omnium conſenſum, mutare adgreſſus eſt, exigua ſimilitudinis litterarum ratione habita; at, niſi fallor, infeliciter. Docet *Ovidius* potius eſſe promittendum, quam dandum, his verbis, verſ. 447.

Si dederis aliquid, poteris ratione relinqui;
Præteritum tulerit, perdideritque nihil.

Poſteriore verſu quidquam ſignificari negat, & ita emendari jubet:

Nam pretium tulerit, reddideritque nihil.

Verum fallitur, hoc enim vult Poëta: cum acceperit quidquid potes dare, te non ſine ratione relinquet, quia præteriti temporis dona acceperit, nec in futurum quidquam perdiderit; quando nihil erit quod des amplius, ut facile intelliget.

At quod non dederis ſemper videare daturus,
Sic dominum ſterilis ſæpe fefellit ager.

Sequentia idem comprobant, quæ, ſi de re honeſta ſermo eſſet, pluribus perſequeremur.

28. Lib. II. ejuſdem Operis, ita legimus in editione Heinſiana, verſ. 109.

Sic licet antiquo Nireus adamatus Homero,
Naïadumque tener crimine raptus Hylas.

At

(*) *Lib. I. Ep.* 52.

At Criticus noſter (*) ſcribit *laudatus Homero*, quod *Homerus* Nirea *laudare* quidem, ſed multo antiquiorem *amare* non potuerit. Verum improprie loqui potuit *Ovidius*, nec, ut tollatur ἀκυρολογία, a lectione Codicum usque adeo abeundum eſt. Si omnes loquutiones minus propriæ, aut minus commodæ eſſent ex optimorum Scriptorum monumentis exterminandæ; innumeris propemodum locis, contra omnium Codicum fidem, vis eſſet adferenda. Nullus enim eſt Scriptor, qui non ſæpe potuerit aptius loqui, quam loquutus eſt; ſeu incuria ita mentem expreſſerit, ſeu animo laboranti commodior alia, ut fit, loquutio non occurrerit.

29. Antea ſat multa exempla congeſſimus conjecturarum, quibus quam minima mutatione locis obſcuris, aut manifeſto depravatis medicina facta eſt. Eas autem omnium optimas & certiſſimas eſſe judicamus, ex quibus omnium minima mutatio facta eſt. Unum atque alterum exemplum hic addemus. *Plauti* Caſina, Act. III. S. I, 1 nequiſſimus ſenex ita ſodalem non meliorem adloquitur:

Nunc amici, anne inimici ſis imago, Alceſime,
Mihi ſciam; nunc ſpecimen ſpecitur, nunc certamen cernitur.

Manifeſtum eſt Stalinonis hanc eſſe mentem: tempus adveniſſe, remque incidiſſe, ex quibus intellecturus erat an Alceſimus amicus ſibi revera eſſet, an vero fictus tantum amicus.

(*) *Lib.* 1. *Ep.* 54.

cus. Sed *inimici imago* non eſt amicus fictus: nam ut diceretur *imago amici* qui ſe amicum fingeret, quamvis eſſet inimico animo: ita *imago inimici* vocaretur, qui ſimularet ſe inimicitias cum aliquo exercere, licet ei amicitia conjunctus eſſet. *Imago inimici* opponitur vero inimico: ut *imago amici* vero amico, Legendum igitur puto:

Nunc amicusne, anve amici ſis imago, &c.

Hoc eſt, utrum verus ſis amicus, an fictus & externa tantum ſpecie amicus. Homo ineptus, qui non intelligebat quid ſit *amici imago*, & credebat inimicum tantum opponi amico, mutavit *amici* in *inimici*.

30. Alterum exemplum dabimus ex Comico Græco. *Ariſtophanes* in Concionatricibus, ita inducit Praxagoram deſcribentem lucernam, in loco obſcuro lucentem. Sunt primi Comœdiæ verſus, in quibus duo ſunt menda; quæ tamen nullo negotio tolli poſſunt, & miror a *Tan. Fabro* non fuiſſe ſublata.

Ὦ λαμπρὸν ὄμμα τοῦ τροχηλάτου λύχνου.
Κάλλιστ' ἐν δυσκόποισιν ἐξητημένον.

Vertit vir doctiſſimus: *O lucidum jubar lychni rota figulina elaborati, tenebroſis in locis adprime expetitum.* Legit, nempe, δυσκόποισι, ſed nullum exemplum profert ullius Scriptoris, qui uſus ſit ea voce, quam fruſtra in Lexi-

Lexicis quæras. Deinde κάλλιστα ἐξηρτημένον Græcum non eſt, hoc ſenſu; quis enim umquam dixit κάλλιστα pro *adprime*, aut σφόδρα? Retinenda eſt vox εὐσκόποισι, & vertendum, *in locis conſpicuis*; quia lucernæ ſuſpenduntur in edito quopiam loco, qui ex toto conclavi cerni queat, ut earum lux ubique ſpargatur. Tum ἀντὶ τοῦ ἐξηρτημένον legendum, ut viri docti viderunt, ἐξηρτημένον, *ſuſpenſum*. Sic ergo emendato, ut dicat Praxagora: *o jubar pulcre ſuſpenſum in editis locis.*

31. Pergit vero, his verbis:

Γονάς τε γὰρ σὰς καὶ τύχας δηλώσομεν.
Τρόχῳ γὰρ ἐλαθεὶς κεραμικῆς ῥύμης ἄπο,
Μυκτῆρσι λαμπρὰς ἡλίου τιμὰς ἔχεις.

Originem enim tuam, fortunasque exponemus, nam rota ductus, o lychne, figuli labore, unoquoque in naſo ſplendidos ſolis honores habes. At quodnam hoc monſtrum eſt? Lucerna quæ *habet honores ſolis*; vel, ut vir doctiſſimus, ſolem imitatur *uno quoque in naſo!* An ergo *naſo* videbant olim Athenienſes? Lege μυχοῖσι, hoc eſt, *in abditis penetralibus*, in quibus lux ſolis non cernitur; qua voce utitur poſtea Comicus, ſed obſcœniore ſenſu. In ejusmodi locis, quales erant fornices meretricum, lucerna *obtinet honores ſolis*, quia ejus vice fungitur. *Heſychius*, atque ex eo *Phavorinus*: Μυχοὶ, αἱ καταδύσεις, οἱ ἐνδότα-

τοι

-τοι καὶ ἀπόκρυφοι τόποι. Ejusmodi erant κοιτῶνες, ſeu penetralia, in quibus cubabant Patres & Matres familias. *Homerus* Odyſſ. Γ. verſ. 402. de Neſtore:

Αὐτὸς δ' αὖ τε καθεῦδε μυχῷ δόμου ὑψηλοῖο,

Τῷ δ' ἄλοχος δέσποινα λέχος πόρσυνε καὶ εὐνήν:

Ipſe vero dormivit in receſſu domus altæ, eique uxor hera lectum præparaverat & cubile. Ad quæ verba, obſervat *Euſtathius* *Homerum* vocare τὸν ἐνδοτάτω θάλαμον καὶ μυχὸν δόμου, *interiorem partem thalamum & receſſum domus.* *Odoardus* quidem *Biſetus*, μυκτῆρα interpretatur prominentiam lucernæ, cui imponitur ellychnium; ſed ſine exemplo. Præterea non ſatis adtendit hanc loquutionem τιμὰς ἔχειν ἡλίου, quæ perinde eſt ac *æquiparari ſoli*, vel eosdem honores obtinere; quod non poteſt conjungi cum μυκτῆρσι, ſed optime μυχοῖς convenit. Dura eſt & inamœna loquutio: *habeas in prominentiis ſplendidos honores ſolis*, an ergo ellychnia ardentia ſunt *honores ſolis?* Non puto. Nec dixeris lampadem διὰ τῶν μυκτήρων, hoc eſt, ellychniorum in prominentiis ardentium ope, ſolis honorem obtinere, & hoc eſſe quod ſignificatur voce μυκτῆρσι. Durum & obſcurum eſſet loquendi genus. Si Codices, ex quibus primum editus eſt *Ariſtophanes*, habuiſſent μυχοῖσι, nemo

de mutando cogitaſſet, omnes illico rem intellexiſſent; ſed nemo non offendatur lectione recepta, ſi paullo adtentius eam penſitet. Itaque lego μυχοῖσι, quidquid aliis videatur, nec tamen in ipſo contextu quidquam mutatum velim.

32. Hiſce ad illuſtrationem quartæ Legis congeſtis, ad quintam deveniendum eſt, quæ ita habet: MSS. CODD. NON SUSPECTI ALIIS PRÆFERUNTOR. Duo ſunt quæ MS. Codicem commendant, antiquitas & Librarii, a quo fuit deſcriptus, Criticive, a quo emendatus, fides & peritia. Antiquiſſimi Codices ceteris merito (niſi quid obſtet, de quo poſtea dicemus) præferuntur, cum quod ſcripti ſint temporibus, quibus plures erant Linguæ peritiores; tum etiam quod minus, imperitia vel mala fide Librariorum, aut Criticorum, inquinati ſint. Ea enim proxime præteritis ſæculis, utrorumque fuit inſcitia; ut ii fere ſint corruptiſſimi Libri, qui per plurium manus ad nos pervenerunt: haud aliter ac aqua, per plures rivos derivata, fonte ipſo impurior eſt. Librarii vero & Critici fides & eruditio facile adparent ex ipſis Manuſcriptis, ſi a viris non prorſus imperitis tractentur. Sunt enim multo emendatiores libri, qui eorum cura deſcripti, atque emendati ſunt.

33. Igitur male de re litteraria merentur, deque Lectoribus ſuis, qui antiquiſſimos Codices non ſequuntur, potius quam recentiores. Cujus rei inſigne exemplum adtulimus

ex

ex Cap. V, 1. Epiſt. Joannis, antea Cap. XV. 1. ubi verba de Teſtibus Cœleſtibus, quæ abſunt ex vetuſtiſſimis Codicibus, in plerisque editionibus leguntur, & propugnantur a Theologis Criticæ imperitis, aut qui quærunt quod optant, in Libris, non quod iis ineſt.

34. Suſpectos tamen eſſe oportet Codices, qui nimium a ceteris omnibus recedunt, præſertim in locis, in quibus eſt aliqua difficultas; cum mutandi rationes fuerunt, nullæ vero ſcribendi ea quæ in aliis MSS. Libris comparent Exempli cauſa, Codex ille Græco-Latinus * Novi Teſtamenti qui *Th. Bezæ* fuit, aliique ſimiles qui in Bibliothecis viſuntur, licet antiquiſſimi, ſuſpecti ſint neceſſe eſt; quia ſunt in illis clara audaciorum mutationum veſtigia. Genealogiam Chriſti, ut unum hoc exemplum adferam, quæ eſt Matthæi Capite I. totam refinxerunt ii, a quibus primum ſcripti ſunt, ex Luca, contra reliquos omnes Codices & Interpretes, qui eam apud Matthæum habent, qualem nos hodie. Nemo dubitare queat, quin imperiti & audaces homines Matthæum corruperint, ut eum in concordiam cum Luca redigerent; cum nulla fuerit aliis ratio aliam fingendi genealogiam, apud Matthæum, ab ea quæ erat apud Lucam. Præterea paſſim illi Codices abeunt a ceteris, ut loquutiones ſint puriori Hellenismo magis conſentaneæ, quod ſexcentis locis probare poſſemus. At nemo dixerit Græcos Librarios

(*) *Pag.* 307. *& ſeqq.*

rios ſtylum Apoſtolorum, nimis ἑλληνιζοντὲ, ſtudio compleſſe Hebraïſmis, quos ignorabant; ſed male ſani Græculi potuerunt, ut auribus ſuorum conſulerent, Hebraïſmis Hellenismos ſubſtituiſſe. Igitur hi aliique Codices, in quibus frequentes ſunt ejusmodi loquutiones, malas manus experti judicari a nobis debent.

35. Suſpecti quoque debent eſſe ii Codices, ſi qui ſint, qui certum in finem laudantur a viris de quorum fide non ſatis conſtat, præſertim ſi ſint manifeſta depravationis indicia. Dicitur * *Petrus Fagiardus Veleſius*, Marchio Hiſpanus, contuliſſe ſexdecim Codd. Græcos, quorum octo aiunt fuiſſe in Bibliotheca S. Laurentii, in Hiſpania. Illi autem ita conſentiunt cum Vulgata verſione Latina, ut in omnibus locis, in quibus a ceteris Codicibus recedit, ei adſtipulentur: imo vero habeant additamenta quædam, quæ videntur ex Latinis verſa. Sic Apoc. IX, 11. habet Vulgata: *habebant ſupra ſe Regem, Angelum Abyſſi, cui nomen Hebraice Abaddon, Græce autem Apollyon;* quæ leguntur in omnibus Græcis Codicibus, ſed, in Latinorum gratiam, addidit: *Latine habens nomen exterminans.* Quæ verſa ſunt Græce, ῥωμαϊστὶ ἔχων ὄνομα ἐξτέρμινανς. Si fuerint umquam in rerum natura ejusmodi MSS. fuerunt ad Vulgatam Verſionem refecti; ſed veriſimillimum eſt hominem Hiſpanum, Latinæ Verſionis cauſa, finxiſſe eas va-

(*) Joan. Mariana, *pro Ed. Vulgata C. XVII. Varias illas lectiones habet etiam* Lud. de la Cerda *Adverſ. Cap. XCI.*

varias lectiones, quæ nusquam erant; cum nemo, præter illum, eos Codices videre potuerit.

36. Huc pertinet quod quæri ſolet, de delectu variarum lectionum quæ in MSS. paris vetuſtatis & æque emendatis, animadvertuntur. Sæpe enim variæ lectiones occurrunt, quæ omnes cum re ipſa, ſerie orationis, & ſtylo Scriptoris conſentiunt, ex quibus tamen una eligenda eſt. Si omnia ſint paria, non multum quidem intereſt quæ eligatur; ſed ſi una ex iis obſcurior ſit, ceteræ clariores, tum vero credibile eſt obſcuriorem eſſe veram, alias gloſſemata, ut Cap. VII. oſtendimus. Similiter ſi quæ ſit lectio, quæ in uno Codice occurrat, difficultatemque tollat, quæ inſit loco, prout in ceteris omnibus Codicibus legitur, non illico eſt admittenda. Verendum enim eſt, ne emendatio ſit Librarii aut Critici, qui ex conjectura quod non adſequebatur mutaverit, aut quod mendum opinabatur ſuſtulerit. Hujuſmodi eſt lectio MS. Codicis, cujus meminit *T. Beza* ad Matth. C. I, 11. nam cum omnes Libri & Interpretes habeant: Ἰωσίας δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰεχονίαν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος, habet ille Codex: Ἰωσίας δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰακεὶμ, Ἰακεὶμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰεχονίαν, καὶ τοὺς, &c. Quam lectionem veram & genuinam putabat *Theod. Beza*, ſi modo legamus: Ἰωσίας δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰακεὶμ, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, Ἰακεὶμ δὲ ἐγέννησε Ἰεχονίαν ἐπὶ τῆς, &c. quomodo ipſa hiſtoria poſtulat, & trium Teſſaradecadum numerus ex-

expletur. Sed cum nullus alius Codex, nullus vetus Interpres cum eo conſentiat, multo veriſimilius eſt hanc eſſe Critici conjecturam; quod & poſtea ſenſit ipſe *Beza*, qui quod in prioribus editionibus in contextum admiſerat, in poſterioribus induxit.

37. Sexta lex erit: LOCO MSS. CODD. VETERUM CITATIONES, AC VETERES TRANSLATIONES, ADHIBITIS CERTIS CAUTIONIBUS, SUNTO. Si ex citationibus Veterum & priſcis Interpretibus, conſtet locum quempiam aliter lectum fuiſſe, quam hodie legitur; dubium eſſe nequit, quin ea ſit varia lectio ceteris æquiparanda, aut etiam anteferenda, ſi melius rei, & ſtylo Scriptoris conveniat. Verum ad teſtimoniorum citationes quod adtinet, duo ſunt animadvertenda, nimirum, ſæpe Veteres ex memoria loca recitare; quo fit ut ſynonyma ſynonymis facile ſubſtituant, & in ordine verborum nonnihil mutent. Deinde eos ſæpe ſenſum, potius quam verba ipſa, proferre. Qua de re egimus in Diſſertatione de Editione Novi Teſtamenti Milliana, quæ ei quæ in Hollandia prodiit præfixa eſt. Itaque varietas citationum non poteſt ſemper urgeri, quaſi varietas lectionis, quæ eſſet in Codicibus, quibus Veteres utebantur. Ad Tranſlationes vero quod ſpectat, cavendum ne conjecturas Interpretum, de ſenſu aut lectione locorum, varietate lectionis niti putemus. Paſſim ſenſum exprimunt conjiciendo, exiguamque verbo-

borum rationem habent; nec proinde ſemper colligere poſſumus eos aliter legiſſe quam nos, quia aliter vertunt.

38. At quando ergo, inquies, licebit ex citationibus aut interpretibus variam lectionem certo colligere? Ex citatione liquebit aliter lectum fuiſſe, cum is qui ea utitur ex verbis quæ protulit ita ratiocinatur, ut ex verbis aliter prolatis eadem conſectaria deduci non poſſint; aut cum verba quam maxime ad rem ſuam facientia prætermittit, ut alia ex eodem loco minus firma producat. Exempli gratia, conſtat plurimos Patres, ut obſervarunt doctiſſimi quique Interpretes, non legiſſe quod in plerisque Editionibus habetur de Teſtibus Cœleſtibus 1. Ep. Joan. Cap. V. quod iis verbis, in diſceptationibus contra Arianos, numquam utantur, quamvis proferant quod de Teſtibus Terreſtribus habetur. Exempli cauſa, *Gregorius Nazianzenus* Orat. XXXVI. reſpondens Arianis, qui negabant tres æquales Deos unum dici poſſe, non parum ſudat ut oſtendat qui ita loqui licuerit. (*) Tum profert locum de terreſtribus teſtibus, altero de cœleſtibus numquam utitur, quo tamen potuiſſet os Arianis obturare.

39. Idem de aliis Patribus obſervare licet. At *Cyprianum* objiciunt, qui in Libro, de Unitate Eccleſiæ, ita loquitur: *De Patre & Filio & Spiritu Sancto ſcriptum eſt, & hi tres unum ſunt.* In Epiſtola vero LXXIII. ad Jubajanum: *Si —— templum Dei factus eſt,*

 quæ-

(*) *Pag.* 603. *T.* 1.

quæro cujus Dei? Si Creatoris, non potuit qui in eum non credidit; ſi Chriſti, nec hujus poteſt fieri templum, qui negat Deum Chriſtum; ſi Spiritus Sancti, cum tres unum ſint, *quomodo Spiritus Sanctus placatus ei eſſe poteſt, qui aut Patris, aut Filii inimicus eſt?* Hinc nonnulli putant liquere *Cyprianum* legiſſe in exemplari ſuo, quemadmodum in editionibus hodiernis legimus. At (*) alii recte animadvertere, credibile non eſſe lecta ea verba eſſe a *Cypriano*, nec tamen ab *Auguſtino* Arianis ævi ſui objecta. Certe nemo crediderit unum *Cyprianum* ea verba habuiſſe in ſuo exemplari; aut etiam alios, licet ea legerint, numquam iis, in graviſſima controverſia, cui dirimendæ ſummopere inſervire poterant, uſos eſſe. Quid ergo de verbis *Cypriani* ſtatuemus? Nimirum, quod iidem viderunt, Carthaginienſem Epiſcopum aptaſſe Patri, Filio, & Spiritui Sancto verba verſus octavi, *& hi tres unum ſunt*, (†) ſic enim in Vulgata Latina legimus. Certe ſolet *Cyprianus* ſententiam, quam putat ineſſe verbis Scripturæ, ſæpe proferre, eadem fiducia ac ſi verba ipſa recitaret. Alia legantur apud eos, qui tamen ut redimerent quod vere dixere hac de re, videntur ubique data opera debacchari in eos, in quos ſolet hic locus Joannis fruſtra torqueri.

40. Hiſce exemplis, e ſacris petitis, poſſemus adjicere alia e profanis Scriptoribus, quos

(*) Ric. Simonius *Cap. XVIII. Hiſt. Crit. N. T. de Textu.*

(†) *Non in Græcis Exemplaribus, ut perperam* Simonius; *eſt enim in illis εἰς τὸ ἕν εἰσι.*

quos ſæpe licet ex veterum Grammaticorum citationibus emendare, quamquam non quibusvis citationibus credendum eſt. Sed ſuperiora exempla rem, niſi fallor, in aperta luce collocant. Si quis tamen aveat pluribus comprobatam videre, adeat oportet *Paſcaſii Groſippi*, ſeu *Gaſparis Scioppii* paradoxa Litteraria Epiſt. VII, VIII, & IX. quæ digniſſimæ ſunt lectu. Ea tantum hic proferimus, quæ neceſſaria ſunt ſuadendis Legibus Criticis; quas promulgamus.

41. Ut ad Tranſlationes veniam, certum eſt eas ſæpe loco MSS. Codicum eſſe poſſe, ut probavit *Lud. Cappellus* in Critica Sacra, utque omnes conſentiunt, qui veteres Verſiones Novi Teſtamenti cum editionibus Græcis contulerunt. Verum cavendum ne varias lectiones hauriamus ex locis, in quibus potius ſenſum, quam verba exprimere voluerunt; hoc eſt, ex locis potiſſimum difficilioribus. At ubi verba totidem verbis reddita ſunt, & aliquid amplius aut minus fuiſſe in interpretum Codicibus; cujus rei nos (*) antea jam exempla adtulimus, & plura congeſſimus in Indice in Pentateuchum, ad voces *Septuaginta Interpretes*.

42. Vix etiam dubitare licet an aliter legerit Interpres, cum videmus eum diſſentire a lectione noſtra, ſed mutata litterula conſentire. Exemplum rem clariorem reddet. In Hebraïco Exemplari Esdræ Cap. X. 6. ſic legimus: *Et ſurrexit Esdras ex anteriore parte Domus Dei & abiit* (וילך vaijelech) *in concla-*

T 5 *ve*

(*) *Cap. VIII. & XV.*

ve Jochananis, filii Eljaſibi, & abiit (וילך) *illuc, panem non comedit.* Notum autem eſt eum, qui tertium Esdræ librum edidit Græce, pleraque quæ habet ex Hebraïcis Esdræ & Nehemiæ Codicibus ſumſiſſe. Habet vero ille, in hac hiſtoria, pro altero illo וילך *& ivit*, καὶ αὐλισθεὶς ἐκεῖ, *& commoratus illic;* unde perſpicuum eſt eum legiſſe וילון *vajjalon* quod verbum ſæpe LXX. Intt. vertunt αὐλίζεσθαι. Dubium mihi non videtur, quin hæc lectio Hebraïca commodior ſit.

43. Habemus etiam antiquiſſimas Epiſtolarum *Barnabæ* & *Ignatii* verſiones Latinas, quæ Græcis illuſtrandis non parum inſerviunt, ut liquidius conſtat ex editione Amſtelodamenſi anni 1698. Idem dicere poſſimus de verſione *Irenæi*, quam non ſine fructu cum Græcis conferunt paſſim viri docti.

44. Septima Lex, quam, quo eſt majoris momenti, eo frequentius perrupiſſe videntur Critici, hæc eſt: DE OMNIBUS IN NOTIS MONERE LICETO, AT NULLA, NISI MANIFESTA, AUT EX MSS. CODD. HAUSTA LECTIO, IN CONTEXTUM ORATIONIS INFERTOR. Nulla de re graviores leguntur querelæ, quam de audacia Criticorum, qui conjecturas ſuas, pro Veterum Scriptorum verbis, contra fidem Codicum MSS. Lectoribus incautis obtrudunt. Ea ratione, fœdum in modum, *Sigism. Gelenius* tres egregios Scriptores *Plinium*, *Arnobium*, & *Ammianum Marcellinum* corrupit; quibus niſi opem tu-

tuliſſent viri doctiſſimi, & omnibus Reipublicæ Criticæ copiis inſtructi, Geleniana pro verbis eorum Scriptorum etiamnum legeremus. Si nemo *Plautum* curaſſet, præter *Davidem Pareum*, actum erat de facetiarum elegantiarumque patre; nam ille conjecturas alienas ac ſuas audacter ubique intruſit, pro iis quæ in veteribus Libris legebantur. Quam ob cauſam, merito paſſim vapulat, in *Frid. Taubmanni* notis. Non deſunt qui queſti ſint a viro maximo *Joſ. Scaligero Manilium* male habitum fuiſſe, quod ubivis pro Manilianis verbis ſuas edi curaverit conjecturas. Nimiæ forte quidem eæ ſunt querelæ, at ſine dubio præſtitiſſet virum ſummum parcius ſuas emendationes in contextum intuliſſe. Rectius etiam feciſſet *Frid. Taubmannus*, qui Culicem & Cirim *Virgilii* edidit, cum ampliſſimis commentariis, ſi vetuſtiſſimam editionem, aut membranas potius ſequutus esſet, quam ejusdem *Scaligeri* conjecturas. Plures Criticos conculcatæ hujus æquiſſimæ Legis accuſare poſſemus; ſed eos Studioſi, qui doctorum virorum labores evolvent, ſat cito cognoſcent.

45. Lex ipſa quam neceſſaria ſit, ad impediendum ne Veterum Scripta contaminentur, nemo non videt. Si enim liceret in contextu quod diſplicet illico mutare, inſcitia, audacia, ac feſtinatione Criticorum, doctorum & indoctorum, vulnera paſſim graviſſima Veteribus inferrentur; & paullatim eo deveniremus, ut quid ab optimorum Scriptorum manu

nu eſſet, quid ab interpolatorum audacia, neſciremus. Attamen quia nulla major eſt tyrannis, quam quæ non modo non patitur id fieri quod æquum cenſeas, ſed nequidem modeſte dici; liceat Criticis in Notis ac Commentariis, quibus Veterum Scripta eunt illuſtratum, proponere quidquid libuerit; ea tamen lege, ut Lectores peritiores fiſtula paſtoritia excipiant quæ, invita Critica, protulerint.

46. Ultima Lex, ad coërcendam Criticorum ſuperbiam & fiduciam nimiam, hæc ſancitor: CONJECTURÆ OMNES MODESTE PROPONUNTOR, SIN MINUS, DOCTIS LUDIBRIUM DEBENTO. Nihil frequentius occurrit in Scriptis Criticorum audaciorum, quam ſuperba imperia, quibus emendare jubemur, ut iis videtur; aut quibus quaſi certa, explorata, indubitata, manifeſta, ſola vera obtruduntur, quæ poſtquam probe expenſa ſunt, falſa, aut minimum incerta ac dubia eſſe deprehenduntur. Quod tam ſæpe contingit, ut prudentiores ac modeſtiores Criticos factos eſſe oporteret, poſtquam tam frequenter alios lapſos eſſe vident, cum crederent ſe oracula propemodum proferre. Poſſemus nonnullos Recentiores hic reos agere violatæ hujusce Legis; & faceremus, ſi qua ſpes emendationis eſſet. Sed homines, qui nullo jure in alios invehuntur, in rabiem plane aguntur, cum ſunt in errore deprehenſi. At numquam obſtare poterunt, quominus certe rideantur a prudentioribus, quos eas pœnas de eorum jactantia & convi-

ciis

ciis ſumere jus fasque ſemper fuit, eritque. Nos etiam, per totum hoc Opus, ſat multa ſuperciliose prolata confutavimus.

47. Hæc ad ſuadendas Leges æquiſſimas dicenda habuimus, quibus innumera alia adjici potuiſſe nos non fugit; verum quæ a nobis dicta ſunt vel imperitiſſimos in adſenſum trahere poſſunt, nedum ut paullo peritiores pluribus indigeant. Itaque ne mihi & aliis tædio ſim, manum de tabula tollo, exſpectaturus an Reipublicæ Litterariæ Populus Leges haſce juſſurus ſit, aut, ſeditioſo quopiam Tribuno intercedente, rejecturus; quod tamen vix opinor futurum. Ut enim nonnulla exempla a me adlata in dubium revocari queant; attamen Leges ipſæ ſupra invidiam poſitæ ſunt, cum ex doctiſſimorum virorum ſententia ſcriptæ ſint, atque ex ipſa rerum natura manifeſto petitæ.

III. Partis I. Sectionis Finis.

A R-

ARTIS CRITICÆ.

PARS III.

SECTIO II.

De Locis & Scriptis ſpuriis a genuinis dignoſcendis.

CAPUT I.

De fraudibus, quibus inſerta Veteribus Scriptoribus loca, ſuppoſitique iis integri Libri, Veterum teſtimonia.

I. OSTENDIMUS ſuperioris Sectionis Cap. XV. homines Veri parum ſtudioſos in Veterum monumentis eas voces mutaſſe, aut deleviſſe, quæ ſibi displicerent, aut addidiſſe quæ viſa ſunt, ut Veteres illorum dogmatibus favere, aut certe ne adverſari viderentur. In hac vero Sectione, agemus de integris Periochis inſertis aut reſectis, data opera, ab iisdem impoſtoribus, aut a Criticis male feriatis; tum etiam de Libris, quibus illuſtria nomina præfixerunt, ut falle-

fallerent ementes, aut ut ſua dogmata ſtatuminarent; trademusque regulas ex quibus ſuppoſitæ Periochæ, ac Libri alieno nomine inſcripti agnoſci queant; quæ omnia exemplis aliquot firmabimus.

2. Verum antequam ad rem ipſam veniamus, Veterum loca proferemus, ex quibus intelligere licebit non recentiores demum Criticos in ejusmodi corruptelas ac ſuppoſitiones eſſe invectos. Exſtant hac de re ſat graves, cum apud veteres Ethnicos, tum apud Chriſtianos querelæ.

3. Cum antiquiorum Scriptorum admiratio hominum animos ſubiiſſet, eorum libri cœperunt ab omnibus Antiquitatis ſtudioſis avidius emi & verſari; cumque horum auctoritas, ad dirimendas controverſias, adhiberetur, magno ſtudio contendentes eam ad partes ſuas trahere conati ſunt. Hi fuere potisſimi fontes, e quibus fluxere innumeræ corruptelæ, & ſuppoſitiones; quibus avaritia Librariorum & nequitia Falſariorum fucum minus callidis fecerunt. Quod paullo pluribus perſequemur.

4. Cum ergo Librarii animadverterent, nonnullorum Scriptorum libros frequenter in officinis ſuis quæri, atque emi; duplici fraudis genere, lucri cauſa, graſſabantur. Alterum erat, quo Scripta jam edita & nota, quaſi ex vetuſtioribus Codicibus, iisdemque amplioribus deſcripta, multo auctiora depromebant, & venum exponebant; poſtquam in ea varia infarciri a nebulone curaverant. Tum vero & qui habebant Libros, ſuis Codici-

cibus quaſi mutilis ſpretis, eos iterum emebant; qui vero nondum emerant, ex editione locupletiore ſibi comparabant. Hinc autem non parvum lucrum redibat ad Librarios, qui primi ejusmodi fraudem adhibebant; præſertim ſi celebrior eſſet Scriptor, quem ita interpolari curaverant, nec fraus illico pateret. Quod *Clementi Romano*, & *Ignatio Antiocheno* contigiſſe poſtea oſtendemus. Alterum fraudis genus erat, cum Viro aut Scriptori celebri integrum opus tribuebant, ut cum *Dionyſio Areopagitæ* tributi ſunt libri, qui ſub ejus nomine circumferuntur; quod & multis aliis a Chriſtianis præſertim factum eſſe, in ſequentibus, pluribus demonſtrabimus. Populi, nempe, cupidi ſciendi quid ſenſiſſent primi illi Chriſtiani, quidve iis contigiſſet, omnes Bibliothecarum angulos perſcrutabantur, omnes Librariorum officinas excutiebant, ut viderent an quidpiam eorum ſupereſſet; quod cum animadverterent homines lucri cupidi, hiantes & credulos facile deluſerunt, & incredibilem copiam librorum recens conſcriptorum antiquis Scriptoribus, fallente titulo, tribuerunt. Quod cum dico factum a Chriſtianis, Judæos tamen, aut Ethnicos, quaſi culpæ hujus minime adfines, abſolutos nolo; ſed de Chriſtianis potiſſimum loquor, quia pluris intereſt ſcire quos finxerint, quam quos alii adulterinos in lucem protulerint, & plures etiam a Chriſtianis falſis nominibus inſigniti ad nos pervenerunt. *Caſſiodorus*, qui ſæculi VI. initio vixit, Cap. VIII. Inſtit. Divin. Litter. non procul a prin-

principio nos docet adnotationes ſubtiliſſimas quidem ac breviſſimas in Epiſtolas Pauli, *ſed erroris tamen Pelagiani venenis infectas*, ſuo tempore, *in cunctorum manibus ita celebres habitas fuiſſe, ut eas a S. Gelaſio Papa urbis Romæ doctiſſimi viri ſtudio dicerent fuiſſe conſcriptas;* QUOD SOLENT, inquit, *facere, qui res vitioſas cupiunt glorioſi nominis auctoritate defendere.*

5. Poſteaquam vero acres concertationes, inter Chriſtianos, oriri cœperunt, præſertim a Nicænæ Synodi temporibus; cum diſſentientes Chriſtiani omni ope Antiquitatem in ſuas partes trahere niterentur, ut adverſarios quaſi novas res molitos infamarent; tum demum ſceleratis manibus adulterata ſunt priſcorum monumenta, & eorum nomina præfixa libris ea de cauſa fictis, ut partibus laborantibus ſubſidio eſſent. Sic additæ ſunt ingentes laciniæ Epiſtolis *Ignatii*, & fictæ *Conſtitutiones Apoſtolicæ*, quaſi ab Apoſtolis conditæ, & a *Clemente* Romano digeſtæ; de quibus poſtea dicemus. Eodem conſilio fictus ille *Prologus*, qui Epiſtolis Canonicis, *Hieronymi* nomine inſignitus, præfigitur, ut antea obſervavimus.

6. Forte & errore factum; ut Libri quorum Scriptores ignorabantur, quod nullius nomen eis eſſet additum, nonnullis tribuerentur, quorum nequaquam erant; ob ſimilitudinem ſtyli, vel ob imperitiam Librariorum, qui ſic numerum Operum virorum eruditorum auctum ibant. Hoc potiſſimum factum in Scriptis Patrum iis ſæculis, quibus

Antiquitatis ſtudioſi, graſſante per omnia barbarie, pauciores erant, neque ullus Criticæ, ut decuit, operam dederat. Hinc videmus Scriptis Patrum, præſertim πολυγράφων, multa aliena adſuta. *Tertullianus*, *Cyprianus*, *Ambroſius*, *Hieronymus*, *Auguſtinus*, *Athanaſius*, *Chryſoſtomus*, aliique jam dudum, ſine adpendicibus alienis, non prodeunt.

8. Re ipſa breviter expoſita, jam ſunt Teſtimonia Veterum proferenda. *Galenus* Comment. I. in *Hippocratem* de Natura Hominis, ad text. 42. p. 127. T. III. *Ed. Charterianæ:* Πρὶν γὰρ τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τε καὶ Περγάμῳ γενέσθαι βασιλεῖς ἐπὶ κτήσει παλαιῶν βιβλίων φιλοτιμηθέντας, οὐδέπω ψευδῶς ἐπιγέγραπτο σύγγραμμα, λαμβάνειν δ' ἀρξαμένων μισθὸν τῶν κομιζόντων αὐτοῖς συγγράμματα παλαιοῦ τινος ἀνδρὸς, οὕτως ἤδη πολλὰ ψευδῶς ἐπιγράφοντες ἐκόμιζον: *antequam enim Reges, qui erant Alexandriæ & Pergami, de poſſeſſione veterum librorum ſtudioſe contenderent, nondum ullum falſo inſcribebatur opus; ſed poſtquam præmium accipere cœpiſſent, qui antiqui alicujus hominis ſcripta iis adferebant, ſic demum multa falſo inſcribentes adportabant.* Idem Præfat. Comment. II. p. 128. Ἐν τῷ κατὰ τοὺς Ἀτταλικούς τε καὶ Πτολεμαϊκοὺς βασιλέας χρόνῳ, πρὸς ἀλλήλους ἀντιφιλοτιμουμένους περὶ κτήσεως βιβλίων, ἡ περὶ τὰς ἐπιγραφάς τε καὶ διασκευὰς αὐτῶν ἤρξατο γίγνεσθαι ῥᾳδιουργία, τοῖς ἕνεκα τοῦ λαβεῖν ἀργύριον ἀναφέρουσιν ὡς τοὺς βασιλεῖς ἀνδρῶν ἐνδόξων συγγράμματα: Tem-

Temporibus Attalicorum & Ptolemaicorum Regum, qui de adquiſitione librorum inter ſecontendebant, cœpit fraus circa inſcriptiones, & diſpoſitiones librorum fieri ab iis, qui, pecuniæ cauſa, ferebant ad Reges virorum illuſtrium Scripta. Si prorſus falſa non erat inſcriptio, ad partem tantum voluminis pertinebat, quod eo carius vendebatur quo majus & auctius videbatur, ut teſtatur ibidem *Galenus*, ubi ait libro *Hippocratis* de natura hominis, additum eſſe alterum *Polybi* ejus diſcipuli, & quædam etiam interpoſita, quæ neutrius erant, poſt verba poſterius adlata, addit: μικρῶν οὖν ὄντων ἀμφοτέρων τῶν βιβλίων, τοῦ περὶ φύσεως ἀνθρώπου καὶ τοῦ περὶ διαίτης ὑγιεινῆς, εὐκαταφρόνητον ἑκάτερον τοῦτο εἶναί τις δόξας, διὰ τὴν σμικρότητα, συνέθηκεν ἐς τ' αὐτὸ ἄμφω καί τις ἴσως ἄλλος, ἢ καὶ αὐτὸς ὁ πρῶτος αὐτὰ συνθεὶς, παρενέθηκέ τινα μεταξὺ τῶν δύο: *cum uterque liber parvus eſſet, & is qui eſt* de ſalubri victu, *quiſpiam vilem utrumque fore ratus, propter parvitatem, utrumque in unum conjunxit, & alius forte quiſpiam, aut idem ille primus, qui eos conjunxerat, nonnulla duobus interpoſuit.* Quod habet de tempore ſuppoſitionis librorum non ita tamen intellexerim, quaſi crediderit *Galenus* numquam antea Libros; lucri cauſa, nominibus alienis inſcriptos; ſed quia eo potiſſimum tempore ingens copia ſuppoſititiorum librorum erupit, & fraudes poſtea frequentiores fuerunt. Nam ſæpe antea libri fuerant ſuppoſiti, ut multis exemplis conſtat. Vide hac de re *Joan. Wowerium* Polymathiæ

V 2 c. XVI,

c. XVI, 6, & ſeqq. *Ammonius* in Categorias *Ariſtotelis*, Πτολεμαῖον τὸν Φιλάδελφον πάνυ ἐσπουδακέναι φασὶ περὶ τὰ Ἀριστοτελικὰ συγγράμματα, ὡς καὶ περὶ τὰ λοιπά, καὶ χρήματα διδόναι τοῖς προσφέρουσιν αὐτῷ βίβλους τοῦ Φιλοσόφου. ὅθεν τινες χρηματίσασθαι βουλόμενοι ἐπιγράφοντες συγγράμματα τῷ τοῦ Φιλοσόφου ὀνόματι προσῆγον: *Aiunt Ptolemæum Philadelphum magno ſtudio flagraſſe habendi Scripta Ariſtotelis, ut & cetera, & pecunias dediſſe adferentibus ad ſe libros Philoſophi. Unde quidam, diteſcere cupientes, inſcriptos libros Philoſophi nomine adtulerunt. Diogenes Laërtius* de Æſchine, Lib. II. §. 60. διεβάλλετο δὲ Αἰσχίνης καὶ μάλιστα ὑπὸ Μενεδήμου τοῦ Ἐρετριέως, ὡς τοὺς πλείστους διαλόγους, ὄντας Σωκράτους ὑποβάλλοιτο, λαμβάνων παρὰ Ξανθίππης: *calumniis differebatur Æſchines, potiſſimum a Menedemo Eretrienſi, quaſi complures dialogos, qui Socratis eſſent, a Xanthippa acceptos pro ſuis ſuppoſuiſſet.* Subjicit vero *Diogenes*: ὧν οἱ μὲν καλούμενοι ἀκέφαλοι σφόδρ' εἰσὶν ἐκλελυμένοι, καὶ οὐκ ἐπιφαίνοντες τὴν Σωκρατικὴν εὐτονίαν, οὓς καὶ Πεισίστρατος ὁ Ἐφέσιος ἔλεγε μὴ εἶναι Αἰσχίνου. καὶ τῶν ἑπτὰ δὲ τοὺς πλείστους Περσαῖος φησὶ Πασιφῶντος εἶναι τοῦ Ἐρετρικοῦ, εἰς τοὺς Αἰσχίνου δὲ κατατάξαι. ἀλλὰ καὶ τὸν Ἀντισθένους, τόν τε μικρὸν Κῦρον, καὶ τὸν Ἡρακλέα τὸν ἐλάσσω, καὶ Ἀλκιβιάδην, καὶ τοὺς τῶν ἄλλων δὲ ἐσκευώρηται: *ex quibus qui dicuntur principio carentes ſunt remiſſi, nec Socraticam vehementiam præferentes; quos & Æſchinis eſſe Piſiſtratus Epheſius negabat. Sed & pleroſque ſeptem illorum Perſæus ait Paſiphontis eſſe Eretrienſis, atque ab*

ab eo Æſchinis inſertos libris; eumdemque Antiſthenis parvum Cyrum, & Herculem minorem, Alcibiadem aliorumque libros ſuppoſuiſſe. Tres, qui ſuperſunt, & fragmentum quarti nuper edidimus.

9. Sic viri ingenio & eruditione ſua abuſi nervos omnes intendebant, ut ita ſtylum & doctrinam exprimerent eorum, quibus libros ſupponebant, vix ut ſuppoſititii fœtus a veris ſecerni poſſent. *Livius*, Lib. XXVIII. c. 56. ubi de die dicta P. Scipioni: *Nec inter Scriptores*, inquit, *diſcrepat ſolum, ſed orationes quoque, ſi modo ipſorum ſunt quæ feruntur, P. Scipionis & T. Gracchi abhorrent inter ſe. Suetonius* in Cæſare Cap. LV. *Orationes aliquas reliquit, inter quas temere quædam feruntur, ut pro Q. Metello, quam non immerito Auguſtus exiſtimabat magis ab actuariis exceptam, male ſubſequentibus verba dicentis, quam ab ipſo editam. Nam in quibusdam exemplaribus invenio, ne inſcriptam quidem* pro Metello, *ſed*, quam ſcripſit Metello; *cum ex perſona Cæſaris ſermo ſit, Metellum, ſeque adverſus communium obtrectatorum criminationes purgantis. Apud Milites quoque, in Hiſpania, idem Auguſtus orationem eſſe vix ipſius putat; quæ tamen duplex fertur; una, quaſi priore habita prælio: altera, poſteriore, quo Aſinius Pollio ne tempus quidem concionandi habuiſſe eum dicit, ſubita hoſtium incurſione.* Scilicet, homines male diſerti, ut eloquentiam ſuam venditarent, ſcripſerant orationes, quibus expreſſerant

 quod

quod dicere debuiſſe videbantur ſummi illi viri, quod perſæpe factum, ut poſtea videbimus.

10. Scio poſſe dici plurima exercendi ſtyli gratia eſſe conficta, & veluti ludente ingenio elaborata; at quod illi ludentes fecerunt, id ſerium poſteros in errorem conjecit. Præfixum nomen *Salomonis* Libro *Sapientiæ* plurimos fefellit & etiamnum fallit, quamvis ab *Hieronymo* monitos. Hæc ſunt hujus verba, ex præfatione in Libros Salomonis: *Fertur & πανάρετος Jeſu filii Sirach liber, & alius ψευδεπίγραφος*, *qui* Sapientia Salomonis *inſcribitur. Quorum priorem Hebraïcum reperi, non* Eccleſiaſticum, *ut apud Latinos, ſed* Parabolas (משלים mſchalim) *prænotatum, cui juncti erant Eccleſiaſtes & Canticum Canticorum; ut ſimilitudinem Salomonis non ſolum librorum numero, ſed etiam materiarum genere, coæquaret. Secundus apud Hebræos, nuſquam eſt, quia* (lego *quin*) *& ipſe ſtylus Græcam eloquentiam redo!et, & nonnulli Scriptorum veterum hunc eſſe Judæi Philonis adfirmant.* Verum de hoc Libro poſtea pluribus agemus.

11. Idem a Pſeudo-Chriſtianis, ad quamcumque familiam pertinuerint, ſæpe factum teſtantur Patres. *Auguſtinus* in Ep. XLVIII. ex vetere diſtinctione, XCIII. ex nova, ad Vincentium, ait quoſdam crediſſe, quamvis falſo, at ex more ſæculi ſui, fictas Epiſtolas *Cypriani* de iteratione Baptiſmi. * *Non de-*

(*) *Num. 38. in Ed. Pariſ. Benedict.*

deſunt, inquit, *qui hoc Cyprianum prorſus non ſenſiſſe contendant, ſed ſub ejus nomine a præſumtoribus, atque mendacibus fuiſſe confictum. Neque enim*, ſubjicit Auguſtinus, *ſic potuit integritas, atque notitia litterarum unius quamlibet illuſtris Epiſcopi cuſtodiri, quemadmodum Scriptura Canonica, tot Linguarum litteris, & ordine & ſucceſſione celebrationis Eccleſiaſticæ cuſtoditur; contra quam tamen non defuerunt, qui, ſub nominibus Apoſtolorum, multa confingerent.*

12. Fatetur quidem *Auguſtinus* illam ſuſpicionem infirmam eſſe; at nitebatur conſuetudine illorum ſæculorum, quibus innumera ficta fuerant. *Nos tamen*, inquit, *duas ob res non negamus illud ſenſiſſe Cyprianum, quod & ſtylus ejus quamdam propriam faciem, qua poſſit agnoſci; & quod ibi magis contra vos* (Donatiſtas) *noſtra cauſa monſtratur invictior*, &c. Altera harum rationum petita eſt ex utilitate, quam *Auguſtinus* putabat capere ſe poſſe ex Epiſtolis illis *Cypriani*, in diſceptatione cum Donatiſtis; altera vero Critica, quæ ſola firma eſt. Nec dubito quin, ſi hæc poſterior ratio defuiſſet, *Auguſtinus* plane negaturus fuiſſet haſce Epiſtolas eſſe *Cypriani*, plauſibili illa ratione, e Falſariis ſumta, fretus; nam quamvis diſſimulet, vehementer ejus cauſæ, ad iterationem baptiſmi quod adtinet, adverſabantur. Subdit verbis adlatis: *Fruſtra quidem, quia illa ſic commendata, ſic celebrata, ſic nota eſt; verum quid poſſit adverſus litteras, non canoni-*

ca auctoritate fundatas, *etiam hinc demonſtravit impiæ conatus audaciæ*, *quod & adverſus eas*, *quæ tanta notitiæ mole firmatæ ſunt*, *ſe ſe erigere non prætermiſit.* Ex hiſce colligere licet vulgo perſuaſum fuiſſe, non ſine diligenti examine, Veterum Scripta, aut potius quæ eorum nomine venditantur admittenda eſſe; quod tamen plerique, aut adfectibus, aut ἀκρισίᾳ præpediti, non faciebant. Similem alterum locum *Auguſtini* addemus, ex Lib. XXXIII. contra Fauſtum Cap. 6. ubi poſtquam dixit conſtare ex perpetuo conſenſu Chriſtianorum libros Apoſtolicos eorum eſſe, quorum nomina præferunt: *Quaſi vero*, inquit, *& in litteris ſæcularibus non fuerint certiſſimi auctores*, *ſub quorum nominibus poſtea multa prolata ſunt & ideo repudiata*, *quia vel ab his*, *quæ ipſorum eſſe conſtaret*, *minime congruerent*, *vel eo tempore*, *quo illi ſcripſerunt*, *nequaquam innoteſcere*, *& per ipſos vel familiariſſimos eorum in poſteros prodi commendarique meruerunt.* Alia habet egregia, eodem ſpectantia, quæ deinde a nobis adferentur.

13. *Origenes* in * Ep. ad Alexandrinos amicos, ita queritur, de Scriptorum ſuorum, vivente ſe, adulteratione: *Quidam auctor hæreſeos*, *cum ſub præſentia multorum habita inter nos fuiſſet diſputatio*, *deſcriptum accipiens*, *ab his qui deſcripſerant*, *codicem*, *quæ voluit addi-*

(*) *Apud Rufinum de Adult. Script. Origenis.*

didit, & quæ voluit abſtulit, & quod ei viſum eſt permutavit. Cum conveniſſem illum ipſum, qui adulteraverat librum, quare hoc feciſſet, velut ſatisfaciens mihi reſpondit: quoniam magis ornare volui diſputationem ipſam, atque purgare id eſt, (errata emendare.) *Videte quali purgatione diſputationem noſtram purgavit. Tali, nempe, quali purgatione Marcion purgavit Evangelia, vel Apoſtolum; vel quali ſucceſſor ejus, poſt ipſum, Apelles. Nam ſicut illi ſubverterunt Scripturarum veritatem: ſic & iſte, ſublatis quæ vere dicta ſunt, ob noſtri criminationem, inſeruit quæ falſa ſunt.* Quin & integros libros ſuo nomine fictos queritur, in eadem Epiſtola. *In Epheſo cum me vidiſſet quidam Hæreticus, & congredi noluiſſet, neque omnino os ſuum aperuiſſet apud me —— poſtea nomine meo & ſuo, conſcripſit qualem voluit diſputationem, & miſit ad diſcipulos ſuos, ut ego quidem cognovi, ad eos qui Romæ erant; ſed non dubito quin & ad alios, qui per diverſa ſunt.*

14. *Rufinus* ipſe latius hoc perſequitur, in Ep. ad Macarium de adulteratione Librorum *Origenis;* atque hinc probat adulteratos fuiſſe illos, quod paſſim, etiam in eodem opere, ſibi contradiceret; quod homini non ſtulto, adeoque erudito contingere potuiſſe negabat. *Quæcumque*, inquit, *nobilium tractatorum veterum invenerunt de his, quæ ad gloriam Dei pertinent, plene & fideliter diſputaſſe; ita ut ex lectione eorum unusquisque fidelium proficere poſſit & inſtrui, non pepercerunt Scriptis eo-*

rum venenatum virus infundere, ſive interpolando quæ dixerant, ſive quæ non dixerant inſerendo; quo facilius, videlicet, ſub nomine doctiſſimi cujusque & nobilis inter Scriptores Eccleſiaſticos viri, hereſis ſuæ adſtrueretur adſertio; ex eo quod ita ſenſiſſe etiam aliqui de claris viris & Catholicis viderentur. Horum manifeſtiſſimas, inter Græcos Scriptores Eccleſiaſticos, probationes texemus; & quamvis quamplurimi ſint ex Veteribus, in quorum Libris hujusmodi deprehenditur adulterium, tamen paucorum ſufficit adhibere teſtimonia, ex quibus facilius quid etiam Origenis Libris acciderit agnoſcatur. Clemens Romanus *Apoſtolorum diſcipulus, qui Romanæ Eccleſiæ, poſt Apoſtolos, & Epiſcopus & Martyr præfuit, Libros edidit, qui adpellantur* ἀναγνωρισμοὶ, *id eſt, recognitio; in quibus cum ex perſona Petri doctrina quaſi vere Apoſtolica in quamplurimis exponatur, in aliquibus ita Eunomii dogma ſcribitur, ut nihil aliud, quam ipſe Eunomius, diſputare credatur, filium Dei creatum, ex nullis exſtantibus adſeverans,* &c. Clemens *quoque alius,* Alexandrinus *Presbyter & Magiſter Eccleſiæ illius, in omnibus pæne Libris ſuis, Trinitatis gloriam, atque æternitatem unam eamdemque deſignat; & interdum invenimus aliqua, in libris ejus, Capitula, in quibus filium Dei creaturam dicit. Numquid credibile eſt de tanto viro, tam in omnibus Catholico, tam erudito, ut vel ſibi contraria ſenſerit, vel ea quæ de Deo, non dicam credere, ſed vel audire quidem impium eſt, ſcripta*

ta reliquerit? Poſſet ſane fieri ut Ariani, nonnullis in locis, *Clementem* interpolaſſent; ſed omnia loca, quæ diſplicebant *Rufino*, delere propterea noluerim; cum certum ſit Patres, qui ante Nicænam Synodum vixerunt, multis loquutionibus uſos, a quibus ii, quibus controverſiæ erant cum Arianis, abſtinebant. Præterea non mirum eſſet ſi Patres, in re ardua, ſibi non ſemper conſtitiſſent, aut ſibi conſtare viſi non eſſent *Rufino* Critico minime perſpicaci. Hoc liquet ex ejus judicio de libro recognitionum, quas fatue *Clementi* Romano tribuit, & interpolavit ac mutilavit, ut hominis recte ſentientis eſſe viderentur, cum eſſent opus Impoſtoris. Alius Epiſcopus Romanus queſtus eſt id vivo ſibi a quodam Monacho Græco, cui *Andreæ* nomen fuit, factum eſſe. Is eſt *Gregorius Magnus*, qui Lib. IX. Epiſt. LXIX. ad Euſebium Epiſcopum Theſſalonicenſem: *inter diverſa*, inquit, *mala aliquos etiam ſermones ſcripſit, atque eos ex noſtro nomine titulavit; & ſuſpecti ſumus ne eos alicubi transmiſerit. Ideo fraternitas veſtra ſollicitudinem gerat, & ſi quid tale repererit, eos & exſcindi, & omnino faciat aboleri, ut quod imperitus litterarum, & Scripturæ divinæ neſcius noſtro, ſicut diximus, nomine prænotavit, quorumdam animos non poſſit inficere.*

16. Tum vero, de tertio, ita pergit *Rufinus:* Dionyſius *quoque* Alexandrinus *Epiſcopus eruditiſſimus, adſertor Eccleſiaſticæ fidei, cum in quamplurimis in tantum unitatem, atque*

que æqualitatem Trinitatis defendat, ut imperitioribus quibusque etiam ſecundum Sabellium ſenſiſſe videatur; in his tamen Libris ſuis, quos adverſus Sabellii Hæreſin ſcribit, talia inveniuntur inſerta, ut frequenter Ariani ipſius auctoritate ſe defendere conentur. Propter quod & Sanctus Epiſcopus Athanaſius compulſus eſt Apologeticum pro libris ipſis ſcribere; pro eo quod certus erat non illum diverſe potuiſſe ſentire, ſibique ipſi contraria ſcribere, ſed quod inſerta hæc a malevolis noſſet. Idem dixerim de *Dionyſio*, quod de *Clemente* modo dicebam; nec certe *Athanaſius* Scripta ejus adulterata ait, ſed perperam intellecta.

17. Nunc ut ad *Origenem* redeam, nolim negare umquam ejus Scripta ab Hæreticis fuiſſe adulterata, cum præſertim id nos ipſe doceat. De eo dixerim, quod *Vincentius Lirinenſis*, (*) cujus hæc ſunt verba: *Sed dicat aliquis corruptos eſſe Origenis libros. Non reſiſto; quin potius & malo, nam id a quibusdam & traditum & ſcriptum eſt, non Catholicis tantum, ſed etiam Hæreticis.* Verum nequaquam conceſſerim *Rufino Origenem* de re, quam non ſatis intelligebat, loquentem, ſemper conſentanea eſſe loquutum. Quis enim hominem, qui tot volumina dictavit, titubaſſe aliquando miretur? Poſſemus certe non unum exemplum ejus rei proferre, non ex *Origene* modo, ſed ex *Rufino* ejus emendatore. Præterea a *Rufino* non intellectum fuiſſe *Origenem* ſi dixero, nihil dixero quod Eruditi facile

(*) *Adverſus Hæreſ. Cap. XXIII.*

le non conceſſerint; cum in iis, quæ ex (*) *Euſebio* vertit, tot imperitiæ ſpecimina ediderit.

18. Similia habet, in Præfatione in libros περὶ Ἀρχῶν, iis, quæ antea de eo dicentem audivimus, quibus poſitis ita pergit: *Sicubi nos in libris ejus aliquid contra id invenimus, quod ab ipſo in ceteris locis pie de Trinitate fuerat definitum, velut adulteratum hoc & alienum, aut prætermiſimus, aut ſecundum eam regulam protulimus, quam ab ipſo frequenter invenimus adfirmatam.* Ut dolendum eſt eos libros ad nos Græce non perveniſſe: ita eſt quod gaudeamus *Clementem Alexandrinum* a *Rufino* verſum non fuiſſe; nam forte deſidia Monachorum haberemus verſionem dumtaxat, pro Archetypo, in qua *Clemens* id diceret quod *Rufino* viſum eſſet ab eo dici oportuiſſe, non quod nunc dicit. Merito certe (†) viri doctiſſimi queſti ſunt „ non alium quemquam *Origeni* tantum perfidia ſua, & temeritate nocuiſſe, quam *Rufinum* ipſum; „ quippe qui ejus Scripta interpretans, ita „ additamentis & detractationibus vexavit & „ corrupit, ut *Origenem* in *Origene* deſideres."

19. Ideo *Hieronymus*, in Epiſtola ad Pammachium & Oceanum de erroribus *Origenis*, depravatum negat *Origenem*; ſed cum ille nimius ſit & laudator, & caſtigator, per omnia illi

(*) *Vide Præfationem* Henr. Valeſii *in Euſebium*, *ad Clerum Gallicanum*, & P. Dan. Huetium *in Origenianis paſſim.*

(†) P. Dan. Huetius *in Origenianis Lib. I. C. I. §. 3.*

illi credere ſatis tuto non poſſumus. Solebat homo vehemens dicere non quod, poſt adcuratum examen, verum compererat, & quod ſine adfectu dicere licebat; ſed quod cauſa poſtulabat, ac vincendi ſtudium dictabat. Sed neſcio an tolerabilior ſit *Rufinus*, qui præfationi in libros *Origenis* de Principiis a ſe verſos ea, quam diximus, fide hanc horrendi carminis adjurationem ſubjicit: *Omnem qui hos libros vel deſcripturus eſt, vel lecturus, in conſpectu Dei Patris, & Filii & Spiritus Sancti, conteſtor, atque convenio per futuri regni fidem, per reſurrectionis ex mortuis Sacramentum, per illum qui præparatus eſt Diabolo & Angelis ſuis æternum ignem, ſi non illum locum æterna hereditate poſſideat, ubi eſt fletus & ſtridor dentium, & ubi ignis eorum non exſtinguetur, & vermis eorum non morietur; ne quis addat aliquid huic ſcripturæ, ne auferat, ne inſerat, ne immutet; ſed conferat cum exemplaribus unde ſcripſerit, & emendet ad litteram & diſtinguat, & inemendatum, vel non diſtinctum codicem non habeat; ne ſenſuum difficultas, ſi diſtinctus Codex non ſit, majores obſcuritates legentibus generet.* Si æquum cenſebat hoc ſibi concedi, nec judicio Lectoris ſua emendanda permittebat; oportuiſſet ipſum eadem æquitate uſum fuiſſe, erga eum quem interpretabatur. Sed, ſi *Hieronymo* credimus, ſolitus erat nefariis hujuſmodi artibus uti *Rufinus*, qui librum *Sexti* Pythagorei *Xyſto* Epiſcopo Romano Latine converſum tribuit. Sic Hieronymus Lib. IV. in Jeremiam ſeu ad Cap. XXI: *Miſerabilis Grunnius, qui ad calum-*

lumniandos. Sanctos viros aperuit os ſuum, linguamque ſuam docuit mendacium, Sexti Pythagorei hominis gentiliſſimi unum librum interpretatus eſt in Latinum, diviſitque eum in duo volumina, & ſub nomine Martyris Xyſti, urbis Romanæ Epiſcopi, auſus eſt edere; in quibus nulla Chriſti, nulla Spiritus Sancti, nulla Dei Patris, nulla Patriarcharum, Prophetarum & Apoſtolorum fit mentio, & hunc libellum, ſolita temeritate & inſania, Annulum nominavit; qui per multas provincias legitur, & maxime ab his, qui ἀπάθειαν *& impeccantiam prædicant.*

20. Hiſce Veteribus nihil vetat nos addere verba hominis, cui recentiora nimium præ veteribus ſordebant. Is eſt *Joannes Fellus*, Epiſcopus Oxonienſis, qui, in Præfatione in ſuam Editionem *Cypriani*, recte animadvertit „ noſſe Eruditos in quantum rei litterariæ „ damnum ceſſerint ſuppoſititia ſcripta, magnis inſignita nominibus, fraude ad Librariorum compendium inſtituta. Hinc comparatum eſſe, ut ſtatuæ aureæ non modo „ pedes lutei, ſed & vivo corpori putridum „ cadaver ſubinde jungatur. In Ethnicis litteris hoc quidem facilius ferendum, non „ magni enim referre, ſi oratio una aut altera ſemibarbara *Ciceroni* aut *Salluſtio*, vel „ futile carmen *Virgilio* & *Ovidio* tribuantur. „ Sed cum in pietatis negotio & SS. Patrum „ Scriptis, hoc intervenerit, dici vix poſſe „ quanti malum iſtud ſteterit. Ex noxa hac „ non modo hæretica dogmata, decus ſibi &

„ ho-

„ honeſtamentum quærere: ſed fidem & au„ ctoritatem, quibus ſacra illa monumenta uni„ ce pollent, languere inde & evaneſcere; & „ poſtquam fucum in aliquibus detexit Le„ ctor, de aliis eum dubitare, & demum om„ nia deſpicere. Nec ex nupero maleficio „ hæc paſſum eſſe *Cyprianum*, cui ſæcu„ lo quarto imputabantur Novatiani hæreti„ ci Scripta. *Cypriani* ψευδεπίγραφον hære„ ſeos librum vocare *Hieronymum*, ejus„ que etiam meminiſſe illi ſupparem *Rufi*„ *num*."

21, Quæ cum ita ſint, ipſi impoſtores invehebantur in eos, qui libros alienos Scriptoribus ſupponebant, cujus rei duo inſignia habemus exempla. Collector Canonum Apoſtolicorum, qui eos ab Apoſtolis ipſis conſcriptos credulis perſuadere voluit, & revera perſuaſit, Canonem profert dignum profecto Apoſtolis, qui eſt LX. numero, ſed indignum qui a Falſario ederetur: Εἴ τις τὰ ψευδεπίγραφα τῶν ἀσεβῶν βιβλία ὡς ἅγια ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας δημοσιεύει, ἐπὶ λύμῃ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου, καθαιρείσθω: *ſi quis falſo inſcriptos impiorum libros, tamquam ſanctos, in Eccleſia edit, ad populi & Cleri perniciem, exauctoretur.* Ad quem Canonem vide, ſi lubet, *Balſamonem* & *Zonaram*, qui oſtendunt non infrequens fuiſſe hoc Falſariorum peccatum.

22. Alterum exemplum ſuppeditat Scriptor Conſtitutionum Apoſtolicarum, Lib. VI. cap. 16. apud quem ſic loquuntur perſonati Apo-

Apoſtoli, de libris falſo inſcriptis: Ταῦτα πάντα ἐπεστείλαμεν ὑμῖν, ἵνα εἰδέναι ἔχοιτε τὴν ἡμετέραν γνώμην, οἷα τίς ἐστι, καὶ τὰ ἐπ' ὀνόματι ἡμῶν παρὰ τῶν ἀσεβῶν κρατυνθέντα βιβλία μὴ παραδέχησθε: *hæc omnia ſcripſimus vobis, ut poſſetis ſcire noſtram ſententiam, neve nomine noſtro confirmatos ab impiis libros admitteretis.* Quæ verba cum non male convenirent Apoſtolis, intoleranda ſunt, in ore impoſtoris; ſed oſtendunt quanta eſſet, illo ævo, Græculorum nequitia. Pergunt commenticii Apoſtoli: οὐ γὰρ ὀνόμασι χρὴ ὑμᾶς προσέχειν τῶν Ἀποστόλων, ἀλλὰ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων, καὶ τῇ γνώμῃ τῇ ἀδιαστρόφῳ, οἴδαμεν γὰρ ὅτι οἱ περὶ Σίμωνα καὶ Κλεόβιον ἰώδη συντάξαντες βιβλία ἐπ' ὀνόματι Χριστοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, περιφέρουσιν εἰς ἀπάτην ὑμῶν τῶν πεφιληκότων Χριστὸν καὶ ἡμᾶς τοὺς αὐτοῦ δούλους: *neque enim nomina vos oportet adtendere Apoſtolorum, ſed naturam rerum & immutabilem ſententiam. Scimus enim Simonem & Cleobium venenatos libros, conſcriptos nomine Chriſti & diſcipulorum ejus, circumferre, ut vos decipiant qui amatis Chriſtum & nos ejus diſcipulos.* Deinde monent Chriſtianos, de libris ante ſua tempora fictis; a Judæis, nimirum, qui nominibus Patriarcharum, imo & Angelorum, fucum facere imperitis nitebantur. Καὶ ἐν τοῖς παλαιοῖς δέ τινες συνέγραψαν βιβλία ἀπόκρυφα Μωσέως, καὶ Ἐνώχ, καὶ Ἀδάμ, Ἡσαΐου τε καὶ Δαβίδ, καὶ Ἠλίου, καὶ τῶν τριῶν πατριαρχῶν, φθοροποιὰ, καὶ τῆς ἀληθείας ἐχθρά. τοιαῦτα καὶ νῦν ἐποίησαν οἱ δυσώνυμοι, διαβάλλοντες δημιουργίαν, γάμον, πρόνοιαν, τεκνο-

παιδοποιΐαν, νόμον, προφήτας. Βάρβαρά τινα ὀνόματα ἐγγράφοντες, καὶ, ὡς αὐτοί φασιν, Ἀγγέλων, τὸ δ᾽ ἀληθὲς εἰπεῖν Δαιμόνων τῶν αὐτοῖς ὑπηχούντων: *Nonnulli inter Veteres ſcripſerunt libros apocryphos Moſis, Enochi, Adami, Eſaiæ, Davidis, Eliæ; & trium Patriarcharum peſtiferos, & repugnantes veritati. Conſimiles libros nunc quoque ediderunt inauſpicati homines, calumniantes creationem, nuptias, providentiam, procreationem liberorum, legem, prophetas; adſcribentes barbara quædam nomina, &, ut ipſi dicunt, Angelorum, ut verum autem aperiamus, Dæmonum, illos adſlantium.* Nihil potuit gravius dici ab homine veri amantiſſimo, & ſuppoſitionis omnis inimiciſſimo Scriptore. De libris, quos memorat, conſulendus *Joan. Bapt. Cotelerius*, ad eum locum.

23. Cum in Conſtitutionibus Apoſtolicis varia ſint, quæ manifeſto Arianiſmum ſapiunt, exiſtimarunt Patres Sextæ Synodi, in Trullo habitæ, adulteratas fuiſſe; ſic enim in ſecundo Canone de illis habent: αἷς ποτε πάλαι ὑπὸ τῶν ἑτεροδόξων, ἐπὶ λύμῃ τῆς ἐκκλησίας, νόθα τινὰ καὶ ξένα τῆς εὐσεβείας παρενετέθησαν: *quibus olim ab Heterodoxis, in perniciem Eccleſiæ, ſpuria quædam & aliena a pietate inſerta ſunt.* Videntur potiſſimum ea ſpectare, quæ favent Arianorum ſententiæ; ſed profecto ea a nemine inſerta ſunt, niſi ab ipſo auctore, qui in illis partibus fuit. Miranda eſt aut ἀβλεψία, aut mala fides Patrum illorum, qui Canones LXXXV. quaſi Apoſtolicos admittunt,

tunt, & ita loquuntur de hiſce Conſtitutionibus, quaſi revera eſſent *Clementis*. Ideo *Photius*, * inſuper habita auctoritate Synodi, eas & κακοπλασίας: & Ἀρειανισμοῦ incuſat.

24. Ex hiſce intelligere eſt quæ ſit Criticæ utilitas, ſine qua innumera ficta monumenta, eaque erroribus referta, quaſi Apoſtolica, etiamnum amplecteremur; & quam cum neglexiſſent multi Patres, ſine diſcrimine, vera falſis miſcuerunt; recentiaque, pro veteribus, imperitis venditarunt. Quo factum denique ut mirum in modum deformaretur Religio Chriſtiana, fraudibus nequiſſimorum hominum; quas vix tandem, præterito ſæculo, & hoc noſtro, Critica retexit. Plura ejusmodi fraudum exempla cum vetera, tum recentiora qui avebit, adeat *Joan. Dallæum*, de Vero Uſu Patrum Lib. I. cap. 3. & 4. Sed & viri docti *Erneſt. Grabius* in Spicilegio Patrum trium primorum ſæculorum, & *Joan. Albertus Fabricius*, in Codice Apocrypho Novi Teſtamenti, multa ſuppoſiticia Scripta collegerunt.

(*) *In Bibl. Cod. CXII.*

CAPUT II.

De indiciis, ex quibus colligere licet Librum eſſe ſuppoſiticium, aut interpolatum I. & II. Indicium.

1. Si vellem dumtaxat catalogum contexere Librorum ſuppoſiticiorum, præſertim a Pſeudo-Chriſtianis, obiterque addere quid viri docti, olim & nuper, de iis judicarint, ingens a me conflaretur volumen. Sed * actum agerem, nec Lectores Artis Criticæ ſtudioſos multo doctiores, de ratione dignoſcendarum fraudium, dimitterem; quod unum tamen, hoc in loco, a me poſtulari jure poteſt. Igitur inſtituti mei memor hic potius tradam quibus indiciis falſa a veris, mutila ab integris, interpolata a ſinceris ſecerni queant. Quidquid hac de re ſummatim ſtatui poteſt ad decem Aphoriſmos referam, quibus ſingulis interpretationem, & exempla fere ex Veteribus hauſta ſubjiciam; quorum tamen judicia, per omnia, præſtare nolim. Sed cum pleraque recta ſint, hinc intelligent Lectores quodnam fuerit Veterum acumen Criticum; quando libere, ac ſine adfectu judicio ſuo uſi ſunt; tum etiam, ſi qua in re lapſi ſint, a ſimilibus peccatis ſibi poterunt cavere. Nam neſcio quomodo magis adficimur, & recte fa-

(*) *Rob. Cocus, And. Rivetus, Guil. Cavens, &c. hoc præſtiterunt.*

factis & delictis magnorum virorum; Veteres autem pleroſque, quaſi aurei generis neſcio quas reliquias, veneramur.

2. Primus Aphoriſmus hic erit: *Suppoſiticii quidem Libri indicium eſt, ſi in veteribus Codicibus alii tribuatur, cum nulla ratio eſt cur ejus habeatur, cujus nomen in editionibus præfert; interpolati vero, ſi ſit in veteribus Codicibus, ſine additamento quod in recentioribus invenietur.* Cum plerique tituli petiti ſint ex MSS. Codicibus, non mirum eſt antiquiores præferri recentioribus, ſi modo nihil ſit quod obſtet. At ſi Codices ſint paris antiquitatis & fidei, tum vero legitima de inſcriptione dubitatio oritur.

3. *Photius*, in Bibliotheca, Cod. XLVIII. poſtquam dixit librum περὶ τοῦ παντὸς *de univerſo*, tribui *Joſepho* Judæo, addit: εὗρον δὲ ἐν παραγραφαῖς ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ λόγος Ἰωσήπου, ἀλλὰ Γαΐου τινὸς πρεσβυτέρου, ἐν Ῥώμῃ διατρίβοντος, ὃν φασι συντάξαι καὶ τὸν Λαβύρινθον. οὗ καὶ διάλογος φέρεται πρὸς Πρόκλον τινὰ ὑπέρμαχον τῆς τῶν Μοντανιστῶν αἱρέσεως: *inveni vero in* (*) *adnotatis librum non eſſe Joſephi, ſed Caji cujusdam, Presbyteri qui Romæ agebat, & quem aiunt conſcripſiſſe Labyrinthum; cujus etiam exſtat dialogus adverſus Proclum quemdam, hæreſis Montaniſtarum defenſorem.* Qua ratione autem factum hoc fuerit, docet in ſequentibus verbis, quæ eo digniora notatu ſunt, quo plura ψευδεπίγραφα ex eodem fonte ma-

(*) *Ad initium, aut ad calcem, aut alicubi ad oram libri.*

narunt. Ἀνεπιγράφου δὲ καταλειφθέντος τοῦ λόγου, φασὶ τοὺς μὲν Ἰωσήπου ἐπιγράψαι, τοὺς δὲ Ἰουστίνου τοῦ μάρτυρος, ἄλλους δὲ Εἰρηναίου. ὥσπερ καὶ τὸν Λαβύρινθόν τινες ἐπέγραψαν Ὠριγένους. ἐπεὶ Καΐου ἐστὶ ποίημα, τῇ ἀληθείᾳ αὐτοῦ συντεταχότος τὸν Λαβύρινθον. ὡς καὶ αὐτὸς ἐν τῷ τέλει τοῦ Λαβυρίνθου διεμαρτύρατο ἑαυτοῦ εἶναι τὸν περὶ τοῦ παντὸς οὐσίας λόγον εἰ δ' ἕτερος καὶ οὐχ οὗτός ἐστιν, οὔπω μοι γέγονεν ἔνδηλον, *Cum enim ſine titulo liber relictus eſſet, aiunt alios Joſephi nomen inſcripſiſſe, alios Juſtini Martyris, alios Irenæi, quemadmodum & Labyrintho nomen Origenis præſcripſerunt; quoniam Caji eſt opus, qui revera Labyrinthum conſcripſit: quomodo etiam ille in fine Labyrinthi teſtatus eſt, ſuum eſſe Librum de natura Univerſi, Verum hicne liber ſit, an alius, nondum mihi liquet.* At liquet ſaltem non eſſe *Joſephi*, quandoquidem Chriſtianus fuit ejus libelli Scriptor, ut conſtat ex iis quæ de eo habet *Photius Cajum* quidem, inter Scriptores Eccleſiaſticos, memorant (*) *Euſebius* & (†) *Hieronymus*; ſed nullius ejus Operis meminerunt, niſi diſceptationis cum Proclo.

4. Varia inſcriptio, quæ erat præfixa *Recognitionibus Clementis*, ut de re ipſa nihil dicam, clare oſtendebat impoſtores ſatis ſibi non conſtitiſſe. Ita ea de re idem *Photius*, Cod. CXIII. τὴν προσφώνησιν ὡς ἐν ἐπιστολῆς εἴδει, πρὸς Ἰάκωβον τὸν ἀδελφόθεον ποιεῖται. ἐν ᾧ αἵ τε λεγόμεναι τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου πράξεις, καὶ αἱ πρὸς

(*) *Hiſt. Eccleſ. Lib. VI. c. 20.* (†) *In Catalogo.*

πρὸς Σίμωνα τὸν Μάγον διαλέξεις, καὶ ἔτι ὁ ἀναγνω-
ρισμὸς Κλήμεντος καὶ τοῦ πατρὸς, καὶ τῶν ἄλλων ἀδελ-
φῶν. διὸ καὶ ἔν τισι τῶν βιβλίων ἡ ἐπιγραφὴ, Κλή-
μεντος τοῦ Ῥωμαίου ἀναγνωρισμὸς, ἐπιγράφεται. ἔν
τισι δὲ, ὡς ἔφημεν, ἐπιστολὴ προτάττεται, ὡς πρὸς τὸν
ἀδελφόθεον Ἰάκωβον: *dedicatio fit veluti in Epi-
ſtolæ formam, ad Jacobum fratrem Dei. In
hoc ſunt quæ dicuntur.* Acta Petri & cum Si-
mone Mago colloquia, *prætereaque* Recog-
nitio Clementis, ejusque patris & aliorum
fratrum. *Quamobrem, in quibusdam libris
hæc inſcriptio eſt:* Clementis Romani recog-
nitio. *In aliis tamen, uti diximus, Epiſto-
la præfigitur, quaſi ad Jacobum Dei fra-
trem.* Sed præterea, in ipſa illa conficta E-
piſtola, magna fuit varietas. Καὶ αὕτη δὲ,
ait *Photius*, οὐχ ἡ αὐτὴ, οὐδ᾽ ὡς ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ
προσώπου προσενηνεγμένη. ἀλλ᾽ ἐπὶ μὲν τινων βιβλίων ὡς
ἀπὸ Πέτρου τοῦ Ἀποστόλου πρὸς Ἰάκωβον ἀπεσταλμένη,
ἐφ᾽ ἑτέρων δὲ ὡς ἀπὸ Κλήμεντος πρὸς Ἰάκωβον, ἄλ-
λη καὶ ἄλλη καθὼς προείπομεν. καὶ ἡ μὲν δηλοῖ Πέ-
τρον τὰς οἰκείας συγγράψαι πράξεις: καὶ πρὸς Ἰά-
κωβον αἰτησάμενον ταύτας ἀποστεῖλαι. ἡ δὲ διαλαμ-
βάνει ὡς Κλήμης ταύτας κατὰ πρόσταγμα Πέτρου συγ-
γράψειε, κἀκείνου πρὸς τὴν ἀγήρω μεταστάντος, ἀπο-
στείλοι Κλήμης πρὸς Ἰάκωβον: *& hæc* (Epiſtola)
*neque eadem, neque ab eodem projecta, ſed
in libris nonnullis, veluti a Petro Apoſtolo ad
Jacobum miſſa; in aliis rurſus tamquam a Cle-
mente ad Jacobum, alia atque alia, ut modo
diximus. Harum prior oſtendit ipſum Petrum
res a ſe geſtas conſcripſiſſe, & ad Jacobum
eas petentem miſiſſe. Altera vero refert Cle-*

mentem, Petri juſſu, eaſdem res geſtas litteris proditas, poſtquam ille jam ad immortalem migraſſet vitam, Jacobo transmiſiſſe. Non mirum eſt mendaces Librarios, aut alios, quicumque fuerint, non unam fallendi viam inîviſſe.

5. Non modo ex (*) *Euſebio* & (†) *Hieronymo* diſcere licet a *Clemente Alexandrino* ſcriptum librum, cui titulus erat: *quis dives ſervetur*, ſed etiam a *Photio*, qui Cod. CXI. teſtatur ſe vidiſſe veteres Codices, in quibus ſeptem primis Libris Stromateon ſubjicitur is libellus: μέχρι τοῦ ἑβδόμου, inquit, τὴν αὐτὴν ἔχουσιν ἐπιγραφὴν καὶ ἑνιαῖοι τυγχάνουσιν ἐν ἅπασι τοῖς βιβλίοις. ὁ μέντοι ὄγδοος διάφορός τε ἐστι καὶ τῇ ἐπιγραφῇ καὶ τῷ ἐδάφει, ἐν τισὶ γὰρ, τίς ὁ σωζόμενος πλούσιος, ἐπιγράφεται, καὶ ἄρχεται οὕτως, οἱ μὲν τοὺς ἐγκωμιαστικοὺς λόγους, καὶ τὰ ἑξῆς: *usque ad ſeptimum eamdem habent inſcriptionem, iidemque prorſus ſunt in omnibus Codicibus. Verum octavus cum inſcriptione, tum rei ſubjectæ materia, variat. In quibusdam enim inſcribitur:* Quis dives ſervetur, *& incipit: qui laudatorias orationes*, &c. Addit in aliis exemplaribus, Librum VIII. eſſe qualem eum in noſtris legimus. Itaque male memoratus libellus editus fuerat a *Mich. Geiſlero*, ſub *Origenis* nomine, cum ejus Commentario in Jeremiam, atque a *Franc. Combefiſio* in Auctario.

(*) *Hiſtor. Eccleſ. Lib. VI. c. 13.*

(†) *In Catalogo.*

ctario Patrum, inter recentiores Scriptores. Recte vero ſeorſim emiſſus, & auctori ſuo reſtitutus eſt, a viris doctis, in (*) Editione Oxonienſi. At Librarii Germani, qui ante aliquot annos Patres Græcos ex Pariſienſibus Editionibus, mendis dumtaxat auctiores, turpiter recudere adgreſſi, *Clementem Alexandrinum*, ſine illo augmento, negligentiſſime excuderunt.

6. Ex ineptis verſibus, præfixis aliquot MSS. Codicibus vitarum excellentium virorum *Corn. Nepotis*, nata erat abſurda opinio, quæ XVI. ſæculo nonnullos eruditos viros fefellit. Exiſtimabant, ſcilicet, eas vitas ſcriptas fuiſſe tempore Theodoſii, a neſcio quo *Æmilio Probo*, homine Librario, qui, intoleranda καταχρήσει, ſe vocat *auctorem* libri, quem tantum exſcripſerat, in hiſce verſibus:

Vade liber noſter, fato meliore, memento,
Cum leget hæc Dominus, te ſciat eſſe meum.
Ne timeas fulvo ſtrictos diademate crines,
Ridentes blandum vel pietate oculos.
† *Communis cunctis, hominem ſe regna tenere,*
Sed meminit, vincit hinc magis ille homines.
Ornentur ſteriles, facilis tectura libelli
Theudoſio, & doctis carmina nuda placent.

(*) *Anno* 1682. *in* 12. † *Imitatur locum* Corn. Nepotis, *de quo diximus Sect. I. Cap. VII.* §. 7.

Si rogat auctorem, *paullatim detege noſtrum*
Tunc Domino nomen; me ſciat eſſe Probum.
Corpore in hoc manus eſt genetricis, avique, meaque,
Felices Domini quæ meruere manus!

Atqui non modo ex re conſtat, ſed (†) etiam ex aliis Codicibus, hoc Opus eſſe *Corn. Nepotis*.

7. Varie interpolatum fuiſſe unum eumdemque Scriptorem nos docet *Ignatii Antiocheni* exemplum. Oſtendit vir doctiſſimus (§) *Joan. Pearſonius*, Epiſcopus Ceſtrienſis, quatuor fuiſſe diverſas ejus Epiſtolarum editiones. Prima fuit germana, qualis edita eſt ex Codice Medicæo ab *Iſaaco Voſſio*. In ea fuere dumtaxat Epiſtolæ ſeptem, quas ediderat *Polycarpus*, & Epiſtolæ ſuæ ad Philippenſes ſubjecerat. Hanc antiquiſſimi quique Patres verſaverant, ut ex eorum citationibus, & encomiis liquet. Haſce ſeptem Epiſtolas, nondum interpolatas, Latine vertit Interpres vetus a *Jac. Uſſerio* editus. Secunda editio fuit earumdem ſeptem Epiſtolarum, ſed a quopiam interpolatarum, ut multis oſtendit *Uſſerius*, ex citationibus Veterum, qui earum meminerunt, & collatione veteris Interpretis Latini, Capp. III. & IV. Prolegomenon in *Ignatium*. Tertia vero in Editione, præter

(†) *Vide* G. J. Voſſium *de Hiſt. Latinis.*

(§) *Capite VI. Proleg. Vindiciarum S. Ignatii.*

ter ſeptem memoratas Epiſtolas nequaquam interpolatas, & *Euſebio*, *Hieronymoque* notas, additæ ſunt quatuor aliæ Epiſtolæ antiquioribus ignotæ, ſed a recentioribus nonnullis laudatæ. Ejusmodi eſt editio in Codice Græco Medicæo, & in Interpretatione Latina vetere, quam primus edidit *Uſſerius*, iterumque cum Græcis excudi curavit *Voſſius*. Quarta denique editio conſtat ſeptem veteribus Epiſtolis interpolatis, & quinque fictis; addita, nimirum, Epiſtola ſuppoſiticia ad Philippenſes.

8. Scio a viris doctiſſimis motam eſſe controverſiam, περὶ τῆς γνησιότητος, etiam illis ſeptem Epiſtolis, quas genuinas diximus; ſed, noſtro judicio, eos ita confutavit *Pearſonius*, ut non pertinaces ad ſilentium adegerit. Verum homines, ceteroquin acutiſſimi, ideo errarant, quod Apoſtolorum ſucceſſores animo prius ſibi effinxiſſent, quales eos oportuiſſe eſſe exiſtimabant; deinde, cum eorum Scripta legerent, nec animo conceptam imaginem in iis viderent, ſpemque ſuam deluſam animadverterent, non potuerint a ſe impetrare, ut illa Apoſtolicorum virorum monumenta eſſe crederent. At ea via non pervenitur ad hominum cognitionem, quæ eſt ex ipſis haurienda, non ex legibus, ad quas dicta & facta ſua exigere debuiſſent; quas perpauci olim & hodie, Scriptis & moribus ſuis, expreſſerunt. Verum hac de re, iterum aliquid dicemus.

9. Secundus noſter Aphoriſmus hic eſt: *Si quæ a Veteribus ex Libro quopiam olim prolata*

ta ſunt, ea nunc in Libro, eadem inſcriptione inſignito, deſiderantur; aut alius eſt, aut mutilus. Si aliter legantur, ſuſpectus ſit oportet. Si omnia inveniantur, ſine mutatione, genuinus eſt; niſi aliæ ſint ſuſpicandi rationes. Hic Aphorismus tria complectitur, quorum primum eſt manifeſtum. Veteres enim, qui ætati Scriptoris propiores erant, merito ſtatuuntur uſi eſſe optimis Codicibus; nam qui cenſeri poſſunt emendatiſſimi Codices, niſi qui vivo Scriptore, aut minimum paullo poſt ejus tempora exarati? Igitur ſi quid deſit Libris, qui veteri Scriptori tribuuntur, quod a Scriptoribus ætate ei proximis laudatum ſit; Libri jure mutili videntur, aut ficti. Sic merito viri docti exiſtimant *Donati* commentarium in *Terentium*, non eſſe integrum; cum ob alias rationes, tum quia inſignis locus, ab *Hieronymo* laudatus, in eo nuſquam comparet. Sic ille in Eccleſ. Cap. I. *Comicus ait:* nihil eſt dictum, quod non ſit dictum prius; *unde & præceptor meus Donatus, cum ipſum verſiculum exponeret*, pereant, *inquit*, qui ante nos noſtra dixerunt. Cenſent iidem (*) *Servii* commentarios in Virgilium, non amplius exſtare, ſed quos habemus eſſe excerpta fraterculorum, qui innumera eis inepta & indocta admiſcuerunt, quod res ipſa docet. Tempore *Lupi* Abbatis Ferrerienſis, ampliores eos fuiſſe conſtat, ex ejus Epiſtolis; in quibus Serviana nonnulla proferuntur, quæ nunc amplius non comparent.

10. Si

(*) *Tan. Faber Epiſt. Lib. I. Ep. 50.*

10. Si aliunde non conſtaret Conſolationem *Ciceronis* ejus non eſſe, hoc unum fictam argueret, quod inſignia aliquot legantur ex ea fragmenta, apud * *Lactantium;* quorum nec vola, quod aiunt, nec veſtigium in hodierna Conſolatione. Miror *Car. Sigonium*, virum doctiſſimum, e cujus officina prodiiſſe is liber dicitur, ignoraſſe tanta ejus operis fragmenta exſtare; nam procul dubio inſeruiſſet, ſi ſciviſſet. At bene eſt; quod vel hinc fraus ejus, minime certe condonanda, adpareat; neque enim forte deeſſet alioqui febriculoſus Criticus, qui ejus γνησιότητα defendere ſuſtineret.

11. Sæculo XVI & XVII. initio, cum interpolatæ dumtaxat exſtarent *Ignatii* Epiſtolæ, merito ſuſpectæ haberi poterant; quod loca ex iis ab *Athanaſio*, *Gelaſio Cyziceno*, & *Theodoreto* prolata aliter plane legerentur in Editionibus, cum Græcis, tum Latinis. Quod res ipſa confirmavit, poſtquam Epiſtolæ non interpolatæ in lucem prodierunt, ut pluribus oſtendit *Jac. Uſſerius* Capp. III. & IV. Deerat etiam in illis Editionibus locus, ex Epiſtola ad *Smyrnæos*, a *Theodoreto* productus, qui mutilas eas eſſe oſtendebat.

12. At qui ediderunt *Barnabæ* Epiſtolam Catholicam, & *Clementis* Epiſtolam I. ad Corinthios, merito collegerunt ex Veterum citationibus, quæ in utraque integræ exſtant: has

(*) *Vide quæ de ea habeat* J. Lipſius *Oper. T. I. Ed. Moretti p.* 411.

has ipſas eſſe Epiſtolas quas viderant Veteres. Adeat qui hoc neſciet judicia virorum doctorum, & teſtimonia Veterum de duabus illis Epiſtolis, in Editione Amſtelodamenſi. Verum, hoc non obſtat quominus auctæ eſſe potuerint, cum augmenta nihil ex iis, quæ olim iis inerant, detrahant, ſed aliena tantum addant. Interpolationis Epiſtolæ *Barnabæ* exemplum protuli antea, & de *Clemente* infra Cap. V. agemus.

13. Similiter *Galenus* olim oſtendit librum *de Natura hominis*, *Hippocratis* eſſe, eo quod nomine *Hippocratis*, *Plato*, qui non multo poſt *Hippocratem* vixerat, in *Phædro*, dogma ex eo libro quaſi *Hippocratis*, protuliſſet. Hoc habet in Procœmio Comment. I. in Librum memoratum p. 95. Tom. IX. Edit. Charterianæ. Similia repetit eodem libro ad text. 42. p. 126. & ſeqq. prolatisque Socratis, *Hippocratis* ſententiam laudantis, verbis: ταῦτα, inquit, Πλάτωνος οὕτωσὶ γράψαντος, ἐπιδειξάτω τις ἡμῖν ἐν τίνι βιβλίῳ τοῦ Ἱπποκράτους ἑτέρῳ παρὰ τὸ περὶ φύσιος ἀνθρώπου τὴν μέθοδον ταύτην ἐστὶν εὑρεῖν. ἢ εἴπερ οὐκ ἔχει, μηδένα ζητείτω Πλάτωνος ἀξιοπιστότερον μάρτυρα τοῦ γνήσιον εἶναι τὸ βιβλίον τοῦτο· τά τε γὰρ ἄλλα καὶ τοῖς χρόνοις ἐγγυτάτω γέγονεν τοῖς Ἱπποκράτους μαθηταῖς, ὧν εἴ τινος ἦν τὸ βιβλίον ἐπιγέγραπτο ἂν τοῦ γράψαντος ἀπὸ τοὔνομα: *Cum hæc Plato ſic ſcripſerit, oſtendat aliquis nobis, in quo Hippocratis libro alio, quam qui* de natura hominis *inſcribitur, methodum hanc ſit invenire; aut ſi non poſſit, nul-*

nullum quærat fide digniorem Platone teſtem, quo conſtet hunc librum eſſe germanum. Nam, præter alia, Plato fuit temporibus, quæ proxima fuere Hippocratis diſcipulis; quorum ſi cujus liber eſſet, ipſum Scriptoris nomen fuiſſet inſcriptum. Nam putabat *Galenus*, a *Ptolemæorum* potiſſimum temporibus, aliena nomina fuiſſe alienis fœtibus præfixa, diu poſt *Platonis* ætatem. Potuiſſet etiam dicere eum Philoſophum plane æqualem fuiſſe primis *Hippocratis* Diſcipulis; unde majus pondus teſtimonio ejus acceſſiſſet.

14. Nullum certius indicium eſſe poteſt γνησιότητος, quando in ipſa re nihil repugnat, quam judicium Antiquitatis ab ipſo Scriptoris ævo, per aliquot ſæcula, ſibi conſtans. Recte *Auguſtinus* Lib. XXXIII. contra Fauſtum, Cap. VI. de genuinis libris *Hippocratis*, ex quibus falſos dignoſci dixerat: *Hos autem libros quibus illi, qui de tranſverſo proferuntur, comparati reſpuuntur, unde conſtat eſſe Hippocratis, unde, ſi quis hoc neget, nec ſaltem refellitur, ſed ridetur; niſi quia ſic eos ab ipſo Hippocratis tempore, uſque ad hoc tempus, & deinceps ſucceſſionis ſeries commendavit, ut hinc dubitare dementis ſit?* Platonis, Ariſtotelis, Ciceronis, Varronis, *aliorumque ejusmodi auctorum libros, unde noverunt homines quod ipſorum ſint, niſi eadem temporum ſibimet ſuccedentium conteſtatione continua? Multi multa de litteris Eccleſiaſticis conſcripſerunt, non quidem auctoritate Canonica, ſed aliquo adjuvandi ſtudio, ſive diſcen-*

di.

di: Unde conſtat quid cujus ſit, niſi quia his temporibus, quibus ea quiſque ſcripſit, quibus potuit inſinuavit, atque edidit, & inde in alios atque alios continuata notitia latiusque firmata ad poſteros, etiam usque ad noſtra tempora pervenerunt? &c. quæ apud ipſum legas.

CAPUT III.

Indicia III. & IV. Suppoſitionis, vel Interpolationis.

1. Ostendimus, ex antiquis Libris, Veterumque citationibus, ſæpe nos intelligere poſſe, utrum monumenta quæ ad nos pervenerunt genuina ſint, an ſpuria, ſincerane an interpolata; exemplisque duos, hac de re, Aphorismos a nobis prolatos confirmavimus. At duo alia nobis Veteres ſuppeditant indicia, ex quibus Libros ſuppoſiticios agnoſcere poſſimus; quæ ſi ubique non obtineant, at ut plurimum certa ſunt. Prius ita tertio noſtro Aphoriſmo expreſſimus: *Scripta quorum nulla mentio in priſcis Catalogis, quæ nec memorata ſunt ab ullo Scriptore ſequentium proxime ſæculorum, ut plurimum aut ficta judicanda ſunt, aut minimum ſuſpecta habenda.*

2. Habemus, exempli gratia, apud *Diogenem Laërtium*, ad calcem vitarum ſingulorum

tum Philoſophorum, Catalogos Librorum, qui illi ex multijuge lectione innotuerant. Alii etiam Scriptores eorum libros, prout res poſtulat, laudant; horumque citationibus ſupplerunt viri docti, & præſertim quidem *Æg. Menagius*, *Diogenis* Catalogos. Cum igitur nusquam occurrit mentio Libri, nomine Philoſophi inſigniti, falſa ſit inſcriptio, aut minimum ſuſpecta fiat neceſſe eſt; quia credibile non eſt Librum, inſignis præſertim Philoſophi, potuiſſe non modo fugere diligentiam *Diogenis*; ſed etiam ita ſperni, ut nusquam citaretur ab iis, qui frequenter de eo Philoſopho verba fecerunt, nec raro aliorum ejus operum meminerunt. Cum multæ Comœdiæ olim ferrentur, ſub nomine *Plauti*, ne minus periti fallerentur indicibus, viri docti Catalogos genuinarum ſcripſerant. Erant, ut docet *A. Gellius* Lib. III. c. 3. Catalogi *Ælii*, *Sedigiti*, *Claudii*, *Aurelii*, *Accii*, *Manilii* & *Varronis*, ſuper hiſce fabulis.

9. *Diogenes* (*) duo tantum ſcripta a *Socrate* Sophroniſci filio, melioris Philoſophiæ parente, memorat, *Pæana*, & *fabulam Æſopicam*, quorum initia refert. Ac ſane horum meminit etiam *Plato*, in Phædone. Hæc autem brevia, nec elegantia admodum carmina tanti non erant, ut propterea inter Scriptores memoraretur *Socrates*. Quo factum ut eum *Cicero* (†) quidquam ſcripſiſſe negarit: *Ejus ingenium*, inquit, *variosque ſermones immortalitati Scriptis ſuis Plato*

(*) *Lib. II. §. 42.* (†) *Lib. III. de Oratore.*

tradidit, *cum ipſe litteram* Socrates *nullam reliquiſſet.* Similia habet *Plutarchus*, de Fortuna Alexandri. Igitur, quamvis ipſe ſtylus non oſtenderet (*) Epiſtolas, Socratis nomine præſcriptas, Rhetoris eſſe recentioris, ſilentium Veterum eas fictas eſſe clamaret; cum dubium non ſit quin, ſi quid exſtitiſſet Philoſophorum nobiliſſimi, id diligenter ab ejus diſcipulis ſervatum eſſet, & ſtudioſe poſteritati commendatum. Horum Scripta, cum ſummam ejus admirationem ubique ſpirent, numquam commiſiſſent ut viri reliquias indictas dimitterent. Quin ejus ſermones poſteris transdere *Plato*, *Xenophon*, & *Æſchines*, viri ſummi, certatim conati ſunt, nedum ut Scripta ejus negligerent. Sunt & aliæ, aliorum Philoſophorum, Epiſtolæ ſuſpectæ; ſed non teximus Catalogum ſuſpectorum, aut falſorum. Pauca dumtaxat exempla, ad illuſtrationem axiomatis noſtri, congerimus.

10. Fuerunt etiam viri docti, qui ipſi tradiderint quæ ſcripſerant, ne ab impoſtoribus ſibi aliena tribuerentur, aut ſua aliis. Sic *Diodorus Siculus*, initio Hiſtoriæ, poſtquam inſtituti ſui rationem expoſuit, dixitque ſe XL. libris hiſtoriam CIↃ CXXXVIII. annorum complexum, ſubjicit: Ταῦτα μὲν οὖν ἀκριβῶς προδιασαφούμεθα, βουλόμενοι τοὺς μὲν ἀναγινώσκοντας εἰς ἔννοιαν ἀγαγεῖν τῆς ὅλης προθέσεως. τοὺς δὲ διασκευάζειν εἰωθότας τὰς βίβλους ἀποτρίψαι

(*) *In Collect. Epiſtolarum Græc. & ſeorſim edita ſunt.*

ποτρέψῃ τοῦ λυμαίνεσθαι τὰς ἀλλοτρίας πραγματείας : *Hæc itaque initio adcurate definimus : dum legentes in notitiam totius inſtituti deducere, eosque qui libros interpolare ſolent, ne alienos labores corrumpant, dehortari cupimus.* At utinam aliqua arte potuiſſet impedire, ne tot ejus libri integri interciderent! Ideo etiam *Galenus* ſcripſit περὶ τῶν ἰδίων βιβλίων, *de ſuis libris*, quod pro ipſius libris venderentur, qui non erant, librosque ejus alii ſibi vindicaſſent & pro arbitrio interpolaſſent, ut in Prooemio docet. Sed & aliorum Scriptorum Catalogos multi ſcripſerunt, quorum nomina collegit *Joan. Wowerius*, Tract. de Polymathia C. XVI.

11. Ad Scriptores Eccleſiaſticos quod adtinet, *Euſebius* eorum, qui ante ipſum floruerant, Scripta diligenter in Hiſtoria Eccleſiaſtica recenſet; *Hieronymusque* eorum Catalogum, data opera, ſcripſit, in quo Scripta *Euſebio* recentiora addidit. *Gennadius* vero Maſſilienſis, qui floruit circa finem ſæculi V, ſimiliter *Hieronymo* recentiora ad ſua usque tempora deduxit. *Photius* etiam, in ſua Bibliotheca, multorum Opera recenſet, judiciumque ſuum de iis interponit. De recentioribus nihil dicam, quia ſatis eſt, ad inſtitutum meum quod adtinet, antiquiores adpellaſſe. Cum vero multos Scriptores Eccleſiaſticos præterea habeamus, qui ſubinde ſuperiorum ætatum Scripta laudant, vix inſignioris Scriptoris liber ullus diligentiam eorum, qui data opera hanc rem egerunt, ut libros omnes Veterum recenſerent, fugere po-

potuit. Quo factum ut Veteres ſoleant negare genuinum eſſe Scriptum illuſtris auctoris, cujus apud antiquiores, atque ætati ſcribentis propiores, nullam factam eſſe mentionem videbant. *Auguſtinus* loco antea memorato, contra Fauſtum Lib. XXXIII. cap. 6. *Nonne*, inquit, *ut alios omittam, ſub Hippocratis Medici nobiliſſimi nomine quidam libri prolati, in auctoritatem a Medicis non recepti ſunt? Nec eos adjuvit nonnulla ſimilitudo rerum atque verborum; quando comparati eis, quos vere Hippocratis eſſe conſtaret, impares judicati ſunt; & quod eo tempore, quo & cetera ſcripta ejus, non innotuerunt quod vere ejus eſſent.*

12. Exempli gratia, *Euſebius* Hiſt. Lib. III. c. 3. rejicit aliquot Libros, qui ejus tempore a nonnullis Petro tribuebantur, quod a Veteribus non eſſent laudati. Τὸ μὲν τῶν ἐπικεκλημένων αὐτοῦ πράξεων, καὶ τὸ κατ' αὐτὸν ὠνομασμένον Εὐαγγέλιον, τό, τε λεγόμενον αὐτοῦ κήρυγμα καὶ τὴν καλουμένην ἀποκάλυψιν, οὐδ' ὅλως ἐν καθολικοῖς ἴσμεν παραδεδομένα, ὅτι (*) μήτε ἀρχαίων, μήτε τῶν καθ' ἡμᾶς τις ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς ταῖς ἐξ αὐτῶν συνεχρήσατο μαρτυρίαις: *Librum vero qui* Actus Petri *dicitur*, & Evangelium ſecundum illum *dictum*, *qui* Prædicatio ejus *nuncupatur*, & *quæ fertur* Apocalypſis, *nullo modo pro Catholicis habitos ſcimus; quandoquidem nec vetuſtiorum quiſpiam, nec noſtræ ætatis*

(*) *Ad prædicationem Petri quod adtinet. fallitur* Euſebius, *eam enim quaſi Petri laudat* Clemens Alexandrinus. *Vide Cap. ſequens, §. 7.*

ætatis Eccleſiaſticorum Scriptorum deſumto ex iis teſtimonio uſus eſt.

13. Idem Libro eodem, Cap. XXV. rejicit libros ſub Apoſtolorum nomine vulgatos, qui libri Petri, Thomæ, Matthiæ, & quorumdam aliorum Evangelia, Andreæ quoque, Joannis; aliorumque Apoſtolorum Scripta continebant; cum aliis de rationibus, quas poſtea memorabimus, tum etiam de hac: Ὧν οὐδὲν οὐδαμῶς ἐν συγγράμματι τῶν κατὰ διαδοχὰς ἐκκλησιαστικῶν τις ἀνὴρ εἰς μνήμην ἀγαγεῖν ἠξίωσεν: *quorum nihil uſpiam, in ullo Scripto, Eccleſiaſticus vir, deducta ab Apoſtolis ſucceſſione, memorare dignatus eſt.* Capite vero XXXVII. de ſecunda Epiſtola *Clementis*, ita loquitur: οὐ μὴν ἔθ' ὁμοίως τῇ προτέρᾳ καὶ ταύτην γνώριμον ἐπιστάμεθα, ὅτι μὴ καὶ τοὺς ἀρχαίους αὐτῇ κεχρημένους ἴσμεν: *verum hanc non ſcimus eſſe genuinam, ut priorem, quoniam novimus Veteres ea non eſſe uſos.* Idem dicit de aliis ejus Scriptis, quibus videtur deſignare libros Recognitionum, ut docebit *Henr. Valeſius.*

14. *Photius* Cod. I. meminit cujuſdam *Theodori* Presbyteri, qui adgreſſus erat oſtendere genuinos eſſe libros, qui tribuuntur *Dionyſio Areopagitæ*; & profert Criticorum objectiones quatuor, quas confutandas ſuſceperat: μίαν μὲν ὅτι εἰ ἦν γνησία, πῶς οὐκ ἐμνήσθησαν τῶν ἐν αὐτῇ ῥητῶν καὶ χρήσεών τινες τῶν μεταγενεστέρων πατέρων; δευτέραν δὲ ὅτι Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου ἀναγραφὴν ποιησάμενος τῶν συγγεγραμμένων τοῖς μακαρίοις πατράσιν ἡμῶν βιβλίων, οὐδεμίαν ταύτης μνήμην ἐ-

ποιήσαιτο: *prima quidem, ſi genuinus eſt, cur nemo Patrum, qui poſtea vixerunt, ex eo libro ſententias aut teſtimonia citarit? Altera vero, quod Euſebius Pamphili recenſionem faciens librorum ſcriptorum a beatis patribus noſtris, nullam hujus mentionem fecerit.* (*) *Theodori* reſponſiones non addit *Photius*, forte quod ineptas duceret; certe parum firmas fuiſſe ſatis oſtenderunt (†) viri docti, qui *Dionyſii*, quæ circumferuntur, opera; poſt *Euſebii* demum tempora ſcripta fuiſſe oſtenderunt.

15. Quamvis Aphoriſmi noſtri auctoritas plerumque illibata maneat, non diffitebimur tamen egregios nobis aliquot ſupereſſe Scriptores; quorum ſuppares, qui quidem ſuperſint, nullam mentionem fecere. *Phædri*, Auguſti Cæſaris Liberti, meminit demum *Feſtus Avienus*, qui Theodoſii Magni temporibus floruit; ante eum nemo, qui ad manus noſtras pervenerit. Hiſtoriam *Alexandri* a *Q. Curtio* ſcriptam nemo Veterum memorat, locus ex ea nullus ab ullo antiquo Grammatico profertur. At hunc quidem recentiorem Veſpaſiano, illum vero Tiberio nemo exiſtimat; elegantia enim ſtyli in utroque Scriptore ea eſt, ut credamus ab iis minime falſo ætates ſuas indicatas. *Athenagoræ* nomen, & opera *Euſebio Hieronymoque* ignota fuere; quamquam a *Methodio* Patarorum, deinde Tyri Epiſcopo, ſub finem ſæculi tertii, memorata. *Marii Mercatoris*, æqualis *Auguſtino*,

(*) *Duæ aliæ objectiones proferentur Cap. IV. §. 8.*
(†) *Vide* Joann. Pearſonii *Vindic. Ignatianas P. I. c. 10.*

no, nemo mentionem fecit, quaſi Scriptoris, cujus tamen utiliſſima Opuſcula e tenebris eruit Jeſuita doctiſſimus *Joannes Garnerius*, & Lutetiæ anno MDCLXXIII. edidit, diſſertationibusque eruditis illuſtravit. Sed in hiſce Scriptoribus, ſtylus atque univerſa ſcribendi ratio oſtendunt minime ſuppoſititios eſſe, ſed vere vixiſſe temporibus, quibus ſe vixiſſe ipſi teſtantur.

16. Quartus Aphorismus hic erit: *Quæ diſerte ſunt rejecta, aut in dubium revocata ab Antiquioribus, ea vix, propter Recentiorum auctoritatem, admitti queant.* Hujus Aphoriſmi veritas per ſe manifeſta eſt, propioribus enim ætati Scriptoris notiores eſſe ejus fœtus genuini debuerunt, quam poſtea natis; quo enim ſerius naſcimur, eo tenuior rerum præteritarum notitia ad nos pervenit. Quis ergo credat, per aliquot ſæcula, negari Librum quempiam certi eſſe Scriptoris, aut an genuinus ſit vehementer dubitari; deinde a poſteris, ſine ullis novis argumentis, merito verum ac legitimum illum fœtum haberi poſſe? Attamen hoc non ſemel factum eſt. Sic liber *Sapientiæ Salomonis*, cum a Judæis rejiceretur, nec a primis Chriſtianis admitteretur quaſi genuinum illius opus, ſed dumtaxat quaſi liber utilis; qua ſola de cauſa publice, in Eccleſiis, legebatur; attamen nunc a maxima Chriſtianorum parte Canonicus, hoc eſt, genuinus Salomonis fœtus, ſaltem ex ejus operibus excerptus, exiſtimatur. Nam niſi ita cenſerent, numquam manifeſtarium Impoſtorem,

rem, qui ſe pro Salomone gerit, numero Scriptorum ſacrorum haberent. Unde tamen reſciverunt, librum hunc ex Salomonis Scriptis collectum eſſe? Unde norunt Hebraïce ſcriptum antea fuiſſe; magis enim Græcam dictionem redolet, quam Hebraïcam, præſertim ubi ad nullum locum Hebraïcorum Librorum, quod paſſim fit, reſpicitur? Nempe, cum legeretur in Eccleſiis, nec ſatis nota eſſet Veterum de eo ſententia, cœpit defendi, antequam ejus γνησιότης ad examen eſſet revocata; æſtuque controverſiarum accedente, quod ſemel cœperat adfirmari, id numquam poſtea revocari, ſine dedecore, potuit.

17. Antea protulimus locum *Hieronymi*, ex Præfatione in libros Salomonis, cui jungemus alterum ex Prologo Galeato. *Hic prologus*, inquit, *Scripturarum, quaſi galeatum principium omnibus libris, quos de Hebræo vertimus in Latinum, convenire poteſt; ut ſcire valeamus, quidquid extra hos eſt, inter* ἀπόκρυφα *eſſe ponendum. Igitur Sapientia, quæ vulgo Salomonis inſcribitur, & Jeſu filii Syrach liber, & Judith, & Tobias, & Paſtor non ſunt in Canone. Machabæorum primum librum Hebraïcum reperi. Secundus Græcus eſt, quod ex ipſa quoque* φράσει *probari poteſt.* Igitur de hiſce omnibus, idem ferendum judicium, quod diſertius etiam profert in præfatione in Libros Salomonis; ubi de Sapientia & Eccleſiaſtico loquutus: *Sicut ergo*, inquit, *Judith*

&

& Tobiæ, & Machabæorum libros legit quidem Eccleſia, ſed inter Canonicas Scripturas non recipit: ſic & hæc duo volumina legat ad ædificationem plebis, non ad auctoritatem Eccleſiaſticorum dogmatum confirmandum. Facile eſſet oſtendere conſentire cum *Hieronymo* antiquiſſimos quosque Patres; ne rem ipſam illi manifeſto faventem commemorem; ſed dudum hoc a viris doctis præſtitum. Vide Intt. ad Canon. Apoſtolicum LXXVI.

18. Unum tamen, ne quid diſſimulemus, objici poſſit huic noſtro Aphoriſmo; nempe, ab omnibus Chriſtianis nunc admitti ſeptem Novi Teſtamenti libros, quaſi Canonicos, de quibus olim diu dubitatum eſt; Epiſtolam ad Hebræos, Ep. Jacobi, Petri ſecundam, Joannis ſecundam & tertiam, Ep. Judæ, & Apocalypſin. Quærant ſtudioſi quid de his habeant *Euſebius* ac *Hieronymus*, & comperient verum eſſe quod dixi. Res ejus momenti digna quidem eſſet, quæ, prolatis locis, diligenter expenderetur; ſed ampliorem tractationem poſtularet, quam ea eſſet, quam ad calcem hujus Capitis poſſemus adgredi. Itaque in aliud tempus rem rejiciemus.

19. Quamvis libros a Veteribus rejectos ægre admittere poſſimus; non eſt putandum e contrario non licere nobis rejicere eos quos admiſerunt, ſi graves ſint nobis rationes. Sic *Sibyllina Oracula*, avide a veteribus Chriſtianis excepta, a Recentioribus merito rejecta ſunt, ob clara fraudis indicia; quæ a Veteribus non ſentiebantur, aut forte etiam diſſimu-

mulabantur; propter neſcio quam utilitatem, quam ex iis, ad probandam Religionem Chriſtianam, capere ſe poſſe putabant. Sic & varia Scripta *Clementis* nomen præferentia, ut antea oſtendimus, merito repudiata ſunt a ſuperioris ætatis Criticis, quamvis Veteribus probata. Vide & alia exempla ſimilia apud *Joan. Dallæum* Lib. I. de Uſu Patrum Cap. 3.

CAPUT IV.

Indicium V. & VI. ex quibus Suppoſitio, aut Interpolatio agnoſci poſſunt.

I. QUATUOR adlata Indicia, ex quibus περὶ γνησιότητος καὶ νοθείας judicare licet, ex rebus externis petita ſunt; quæ ſequuntur ex rebus ipſis, quas Libri complectuntur, ſunt deducta. Quatuor enim proferemus, quæ pertinent ad res; duo vero, quæ ex ſtylo naſcuntur. Quintum ergo νοθείας indicium, hoc Aphoriſmo, complectimur: *Liber in quo dogmata leguntur, iis contraria quæ Scriptor, cujus nomen præfert, conſtanter defendit, non videtur ejus eſſe, ſi præſertim dogmata ſint alicujus momenti; aut interpolatus eſt.* Sic *Galenus*, Procœmio Comment. I. in Librum *de Natura hominis*, primum ejus λόγον *Hippocratis* eſſe cenſet, quippe παντοίως ἐχόμενον τῆς Ἱπποκράτους τέχνης, *plane conſentaneum Hippocratis arti*; quod judicium de ſecundo

cundo etiam fert; at judicat tertium *de venarum anatomia, manifeſto additum, parva doctrina totum eſſe plenum:* τὸν δὲ περὶ τῆς τῶν φλεβῶν ἀνατομῆς, ἐναργῶς παρεγκείμενον, ἔχειν μοχθηρὸν ὅλον. *Neque enim*, inquit, *conſentit cum iis quæ adparent, & cum iis pugnat, quæ ſecundo Epidemiorum libro dicta ſunt:* οὔτε γὰρ τοῖς φαινομένοις ὁμολογεῖ, καὶ τοῖς ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν ἐπιδημιῶν εἰρημένοις μάχεται. pag. 94. Tom. III. Ed. Charterianæ. Similia etiam habet Comment. II. ad text. 22. p. 148. Unde intelligere licet interpolatum fuiſſe hoc Opus, cujus prima & ſecunda pars *Hippocratis* ſunt, aliæ vero ab alia manu.

2. Protulimus Cap. I. locum ex Conſtitutionibus Apoſtolicis, in quo non male Impoſtor, quiſquis ille ſit, inducit Apoſtolos dicentes: (*) οὐ γὰρ τοῖς ὀνόμασι χρὴ ὑμᾶς προσέχειν τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων, καὶ τῇ γνώμῃ τῇ ἀδιαστρόφῳ: *non enim nomina oportet vos adtendere Apoſtolorum, ſed naturam rerum, & ſententiam immutabilem.* Igitur ut poſſimus judicare an Liber ſit Scriptoris, cujus nomen præfert, oportet nos diligenter legere alia ejus opera, ſi quæ ſuperſint, ut quæ ejus fuerint opiniones quam adcuratiſſime cognoſcamus. Poſtquam vero eas noverimus, ita ut nullum ſuperſit dubium, tum demum Librum, in quo contrariæ defendentur, merito rejicere poterimus quaſi ſuppoſititium; niſi conſtet Scriptorem mutaſſe

(*) *Lib. VI. c. 16.*

ſe ſententiam, quod de *Auguſtino*, exempli gratia, nos docent ejus retractationes. *Quintilianus* Inſt. Orat. Lib. III. c. 5. poſtquam dixit perveniri ad ſpeciem non poſſe, niſi generali excuſſa quæſtione, ita pergit: *Sunt tamen inſcripti nomine* Hermagoræ *libri, qui confirmant illam opinionem, ſive falſus eſt titulus, ſive alius hic* Hermagoras *fuit. Nam ejusdem eſſe quomodo poſſunt, qui de hac arte mirabiliter multa compoſuit, cum, ſicut ex* Ciceronis *primum Rhetorico manifeſtum eſt, materiam Rhetorices in cauſas & theſes diviſerit?* At idem nos docet maximos Scriptores interdum prioribus Scriptis damnatis alia ſubſtituiſſe; quod paullo poſt ſubjicit de eo opere Rhetorico *Ciceronis*. Idem ipſe de ſe fatetur, mutatam, nimirum, a ſe ſententiam, nec eadem ſemper inventum iri in libris, ex ipſius ore a diſcipulis exceptis, ac in Inſtitutione Oratoria; quod excuſat etiam exemplis *Hippocratis* & *Ciceronis*. Hippocrates, inquit Cap. VI. *clarus arte medicinæ videtur honeſtiſſime feciſſe, quod quosdam errores ſuos, ne poſteri errarent, confeſſus eſt. Et* Marcus Tullius *non dubitavit aliquos jam editos libros, aliis poſtea ſcriptis, damnare; ſicut Catulum atque Lucullum, & hos ipſos, de quibus modo ſum loquutus, artis Rhetoricæ. Etiam ſupervacuus foret in ſtudiis longior labor, ſi nihil liceret melius invenire præteritis.*

3. Verum ut pernoſcamus ſententiam antiquiſſimorum Scriptorum, ſummopere cavendum ne illam ex præjudiciis noſtris interpretemur;

mur; hoc eſt, talem putemus, qualem oportuiſſe eſſe cenſemus, ut conſentiat cum dogmatibus, quæ nos ſola vera eſſe judicamus. Sic *Rufinus* ſe geſſit erga *Origenem*, cujus ſententiam eam non credidit fuiſſe, quam in ejus libris reperiebat; ſed qualem fuiſſe oportere judicabat, ut orthodoxus cenſeretur. Itaque delebat, aut immutabat quidquid videbatur favere dogmati Arianorum; aut aliis quæ falſa habebantur. Quare autem? Quia Hæreſeos, a Nicænis Patribus, inſimulatus non fuerat *Origenes*. Quaſi vero multæ rationes ejus rei eſſe non potuerint! Omnes norunt, antequam controverſiæ magno æſtu agitentur, multa dici impune; quæ hæretica tum habentur, cum non minus pugnatur adverſus homines, quam adverſus dogmata. Tum demum multa, quæ condonata fuerant prioribus, acerrime damnantur in poſterioribus. Imo vero, dum in partes ſuas quisque antiquiores trahere nititur, ut ſecius ſentientes erroris ſui patronos nituntur habere ſuperiorum ætatum homines: ita & qui veriorem ſententiam tuentur omni ope conantur Majores ſuos male ſentientibus eripere, atque errorum omnium immunes potius pronunciant, quam ut fateantur novatoribus favere. Sic *Origenes* excuſatus, ſic *Clemens Alexandrinus*, ſic alii plures, a viris eruditis; qui eos quales cupiebant fuiſſe deſcripſerunt, potius quam quales fuerunt.

4. Quia res eſt magni, ad recte judicandum de eorum operibus, momenti, exemplumque hoc ad alia trahi poteſt, ſubjiciemus nonnulla

la de eis judicia Veterum; qui ea legerant eorum opera, quæ non exſtant, & integra habebant ac ſincera, quæ ab *Rufino* interpolata, & male verſa ad nos pervenerunt. *Euſebius*, Ecclef. Hiſt. Lib. VI. c. 14. inſtitutum *Clementis* in Hypotypoſeon opere deſcribit, nec eum ullius Hæreſeos incuſat. At *Photius* nos docet, Cod. CIX. plura fuiſſe, in eo opere, quæ nullo modo poſſent probari: ἔν τισι μὲν αὐτῶν ὀρθῶς δοκεῖ λέγειν. ἔν τισι δὲ, παντελῶς εἰς ἀσεβεῖς καὶ μυθώδεις λόγους ἐκφέρεται: *in quibusdam, quidem recte videtur dicere; in quibusdam vero, ad impios & fabuloſos ſermones defertur.* Tum ſubjicit eum docere materiam eſſe æternam; Filium in rebus creatis numerare; animorum migrationes, multosque ante Adamum mundos comminiſci; Evam ex Adamo, aliter ac Sacros Libros, educere; Angelis cum fœminis congreſſis liberos tribuere; Verbum carnem non eſſe factum dictitare, ſed tantum videri, aliaque quæ, apud ipſum *Photium*, legantur. Tandem ſubjicit: καὶ ταῦτα πάντα ἀπὸ ῥητῶν τινων πειρᾶται κατασκευάζειν τῆς γραφῆς. καὶ ἄλλα δὲ μυρία βλασφημεῖ καὶ φλυαρεῖ, εἴτε αὐτὸς, εἴτε τις ἕτερος τὸ αὐτοῦ πρόσωπον ὑποκριθείς: *quæ quidem omnia, Scripturæ quibusdam teſtimoniis, nititur adſtruere. Alia etiam ſexcenta blaſphema effutit, ſive ipſe, ſive alius ſub ejus perſona latens.* Recte & prudenter fecit *Photius*, qui *Clementem* non abſolvit, quia conſtabat hæc omnia eſſe Platonicorum dogmata; quos a *Clemente Alexandrino* nimio in pre-

pretio habitos fuiſſe, nemo neſcit. Imo vero, ſi animo defæcatiore legiſſet *Stromateas* & *Pædagogum Clementis*, nonnulla eorum dogmatum aperte & copioſe ab eo defenſa fuiſſe comperiſſet, aliaque non meliora, ut alibi * oſtendimus. Talia etiam docebat *Origenes*, in Opere *de Principiis*, & alibi, ut oſtendunt *Hieronymus* & *Epiphanius*, ubi agunt de erroribus *Origenis*. Ubique autem & *Clementem* & *Origenem* fuiſſe depravatos, ubi *Platonem* ſequuntur, credat *Rufinus*, & qui numquam adtenderunt quæ fuerint Patrum illorum Philoſophica dogmata. At diſcrepantia, inquiunt, ſunt in aliis eorum Operibus. Quis vero eos docuit tam adcurate illos ratiocinatos, ut ſibi numquam non conſtiterint? Deinde vehementer dubito, an tam ſæpe ſibi contradicerent, ac videbantur. Cum libere & Philoſophice ratiocinabantur, multa dicebant quæ poterant videri contraria aliis eorum libris, ubi ſimpliciter tradunt quod inter Chriſtianos vulgo ſolebat doceri; cum ex illorum ſenſu contraria non eſſent, quia ex Philoſophicis ſuis placitis loquutiones vulgo receptas intelligebant. Quæ omnia ſunt diligenter expendenda iis, qui ex dogmatibus, genuinusne an ſpurius ſit liber, judicare adgrediuntur.

5. *Photius*, qui ſimilia legerat, iis quæ antea in *Clemente* caſtigavit, in Libris *Origenis* de Principiis, propterea tamen eos ſuſpectos non

(*) *Primum in vita Gallica* Clementis Alexand. *qua eſt in Tom. X. Bibliothecæ Univerſalis; deinde hujus Artis Criticæ* Tom. 3. Ep. 1.

non habuit. Sic * ille, de primo ejus operis libro: ὁ μὲν πρῶτος περὶ πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος, ἐν ᾧ πλεῖστα βλασφημεῖ. τὸν μὲν υἱὸν ὑπὸ τοῦ πατρὸς πεποιῆσθαι λέγων, τὸ δὲ πνεῦμα ὑπὸ τοῦ υἱοῦ. καὶ διήκειν μὲν πατέρα διὰ πάντων τῶν ὄντων, τὸν δὲ υἱὸν μέχρι τῶν λογικῶν μόνον, τὸ δὲ πνεῦμα μέχρι μόνον τῶν σεσωσμένων. Λέγει δὲ καὶ ἄλλα παραλογώτατα, καὶ δυσσεβείας πλήρη. μετεμψυχώσεις γὰρ ληρωδεῖ καὶ ἐμψύχους τοὺς ἀστέρας, καὶ ἕτερα τούτοις παραπλήσια: *Primus eſt de Patre, Filio, & Spiritu Sancto, in quo multas habet blaſphemias, dicens Filium a Patre factum eſſe, Spiritum a Filio; Patrem omnia quæ ſunt pervadere, Filium vero ratione tantum prædita, Spiritum denique ea dumtaxat quæ ſervata ſunt. Dicit & alia nimium abſurda, impietatisque plena. Animorum migrationes, & ſtellas animatas delire narrat, aliaque his ſimilia.* Profecto ſi propter talia rejiciendus fuiſſet ille Liber *Origenis*, quaſi *ſpurius*, aut interpolationis arguendus; omnia pæne ejus opera, ab antiquiſſimis temporibus, fuiſſent ſuppoſita, aut corrupta, cum paſſim talia habeat. Audiendus *Hieronymus*, hac de re, in Ep. ad Pammachium & Oceanum, quamvis forte nimius; audiendus, inquam, quia ſatis eſt partim verum eſſe quod ait, ut intelligamus non eſſe facile confugiendum ad corruptionem exemplarium; propter ejusmodi errores, qui inveniuntur in operibus *Origenis*.

Tomi

(*) *Cod. VIII.*

Tomi IV. P. 2. col. 347. Ed. Bened. *Illud vero quod adſerunt a quibuſdam Hereticis, & malevolis hominibus, libros ejus eſſe violatos, quam ineptum ſit hinc probari poteſt Quis prudentior, doctior, eloquentior* Euſebio, & Didymo, *adſertoribus* Origenis, *inveniri poteſt? Quorum alter ſex voluminibus τῆς ἀπολογίας ita eum, ut ſe, ſenſiſſe confirmat; alter ſic ejus errores nititur excuſare, ut tamen illius eſſe fateatur; non ſcriptum negans, ſed ſenſum ſcribentis differens. Aliud eſt, ſi quæ ab hæreticis addita ſunt* Didymus, *quaſi bene dicta, defendat.* Si exſtarent hæ Apologiæ, ex illis intelligere liceret, utrum *Origenes* fuiſſet depravatus; nam quod hominis diſcipuli defendebant, id ejus ſine dubio erat. Vidit etiam *Photius* recentiorem Apologiam, pro *Origene*, ubi non aliter defendebatur, quamvis ejus Scriptor diceret etiam corruptos fuiſſe Libros *Origenis*. Quo factum ut ita loquatur de ea *Photius*, ad Cod. CXVII. οὐκ ἔστι λύσις τῶν ἐπικλημάτων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀλλὰ συνηγορία τῆς κατηγορίας: *non eſt ut plurimum ſolutio accuſationum, ſed criminationis adſtipulatio.* In hac defenſione, *Clemens* pro diſcipulo ſuffragium etiam ferebat.

6. Pergit vero *Hieronymus*, hiſce verbis: *Solus inventus eſt* Origenes, *cujus Scripta in toto orbe falſarentur, &, quaſi ad Mithridatis litteras, omnis veritas uno die de voluminibus illius raderetur. Si unus violatus eſt liber, num univerſa ejus opera, quæ diverſis & locis*

& temporibus, edidit, ſimul corrumpi potuerunt? Ipſe Origenes, *in Epiſtola, quam ſcribit ad* Fabianum *Romanæ urbis Epiſcopum, pœnitentiam agit, cur talia ſcripſerit, & cauſas temeritatis in Ambroſium refert, quod ſecreto edita in publicum protulerit; & quid adhuc* αἱρεσιλογοῦσιν *aliena eſſe quæ diſplicent?* Certe erat diſcipulorum *Origenis* vetera exemplaria proferre, in quibus aliena dogmata non legerentur. Erat etiam propugnatorum fidei Nicænæ, eadem ratione, Arianis ex *Origene* argumentantibus, non interpolatis exemplaribus, os occludere. Præterea ea dogmata *Origenis* non erant in uno, aut altero verbo ſita, aut etiam in aliquot periodis, ſed in toto Orationis contextu. Idem *Hieronymus* Lib. III. contra *Rufinum*, non procul ab initio Tomi IV. P. 2. col. 439. Ed. Ben. ita eum adloquitur: *Quamvis mutes, quamvis corrigas; Catholica non probabis. Si enim error eſſet in verbis, aut in paucis ſenſibus, poſſent detruncari mala, & bona pro his reponi. Ubi autem tota diſputatio æqualis eſt; ut, univerſæ rationales creaturæ, quæ propria voluntate corruerant, in unum poſtea revertantur ſtatum, ut rurſum ex eodem principio aliæ ſint ruinæ; quid habes emendare, niſi cuncta mutaveris? Quod ſi facere volueris, jam non libros alienos interpretaberis, ſed condes tuos.*

7. Hæc ſatis ſuperque ſunt, ut adpareat non ex præconceptis opinionibus eſſe judicandum de ſententiis Veterum, καὶ περὶ γνησιό-

τητος

τητος ἢ νοθείας Librorum, qui illis adſcribuntur, uti frequenter fit. Nunc exemplum proferendum certiſſimi Scriptoris antiqui dogmatis, ex quo cognoſcere licuit, ſi nullum aliud fuiſſet indicium, Librum, qui illi tribuebatur, ſuppoſiticium fuiſſe. Certiſſime conſtat Judæos omnes, adeoque Apoſtolos, credidiſſe falſum Numen ab Ethnicis coli, non idem quod a Judæis colebatur. Attamen Liber circumferebatur, quaſi Petri, qui Κήρυγμα Πέτρου dicebatur; in quo contraria habebantur, ut multis oſtendit *Clemens Alexandrinus*, Stromat. Lib. VI. p. 635. ubi eum Librum, mira confidentia, aut ἀβλεψίᾳ potius, quaſi genuinum fœtum Petri, non ſemel laudat. Multo rectius * *Euſebius*, loco antea partim adlato, cum memoraſſet Scripta falſo Apoſtolis adſcripta, eaque jam aliis de cauſis repudianda dixiſſet: ἥ τε γνώμη καὶ ἡ τῶν ἐν αὐτοῖς φερομένων προαίρεσις πλεῖστον τῆς ἀληθοῦς ὀρθοδοξίας ἀπᾴδουσα, ὅτι δὴ αἱρετικῶν ἀνδρῶν ἀναπλάσματα τυγχάνει σαφῶς παρίστησιν: *ſenſus ipſe & eorum quæ in illis dicuntur ſententia, immane quantum a vera orthodoxia abludentia, clare oſtendunt ea eſſe hæreticorum hominum figmenta.*

8. Cum pleraque ſunt recta, nec eo, a quo ſcripta feruntur, indigna; & pauca dumtaxat deterioris notæ hic, illic adſperſa; interpolationis potius Liber eſt ſuſpectus habendus,

(*) *Hiſt. Eccleſ. Lib. III. c. 25.*

dus, quam ſuppoſitionis. Ejusmodi erant interpolatæ *Ignatii* Epiſtolæ, ut ex vetere interprete Latino, & Codice Græco Medicæo, XVII. ſæculo, intelligere licuit. Qua de re nihil amplius dicam, cum virorum doctorum libri, qui hac de re egerunt, ſint in omnium manibus, in hac urbe recuſi.

9. Sextus Aphoriſmus ita habet: *Liber in quo memorantur res, aut perſonæ Scriptore, cujus nomen præfert, recentiores, aut ejus non eſt, aut ab alio eſt auctus.* Hæc interpretatione nequaquam indigent, cum ſint clara. Sunt tantum exempla adjicienda. Objectum hoc eſt merito Pſeudo-Dionyſio, ut docet *Photius*, Cod. I. ubi hæc verba ſequuntur ea quæ ad Aphorismum III. adtulimus: Τρίτη δὲ (ἔνστασις δηλονότι) ὅτι πῶς τῶν κατὰ προκοπὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ διὰ μακροῦ τοῦ χρόνου αὐξηθέντων παραδόσεων ἡ βίβλος αὕτη τὴν ἐξήγησιν ποιεῖται; ὁ μὲν γὰρ μέγας Διονύσιος σύγχρονος ἦν, ὡς δῆλον ἐκ τῶν πράξεων, τοῖς Ἀποστόλοις. ἃ δὲ ἡ βίβλος περιέχει τὰ πλεῖστα τῶν κατὰ προκοπὴν καὶ ἐς ὕστερον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐξηθέντων παραδόσεών ἐστιν ἀναγραφή. ἀπίθανον οὖν, μᾶλλον δὲ κατάπλασιν τὰ κατὰ πολὺν χρόνον τῆς τελευτῆς τοῦ μεγάλου Διονυσίου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐξηθέντα Διονύσιον ὑπολαμβάνειν ἀναγράψαι: *Tertia objectio; quomodo traditionum earum, quæ paullatim & longo tempore auctæ ſunt in Eccleſia, liber hic adcuratam expoſitionem habet? Magnus enim Dionyſius æqualis erat, ut adparet ex Actibus Apoſtolorum. Quæ vero habet Liber ea pertinent*

ad

ad deſcriptionem potiſſimum traditionum, quæ ſenſim & poſtea invaluerunt in Eccleſia. Non eſt ergo veriſimile, inquit, imo vero confictum, quæ longo tempore poſt mortem magni Dionyſii creverunt, ea Dionyſium deſcribenda ſuſcepiſſe. Hoc eodem indicio multos Libros, qui pro Veteribus venditabantur, recentiores eſſe agnoverunt viri doctiſſimi, XVII. præſertim ſæculo.

10. Sed & alterum indicium proferebatur contra Pſeudo-Dionyſium, ſic enim pergit *Photius*: τετάρτη δὲ, πῶς μέμνηται τῆς τοῦ θεοφόρου Ἰγνατίου ἐπιστολῆς ἡ βίβλος; ὁ μὲν γὰρ Διονύσιος τοῖς τῶν Ἀποστόλων ἐνήκμασε χρόνοις Ἰγνάτιος δὲ ἐπὶ Τραϊανοῦ τὸν διὰ μαρτυρίου ἤθλησεν ἀγῶνα, ὃς καὶ βραχὺ πρὸ τῆς τελευτῆς ταύτην ἐπιστολὴν, ἧς ἡ βίβλος μνημονεύει, ἐγεγράφει: *Quarta; cur Epiſtolæ divini Ignatii meminit hic liber? Dionyſius enim temporibus Apoſtolorum floruit, Ignatius vero, Trajano imperante, martyrii certamen decertavit, & paullo ante mortem Epiſtolam, cujus meminit hic liber, ſcripſit.* Talia multa animadverterunt viri eruditi, in Libris ſuppoſiticiis; quorum exempla ſuppeditabunt *Cocus*, *Rivetus*, *Caveus*, & alii.

11. Ex ejusmodi indiciis, præſertim ſi totus contextus orationis iis ſit refertus, aut nulla firma ratio ſit, quæ ſuadeat Scriptorem, cui opus quodpiam tribuitur, revera id ſcripſiſſe; ex ejusmodi, inquam, indiciis colligere licet librum eſſe ſuppoſiticium. Alioqui

qui contingere poſſet, ut ſingulares quædam voces, aut etiam Periochæ, in margine primum ſcriptæ a recentiore manu interpretationis gratia, in contextum irrepſiſſent; aut ut additamenta quædam eſſent adſuta, quæ non obſtarent, quominus ceteroqui Liber eſſet ejus Scriptoris, cujus nomen præferret. Conſtat jam, in Libris Moſis, & Caput ultimum Deuteronomii & alia aliquot loca eſſe a recentiore manu; at non ideo minus certum eſt Libros illos eſſe Moſis, ut multis in Diſſertatione de Scriptore Pentateuchi, noſtris in Moſem Commentariis præmiſſa, oſtendimus. Quod ideo pluribus non perſequemur.

CAPUT V.

De Suppoſitionibus & Interpolationibus VII. & VIII. Indicia.

I. LIBROS proxime præterita ſæcula aut indoctos, aut refertos fabulis, cum exſtincta eſſent bonarum Litterarum ſtudia & antiquiorum Librorum lectio propemodum ſperneretur, doctiſſimis viris & Veritatis amantiſſimis tribuerunt quam plurimos; quam fraudem aut inſcitiam elegantiorum Litterarum culturæ, & præſertim Criticæ παλιγγενεσία, XVI & XVII. ſæculo, feliciter retexerunt. Hinc conflatum ſeptimum ſuppoſitionis, vel interpolationis indicium, quod hoc Aphoriſmo expreſſimus: *Liber indoctus, aut imperitia*

tia refertus non poteſt ulla ex parte, aut ſaltem totus viro docto tribui; nec fabulis ſcatens, viro non inepto, quem conſtat veri amantem fuiſſe, adfingi; quamvis, in vetuſtis Codicibus, eorum nomina præferat. Sic cùm olim quædam circumferrentur inſignita nomine *Periclis* illius Olympii, qui non loqui ſed fulgurare ac tonare dicebatur; quod nihil iis ineſſet hominis eloquentia dignum. Qua de re audiendus *Quintilianus* Inſt. Orat. Lib. III. *c.* 1. *Cicero*, inquit, *in Bruto negat ante Periclem ſcriptum quidquam, quod ornatum oratorium habeat, ejus aliqua ferri. Equidem non reperio quidquam tanta eloquentiæ fama dignum; ideoque minus miror eſſe, qui nihil ab eo ſcriptum putent, hæc autem, quæ feruntur, ab aliis eſſe compoſita.*

2. Non diffitemur poſſe doctum & veri amantem virum interdum ceſpitare, & indocta aut falſa, incuria aut credulitate, proferre; ſed hoc rarum ſit neceſſe eſt, nec in rebus nimis aperte indoctis, aut falſis ſitum. Nullus eſt vir doctus, præſertim ex iis qui πολυγράφοι fuere, cui non ſit aliquid aliquando objectum; ex quo liqueret non fuiſſe ei ſemper perſpecta omnia, de quibus loquutus eſſet, aut non ſatis diligenter penſitata. Verum hic de errore, qui quaſi nævus in pulcra facie adparet, non agimus; ſed de frequentibus peccatis, iiſque craſſioribus, quam ut in ea vir doctus delabi poſſit. Talia innumera ſunt in Commentariis, quæ *Donati* & *Servii* nomina præferunt, ex quibus

non immerito viri eruditi eos interpolatos fuiſſe collegerunt. Ejusmodi eſt peccatum in Geographiam, quod adtulimus ex Servianis Commentariis, hujus *Artis Criticæ* P. I. C. I. §. 3. ubi *Hyrcaniam* in illis dici *Silvam Arabiæ* oſtendimus. Ceteroquin innumera ſunt, quæ non vulgarem eruditionem ſapiunt, & quæ ſcribi non potuerunt, niſi a doctiſſimo viro, qui multos Scriptores legerat, quorum ab aliquot ſæculis monumenta periere. Quod quia nemo neſcit, pluribus non perſequar. Idem de *Donati* reliquiis dixerim, licet non ſint, me quidem judice, reliquiis *Servii* æquiparandæ.

3. Vir acutiſſimi ingenii *Deſ. Erasmus*, cum libros *Hieronymo* falſo adſcriptos volutaſſet ſumma diligentia, eos ad tres claſſes referendos judicavit. „ In prima, indicavit „ erudita, nec indigna lectu; in ſecunda, „ impudenter tributa Hieronymo, aut aliis „ auctoribus; in tertia, docta ſed ſuis titu- „ lis auctorem teſtantia, quæ tamen *Hieronymianis* lucubrationibus fuerant admiſta. Sed deprehendit & aliud genus eſſe Scriptorum ψευδεπιγεγράφων, quæ judicabat eſſe ex Hieronymianis & aliis commiſta, vel verius confuſa. Horum omnium Catalogus Editionibus Frobenianæ & Gryphianæ, ex Frobeniana expreſſæ, eſt præfixus. Indoctorum autem Catalogo præmittit judicium, quo ſignificat „ in eo nihil repertum iri, quod non „ ſit ex æquo indoctum, infans & impudens; „ proinde, ſua ſententia, nullum omnino „ eſſe lectionis operæ pretium. Sed invictam

„ eſſe

„ eſſe imperitorum hominum pertinaciam, „ cui plus ſatis datum ab ſe eſſe, in ejus operis editione, magnoque ſibi conſtare alienam ſtultitiam. Subjicit vero huic Catalogo & aliam admonitionem, quam hic etiam legi noſtra intereſt. Ait ergo „ ſe reperiſſe, „ & alia quædam inſcripta Hieronymo, prorſus indigna quovis Hieronymi diſcipulo; „ hoc autem ſollemne fuiſſe Librariis, ut „ hujus unius titulo quemlibet librum emtori „ commendarent; verum quoniam antea „ numquam fuerant excuſa formulis, addenda „ ſe non putaſſe.

4. Inter illa vero, quæ falſo titulo non unius ſunt Scriptoris, potiſſimum recenſet Commentarios in omne Pſalterium, contenditque palam eos præ ſe ferre, quod non ſint unius auctoris. Tum vero ita pergit: *ſi quis*, inquit, *meum requirat judicium*, *nihil illic eſſe arbitror* Hieronymi; *verum una pars eſt hominis*, *quiſquis fuit*, *plane docti & ſermonis expoliti*, *longe tamen diſcrepantis ab Hieronymiano. Nam hic minus habet nitoris ac lenitatis*, *plus nervorum*; *deinde ubique copioſior ac diligentior*, *& magis oſtentans ſuas opes. Altera pars eſt loquutulei cujuſpiam*, *ac*, *pæne dixerim*, *rabulæ*, *&*, *niſi me fallit naſus*, *ejuſdem qui ſermones ſuos* Auguſtini *nomine nobis dedit*, *præter alia multa bella.* *Cujus rei ſi quis guſtum cupiat ſumere*, *in ipſa ſtatim Præfatione*, *conferat initia cum fine. Quamquam & ea conjectura arguebat non eſſe Hieronymianum opus*, *quod nec titulus*, *nec Epiſtola cujusquam habeat nomen. Unde ſuſ-*

 picor

picor illum ſua nullo edidiſſe titulo, & Librarios Hieronymi *nomen addidiſſe. Et fortaſſis hic ille eſt, cujus meminit* Gennadius; *quem ait nonnulla vertiſſe* Origenis, *ſed data opera titulis ademtis; cujus eſſe ſuſpicor & adnotationes in Libros Regum, ac Paralipomenon. Sed ut quod cœperam abſolvam, qui voluerit impoſturam deprehendere, legat adtente Commentarium in Pſalmum LXXVII. Rem quidem ille ſumſit ex Commentariis in Matthæum, ceterum eam ſuis exornavit floſculis. Ineptit ſuis Dialogiſmis, delirat exclamationibus, balbutit acyrologiis, ſuperfluit periſſologiis. Legatur in Pſalmum LXXX. in Pſalmum XC. ubi docte, ſcilicet, exponit quid ſit σύμπτωμα, cum plures cadunt. Verum, ut in genere dicam, ipſa battologia, & dictionis character hominem ubique arguit.* Integrum locum adtulimus, quamvis prolixiorem, quia Aphoriſmi noſtri priorem partem eximie illuſtrat; & tanti facimus *Eraſmum*, ut perpaucos Veteres, non dicam anteferendos, ſed æquiparandos ei eſſe cenſeamus.

5. Non videtur tamen mihi dubium, quin varia ſint, in illis Commentariis, ex *Hieronymo* excerpta, non minus quam ex aliis Scriptoribus. Tale eſt quod *Eraſmus* indicat exſtare ad Pſalm. LXXVII. & quod antea protulimus. Sic & interpretationi Pſalmi XCIII. inſeritur locus ex *Hieronymo*, totidem verbis adlatus ab *Auguſtino*, in Epiſt. ad Fortunatianum. Leguntur etiam ad Pſalmi L. verba *Hieronymi* citata a *Gregorio Magno*, in explicatione IV. Pſalmi pœnitentialis.

lis. At propter hæc & ſimilia loca, ex *Hieronymo* a conſarcinatore horum Comment. excerpta, credere omnia *Hieronymiana* eſſe, cum *Mariano Victorio*, hoc demum extremæ eſt ἀκρισίας. Dicitur latere in Bibliothecis, *Hieronymi* Commentarius verus in Pſalmos; & vidimus, in manibus viri eruditi, anonymum opus in Pſalmos; quod ex ſtylo ſe intelligere dicebat eſſe Hieronymianum, quamvis totum allegoricum eſſet, ideoque ab eo ſperneretur.

6. Cum nemo in dubium revocare queat an Apoſtoli fuerint veri amantiſſimi, anve ſimpliciſſima illa Evangelica Veritas ab iis fuerit prædicata; merito quæcumque fabulam redolent, aut manifeſto ficta ſunt, iis abjudicantur. Ejusmodi autem ſunt pleraque omnia, quæ, præter Canonicos libros, in eorum nominibus adparuerunt. Cum, nempe, mirum in modum auctus eſſet Chriſtianorum numerus, & vulgo, ut fit, audirentur querelæ curioſorum, de paucitate monumentorum Apoſtolicorum: ex quibus perpauca, de Apoſtolorum itineribus & prædicatione Evangelii, per totum terrarum orbem, ſcire licebat; exorti ſunt homines nequam, qui plerorumque itinera & res geſtas fingere adgreſſi ſunt; & quæ ex nulla vetere hiſtoria haurire poterant, ea ex cerebro ſuo fabularum feraciſſimo deſumſerunt. Talia erant ψευδεπίγραφα Apoſtolica, (*) quæ ab *Euſebio* merito rejecta, in ſuperiore Capite, diximus. At-

(*) *Ecclef. Hiſt. Lib. III. c. 25. ad quod vide* Henr. Valeſii *notata.*

Attamen multos olim videntur fefelliſſe, qui eorum auctoritate uſi ſunt: hoc enim malumus credere, quam malam fidem ſuſpicari in bonis viris, qui eorum teſtimoniis veritatem comprobare conati ſunt, quamquam non poſſumus eos malæ fidei abſolvere, niſi eorum negligentiam, aut ignorantiam in rebus Criticis incuſemus.

7. *Rufinus*, exempli gratia, vertit Librum ſcatentem turpibus fabulis, *Recognitiones Clementis*, quaſi genuinum, & a *Clemente* Romano ex ore Petri Apoſtoli exceptum, qui tamen Liber putidiſſimis nugis refertus eſt. Merito de eo *Photius*: μυρίων δὲ ἀτοπημάτων ἡ πραγματεία γέμει αὕτη, καὶ τῆς εἰς τὸν υἱὸν βλασφημίας κατὰ τὴν Ἀρείου δόξαν ἐστὶν ἀνάπλεως: *ſexcentis abſurditatibus opus hoc refertum eſt, & blaſphemia, ex Arii ſententia, in filium plenum.* Paullo poſt, de parte ejuſdem operis: ἀποδοκιμάζεται ἐπιγραφόμενος ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ Πέτρου καὶ Ἀππίωνος πολύστιχος διάλογος: *rejicitur nomine Petri & Appionis inſcriptus dialogus, multis verſibus conſtans.*

8. Simili de ratione, *Hieronymus* merito repudiat Librum, cujus meminit in Catalogo Scriptorum Eccleſiaſticorum, ubi de Luca. Poſtquam dixit hiſtoriam Actuum Apoſtolicorum, usque ad biennium Romæ commorantis Pauli pervenire, id eſt, usque ad quartum Neronis annum, ſubjicit: *Ex quo intelligimus*, inquit, *in eadem urbe, Librum eſſe compoſitum. Igitur* περιόδους *Pauli & Theclæ, & totam baptizati Leonis fabulam, inter apocry-*

cryphas ſcripturas, *computamus. Quale eſt enim ut individuus comes Apoſtoli*, *inter ceteras ejus res hoc ſolum ignoraverit? Sed &* Tertullianus, *vicinus eorum temporum*, *refert Presbyterum quemdam in Aſia* σπουδαστὴν *Apoſtoli Pauli*, *convictum apud Joannem*, *quod auctor eſſet libri*, *& confeſſum ſe hoc Pauli amore feciſſe*, *& ob id excidiſſe.*

9. Verum non ita ratiocinandum, de ſequentium ſæculorum Scriptoribus, qui aut infirmitate judicii, aut quod veri ſatis amantes non eſſent, fabulas fictas, inter ea quæ vera dicunt, miſcent. Sic *Papias*, qui initio ſecundi ſæculi floruit, figmenta pro rebus compertis ſcriptis mandavit, (*) σφόδρα μικρὸς ὢν τὸν νοῦν, *vir*, ut loquitur *Euſebius*, *parvo admodum ingenio. Hegeſippus* (†) etiam, qui haud multo poſt vixit, vanas narrationes pro veris Lectoribus ſuis obtrudebat, ut ſatis adparet ex iis quæ habebat de matyrio Jacobi, & quæ ex eo profert *Euſebius*. Sequentibus ætatibus, cum jam eſſet aliquod mentientibus præmium, a plebeculæ ſtultitia exſpectandum; neque finem, neque modum ullum mentiendi libidini homines nequam impoſuerunt. Tunc nata vaniſſima illa Scripta, nequiter Apoſtolorum nomine confirmata, de quibus jam aliquoties diximus.

10. Ut a fabulis ad aliud νοθείας indicium veniamus, ita habet octavus noſter Aphoriſmus: *Liber in quo tranctantur*, *vel reſpiciuntur*

(*) *Hiſt. Eccleſ. Lib. III, c. 39.* (†) *Vide Hiſt. Eccleſ. Lib. II, cap. 23.*

tur controverſiæ natæ poſt tempora Scriptoris, cui tribuitur; *aut in quo deprehenditur Scriptoris illo recentioris imitatio; ejus non eſt cujus nomen præfert*, *aut eſt interpolatus*. Res eſt per ſe clara, nec, niſi pauculis exemplis, illuſtranda. Vir doctiſſimus cui *Origenis* Exegetica, quæ Græce reperiri potuerunt, debemus, (*) veriſſime obſervat „ propter illuſtre „ *Origenis* nomen, factum eſſe ut ab ignotis „ Scriptoribus profectæ lucubrationes, ſic „ tamquam projecticii infantes, clarum *Ori-* „ *genis* nomen ſibi libenter adſciverint; imo „ nonnumquam etiam operibus ſuis metuen- „ tes Scriptores ſubdolos, ementitum hunc „ prætexentes titulum, *Adamantii* famam vel- „ uti furto ſubripuiſſe; Bibliopolas etiam, „ mercibus ſuis venditandis emtorem hian- „ tem, fucata hac inſcriptione, induxiſſe. At „ frequentius idem eveniſſe putat, nec imme- „ rito, vel ex Librariorum oſcitantia nomi- „ na nominibus commutantium; vel ex Cri- „ ticorum audacia, quidvis ſibi licere in lit- „ teris putantium. Eo acceſſit quod, pluri- „ mas *Origenis* ſcriptiones ſtudioſe abolenti- „ bus ejus adverſariis &, defenſoribus; his „ quidem ut illius errores, illis vero, ut „ præclara ejus opera invidioſe celarent; mul- „ tas vice verſa, paribus de cauſis, nomini „ ejus ſubdiderunt." Inter libros ei ſuppoſitos, fuit Commentarius Latinus in Jobum in tres libros diviſus, ubi duo priora Jobi Capita & tertii pars enarrantur. Ut cetera omittam,

(*) *In Appendice Origenianorum.*

tam, Scriptorem eorum librorum colligere eſt vixiſſe poſt tempora Synodi Nicænæ, & Arianorum partibus fuiſſe addictum, ex hiſce verbis: *Tria cornua fecit Diabolus, in typum atque figuram trionymæ illius ſectæ, triumque Deorum hæreſis, quæ univerſum orbem terræ, in modum tenebrarum, replevit; quæ Patrem & Filium & Spiritum Sanctum aliquando tamquam tres colit, nonnumquam unum adorat, quemadmodum Græcorum Lingua memoratur, Triada vel Homoüſion. Iſtam ergo Trinitatis ſectam & hæreſin atque infidelitatem, jam olim de longe deſignans, verſutiſſimus ille Diabolus, tria cornua miſit, ad Job deprædandum. Sic namque etiam nunc memorata trionyma hæreſis præſertim prædatur, atque expugnat Eccleſiam.* Nemo non videt hæc eſſe diu, poſt *Origenis* ætatem, ſcripta, poſtquam τὸ ὁμοούσιον eſſet conſecratum a Synodo Nicæna; cum manifeſto controverſiæ Arianæ ſpectentur.

11. Attamen in hoc negotio cavendum, ne poſteriora omnia putemus, quæ favent cuipiam opinioni, de qua poſtea natæ ſunt controverſiæ. Nam anteriores potuere errare, non ſecus ac poſteriores. At aliud eſt clare reſpicere, aut adludere ad controverſias jam ferventes; aliud docere obiter, & aliud agendo, id quod poſtea damnatum eſt. Hoc ipſum obſervavit, de *Theodoro* Antiocheno, ſeu Mopſueſteno, *Photius*, Cod. XXXVIII. τὸ Νεστορίου δόγμα, εἰ καὶ πρὸ Νεστορίου ὑπῆρχεν, ὑπεμφαινόμενον: *Neſtorii ſententiam*,

tiam, quamvis prior ille fuerit, tacite vomit. In *Clemente* etiam *Alexandrino* & *Origene*, permulta leguntur, quæ erroribus poſtea damnatis ſat clare patrocinantur.

12. Eſt ex antiquiſſimo Codice, ut alibi diximus, in lucem emiſſa a *Patr. Junio* Epiſtola *Clementis* Romani ad Corinthios; at in ea clara ſunt veſtigia imitationis locorum quorumdam *Clementis Alexandrini*, ex quibus collegerunt viri docti auctam eam fuiſſe Epiſtolam a Librariis, ut carius venderetur, utque priori Editioni, in qua brevior erat, præferretur, & avidius emeretur. Capite XLVI. ita *Clemens* Romanus: γέγραπται γάρ· κολλᾶσθε τοῖς ἁγίοις, ὅτι οἱ κολλώμενοι αὐτοῖς ἁγιασθήσονται. καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ λέγει. μετὰ ἀνδρὸς ἀθῴου ἀθῷος ἔσῃ, καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις: *ſcriptum eſt enim:* ſanctis adhærete, quia qui illis adhærent ſanctificabuntur. *Rurſus in alio loco dicit:* cum viro innocente innocens eris, & cum perverſo perverteris. *Quare innocentibus & juſtis jungamus nos; ii quippe ſunt electi Dei.* Negat *J. Bapt. Cotelerius* ſe priorem locum in Scripturis inveniſſe; nec mirum, nusquam enim in iis legitur. Et hic, ſcilicet, ut recte animadvertit vir eruditus, *Eduard Bernardus*, in Editione Amſtelodamenſi, prava imitatio *Clementis Alexandri*, cujus verba Interpolator *Clementis* Romani credidit eſſe locum Scripturæ, quia proxime ſubjungebantur verbis ex Pſalm. XVII. adlatis. Hæc ſunt verba *Clementis Alexandrini* Strom. Lib. V. p. 572.

Γί-

Γέγραπται δὲ μετὰ ἀνδρὸς ἀθῴου ἀθῷος ἔσῃ. καὶ μετὰ ἐκλεκτοῦ ἐκλεκτὸς ἔσῃ. καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις. κολλᾶσθαι οὖν τοῖς ἁγίοις πρέπει, ὅτι οἱ κολλώμενοι αὐτοῖς ἁγιασθήσονται: *Scriptum eſt autem*; cum viro innocente innocens eris, cum electo electus eris, & cum perverſo perverteris. *Adhærere ergo par eſt ſanctis, quia qui adhærent eis ſanctificabuntur.* Poſtrema hæc laudavit Interpolator *Clementis* Romani, quaſi verba Scripturæ, ſed nonnihil immutata. Res mihi clara videtur.

13. *Clemens Alexandrinus*, ut ſolet, duo loca Novi Teſtamenti conjunctim profert, ſenſumque potius adtendit quam verba, Strom. Lib. III. p. 472. (*) Οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, φησὶν ὁ Κύριος, καλὸν ἦν αὐτῷ εἰ μὴ ἐγεννήθη. (†) ἢ ἵνα τῶν ἐκλεκτῶν μου σκανδαλίσαι. κρεῖττον ἦν αὐτῷ περιτεθῆναι μύλον καὶ καταποντισθῆναι εἰς θάλασσαν, ἢ ἵνα τῶν ἐκλεκτῶν μου διαστρέψαι. *Væ homini illi*, inquit Dominus, *ſatius igitur illi ſi non natus eſſet, quam unum electorum meorum ſcandalizaſſe. Melius eſſet illi circumpoſitam molam, & dejectum eum eſſe in mare, quam unum electorum meorum pervertiſſe.* Eadem autem hæc verba habet *Clemens* Romanus, eodem Capite. Neminem vero eſſe puto, qui a ſe impetrare poſſit, ut credat utrumque caſu duo loca hæc conjunxiſſe & eodem modo immutaſſe; aut *Clementem Alexandrinum* citaſſe

(*) *Matth. XXVI*, 24. (†) *Matth. XVIII.* 6.

taſſe Evangelia, ex *Clemente* Romano. Sed nihil vetat nos cenſere hominem, qui *Alexandrini Clementis* verba alibi miſcuit cum verbis Scripturæ, ex eo temere hæc ſumſiſſe.

14. Hinc factum ut quæcumque ſimilibus, non modo ſententiis, ſed etiam verbis, exſtant apud utrumque *Clementem*, ubi Alexandrinus Romanum diſerte non laudat, ea vir doctus omnia ex Alexandrino deſumta, aut efficta exiſtimet. Quod an verum ſit neſcio, ſed ſimile quiddam ſuſpicatus eſt, de alio loco *Clementis* Romani, primus ejus editor *Patric. Junius*. Is exſtat Cap. VI. & certe, ſi modo nullum ſit in eo mendum, Interpolatoris ineptiam usque adeo redolet, ut auſim dicere eos naſo carere, qui fraudem non ſubolfaciant. Poſtquam *Clemens* ex Vetere Teſtamento adtulit exempla eorum, qui ob invidiam aliorum, inſontes multa mala paſſi ſunt; ait ſe vetera relinquere, & venire ad recentiores Athletas. Tum Petrum, ac Paulum, & eos qui ad inſtar eorum conſtanter ſupplicia tulerant, Religionis cauſa, commemorat. Dein, cum alia omnia exſpectarentur; nempe, exempla Chriſtianorum, ſubdit; Διὰ ζῆλον διωχθεῖσαι γυναῖκες Δαναΐδες καὶ Δίρκη, αἰκίσματα δεινὰ καὶ ἀνόσια παθοῦσαι ἐπὶ τὸν τῆς πίστεως βέβαιον δρόμον κατήντησαν, καὶ ἔλαβον γέρας γενναῖον αἱ ἀσθενεῖς τῷ σώματι: *Propter zelotypiam vexatæ mulieres, Danaïdes & Dirce, cum gravia & dira ſupplicia per-*

pertuliſſent, pervenerunt in curriculum firmum fidei, & acceperunt corpore debiles generoſum præmium. Nemo non videt hæc eſſe verba hominis inſani, nec ſacram nec fabularem hiſtoriam tenentis, easque turpiſſime miſcentis; & quidem eo in loco, ubi omnino alia dicenda erant. Nemo non animadvertit balbutire hunc Impoſtorem; quis enim dixerit mulieres, propter zelotypiam male habitas, ἐπὶ τὸν τῆς πίστεως βέβαιον δρόμον καταντῆσαι, καὶ λαβεῖν γέρας γενναῖον; Credebat *Junius* eum, qui hæc ſcripſit, ea partim hauſiſſe ex *Clemente Alexandrino*, qui Lib. IV. Stromateon, ubi multa ex Epiſtola *Clementis* Romani habentur, poſt memoratas Juditham & Eſtheram, aliarum fœminarum ex Gentilibus meminit, quæ virilia facinora eſſent auſæ; inter quas Danaï filias recenſet, de quibus ſcriptor Danaïdis dixerat:

Καὶ τότ' ἄρ' ὡπλίζοντο θοῶς Δαναοῖο θύγατρες,
Πρόσθεν ἐϋῤῥεῖος ποταμοῦ Νειλοῖο ἄνακτος.

Tum vero celeriter armatæ ſunt filiæ Danaï, antea regis Nili pulcre fluentis. Verum quidquid ſtatuatur de hoc loco, niſi mendum in eum irrepſerit, dubium eſſe nequit, quin Semipagano Librario debeatur. Numquam *Clemens* fabulas conjunxiſſet cum veris hiſtoriis, & quidem fabulas, quæ ad rem nihil faciebant. Igitur ſunt graviſſimæ rationes, quæ perſuadeant Epiſtolam *Clementis*, licet genui-

 nam,

nam, a malis atque imperitis hominibus auctam fuiſſe.

15. Attamen ut quod aliquando ſuſpicatus ſum, de ultimo loco *Clementis*, aperiam; poſſe hunc locum emendari credebam, hoc modo, ſi pro vocibus Δαναΐδες ϗ Δίρκη, legamus ἄνευ αἰδοῦς, ϗ δίκης *ſine reverentia & jure*, hoc eſt, irreverenter habito ſexu infirmiore, & contra jus & fas. Librarius ex ore dictantis ſcribens male audire potuit, aut etiam ex ſcriptura non ſatis elegante, & partim deleta, hoc quod legimus extricaſſe. Verum nihil mutare auſim, in *Clemente*. Has voces conjunxit Protagoras, apud *Platonem*, ubi Jupiter Mercurio: ϗ νόμον γε θὲς παρ' ἐμοῦ τὸν μὴ δυνάμενον αἰδοῦς ϗ δίκης μετέχειν κτείνειν ὡς νόσον πόλεως: *& legem a me eum qui non poteſt particeps pudoris & juſtitiæ eſſe occidendum, ut morbum urbis.*

CAPUT VI.

De Suppoſitione & Interpolatione IX & X Indicia.

1. SUPERSUNT duo Suppoſitionis aut Interpolationis indicia, ex ſtylo & verbis petita; cum ſuperiora, aut res ipſæ, aut Veterum teſtimonia, aut vetuſtorum Librorum indices ſuppeditarint. Nonus ergo Aphoriſmus erit:

erit: *Si ſtylus ſit diverſus a noto aut ſæculi, aut Scriptoris ſtylo, ejus non eſt, quamvis nomen ejus præferat. Si ſit idem ac ſtylus alius Scriptoris, hujus liber cenſeri debet, ſi modo nihil obſtet.* Sic *Galenus* probavit partem quamdam Libri, *de Natura hominis*, non eſſe *Hippocratis*, non tantum e re ipſa, ut antea diximus, ſed etiam e ſtylo, verbisque ejus ævo recentioribus. Ita claudit II. Commentarium: τοῦ δὲ νεώτερον εἶναι τὸν προσγεγράψαντα ταῦτα, καὶ ἡ τοῦ συνόχου προσηγορία τεκμήριόν ἐστιν· οὐδαμόθεν γὰρ οὐδ' Ἱπποκράτης, οὔτε τις τῶν παλαιῶν τὸν συνεχῆ πυρετὸν ὀνόμασε σύνοχον, ὥσπερ οὐδὲ οὐρήματα τὰ οὖρα, ἀλλὰ ταῦτα ὀνόματα νεωτέρων ἐστὶν ἰατρῶν, ὅσοι τὴν παλαιὰν λέξιν ἠγνόησαν: *Juniorem eum fuiſſe, qui hæc addidit, certo oſtendit adpellatio* συνόχου (pro febre continua) *neque enim umquam Hippocrates vel ex antiquis alius febrim continuam vocavit* σύνοχον, *ut nec* οὐρήματα *urinas; ſed hæc ſunt nomina recentiorum Medicorum, qui antiquam linguam ignorarunt.* Cum quidam emiſſet librum, cujus inſcriptio erat Γαληνὸς ἰατρὸς, *Galenus medicus*, quaſi revera eſſet *Galeni*, *tituli novitate permotus vir quidam litterarum ſtudioſus, pollicitationem ejus* (hoc eſt, an præſtaret quod inſcriptio pollicebatur) *explorare voluit & duobus primis verſibus lectis, continuo ſcriptum abjecit, hoc tantum addito, non eſſe hanc dictionem Galeni, & falſo hunc librum eſſe inſcriptum:* ὑπὸ τοῦ ξένου τῆς ἐπιγραφῆς κινηθείς, τις ἀνὴρ, τῶν φιλολόγων ἐβούλετο γνῶναι τὴν ἐπαγγελίαν αὐτοῦ. καὶ δύο τοὺς πρώτους στίχους ἀνα-

γνοὺς εὐθέως ἀπέρριψε τὸ γράμμα· τοῦτο μόνον ἐπιφθεγξάμενος· ὡς οὐκ ἔστι λέξις αὕτη Γαληνοῦ, καὶ ψευδῶς ἐπιγέγραπται τουτὶ τὸ βιβλίον. Addit *Galenus*, in Proœmio Opuſculi de libris ſuis, unde hæc ſunt deſumta, eum hominem edoctum fuiſſe *πρώτην παιδείαν*, hoc eſt, humaniores litteras, ſine quibus, de ſtylo judicium ferre non potuiſſet.

2. Quantum indicio ex ſtylo petito crediderint veteres Romanorum Critici colligere licet ex hiſce verbis A. Gellii, Lib. III. c. 3. *Verum eſſe comperior*, inquit, *quod quosdam bene litteratos homines dicere audivi, qui pleraſque* Plauti *Comœdias curioſe atque contente lectitaverunt, non indicibus* Ælii, *nec* Sedigiti, *nec* Claudii, *nec* Aurelii, *nec* Accii, *nec* Manilii, *ſuper hiſce fabulis, quæ dicuntur ambiguæ, credituros; ſed ipſi* Plauto, *moribusque ingenii, ac linguæ ejus. Hac enim indicii norma* Varronem *quoque eſſe uſum videmus. Nam præter illas unam & viginti, quæ* Varronianæ *vocantur, quas idcirco a ceteris ſegregavit, quoniam dubioſæ non erant, ſed conſenſu omnium* Plauti *eſſe cenſebantur; quasdam item alias probavit adductus ſtylo atque facetia ſermonis* Plauto *congruentis, easque nominibus aliorum occupatas* Plauto *vindicavit.* Lege, ſi vacat, reliquum Caput, dignum enim eſt, quod hanc in rem expendatur.

3. Vitas excellentium Imperatorum, quas merito vero Scriptori adſertas diximus, Cap. II. §. 6. *Cornelio*, ſcilicet, *Nepoti*, *Ciceronis*

fa-

familiari, nonnulli eruditi viri, XVII. ſæculo, ſuſtinuerant tribuere Scriptori ignoto Theodoſiani ævi; cum manifeſtum eſſet elegantia ejus libelli multum captum, atque ingenium eorum temporum ſuperari. Viciſſim ineptam atque inficetam hiſtoriam Theodoſiano ævo, ut videtur, recentiorem, audebant Librarii *Cornelio Nepoti* tribuere. Ea eſt *Daretis Phrygii*, de exſcidio Trojæ, hiſtoria, in qua *Joſias Mercerus*, qui eam emendatiorem primus edidit, merito aut ullam eruditionem, aut judicium, aut eloquutionis elegantiam negat inveniri; „ ut nimis impudenter feciſſe „ videatur, qui *Corn. Nepotis* nomen ementi„ tus eſt, qua inficetæ verſionis auctoris. In „ enarratione, inquit, totius Hiſtoriæ, fere „ ubique diverſus abit ab omni antiquitate; „ pauca ſimilia vero de ſuo adſtruit, abſurda, „ inconſequentia plurima; ut vel id quod de „ variis plurium annorum ac menſium indu„ ciis adfingit, ut ad decennium perveniat. „ Nec quidquam in toto Libro ſingulare, „ præter Theſidarum mentionem, quos una „ cum Anio rem frumentariam curaſſe ſcri„ bit; & inepti illi Trojanorum, Græcorum„ que ducum, & mulierum formæ, ac mo„ rum characteres" Præfixa eſt etiam Epiſtola, nomine *Corn. Nepotis*, ad *Salluſtium Criſpum* ſcripta, ſed quæ neminem fallere queat; præter eos qui omni Latinitatis cognitione deſtituti ſunt, aut plane aliud agunt, cum ejusmodi Monachorum fraudes legunt.

4. *Hieronymus* negat ſe poſiturum fuiſſe *Senecam* in Catalogo ſanctorum, *niſi ſe epiſtolæ provocaſſent; quæ*, inquit, *leguntur a plurimis Pauli ad Senecam, & Senecæ ad Paulum. In quibus cum eſſet Neronis magiſter & illius temporis potentiſſimus, optare ſe dicit ejus eſſe loci apud ſuos, cujus ſit Paulus, apud Chriſtianos.* Mirum eſt non monuiſſe *Hieronymum* ſimpliciores, ne fallaci titulo crederent; niſi forte indignos qui a ſe monerentur judicavit, qui tam turpiter errabant. *J. Lipſius*, ad calcem vitæ *Senecæ*, hoc de iis fert judicium veriſſimum: „ Quæ nunc ſunt, non ſunt tanti; imo „ certum eſt ejusdem auctoris & Pauli & Se- „ necæ illas eſſe, & compoſitas a ſemidocto, „ in ludibrium noſtrum." Cum hæc dixiſſet veriſſima, & nonniſi ab imperitis in dubium umquam revocanda, ſubjicit: „ Ergo inter ſe „ non ſcripſerunt? *Hieronymus*, *Auguſtinus*, „ atque etiam antiquior utroque *Linus* Pon- „ tifex adferunt, & paſſiva opinio olim fuit, „ atque adeo *Joannes Sariſberienſis* fortiter: „ *deſipere videntur qui non venerantur eum*, „ *quem Apoſtolicam familiaritatem meruiſſe* „ *conſtat*." Atqui non adfirmat, ut vidimus, *Hieronymus*; quem etiam judicavit *Eraſmus*, tacite indicare erudito Lectori quid ſentiat; nempe, eas epiſtolas falſo inſcribi *Paulo* & *Senecæ*; cum nihil illic ſit neque *Paulo* dignum, neque *Seneca*: (*) *Auguſtinus* vero ait dumtaxat *ſe nonnullis indiciis inveniſſe, eum Apo-*

(*) *De Civitate Dei Lib. VI. c. 10.*

Apoſtolorum noſtrorum claruiſſe temporibus; quam in rem, nequaquam opus eſt fictis illis Epiſtolis; quin & mirum eſt, de re tam clara, ita dilute loquutum *Auguſtinum*, quaſi non facile intellectu eſſet claruiſſe eum temporibus Apoſtolorum, qui ſub Neronis principatu vixit & interfectus eſt. *Lini* liber de paſſione Pauli manifeſto eſt ſuppoſiticius, ut omnes fatentur; ne exceptis quidem iis, qui ficta monumenta priſcis Eccleſiæ Romanæ Epiſcopis adſcripta acriter, quaſi genuina, defendere ſolent. *Joannes* vero *Sarisberienſis* ſententiam profert barbari ſæculi, quo mentiendi libido & ignorantia pari paſſu, atque erecto capite, ubique pæne incedebant. Igitur non ſatis κριτικῶς vir ceteroquin acutus vitam *Senecæ*, hiſce verbis, claudit: „ Itaque „ rejicere hoc totum, & calcare non auſim. „ Fuerint aliquæ, ſed aliæ; ſi iſtæ, requiro „ judicium optimorum Patrum." Atqui ullas alias fuiſſe non conſtat, & certiſſimum eſt *Senecam* nulla cognitione Chriſtianismi fuiſſe imbutum, quod optime omnium noverat *Lipſius*, qui videtur hic neſcio cui gratificatus.

5. Ex diſſimilitudine ſtyli collegerunt omnes, qui omni Critico guſtu deſtituti non fuerunt, Apoſtolica non eſſe varia quæ illis olim tribuebantur. Πόῤῥω, inquit (*) *Euſebius* ὁ τῆς φράσεως παρὰ τὸ ἦθος τὸ Ἀποστολικὸν ἐναλλάττει χαρακτήρ: *longe dictionis forma abeſt ab*

(*) *Hiſt. Eccleſ. Lib. III. c. 25.*

Apoſtolica ſcribendi ratione. Attamen fefellerunt olim multos, iis ſæculis, quibus magis excolebatur ſtulta credulitas, quam litterarum ſtudia. Exiſtimarunt etiam plerique olim, ſi *Hieronymo* credimus, alteram Petri ejus non eſſe, ob diverſitatem ſtyli; ſed res eſt multo obſcurior, nec eorum judicium præſtare velim. Hæc verba ſunt *Hieronymi*, in Catalogo: *Scripſit duas Epiſtolas, quæ Catholicæ nominantur; quarum ſecunda a plerisque ejus eſſe negatur, propter ſtyli cum priore diſſonantiam.* At multo veriſimilius judicabat (*) *Origenes*, ὅτι ὁ χαρακτὴρ τῆς λέξεως τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιγεγραμμένης ἐπιστολῆς οὐκ ἔχει τὸ ἐν λόγοις ἰδιωτικὸν τοῦ Ἀποστόλου, ὁμολογήσαντος ἑαυτὸν ἰδιώτην εἶναι τῷ λόγῳ, τουτέστι τῇ φράσει: *ſtylum Epiſtolæ ad Hebræos inſcriptæ non habere in verbis illam ruditatem Apoſtoli, qui ſe fatetur eſſe idiotam ſermone, hoc eſt, eloquutione.* Subjicit: ἀλλά ἐστιν ἡ ἐπιστολὴ συνθέσει τῆς λέξεως ἑλληνικωτέρα. πᾶς ὁ ἐπιστάμενος κρίνειν φράσεων διαφορὰς ὁμολογήσαι ἄν: *ſed eſt Epiſtola hæc, verborum conſtructione, elegantius Græce ſcripta; quod fatebitur quisquis, de ſtylorum diverſitate, judicare norit.* Quibus *Hieronymus* in Catalogo ſimilia habet: *Epiſtola, quæ fertur ad Hebræos, non ejus creditur, propter ſtyli ſermonisque diſtantiam; ſed vel* Barnabæ, *juxta* Tertullianum; *vel* Lucæ *Evangeliſtæ, juxta quosdam; vel* Clementis *Romanæ poſtea Eccleſiæ Epiſcopi, quem aiunt ſen-*

(*) *In Homiliis in Ep. ad Hebræos.*

ſententias Pauli proprio ordinaſſe & ornaſſe ſermone.

6. Ex diſſimilitudine ſtyli intellexit *Hieronymus*, Libros nonnullos, qui tribuebantur *Minutio Felici*, ejus non eſſe. Poſtquam dixit ab eo ſcriptum eſſe Dialogum Chriſtiani & Ethnici diſceptantium; qui *Octavius* inſcribitur, ſubjicit: *Sed & alius ſub nomine ejus fertur*, de Fato, *vel* contra Mathematicos, *qui cum ſit & ipſe diſerti hominis, non mihi videtur cum ſuperioris libri ſtylo convenire.*

7. *Dionyſius Alexandrinus*, ut docet (*) *Euſebius*, exiſtimabat, ſi conferretur Evangelium Joannis cum prima ejus Epiſtola, facile intelligi, ex ſimilitudine ſtyli, utriusque eumdem Joannem auctorem fuiſſe; contra, ſi cum illis contenderetur Apocalypſis, liquere hanc eſſe ab alia manu. Ut a poſteriore initium faciam, hæc ille Capita profert diſſimilitudinis I. Τεκμαίρομαι ἔκ τε τοῦ ἤθους ἑκατέρων, καὶ τοῦ τῶν λόγων εἴδους καὶ τῆς τοῦ βιβλίου διεξαγωγῆς λεγομένης, μὴ τῶν αὐτῶν εἶναι. ὁ μὲν γὰρ Εὐαγγελιστὴς οὐδαμοῦ τὸ ὄνομα αὐτοῦ παρεγγράφει, οὐδὲ κηρύσσει ἑαυτὸν, οὔτε διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, οὔτε διὰ τῆς ἐπιστολῆς —— ὁ δὲ τὴν Ἀποκάλυψιν γράψας εὐθύς τε ἑαυτὸν ἐν ἀρχῇ προτάσσει, καὶ τὰ ἑξῆς: *Colligo enim ex genio utriusque, & forma loquendi, & ex libelli diſpoſitione, non eſſe eumdem. Quippe Evangeliſta quidem nullibi nomen ſuum adſcribit, nec ſemet ipſe, aut in Evangelio, aut in Epiſtola, prædicat —— At ille, qui Apocalypſin ſcripſit,*

(*) *Hiſt. Eccleſ. Lib VII. c. 25.*

ſit, in ipſo ſtatim exordio, nomen ſuum præfigit, &c. Tum ejus rei exempla profert, quæ apud *Euſebium* poterunt legi. II. Ἀπὸ τῶν νοημάτων δὲ καὶ τῶν ῥημάτων καὶ τῆς συντάξεως αὐτῶν, εἰκότως ἕτερος οὗτος παρ' ἐκεῖνον ὑπονοηθήσεται. συνᾴδουσι μὲν γὰρ ἀλλήλοις τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἡ ἐπιστολὴ, ὁμοίως τε ἄρχονται: *Ex ſententiis vero & verbis, eorumque collocatione, facile conjicere eſt hunc ab illo diverſum fuiſſe. Nam Evangelium & Epiſtola ſibi mutuo conſonant; & eodem ordiuntur modo.* Deinde ex utroque ſubjecta verba comparat; iisque collatis, ita pergit: ἔχεται αὑτοῦ, καὶ τῶν προθέσεων οὐκ ἀφίσταται. διὰ δὲ τῶν αὐτῶν κεφαλαίων καὶ ὀνομάτων πάντα διεξέρχεται: *Ex ſe ipſe pendet, nec a propoſitionibus ſuis abit; ſed iisdem capitibus, ac verbis, cuncta perſequitur.* Quod revera, collectis pluribus loquutionibus & ſententiis, oſtendit; additque: καὶ ὅλως διὰ πάντων χαρακτηρίζοντας ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν συνορᾷν τοῦ τε Εὐαγγελίου καὶ τῆς Ἐπιστολῆς χρῶτα πρόκειται: *formam ſcriptionis expendentibus ubique & per omnia unum atque eumdem ſtyli colorem in Evangelio & in Epiſtola cernere licet.* Apocalypſin vero, alio plane modo, ſe habere contendit. Ἀλλοτριωτάτη δὲ καὶ ξένη, inquit, παρὰ ταῦτα ἡ Ἀποκάλυψις, μήτε ἐφαπτομένη, μήτε γειτνιῶσα τούτων μηδενὶ, χεδὸν εἰπεῖν, μηδὲ συλλαβὴν πρὸς αὐτὰ κοινὴν ἔχουσα: *Apocalypſis vero ab his prorſus aliena eſt, & extranea, nulli pæne neceſſitudine, aut vicinitate contingens quidquam ex ſupra dictis, ac ne ſyllabam quidem unam cum illis communem habens.* III. Ad-

Addit etiam Apocalypſeos nullam eſſe mentionem in Epiſtola, ubi de ea aliquid dici debuiſſe ei videtur: Ἀλλ' οὐδὲ μνήμην τινα, οὐδὲ ἔννοιαν οὔτε ἡ Ἐπιστολὴ τῆς Ἀποκαλύψεως ἔχει, ἐῶ γὰρ Εὐαγγέλιον, οὔτε τῆς Ἐπιστολῆς ἡ Ἀποκάλυψις: *ſed neque mentionem ullam, neque ſignificationem habet Epiſtola Apocalypſeos (Evangelium enim prætermitto) neque Epiſtolæ Apocalypſis.* IV. Denique, ſi *Dionyſio* credimus, τῆς φράσεως τὴν διαφορὰν ἐστι τεκμηριῶσαι τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς Ἐπιστολῆς πρὸς τὴν Ἀποκάλυψιν. τὰ μὲν γὰρ οὐ μόνον ἀπταίστως, κατὰ τὴν Ἑλλήνων φωνὴν, ἀλλὰ καὶ λογιώτατα ταῖς λέξεσι, τοῖς συλλογισμοῖς, ταῖς συντάξεσι τῆς ἑρμηνείας γέγραπται. πολλοῦ γε δεῖ βάρβαρόν τινα φθόγγον, ἢ σολοικισμὸν, ἢ ὅλως ἰδιωτισμὸν ἐν αὐτοῖς εὑρεθῆναι. —— τούτῳ δὲ Ἀποκάλυψιν μὲν ἑωραθῆναι, καὶ γνῶσιν εἰληφέναι καὶ προφητείαν οὐκ ἀντερῶ. διάλεκτον μέντοι καὶ γλῶσσαν οὐκ ἀκριβῶς ἑλληνίζουσαν αὐτοῦ βλέπω, ἀλλ' ἰδιώμασι μὲν βαρβαρικοῖς χρώμενον καί που καὶ σολοικίζοντα: *Clare intelligere eſt diſcrimen eloquutionis Evangelii & Epiſtolæ, ſi conferantur cum Apocalypſi. Illa enim ſcripta ſunt, non tantum ſine peccato, ad Græcam linguam quod adtinet, ſed etiam elegantiſſime, cum vocibus, tum ratiocinationibus, & orationis compoſitione; nedum ut barbarum ullum vocabulum, aut ſolœciſmus, aut ullus omnino idiotiſmus in iis inveniatur —— Nolim quidem negare huic viſam eſſe revelationem, eumque accepiſſe cognitionem a Deo & prophetiam; at dialectum & linguam non adcurate Græcam in eo video, eumque idiomatibus barbaricis utentem, & aliquan-*

do etiam ſolœciſmos committentem. Quæ omnia profero, non quaſi mihi videantur vera, nam hæc poſtrema præſertim plane falſa eſſe exiſtimo; ſed ut adpareat qua ratione Veteres ſolerent γνωρίσματα eruere, ex quibus judicabant genuinane, an ſpuria eſſent opera, quibus illuſtria nomina erant præfixa. Ad methodum quidem quod adtinet, nihil eſt quod in *Dionyſio* carpamus; quærendum dumtaxat an ea, quæ ſtatuit quaſi certa, ſint reapſe vera, quod non credimus.

8. At non poſſum illi non adſentiri, in eo quod habet de ſimilitudine rerum & loquutionum, quæ in Evangelio & prima Joannis Epiſtola occurrunt. I. Συνᾴδουσι, inquit, μὲν γὰρ ἀλλήλοις τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἡ Ἐπιστολὴ, ὁμοίως τε ἄρχονται, τὸ μὲν φησὶν, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. ἡ δὲ, ὃ ἦν ἀπαρχῆς. τὸ μὲν φησὶ, καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρός. ἡ δὲ τὰ αὐτὰ σμικρῷ παρηλλαγμένα, ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἐθεασάμεθα καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν, περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς, καὶ, ἡ ζωὴ ἐφανηρώθη. ταῦτα γὰρ προανακρούεται διατεινόμενος, ὡς ἐν τοῖς ἑξῆς ἐδήλωσε, πρὸς τοὺς οὐκ ἐν σαρκὶ φάσκοντας ἐληλυθέναι τὸν Κύριον. διὸ καὶ συνῆψεν ἐπιμελῶς, καὶ ὃ ἑωράκαμεν μαρτυροῦμεν, καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἥτις ἦν πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν, ὃ ἑωράκαμεν καὶ ἀκηκόαμεν ἀγγέλλομεν ὑμῖν: *Nam Evangelium & Epiſtola ſibi mutuo conſonant, & eodem or-*

diuntur

diuntur modo. Sic enim illud dicit: in principio erat Ratio; *hæc vero:* quod fuit ab initio. *Illud ait:* & Ratio caro facta eſt, & habitavit in nobis, & vidimus gloriam ejus, gloriam quaſi unigeniti a Patre; *hæc vero eadem habet aliquantum immutata:* quod audivimus, quod vidimus oculis noſtris, quod perſpeximus & manus noſtræ contrectaverunt de verbo vitæ; *&:* vita manifeſta eſt. *Hæc enim ille veluti modulationis proludia præmittit, adverſus eos qui dicebant Dominum non veniſſe in carne. Quapropter de induſtria ſubjunxit:* & quod vidimus teſtamur, & adnunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & adparuit nobis. Quod vidimus & audivimus adnunciamus vobis. II. Ἔχεται αὐτοῦ καὶ τῆς προθέσεως οὐκ ἀφίσταται. διὰ δὲ τῶν αὐτῶν κεφαλαίων καὶ ὀνομάτων πάντα διεξέρχεται. ὧν τινὰ μὲν ἡμεῖς συντόμως ὑπομνήσομεν, ὁ δὲ προσεχῶς ἐντυγχάνων εὑρήσει ἐν ἑκατέρῳ πολλὴν τὴν ζωὴν, πολὺ τὸ φῶς, ἀποτροπὴν τοῦ σκότους, συνεχῆ τὴν ἀλήθειαν, τὴν χάριν, τὴν χαρὰν, τὴν σάρκα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου, τὴν κρίσιν, τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν. τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, τὴν πρὸς ἀλλήλους ἡμᾶς ἀγάπης ἐντολήν. ὡς πάσας δεῖ φυλάσσειν τὰς ἐντολάς. ὁ ἔλεγχος τοῦ κόσμου, τοῦ διαβόλου, τοῦ Ἀντιχρίστου; ἡ ἐπαγγελία τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἡ υἱοθεσία τοῦ Θεοῦ. ἡ διόλου πίστις ἡμῶν ἀπαιτουμένη· ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς πανταχοῦ. καὶ ὅλως διὰ πάντων χαρακτηρίζοντας ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν συνορᾷν τοῦ τε Εὐαγγελίου καὶ τῆς Ἐπιστολῆς χρῶτα πρόκειται:

Totus

Totus ex ſe ipſe pendet, & a propoſitionibus ſuis non diſcedit; ſed iisdem capitibus & verbis cuncta perſequitur; ex quibus nos nonnulla breviter commemorabimus. Qui vero adtentus erit, inveniet in utroque plurimum vitam, *frequentem* lucem, *fugam* tenebrarum, *perpetuam* veritatem, gratiam, lætitiam, carnem & ſanguinem Domini, judicium, remiſſionem peccatorum, Dei erga nos amorem, præceptum de mutua caritate, omnia mandata ſervari oportere. *Ad hæc occurrunt paſſim* convictio mundi, Diaboli & Antichriſti, promiſſio Spiritus Sancti, adoptio Dei, fides *a nobis per omnia poſtulata*, Pater & Filius *ubique. Denique in omnibus formam ſcriptionis exquirentibus unus atque idem Evangelii & Epiſtolæ color proponitur.* Ex hiſce omnibus plane κριτικῶς & vere colligit unius, ejusdemque Apoſtoli Joannis eſſe Evangelium & Epiſtolam.

9. Non opus eſt alia hanc in rem exempla adferri, verum hic ſe ſe nobis objiciunt ſponte ſua difficultates maximæ; animadverterunt enim viri eruditi, non tantum moveri controverſias de Libris præferentibus nomina Scriptorum, quorum ſtylus ex aliis eorum operibus notus eſt; ſed etiam de Libris qui tribuuntur Scriptoribus, quorum aliud nihil exſtat, præter ea ipſa monumenta, quorum γνησιότης in dubium revocatur. Exempli cauſa, cum ad defenſionem *Origenis*, proferretur Apologia, *Pamphili Martyris* nomine præſcripta; *Hieronymus*, qui tunc temporis

poris erat Origeniſtis infenſus, negabat id conſtare, quod nullus alius Liber a *Pamphilo* eſſet ſcriptus, ex quo de illa Apologia iudicium ferri poſſet. * *Si ab inimicis* Origenis, inquit, *Libros ejus dicitis eſſe violatos, ut infamarentur; quare mihi non liceat dicere, ab amicis ejus & ſectatoribus, compoſitum eſſe ſub nomine* Pamphili *volumen, quod illum teſtimonio Martyris ab infamia vindicaret? Ecce vos emendatis, in* Origenis *Libris, quod ille non ſcripſit;* & *miramini, ſi edat aliquis Librum, quem ille non edidit? Vos in edito opere poteſtis coargui; ille, qui nihil aliud edidit, facilius patet calumniæ. Date quodlibet aliud opus* Pamphili; *nusquam reperietis, hoc unum eſt. Unde igitur ſciam quod* Pamphili *ſit? Videlicet* STYLUS *&* SALIVA *docere me poterit!* Col. 347. 2 P. T. IV. Ed. Ben.

10. Duæ, XVII. ſæculo, de ejusmodi Libris agitatæ ſunt celeberrimæ controverſiæ, atque eruditorum judicio diremtæ. Altera eſt de Epiſtolis, quæ antiquiſſimis Romanæ urbis Epiſcopis tribui ſolebant. Eas Magdeburgenſes Theologi, in Centuriis, merito quaſi ſuppoſitas critica cenſura infamaverant. Defendit vero *Franciſcus Turrianus* Jeſuïta; quem poſtea ita confutavit *David Blondellus*, ut ſuppoſitionem in meridiana luce poſuerit; quæ negari certe non poteſt, niſi ab iis, qui lucro ſibi eſſe putant ejusmodi fraudes, & fron-

(*) *Ad Pammach. & Oceanum de Error. Origenis.*

frontem plane perfricuerunt. Altera vero controverſia fuit, de re ſine dubio obſcuriore; nimirum, de *Ignatianis Epiſtolis*, quas ſuppoſitas contendebant idem *Blondellus*, & *Joan. Dallæus*, defendit vero quaſi genuinas *Joan. Pearſonius;* eo, niſi fallor, ſucceſſu ut bellum illud, certa ac perpetua victoria, confecerit. Attamen plerorumque omnium Epiſcoporum Romanorum, quibus tribuuntur *Epiſtolæ* illæ *Iſidorianæ*, ne littera quidem ulla exſtat. Epiſcopi etiam Antiocheni nihil ad poſteros pervenit, præter Epiſtolas in controverſiam vocatas.

11. Cum ergo viri doctiſſimi non poſſent alia eorum Scripta proferre, qui Epiſtolas illas oppugnare adgreſſi ſunt, ex earum ſtylo varia protulerunt, aut proferre conati ſunt indigna primæva illa antiquitate; aut certe quæ indigna ipſis videbantur. Contra qui eas defenderunt, probarunt non eſſe eo ævo indigna, aut pro virili probare adnixi ſunt. Ut alia omittam, *Blondellus* evidentiſſime oſtendit nihil eſſe in Epiſtolis Pontificiis, quod vel minimum primorum ſæculorum ſtylum redoleat; luculentis etiam argumentis demonſtravit *Pearſonius* quæ ab adverſariis carpebantur, in Ignatiano ſtylo, ea non diſſentire ab illius ætatis ingenio. Certe aliter oppugnare aut defendere non poſſumus Scripta, quæ fuerunt, aut fuiſſe dicuntur unici fœtus eorum, quorum nomina præferunt. Ingenii & ſtyli Scriptoris loco, nobis ſunt forma & character ejus ætatis.

12. Ubi

12. Ubi res eſt clara, propter nimium diſcrimen ſtyli Scriptoris ſuppoſiticii, & rationis ſcribendi eorum omnium, qui iiſdem temporibus vixerunt; non difficile eſt judicium rectum de eo ferre, imo difficile eſt errare; ut mirari ſubeat eorum ἀβλεψίαν, qui *Cornelii Nepotis* genuinum fœtum Theodoſiani ævi fuiſſe, & *Daretis Phrygii* hiſtoriam barbaram & inficetam, quamque adeo Theodoſiana ætas non laudaſſet, *Ciceronis* temporibus tribuere ſuſtinebant. Sed poteſt Liber tribui Scriptori cuipiam, & quidem falſo, qui ſtylo ſcriptus ſit ab ejus dictione non prorſus abhorrente; ab alio, nimirum, ejuſdem ævi aut proximi Scriptore. Tum demum perſpicaci ingenio opus eſt, atque arte magiſtra, quæ nonniſi longa, adtentaque lectione adquiri poteſt. Nec mirum eſt *Ambroſio* & *Hieronymo*, exempli cauſa, adſcriptos proxime præteritis ſæculis fuiſſe varios eruditos Libros, & quibus vix meliores ſcribere ipſi potuiſſent. Sola bonarum litterarum & Criticæ præſertim παλιγγενεσία ejuſmodi errores retegere poterat.

13. Decimus hic eſt atque ultimus noſter Aphoriſmus: *Vocabula ſequioris ævi indicant Scriptorem recentiorem; in tranſlatione vero, ſi quid ſit quod non conveniat Linguæ, qua ſcripſiſſe conſtat auctorem cui liber tribuitur, aut non eſt tranſlatio, aut eſt interpolata.* Priorem partem hujus Aphoriſmi illuſtrare poſſemus plurimis exemplis, petitis ex Scriptis falſa *Clementi* Romano tributis, eque Pon-

tificiis Epiſtolis, in quibus innumeræ ſunt voces Apoſtolico ævo recentiores. Sed cum ea Scripta evolventi illico plurimæ ſe objiciant & §. I. e *Galeni* loco rem ſatis illuſtraverimus; exempla dumtaxat aliquot, quibus poſterior pars Aphoriſmi confirmetur, ſubjiciemus.

14. Qui *Sapientiam* Salomonis nomine inſcriptam, ex ejus Scriptis hauſtam eſſe volunt, & in Græcam Linguam translatam; cum conjecturam dumtaxat proferant, quam æque facile rejeceris, ac in medium adfertur; præterea ab ea opinione revocari poſſunt, exemplo vocis, quæ nonniſi ex Lingua Græca, & quidem e *Platone*, aut *Platonicis*, eo ſenſu peti potuit. Ea eſt vox Λόγος, qua Angelum ſignificat Sapientia Cap. XVIII, 15, 16. ubi etiam Poëtæ Græci manifeſta eſt imitatio. Sic habet, ex verſione Vulgata: *Omnipotens ſermo tuus* (vel potius *Ratio tua*, nam eſt σοῦ λόγος) *de cœlo, a regalibus ſedibus, durus debellator in mediam exterminii terram proſilivit. Gladium acutum inſimulatum tuum imperium portans, & ſtans replevit omnia morte, & uſque ad cœlum adtingebat, ſtans in terra*, καὶ οὐρανοῦ μὲν ἥπτετο, βεβήκει δ᾽ ἐπὶ γῆς. Vox Λόγος ad ſignificandum Angelum, ſeu *Naturam Rationalem* imperia ſummi Dei exſequentem, eſt Platonica, & frequens apud *Philonem*, nt obſervavit *Hug. Grotius*. Nam hic ſermo eſt de Angelo illo, qui Ægyptiorum primogenitos omnes, una nocte, occidit. Eum vocat παντοδύναμον.

om-

omnipotentem, quia Angelus, à Deo ad exſequenda ipſius imperia miſſus, potentiam accipit ad omnia quæ jubetur perficienda. Ejus deſcriptio ſtantis in terra, & cœlum vertice adtingentis, eſt imitatio *Homeri*, aut *Callimachi*; quorum prior quidem ita Eridem deſcribit, Iliad. Δ verſ. 443.

Οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη, καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει,

Cœlo firmat caput, & in terra ingreditur; poſterior vero Hymno in Cererem, verſ. 58. Deam ſic pingit:

Ἴθματα μὲν χέρσῳ, κεφαλὰ δέ οἱ ἅψατ' ὀλύμπω.

Veſtigia quidem ejus terram, caput vero tetigit cœlum. Quos imitatus *Virgilius*, IV. Æneïdos, verſ. 177. in deſcriptione Famæ:

Ingrediturque ſolo & caput inter nubila condit.

Nemo, ut opinor, non videt Judæum, Antiochenum forte, aut Alexandrinum, imitatum hic eſſe Poëtas Græcos, non Salomonem ſequutum. Sumſit etiam ex Platonicis opinionem, ad quam reſpicit Cap. VIII, 19, & 20. nempe, animorum προύπαρξιν. Quæ, ut & cetera omnia, quiſquis diligenter expenderit, numquam ſibi Librum hunc He-

braïce primum a Salomone conſcriptum perſuaderi patictur.

15. Sic & olim *Julius Africanus* ſcripſerat, ut docet (*) *Hieronymus*, Epiſtolam ad Origenem *ſuper quæſtione Suſannæ, eo quod diceret in Hebræo hanc fabulam non haberi, nec convenire cum Hebraïca Etymologia,* ἀπὸ τῦ σχίνυ σχίσαι, ϗ ἀπὸ τοῦ πρίνυ πρίσαι. Quod invictum eſt argumentum, cum ex re ipſa deductum ſit; nam quæ conjicit *Origenes*, hunc librum Hebraïce olim ſcriptum, ſed ab Hebræis ſuppreſſum ac tandem e rerum natura ſublatum, in honorem Gentis ſuæ, id parum veriſimile eſt. Hoc enim duorum virorum facinus, præſertim cum a Daniele acerrime repreſſum narraretur, non poterat magis nocere famæ Judæorum; quam integræ tot ſcelerum hiſtoriæ, & caſtigationes, quæ cum in libris Hiſtoricis, tum in Propheticis leguntur. Sat multa ſunt quæ vere Judæis objici poſſint, ut minime neceſſe ſit conjecturis inanibus eos infamatum ire; aut potius Religionem, quam profitemur, quæ calumniis nequaquam eget. Sed viri doctiſſimi multis oſtenderunt, fruſtra a Patribus Judæos falſatæ Scripturæ Veteris Teſtamenti accuſari. Itaque, ea de re, nihil addemus. Locus autem, qui reſpicitur, exſtat Cap. XIII. verſ. 54. & ſeqq. *Nunc ergo ſi vidiſti eam, dic ſub qua arbore videris eos colloquentes ſibi? Qui ait, ſub ſchino* (ὑπὸ σχῖνον.) *Dixit autem*

(*) *In Catalogo.*

tem Daniel: recte mentitus es in caput tuum. Ecce enim Angelus Dei, accepta ſententia ab eo, ſcindet (σχίσει) *te medium.* Similiter alteri ſeni dicit Daniel: verſ. 58, *Nunc ergo dic mihi, ſub qua arbore comprehenderis eos? Qui ait, ſub prino.* (ὑπὸ πρῖνον) *Dixit autem ei Daniel, recte mentitus es & tu in caput tuum, manet enim Angelus Domini gladium habens, ut ſecet* (πρῖσαι) *te medium.* Hæc oſtendunt a Judæo Græce loquente primum ſcripta, cum in vocibus Hebraïcis nulla ſimilis agnominatio fieri queat; nam hoc tribuere Interpreti, cum non conſtet ullum umquam fuiſſe Archetypum, hoc demum eſt hariolationes ſuas pro rebus compertis obtrudere. Scio Hebraïſmos dici eſſe, in hoc libro; ſed hinc colligere eſt ſcriptum a Judæo Hebraïce, aut Syriace melius quam Græce ſciente, non ipſum opus umquam Hebraïce fuiſſe editum. Sic videmus Apoſtolorum Scripta ſcatere Hebraïſmis, cum ab iis primum Græce edita ſint; quod, nempe, eſſent Judaïcæ Linguæ peritiores, quam Græcæ.

16. Ultimum exemplum addemus ex Libro, quem pro Origeniani operis Græce ſcripti Latina tranſlatione haberi voluerunt Librarii, & de quo jam antea Cap. V. §. 10. diximus. Hominis Latini eſſe vidit *D. Eraſmus*, quod hoc, inter alia, argumento probat. „ Interpretatur interdum Græcas voces, ſed ita „ ut Latinum agnoſcas, veluti cum docet „ nos quid & qualis ſit *Adamantus.* Sic habet

 bet

bet locus: Adamantus *interpretatur, in Græca Lingua, indomabilis, inflexibilis, inalterabilis.* At, ut recte animadvertit *P. Dan. Huëtius*, poſſent hæc ab interprete eſſe addita; verum eſt alius locus ab eo prolatus, qui nonniſi Latine ſcriptus fuit, ubi meminit *Luciani* Martyris *Origene* multo recentioris: *Ita conſummatus eſt*, inquit, *beatus atque glorioſus* LUCIANUS, LUCIDUS *vita*, LUCIDUS *&* *fide*, LUCIDUS *etiam tolerantiæ conſummatione; ob hoc enim* LUCIANUS *cognominatus eſt, tamquam* LUCIDUS, *aut proprio lumine ſibi fulgens, aut aliis* LUCENS. Hanc agnominationem, in ſola Latina Lingua eſſe, nemo non videt. Itaque ſi hoc opus verſum ſit e Græco, oportet hunc totum locum ab Interprete eſſe additum. Hoc malle videtur vir doctiſſimus, in *Origenianorum Appendice*, eo quod Interpres dicat in Prologo, opus hoc ante ſe ab aliis Latine fuiſſe verſum. At *Deſ. Eraſmus* ſuſpicatur eſſe ſuppoſitum Prologum, qua de cauſa ei indignatur vir eruditiſſimus; quod ſtyli congruentia probet eſſe auctoris Libri. Hoc nos ei concedamus, quamvis non uſque adeo manifeſtum; ſed ſi dixerimus hominem eſſe fide indignum, judice vel ipſo *Huëtio*, qui eum interpoſitorum commentorum ſuorum orationi Græci Scriptoris, quem vertebat incuſavit, nobis, ut opinor, iraſci non poterit; nam deterius non eſt mentiri in Præfatione, quam opus alienum tam turpiter interpolare. Certe hoc quoque mentiri eſt,

tacite

tacite enim adfirmamus id eſſe Scriptoris, quod Lectori, nequaquam monito noſtrum eſſe, promiſcue cum ejus verbis legendum præbemus.

17. Atque hæc hactenus, de Indiciis ex quibus interpolata, ac ſuppoſita a ſinceris & genuinis ſecernere licet; qua in tractatione, ita *Andream Rivetum*, & *Guil. Caveum* ſequuti ſumus, ut neque eorum methodum, neque exempla exſcripſerimus; ſicut facile intelligent quicumque noſtra, cum illorum Scriptis, contendere non gravabuntur. Ceterum non diffitemur, (quæcumque ſint poſterioris in nos merita) lectis eorum Canonibus, noſtros Aphoriſmos a nobis eſſe formatos.

18. Hos autem ejuſmodi viſum iri confidimus, ut quiſquis eos diligenter obſervabit, vix umquam ſit a vero aberraturus. Verum ut horum Aphoriſmorum, quamvis per ſe clarorum, poſſit ubique auctoritas inviolata ſervari, fateor non mediocrem poſtulari eruditionem, nec exiguo tempore opus eſſe, ut dextre ac feliciter iis uti addiſcamus. At hæc eſt natura præſtantiſſimarum quarumque Legum, ut quarum intra paucas horas juſtitia ac ſanctitas intelliguntur, iis obſervandis homines nondum adſueti, tempore, meditatione atque exercitatione egeant, ut earum jugum æquo animo ferre adſueſcant. Hoc tamen intereſt, quod cum neceſſe ſit omnes eſſe bonos viros, & legum obſervantes, nemo cogatur difficillimam Artem Criticam profiteri.

teri. Sed quiſquis hanc excolere tentabit, eum oportet intelligere quantum in ſe laborem ſuſcipiat, & quibus Legibus teneatur. Sin minus, infeliciſſimus erit Criticus, & pro maxima laude, quam eruditi viri hinc retulerunt, ludibrium omnibus debebit. Hic mihi audire videor Lectorem a me quærentem, an ipſe, qui hæc ſcribo, lauream hinc aliquam ſperem? Invidioſa hæc eſt interrogatio, cui quidquid repoſuero captum iri me ſentio. Itaque hic me ſuſtinebo, ſi modo dixero me arduam ac periculoſam hanc Artem non profiteri; etſi profitentibus impenſe faveo & eorum Scripta libentiſſime dudum lego; ex quo factum eſt, ut forte color aliquis Criticus mihi hæſerit, utque hæc aliis, potius quam mihi, ſcribere impetu quodam Critico adgreſſus fuerim.

P. III. Artis Criticæ Sect. II. Finis.

A R-

ARTIS CRITICÆ PARS III.

SECTIO III.

De Judicio, de Stylo & Charactere Scriptoris ferendo.

CAPUT I.

De iis quæ ſunt in quovis Scriptore animadvertenda, ut de eo recte judicare poſſimus, deque forma ſcribendi Quinti Curtii.

1. CUM de dignoſcendis locis & libris ſpuriis ageremus, diximus de iis judicaturis perſpectum eſſe oportere ſtylum & characterem Scriptoris, cui tribuuntur. Nunc vero, ut qui Artem Criticam pernoſſe cupiunt intelligant, quæ potiſſimum in quovis Scriptore ſint animadvertenda; ea paullo diſtinctius hic perſequemur, exemplumque dabimus Critici examinis ex Q. *Curtii* Hiſtoria, quam diligenter expendemus. Eadem opera, illuſtrabitur id Cri-

Digitized by Google

Criticæ munus, quo ad Artium normam exiguntur quivis Auctores. Qua de re multis egit *Henr. Stephanus*, in Lib. de Criticis Veteribus (*) Græcis & Latinis, ferme ab initio Operis, quod adire poterunt Criticæ ſtudioſi. Omnium Scriptorum libri expendi poſſunt & debent ad regulas Artis, quam privatim profitentur, legesque rectæ Rationis, quibus homines omnes, ſine ullo gentium ac ſæculorum, quibus vivimus, diſcrimine tenemur. Qui utrasque per omnia obſervarunt, ſunt per omnia laudandi, at perpauci ſunt; alii omnes, quatenus tantum obſervarunt. Quæ recta ſunt laudari, ſine malignitate, debent: quæ minus, ſine ſuperbia, reprehendenda. Nos ergo *Curtii* opus ad Leges Hiſtoriæ, quandoquidem ſe Hiſtoricum profeſſus eſt, & ad rectam Rationem, cujus ſcitis ac decretis æque ac nos tenebatur, exigemus.

2 Tria in omnibus Scriptoribus, ut intelligatur penitus eorum idoles, ſunt diligentiſſime adtendenda. Primum eſt delectus rerum quas habent; alterum rerum delectarum diſpoſitio; tertium ſtylus, ſive eloquutio. In primo & ſecundo, eruditio atque judicium Scriptoris; in tertio, ingenium & exercitatio in ſcribendo elucent. Aliud nihil in oratione ſcripta quæri poteſt, eaque ſi nobis ſint perſpecta, tum demum eruditionem, judicium atque ingenium Scriptoris nota nobis eſſe vere prædicare poſſumus; ſin minus, neque hæc novimus, &, hiſce ignotis, nonniſi teme-

(*) *Pariſ.* 1587, *in* 4.

mere de ejus ratione, formaque ſcribendi judicare adgredimur. Ut autem hæc nobis innoteſcant, non ſatis eſt nos ſemel atque iterum Libros ejus legere, aliud agentes; aut etiam, eo dumtaxat animo, ut cognoſcamus qua de re agat, vel ut laudanda in ejus diſpoſitione ac ſtylo imitemur; ſed de induſtria, poſt unam aut alteram lectionem, diligentiſſime verſandi ſunt, eumque in finem ut quid recte & ſuo loco dictum, quid ſecius animadvertamus, memoriæque, vel chartæ potius mandemus. Quin &, ſi adcurati eſſe velimus, releganda nobis ſunt aliquoties noſtra veſtigia, ut, ſi quid temere a nobis poſitum ſit, id deleamus; ſi quid omiſſum, quod ſit alicujus momenti; id ſcribamus. Alioqui quamvis adtente Scriptorem legamus, numquam ſatis adcurate de eo judicare poterimus. Certe, ut quod mihi contigit dicam, non ſemel legeram *Q. Curtii* hiſtoriam, antequam in eo pleraque, quæ poſtea de eo dicam, animadvertiſſem. Rerum geſtarum, quas deſcribit, magnitudine animus perculſus, & ſtyli elegantia delinitus, aliud nihil, præter fortitudinem, audaciam & felicitatem *Alexandri* videbat; aliud nihil, præter ſublimia verba facundiſſimi Scriptoris, audiebat.

3. Sed cum poſtea *Curtium* eo animo legerem, non ut ea cognoſcerem quæ jam mihi ſat nota erant, ſed ut quidquid habet exigerem ad ſeveras Hiſtoriæ leges & Veri immutabilem normam; tum demum in eo animadverti, quæ in hac ultima *Artis Criticæ* Parte memorabo, & quibus mihi viſus ſum ita vir-

tu-

tutes ejus & vitia complecti ; ut faciem ejus operis pingere ſi adgrediar, eam omnes facile ſint agnituri, qui id norunt.

4. Ut ergo, veluti in minore tabella, id pingam ; exiſtimo *Curtium*, quicumque fuerit, nam hoc me neſcire fateor, cum diuturnam & diligentem operam arti oratoriæ dediſſet, imo forte eam alios doceret, videretque neminem, apud Latinos, res geſtas *Alexandri Macedonis*, prout argumenti dignitas poſtulabat, ſcribere adgreſſum eſſe ; hanc materiam elegiſſe, non tam ut Veritatis ſtudio adcuratiſſime hiſtoriam Alexandri poſteris traderet, licet hoc quoque tentarit, quam ut eloquentiæ ſuæ ſpecimen ederet. Eam in rem, res geſtas a domitore Aſiæ, non, ut curioſus ſingularum circumſtantiarum Lector poſtularet, deſcripſit ; ſed quemadmodum eas a Rhetore ſcribi poſſe, atque oportere credidit. Itaque ubicumque potuit orationum hiſtoriæ inſerendarum occaſionem captavit, easque eo ſtylo conſcripſit, non qui deceret Macedonas rudes pleroſque, & militaris artis multo quam rhetoricæ ſcientiores ; ſed qualis eſſet otioſi Rhetoris, qui in umbra atque in ſchola conſenuiſſet. Narrationem ipſam non ſentimus nativa ſimplicitate, deſcriptionumque ἀκριβείᾳ & fide placere ; ſed nitore & elegantia vocum, & totius ſtyli ardore quodam, qui nusquam languet, nusquam eſt parum ornatus, aut ulla ex parte neglectus. Sicubi vero vel minima occurrit occaſio deſcriptionis, ibi hominem videas avidiſſime artis ſuæ vela pandentem, etiam ubi omnes

ta-

tacerent; præſertim in tam copioſo argumento, & magnitudine ipſa rerum, ſine ornatu ullo procul quæſito, placente. Exempli cauſa, multa flumina copioſe deſcripſit, quaſi ad interioris Libyæ ſitientes incolas opus hoc ſuum mittere voluiſſet; qui numquam fluvium ullum viderunt, & qui vel ſolis illis deſcriptionibus æſtum, quo excoquuntur, recreare poſſent. Quia vero ubique res ipſæ tantæ non ſunt, ut in admirationem Lectorem ſemper rapere queant, ſubinde hyperbolico ſtylo augentur; quem in hiſtoria mirentur quidem pueri, at rideant ſubactioris judicii homines. Uno verbo, elegantiſſimum declamatorem ubique expreſſit, poteſtque, ad verba & loquutiones, gnomaſque, quod adtinet, materiam ſuppeditare Studioſis, qua exornent orationem, & grandiorem faciant ſtylum; & fortaſſe id unum, in hoc opuſculo, ſpectavit.

5. At in eo deſideres fere ubique Hiſtoricum, qui diligenter omnia perquirit, ſeligitque tantum digna narratu, numquam ad inania digreditur, numquam in deſcriptionibus rerum omnibus notarum ingenium oſtentat; qui credibilia ab incredibilibus ſecernit, hiſque aut prorſus omiſſis, aut breviter rejectis, credenda tantum ſerio profert; qui non modo conſpicua illa vitia, qualia ebrietas, crudelitas, ſuperbia, vituperat, ſed & occultioribus illis, quæ nominibus virtutum velantur, larvam detrahit, eaque deridenda omnibus præbet; qualis erat ambitio illa, quæ Alexandrum uſque adeo vexavit, & belli geren-

rendi inexhauſta cupiditas; qui circumſtantias omnes, rerum, hominum & locorum, quatenus licet, memorat, adminiculorumque omnium rei bene gerendæ meminit, ut intelligat Lector, quî facta ſint quæ narrat; qui omnia pro temporum ordine collocat, ut ſciant Lectores quo anno, quave tempeſtate anni ſingula geſta ſint; qui denique ſtylum rebus adcommodat, non res ipſas ſtylo; & ſimplicis Veri ſacerdos, ſimplici oratione Numini, cujus fert ſacra, litat.

6. Hæc & ſimilia deeſſe *Quinti Curtii* Hiſtoriæ præſtat eorum enumeratione particulatim oſtendere, quam diutius, generali hac deſcriptione, ejus nimios admiratores in nos concitare. Itaque primum oſtendemus quid in rerum delectu deſit, deinde quid in diſpoſitione merito reprehendi poſſit, ac tandem eloquutionis ejus vitia deſcribemus; quibus omnibus ſubjiciemus aliquot locorum apud eum, Librariorum potiſſimum negligentia, corruptorum emendationem. In hiſce recenſendis, eam rationem otii noſtri & Lectoris habebimus, ut neque maximi quidquam momenti omittamus, neque omnia, quæ dicere poſſemus, huc congeramus.

7. Sed paucis verbis hic invidiam deprecari neceſſe habemus, ſi modo ſibi deprecatione ulla ſatisfieri patietur. Ante omnia, ſancte adfirmare poſſum, quidquid hic a me ſcriptum eſt, non eo animo ſcriptum ac in lucem emiſſum, ut dotibus & veris *Curtii* laudibus quidquam detraherem, aut ut adoleſcentes ab ejus, ſimiliumque Scriptorum lectione deter-

terrerem. Ejus facundiam ubique laudavi, & egregias ſententias, quas paſſim habet, vehementer probavi; propter quæ digniſſimus eſt, qui ſæpius ab adoleſcentibus legatur, & a majoribus etiam natu in deliciis habeatur. Quod judicium fero etiam de antiquis quibuſvis Scriptoribus, huic noſtro aliquatenus ſimilibus, quicumque ſint. Si quis eos ſpernat, ac faſtidiat, quaſi minus ingenioſos ac eloquentes, quam ut imitari eos, ad eloquutionem, inventionemque quod adtinet, debeamus; me numquam adſentientem habebit. Studioſe eos ſemper lectitavi, nec maturiore ætate minus earum lectione delector. Quod bona fide atque ex animi ſententia dico & profiteor.

8. Sed nolim juventutem, aut alios quos ætas juvenibus ſapientiores non fecit, una cum Veterum virtutibus eorum vitia imbibere & mirari quæ venia egent, nedum ut admiratione digna ſint. Talia ſunt in *Curtio*, quæ ſunt ſanctiſſimis & certiſſimis Hiſtoriæ, Rationisque legibus contraria; quæ condonari quidem ei æquum ſentio, ſed laudari non fero.

9. Nec ſane aliter ac ego ſentiunt, qui contra ſentire videntur, cum in Recentioribus vituperaturi ſine dubio eſſent, quæ in Veteribus reprehendi non patiuntur; quæ iniquitas ſumma eſt, & quam nullo fuco umquam ita incruſtabunt, ut a prudentioribus animadverti nequeat. Verum eo etiam major eſt, quod Recentiorum laudibus maligne detrahere ſoleant, cum ſciant eo modo iis no-

ceri; dum non ſinunt Veteres jure reprehendi, quibus tamen ea reprehenſio minime nocet, cum proſit iis qui eos legunt, ne imitentur, quod fugiendum eſt. Præſtaret ſane Veteres non legi, quam ita legi, ut iſti volunt, hoc eſt, ſine judicio; cum ea lectione ineptiores nos fieri neceſſe ſit. Legendi vero illi ſunt, & quidem ſtudioſe, ſi mihi creditur, ut laudanda imitemur, ignoſcenda vero fugiamus dum iis ignoſcimus; quo modo *Curtius*, aliique ſimiles, ut jam dixi, utiliſſimi legentibus erunt, nec ullo modo nocere poterunt. Hæc Invidiæ obiter reponenda cenſui, quam placare ſi nequeam, æquo animo feram; cum vitare ſerio ſtudia Litterarum colenti non ſemper hodie liceat, uti nec olim licuit.

CAPUT II.

Quintum Curtium fuiſſe Aſtronomiæ & Geographiæ plane imperitum, ob quam imperitiam in multis peccavit.

1. UT initium faciam a rebus ipſis, quæ in *Curtii* hiſtoria merito caſtigari poſſe videntur; quamvis cum illis non ſentiam, qui ab Hiſtorico adcuratam omnium pæne diſciplinarum, de quibus incidere poteſt ſermo, cognitionem exigunt; attamen optandum eſt ut liberaliorum plerarumque catenus ſaltem ele-

elementa adtigerit, ut pudendam ruditatem depoſuerit, utque a gravibus peccatis, ſi forte quidpiam ex iis delibandum ſit, cavere ſibi queat. Aut certe, ſi de iis loquendum, quæ neſcit, ab aliis, quæ dicenda ſunt, mutua ſumat oportet. Duæ autem ſunt diſciplinæ, germanæ veulti ſorores, quarum una Hiſtorico plane neceſſaria, altera ſæpe non prorſus inutilis eſt, & quas tamen vix a limine ſalutaſſe videtur *Curtius*. Eæ ſunt Aſtronomia, & Geographia, quarum plane rudem ſe ſe prodit.

2. Exemplis utrumque breviter demonſtrabo; & ad Aſtronomiam quidem quod adtinet, eum plane ejus imperitum eſſe oportuit, qui credidit Lunam deficere, non modo cum Terræ umbram ſubiret, ſed etiam cum *Sole premeretur*. Sic autem loquitur *Curtius* (*) de Eclipſi Lunæ, quæ contigit cum Alexander ad Darium, ſecundum cum eo pugnaturus, contenderet: *Illi* (nempe Ægyptii) *qui ſatis ſcirent temporum orbes implere deſtinatas vices, Lunamque deficere, cum aut Terram ſubiret, aut SOLE PREMERETUR, rationem quidem ipſis perceptam non edocent vulgus*, &c. Quam etiam ignorabat *Curtius*, qui ſe tamen noluiſſet, ſine dubio, cum imperito vulgo miſceri. Vult quidem *Matthæus Raderus*, *Solis preſſione* hic intelligi ſilentia Lunæ, cum Luna Soli proxima faciem illuſtratam integram ei obvertit; ſed nemo *defectum Lunæ* hoc vocavit umquam, præter ipſum, nec, ut

(*) *Lib. IV. c. X, 5.*

puto, *preſſionem Solis* ſitum Lunæ Soli proximum. Non eſt is ſermo Aſtronomi, ſed hominis, qui ne vocabula quidem artis norat. Silentia Lunæ nemo mirabatur, quæ ſingulis menſibus recurrunt; ſed *defectus* rariores vulgus horrebat.

3. Ex hac eadem Aſtronomiæ ignoratione, natæ ſunt deſcriptiones regionum plane falſæ; quod neſciret ſub quo Climate ſitæ eſſent, ſeu quantum a linea æquinoctiali diſtarent. Sic loquitur de Parapamiſadis (*); *Gelidiſſimum ſeptemtrionis axem ex magna parte ſpectant. Bactrianis ad occidentem conjuncti ſunt; meridiana regio ad mare Indicum vergit.* Paullo poſt: *vites*, inquit, *& arbores, ſi quæ in tanto terræ rigore durare potuerunt, obruunt; penitus hieme defoſſæ latent, cum nive diſcuſſa aperiri humus cœpit, cœlo ſolique redduntur. Ceterum adeo altæ nives premunt terram, gelu & perpetuo pene rigore conſtrictæ, ut ne avium quidem feræve nullius veſtigium exſtet. Obſcura cœli verius umbra, quam lux, nocti ſimilis premit terram, vix ut quæ prope ſunt conſpici poſſint.* Cetera non exſcribo, nam hæc omnem ineptiam ſuperant. Quis non dixerit a *Curtio* deſcribi *Thulen*, aut tractum ejuſmodi intra circulum arcticum ſitum, vel polo vicinum? At numquam Scythiæ ſeptemtrionales partes adiit Alexander, qui vix meridianam ejus oram adtigit; & Parapamiſadæ, Bactrianis vicini, ſunt ſub clementiſſimo Climate, quippe inter trigeſimum quartum & qua-

(*) *Lib. VII. c.* 3.

quadrageſimum gradum latitudinis ſeptemtrionalis ſiti, quemadmodum meridianæ partes Græciæ; in quibus ſane multo magis timendus æſtus, quam frigus hibernum, quod & exiguum & breve eſt. Eos tractus nunc vocant *Mawaralnahram*, quorum Metropolis eſt *Samarcanda*, atque omnium rerum copia abundare omnes qui adiere narrant. Aut ſi mavis magis ad ortum Paramiſadas quærere, populi erunt ad Septemtriones *Cabulis* & *Caſſemiræ*, qui ſunt montani tractus iique frigidi, & diuturnis nivibus tecti. At in montibus ipſis nemo habitat, ſed in montium convallibus, ubi tanta nix non eſt, nec diu durat; quod videmus, in noſtris oris, circa *Genevam*. Sunt illic montes ad ortum, quos *maledictos* vulgo vocant, perpetua nive tecti; ſed in quibus non ſunt incolæ, neque vites ullæ, ſed tantum in vicinis campis. Præterea ſatis liquet *Curtium* frigus intolerandum, in illis oris deſcribere, non tantum hiemis, nivisque cauſa; ſed quod ita polo vicinæ ſint, ut potius crepuſculum illic quam diem habeant. Qua in re plane hallucinatus eſt, cum in illo climate noctes hibernæ non ſint longiores quam in Italia. Quod probe obſervandum, neque enim frigus ſimpliciter, in iis locis, ſed frigus Arctoum, a longa nocte, qualis intra circulum Arcticum, ortum, reprehendimus. Verum hac de re pluribus Gallico ſermone egimus, *Bibliothecæ Selectæ* Tom. III. p. 221. & ſeqq. Si ſitum ſingulorum locorum adcuratius cognoſcere aveas, adeunda eorum Arabica de-

deſcriptio *Abulfedæ*, quæ eſt a *Joan. Gravio* edita.

4. Sed, quod omnia ἀδοξήματα. multis paraſangis antecedit, idem ille *Curtius*, qui ſub benigniſſimo cœlo glacialem Zonam & tenebras Cimmerias invenit, in tractibus ad ſeptemtrionem Parapamiſadarum ſitis, torridam deprehendit Zonam. Sic enim iter Alexandri, per loca deſerta Sogdianorum, deſcribit, haud multo poſt (*): *Arenas vapor æſtivi Solis accendit, quæ ubi flagrare cœperunt, haud ſecus quam continenti incendio cuncta torrentur. Caligo deinde, immodico terræ fervore excitata, lucem tegit; camporumque non alia, quam vaſti & profundi æquoris, ſpecies eſt. Nocturnum iter tolerabile videbatur —— ceterum cum ipſa luce æſtus oritur, omnemque naturalem abſorbet humorem ſiccitas*, &c. Non aliter potuiſſet loqui de itinere, per meridianos Perſidis tractus, aut ad Jovem Hammonem. Certe his ſimilia habet *Arrianus* Lib. VI. ubi de reditu Alexandri per ſolitudines *Gedroſorum*, qui populi meridianam Perſici Imperii oram, ad Oceanum Indicum, incolebant. Fortaſſe Gedroſos cum Sogdianis miſcuit *Curtius*, aut alium eos confundentem, nec ſatis tempora diſtinguentem ſequutus eſt.

5. Ex ignorantia Aſtronomiæ profluxerunt etiam τερατολογίαι, quas inducit dicentes Alexandri milites, ad Hypaſin fluvium: (†) *In alium orbem paras ire, & Indiam quæris* In-

(*) *Lib. VII. c. 5.* (†) *Lib. IX. c. 3.*

Indis quoque ignotam; inter feras, ſerpentesque degentes eruere ex latebris & cubilibus ſuis expetis, ut plura QUAM SOL VIDET victoria luſtres. Fuiſſet vix tolerabilis hyperbole, ſi dixiſſent: *quæcumque Sol videt victoria luſtres*, at hic Macedones timent ne abducantur in terras, quas numquam Sol vidit; quaſi minus, aut aliter Solem oriri vidiſſent, apud Indos, quam apud Macedonas! Tam abſurde loquentes numquam induxiſſet Aſtronomiæ peritus. Nec putes noſtro hoc excidiſſe, placuit hæc illi ἔννοια; iterum enim, in ſequentibus (*), Macedones queruntur ſe *trahi extra ſidera & ſolem, cogique adire quæ mortalium oculis natura ſubduxerit.* Nullum præmium ſe manere, victis tot gentibus, niſi *calignem ac tenebras, & perpetuam noctem profundo incubantem; repletum immanium belluarum gregibus fretum; immobiles undas, in quibus emoriens natura defecerit.* Hæc poſſent ferri, ſi Macedones ita quererentur (†) poſtquam a Caſpio Mari recta ad Septemtriones ducti fuiſſent, per aliquot hebdomadas, & quidem circa brumam; vidiſſent enim noctes præter modum augeri, & frigus intendi. Sed euntibus in Auſtrum, Solemque quotidie altiorem ſupra capita cernentibus, & calorem augeri ſentientibus; ſuſpicio nulla æternæ noctis, immobilis freti, & emorientis naturæ, iis eſſe potuit. Verum homo de-

(*) *Lib. IX. c. IV*, 18. (†) *Vide* Pedonis Albinovani *fragmentum, de navigatione Germanici per Germanicum Oceanum, apud* M. An. Seneccam *Suaſor. I.*

declamitando adſuetus tam pulcrum locum prætermittere non poterat. Conferantur hæc cum iis, quæ ex declamatoribus collegit *M. An. Seneca* Suaſoria prima, & germana videbuntur, ac forſan inde expreſſa. Illic enim deliberanti Alexandro, an Oceanum navigaturus ſit, diſſuadet *Avitus* hiſce verbis: *Stat immotum mare, & quaſi, deficiente in ſuo fine natura, pigra moles; novæ ac terribiles figuræ, magna etiam Oceano portenta, quæ profunda iſta vaſtitas nutrit; confuſa lux alta caligine, & interceptus tenebris dies; ipſum vero grave & defixum mare, & aut nulla, aut ignota ſidera.* *Oſcus* vero: *Tempus eſt*, inquit, *Alexandrum cum orbe & cum Sole deſinere*, &c. *Neſcio quid humanis natura ſubduxit oculis, extrema nox obruit.* *Muſa* denique: *Fœda belluarum magnitudo, & immobile profundum teſtantur, Alexander, nihil ultra eſſe quod vincas; revertere.* Quæ omnia portentoſa Aſtronomiæ non omnino imperitis, pulcra tamen ſine dubio videbantur *Curtio;* alioquin imitatus non eſſet.

6. Nec dixeris illo ævo, quo vixit *Curtius*, Aſtronomiam ſatis notam nondum fuiſſe, ut ejuſmodi errores caveri poſſent; quod ſi ad Alexandri ætatem adſcenderimus, minorem etiam ejus fuiſſe diſciplinæ cognitionem, ideoque & *Curtium* & milites Alexandri potuiſſe, ſine dedecore, ejusmodi ſermones habere. Fateor inter Rhetoras, Aſtronomiam vulgo notam non fuiſſe; ſed quæ ſcripſit *Ptolemæus*, non multo recentior *Curtio*, oſtendunt ſat notam fuiſſe, ut ejuſmodi ineptiæ vitari poſſent;

ſent; neque enim *Ptolemaus* ejus ſcientiæ inventor fuit, ſed cultor dumtaxat & propagator. Nec talia dicere poterant milites Alexandri, inter quos erant Chaldæi, Ægyptiique Aſtronomiæ periti, & vicini præterea locis, de quibus ea monſtra jactantur. Ac ſane *Arrianus*, qui Cœnum etiam diſſuadentem Alexandro, ne ulterius pergeret, inducit Lib. V. ſub finem, nullas habet ejusmodi τερατολογίας, ex ſolo cerebro otioſorum Rhetorum natas.

7. *Joſ. Scaliger* de Emendat. Temporum Lib. II. p. 118. Edit. poſterioris, profert hæc verba *Curtii* Lib. VIII. c. 9. ad calcem Capitis, de menſibus Indorum: *Menſes in quinos denos deſcripſerunt dies. Anni plena ſpatia ſervantur. Lunæ curſu notant tempora, non ut plerique cum orbem ſidus implevit, ſed cum ſe curvare cœpit in cornua, & idcirco breviores habent menſes, qui ſpatium eorum ad hunc Lunæ motum dirigunt.* Tum ita loquitur: ſane „ verum eſt breviores menſes eſſe, quam aliorum, cum *quinis denis* tantum diebus „ conſtent. Sed quomodo a Luna cornicu„ lata, ſi non etiam a plenilunio alternatim? „ & ſi a plenilunio, quomodo conſtant ea „ quæ dicit, non ab eo tempore putari, cum „ *implevit orbem ſidus*? Quid enim aliud eſt, „ quam a plenilunio? Rurſus, ſi *quini deni* „ dies menſi adtribuuntur, quomodo conſtan„ ter ſervabitur ille numerus, ut tandem ra„ tiones Lunæ non labaſcant, ſi quidem Lu„ nares menſes alternis pleni & cavi? — Si

 „ igi-

„ igitur ſemper a Luna corniculata; ergò „ menſes non *quinis denis* diebus, ut perpe- „ ram ſcribit auctor alioqui facundiſſimus; ſed „ tricenis & undetricenis conſtabunt. *Matth. Raderus* conatus eſt *Curtii* verba ita exponere ut intelligatur hoc voluiſſe, menſem unum incipi & numerari paullo poſt Lunæ ſilentium ad plenilunium; deinde alterum a tempore, quo decreſcere Luna incipit, ad ſequens ejus ſilentium. Sane hæc ejus debuit eſſe ſententia, ſed parum apte eſt loquutus, cum dixit lunam decimo ſexto die *ſe incipere curvare in cornua*, nulla enim *cornua* niſi ſeptem circiter poſt plenilunium diebus adparent. Sed & ante *Raderum Thomas Lidyatus* rem aliter interpretari conatus erat; at recte oſtendit *Scaliger* in Prolegomenis ad *Canones Iſagogicos*, p. 11. nec a *Lidyato Curtium*, nec a *Curtio* forte Scriptorem, quem exſcripſerat, intellectum fuiſſe. Veteres Perſæ utebantur etiam menſibus quinûm denum dierum, & viginti quatuor habebant intra anni ſolaris circuitum, ante Mohammediſmi tempora, ut diſerte teſtatur *Joannes Chardinus* Itinerar. Perſici Tom. II. p. 14. Ed. in 4.

8. Nunc ut ad Geographiam veniam, quæ, quatenus ſpectat deſcriptionem, ſitumque regionum, notior multo erat, quam Aſtronomia; immania etiam ſunt peccata, quæ in eam admiſit *Curtius*. Hanc vero Hiſtorico minus utilem eſſe nemo dixerit, cum ſine ejus cognitione, neceſſe ſit ut itinera, expeditionesque exercituum perverſe deſcribat, & Lectorem locorum imperitum ſubinde fallat; quem-

quemadmodum facit *Curtius*, niſi Lectores a viro Geographiæ peritiore admoneantur. *Polybius* certe, antequam manum hiſtoriæ ſuæ admoveret, luſtrare ipſe voluit loca potiſſima, de quibus erat loquuturus; ne in peccata incideret, in quæ delapſi fuerant veteres Hiſtorici, quibus minus notus erat terrarum orbis. (*) Τὸ πλεῖον, inquit, τούτου χάριν ὑπεδεξάμεθα τοὺς κινδύνους καὶ τὰς κακοπαθείας, τὰς συμβάσας ἡμῖν ἐν πλάνῃ τῇ κατὰ Λιβύην καὶ περὶ Ἰβηρίαν, ἔτι δὲ Γαλατίαν καὶ τὴν ἔξωθεν ταύταις ταῖς χώραις συγκυροῦσαν θάλατταν, ἵνα διορθωσάμενοι τὴν τῶν προγεγονότων ἄγνοιαν ἐν τούτοις γνώριμα ποιήσωμεν τοῖς Ἕλλησι καὶ ταῦτα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης: interprete Iſ. Caſaubono: *cùm tot pericula tantosque ſuſcepimus labores, quantos in peregrinatione Africæ, Hiſpaniæ, item Galliæ, & maris externi, qua has regiones alluit, exantlavimus; id potiſſimum ſpectavimus, ut Antiquorum ignorantiam harum partium corrigeremus, & illos quoque tractus noſtri orbis Græcis hominibus aperiremus.* Superius tranſitu Hannibalis per Alpes narrato, (†) ἡμεῖς, inquit, περὶ τούτων εὐθαρσῶς ἀποφαινόμεθα, διὰ τὸ περὶ τῶν πράξεων παρ' αὐτῶν ἱστορηκέναι τῶν παρατετευχότων τοῖς καιροῖς, τοὺς δὲ τόπους κατωπτευκέναι, καὶ τῇ διὰ τῶν Ἄλπεων αὐτοὺς κεχρῆσθαι πορείᾳ, γνώσεως ἕνεκα καὶ θέας: *nos autem de hiſce rebus eo majore fiducia ſcribimus, quia ab illis hominibus eas didicimus, qui temporibus illis vivebant, & quod loca ipſi luſtra-*

(*) *Lib. III. p.* 293. *Ed. Amſtel.* (†) *Eod. Lib. p.* 280.

luſtravimus, qui viſendi ſtudio ac veritatis noſcendæ, Alpes adiimus. Sic & *Diodorus Siculus*, initio Hiſtoriæ: μετὰ πολλῆς κακοπαθείας καὶ κινδύνων ἐπήλθομεν πολλὴν τῆς τε Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης, ἵνα τῶν ἀναγκαιοτάτων καὶ πλείστων μερῶν αὐτόπται γενηθῶμεν. πολλὰ γὰρ παρὰ τὰς ἀγνοίας τῶν τόπων διήμαρτον, οὐχ οἱ τυχόντες μόνον τῶν συγγραφέων, ἀλλά τινες καὶ τῶν τῇ δόξῃ πεπρωτευκότων: *cum multa moleſtia & periculis, peragravimus magnam Aſiæ & Europæ partem, ut maxime neceſſarios & plerosque tractus ipſi videremus. Multum enim locorum inſcitia peccatum eſt, non tantum a vulgo Scriptorum, ſed a nonnullis etiam, qui primum gloriæ decus obtinent.* Hæc quidem non a quovis Hiſtorico exigi queant; at minimum a *Curtio* lectam oportuit deſcriptionem Geographicam tractuum, quos ſubdidit Alexander; quales ſine dubio multæ eo ævo exſtabant, præter eas quas *Curtio* antiquiores etiamnum habemus. Nihil tamen minus curaſſe videtur, quam ut regionum, de quibus loquuturus erat, ſitus teneret, ſicut ex re ipſa liquebit.

9. *Claudius Salmaſius* Exercitationum Plinianarum Cap. XL. pag. 582. Ed. Ultrajectinæ, dudum obſervavit *Curtium nugari* (Lib. III. c. 1.) *qui Lycum & Marſyam confundit, cum Marſyas Apameam adluat, vel interfluat, Lycus Laodiceam.* Sed in ſitu minorum fluviorum erranti venia debetur, quæ vix concedatur aliis erroribus, quibus ipſa Geographiæ elementa convelluntur. Audi hac de re *Lucianum*

cianum de conſcribenda Hiſtoria: τὸ καὶ περὶ τοὺς τόπους αὐτοὺς ψεύδεσθαι, οὐ παρασάγγας μόνον, ἀλλὰ καὶ σταθμοὺς ὅλους, τίνι τῶν καλῶν ἔοικεν; *Etiam circa locos ipſos mentiri, non paraſangas tantum, ſed & integras manſiones, cuinam egregiorum* (hiſtoricorum) *ſimile eſt?* Sic loquitur *Curtius* de ſitu celeberrimi Hammonis Oraculi, qui notiſſimus fuit, ut liqueat illi ignota fuiſſe & Clima cœli, & vicinorum ſedes: (*) *Cœli mira temperies, verno tempori maxime ſimilis, omnes anni partes pari ſalubritate percurrit,* Quis niſi plane ἀγεωγράφητος ignorat eam non eſſe temperiem interioris Libyæ, circa vigeſimum octavum gradum latitudinis ſeptemtrionalis? At præſentiæ Dei miraculum hoc tribuebatur a nonnullis Scriptoribus, quos ſequutus pueriliter *Curtius*, qui non veriſſima, ſed παραδοξότατα ſolet ſeligere. Similia etiam (†) *Diodorus Siculus*, ex iisdem forte Scriptoribus, hauſerat. Sed *Arrianus*, haud paullo acutiore judicio præditus, quam uterque, (‡) ejusmodi nugas omittit.

10. Sic vero deſcribit *Curtius* finitimarum gentium ſitum: Accolæ *ſedis ſunt ab oriente proximi Æthiopum; in meridiem verſus Arabes ſpectant, Troglodytis cognomen eſt, quorum regio usque ad rubrum mare excurrit. At qua vergit ad occidentem, alii Æthiopes colunt, quos Scenitas vocant; a Septemtrione Naſamones*

(*) *Lib. IV. c. VII*, 17.

(†) *Lib. XVII. p.* 527.

(‡) *Initio Lib. III.*

nes ſunt, *Gens Syrtica*, *navigiorum ſpoliis quæſtuoſa; quippe obſident littora, & æſtu deſtituta navigia, notis ſibi vadis, occupant.* Inſpiciantur *Ptolemæi Alexandrini*, ac proinde eorum locorum peritioris, tabulæ, & adparebit ad Orientem vicinos fuiſſe Nitriotas populos, & Oaſitas Nomos, deinde ſuperiorem Ægyptum, ac tandem Arabas, qui Troglodytæ dicebantur, quos male ad meridiem collocat *Curtius*, & amplioris æquo tractus incolas facit. Ad meridiem erant primum Libyes, deinde remotiores Æthiopes. Ad occidentem incolebant Naſamones, qui an vagarentur ad Syrtes usque neſcio. Ad ſeptemtrionem erant Libyes, Ægyptiis vicini, qui tractum maritimum inter Alexandriam & Cyrenas porrectum occupabant. Paullo aliter *Diodorus*, ſed tamen ad hæc magis accedit, quam ad Curtianam Geographiam: περιοικοῦσι κατὰ τὴν μεσημβρίαν καὶ δύσιν Αἰθίοπες κατὰ δὲ τὴν ἄρκτον Λιβύων νομαδικῶν ἔθνος, καὶ τὸ πρὸς τὴν μεσόγειον ἀνῆκον τὸ τῶν Νασαμώνων ὀνομαζόμενον ἔθνος: *circum habitant ad meridiem & occaſum Æthiopes; ad ſeptemtrionem Libyum gens erratica, ad mediterraneum vero tractum porrecta gens quæ dicitur Naſamonum.* Poſtrema verba minus adcurata ſunt, nam mediterraneus tractus & meridianus idem ſunt, & Naſamones potius ad occaſum erant collocandi; ne jam dicam a *Diodoro* omiſſos orientales Hammonis adcolas.

11. Non peritius deſcribit *Curtius* iter Alexandri ex Aſſyria Babylonem verſus, decurſum-

ſumque Tigris & Euphratis. Poſtquam narravit Arbela ab Alexandro capta fuiſſe, docet hinc profectum exercitum recta Babylonem duxiſſe, ejusque itineris deſcriptionem ita orditur: (*) *Euntibus a parte læva, Arabia odorum fertilitate nobilis regio, campeſtre iter eſt.* Manifeſtum eſt *Curtium* deſignare Arabiam Euphrati proximam, quam perperam exiſtimat eſſe odoriferam illam, ſeu quæ *Felix* dici ſolet; cum ſit *Arabia deſerta.* Deinde falſo *a læva euntibus*, ex Aſſyria, nempe, Babylonem, Arabiam collocat; cum ſit Arabia deſerta ad dextram, procul vero ad meridiem aromatifera. Præterea cum Alexander Darium viciſſet ad Arbela, trans Tigridem, ad ortum, ſi *recta*, ut ait *Curtius*; illinc ivit Babylonem; potius per Aſſyriam ad Tigridem iter fecit, quem trajecit, deinde per Meſopotamiam Babylonem tetendit; unde ad meridiem progredienti procul abeſt ad dextram Arabia. Non diſſimulabo, tamen, *Xenophontis* tempore, oram Meſopotamiæ ad Euphratem *Arabiam* etiam dictam fuiſſe & ut odoriferam deſcriptam, ut ex Lib. I. Exped. Cyri c. V, 1. liquet. Sed idem *Xenophon* a ſeptemtrionibus ad Auſtrum per eam progredientibus Euphratem ait fuiſſe ἐν δεξιᾷ *ad dextram.* Scio eſſe qui *Aturiam* hic ſcribi velint, ſed *Aturia*, ſeu *Aſſyria*, potius erat ad dextram quam ad *lævam* Babylonem Arbelis euntibus, & mentio odorum de Arabia agi oſtendit.

12. De

(*) *Lib. V. c. I. 11.*

12. De Tigri & Euphrate, paullo poſt ita loquitur: *Ipſi amnes ex Armeniæ montibus profluunt, ac magno deinde aquarum divortio iter, quod cepere, percurrunt — Iidem, cum Mediæ & Gordianorum terras ſecare cœperunt, paullatim in arctius coëunt*, &c. Poteſt hoc dici de Gordiæorum ſolo, at de Media dici non poteſt; quam non modo Euphrates nequaquam adtingit, ſed ne Tigris quidem, qui magis ad Orientem fluit, quam Euphrates. Adluit Tigris occidentales partes Aſſyriæ, ſed aliquot dierum itinere, a Medorum finibus, abeſt. Scio *Diodorum Siculum*, Lib. II. dicere hos fluvios (*) ἐνεχθέντας διὰ Μηδίας καὶ Παραιτακηνῆς ἐμβάλλειν εἰς τὴν Μεσοποταμίαν: *delatos per Mediam & Parætacenen, incidere in Meſopotamiam.* Sed non minus errat, omniumque Geographorum veterum & recentiorum auctoritate facile poteſt confutari. *Parætacenen* ſeptemtrionalem tractum Perſidis vocat *Ptolemæus*, quo usque porrectum fuiſſe Tigrim nemo ſomniavit.

13. Ut decurſum duorum nobiliſſimorum fluviorum multo ampliorum facit *Curtius*, quam eſt: ſic & tractus terrarum nimium interdum amplificat, ut cum de Bactriana ita loquitur: (*) *Inflabat impios animos regio cui præerant, armis, virisque & ſpatio locorum nulli earum gentium ſecunda, tertiam partem Aſiæ tenet.* Quod nemo Geographorum ſomniando cogitavit, nemo, præter noſtrum, ſcripſit.

14. Sed

(*) *Pag. 99. Ed. Rhodom.* (†) *Lib. V. C. X, 3.*

14. Sed longe maximus error *Curtii* in eo ſitus eſt, quod *Pontum Euxinum* ſubinde miſcet cum mari *Caſpio*, & *Caucaſum* cum *Parapaniſo* vel *Parapamiſo;* ex quo errore factum eſt; ut ſitum vicinorum omnium locorum confuderit. Scio eum a Græcis nonnullis Scriptoribus, qui haud aliter errarant, deceptum fuiſſe; ſed niſi imperitus Geographiæ fuiſſet, numquam ſibi tam turpiter imponi paſſus eſſet. Certe *Eratoſthenes* Cyrenæus hunc eorum, qui res geſtas Alexandri ſcripſerant, errorem dudum recte animadverterat; cui mirum eſt *Arrianum*, judicii ceteroqui ſubacti Hiſtoricum, cum res eſſet manifeſta, veritum eſſe adſentiri. Dicebat *Eratoſthenes*, Macedonas, ut æquarent Alexandrum Baccho & Herculi, finxiſſe eum loca victoriis emenſum eſſe, quæ illi adierant; (*) τὸν δὲ Καύκασον τὸ ὄρος ἐκ τοῦ Πόντου εἰς τὰ πρὸς ἕω μέρη τῆς γῆς καὶ τὴν Παραπαμισάδων χώραν, ὡς ἐπὶ Ἰνδοὺς, μετάγειν τῷ λόγῳ τοὺς Μακεδόνας, Παραπάμισον ὄντα τὸ ὄρος αὐτοὺς καλοῦντας Καύκασον, τῆς Ἀλεξάνδρου ἕνεκα δόξης, ὡς ὑπὲρ τὸν Καύκασον ἄρα ἐλθόντα Ἀλέξανδρον: *Caucaſum vero montem ex Ponto ad orientales terræ partes & Parapamiſadarum regionem, ad Indos, nimirum, Macedonas ſuis ſermonibus transferre, & Parapamiſum montem Caucaſum vocare, in Alexandri gloriam, ut pote qui Caucaſum ſuperarit.* Similia animadvertit *Strabo*, Geographiæ Lib XI. p. 348. Ed. Genevenſis Caſaubonianæ.

15. Ex hoc uno errore multi, ut dixi, pro-

(*) *Apud* Arrianum *Lib. V. p.* 102. *Ed.* Hen. Stephani.

fluxerunt, quaſi ex illo fonte ſcaturientes, qui paſſim, apud *Curtium*, adtendentibus occurrent. Aliquot tantum exempla proferemus, ex quibus facile de ceteris judicium feretur. Ideo Darius, in alteris ad Alexandrum (*) litteris, rhetorico fumo, non regia gravitate, refertis, inducitur dicens *tranſeundum eſſe Alexandro Euphratem, Tigrim & Araxem*, quaſi *Araxes* eſſet remotior ad orientem, quam Tigris; cum ſit Armeniæ fluvius, in mare Caſpium ab occaſu influens, ad meridiem Caucaſi. Si Perſidis fluvius intelligeretur, nimis tenuis eſſet, quam ut cum *Tigride* & *Euphrate* conjungeretur. Paullo poſt, idem Darius, ex Perſarum Rege in declamatorem Aſiam ignorantem ſubito mutatus, quærit ab Alexandro, quando aditurus ſit *Sogdianos & Arachoſios. nomine tantum notos, ceteraſque gentes ad Caucaſum & Tanaïm pertinentes;* cum Darius non multo minus abeſſet a Caucaſo & Tanaï, quam Alexander. Sed quia notum erat Tanaïm eſſe ultra Caucaſum ad Septemtriones, tranſlato hoc monte ad Bactrianæ fines, fuit etiam invita natura, derivandus illuc Tanaïs. Indidem (†) *Cercetæ, Moſyni & Chalybes*, populi ad ortum Ponti Euxini, meridiemque Caucaſi ſiti, a *læva ſunt* Hyrcanis; *ab altera parte Leucoſyri*, hoc eſt, Cappadoces. Hinc inter probabiles opiniones refertur eorum ſententia, qui in Caſpium mare (‡) *Mæotin paludem cadere putant.* Viciſſim fluvios

(*) *Lib. VI. c. IV*, 4. (†) *Lib. VI. C. IV*, 17.
(‡) *Ibid.* 18.

fluvios & tractus Aſiæ minoris, ad meridiem Ponti Euxini ſitos, transfert in ſuperiorem Aſiam, meridianasque Caſpio mari plagas. (*) *Hyrcania*, inquit, *finitima gens Amazonum, circa Thermodoonta amnem, Themiſcyræ incolentium campos.* Quem fluvium, quamque urbem Cappadociæ eſſe nemo neſcit. Tum quaſi hæc regio & Colchis eadem eſſet, ſubdit: *Reginam habebant Thaleſtrim omnibus inter Caucaſum montem & Phaſim amnem imperitantem;* quo tamen in loco, verum Caucaſo ſitum ſervat. Alibi, ſimili errore, dicit (†) Arachoſiorum *regionem ad Ponticum mare pertinere.*

16. Non multo poſt, poſtquam deſcripſit Parapamiſadarum gentem, haud multo aliter ac Laponiam hodie deſcribunt, ut jam antea diximus, ait (‡) inde agmen proceſſiſſe ad *Caucaſum; cujus dorſum*, inquit, *Aſiam perpetuo jugo dividit. Hinc ſimul mare, quod Ciliciam ſubit, illinc Caſpium fretum, & amnem Araxem aliaque regionis Scythicæ deſerta ſpectat.* Manifeſto miſcet *Caucaſum* cum monte *Tauro*, ut inſpectæ quævis tabulæ docebunt; ſed *Araxis* fluvii hic ſuo loco meminit, cum alibi de eo loquatur, quaſi ultra Tigrim eſſet. Poſtea tamen diſtinguit: *Taurus*, inquit, *ſecundæ magnitudinis mons committitur Caucaſo, a Cappadocia ſe adtollens Ciliciam præterit, Armeniaque montibus jungitur.* In ſequentibus miro errore, *Caſpium* mare ab *Hyrcano* diſtin-

Dd 2

(*) *Cap. V, 24.* (†) *Lib. VII. C. III, 4.* (‡) *Ibidem, 19.*

diſtinguit. (*) *Aſiæ*, inquit, *omnia fere flumina, alia in Rubrum, alia in Caſpium mare, alia in Hyrcanum & Ponticum decidunt.* Mox (†) a Pontico mari, quaſi Bactrianæ vicino, ventos in eam regionem ſpirare ait, & quidquid ſabuli in campis jacet converrere.

17. Superato *Oxo*, quem ab ortu in Caſpium mare incidere notum eſt, Alexander procedit ad *Tanaïm* amnem, quaſi nullus eſſet propior fluvius. Neve dubitare poſſimus proprie dictum Tanaïm intelligi, narrat noſter ab Alexandro miſſum Penidam quemdam ex amicis, ad eos Scythas qui Europam incolunt, denunciaturum ne Tanaïm amnem regionis, injuſſu regis, tranſirent. (‡) Ex tota narratione liquet *Curtium* exiſtimaſſe Tanaï Bactrianam a Scythia ſeparari; adeoque ingens illud ſpatium, quod a palude Mæotide ad Iaxartum fluvium, Caſpio mari influentem ab ortu, porrigitur, pro nullo habuiſſe; quo errore, major admitti non poterat; nec plures quæremus. Excuſare forte quis tentet *Curtium*, exemplo Græcorum, quos ſequutus erat; quod elevat quidem culpam, ſed non tollit; nam non eſt Hiſtorici exſcribere quæcumque ab aliis ante ſe ſcripta ſunt, ſine examine. *Arrianus* ſaltem ſub finem Lib. III. ſignificat poſtquam nomen Tanaïs adhibuiſſet, alium eſſe Tanaïm ab eo, qui aquas in Mæotin paludem evolvit. Præterea ex adlatis,

(*) *Ibidem.* 21. (†) *Cap. IV,* 27. *ubi iter facientibus per Bactrianam aptat quæ de Libya dicuntur.*
(‡) *Cap. V, VI, VII, & VIII.*

tis, manifeſto liquet *Curtio* nullam plane fuiſſe cognitionem ſitus horum locorum, atque ab illo vera falſis perpetuo fere miſta fuiſſe. Fuerunt etiam qui emendationibus, aut potius violentis depravationibus, tentarint *Curtium* cum veriore Geographia in concordiam redigere; quaſi quiſpiam de ejus, hac in parte, imperitia dubitare poſſit, aut liceat tot loca, invitis omnibus Manuſcriptis, emendare! Certe ſi hoc liceret, paſſim legeremus apud Veteres, Criticorum opera, non quæ illi ſcripſerant, ſed quæ ſcribere debuerant, aut quæ debuiſſe viderentur hodiernis Criticis.

CAPUT III.

A Q. Curtio male eligi, quæ ſequatur, & fabulas ſubinde deſcribi.

I. CONQUERITUR alicubi *Arrianus*, οὐδὲ τοὺς πάνυ πιστοὺς εἰς ἀφήγησιν καὶ ξυγγενομένους ἐν τῷ τότε Ἀλεξάνδρῳ ὑπὲρ τῶν γινομένων τε καὶ οὐ λαθόντων σφᾶς ὅπως διεπράχθη, ξύμφωνα ἀναγεγράφαι: *ne fide quidem digniſſimos, ad narrationem quod adtinet, & qui tunc Alexandri comites fuerunt, de rebus notis, neque ipſis, quomodo ſint geſtæ, latentibus convenientia ſcripſiſſe.* Quod, ex *Ariſtobuli* & *Ptolemæi* hiſtoriis prolato exemplo, probat. Nec quiſquam eſt, qui tempus aliquod in legendis Hiſto-

 riis

riis poſuerit, cui plura ſimilia non occurrerint.

2. Sunt autem duo genera hominum, qui ex antiquis monumentis Hiſtorias contexere, ſeu, ut loquitur initio Hiſtoriæ *Herodianus*, πάλαι γεγονότων μνήμην ἀνανεώσασθαι, *olim geſtorum memoriam renovare* adgrediuntur. Alii, quantum licet, veritatem expiſcari conantur, & diligenter omnia expendunt; ut veriſimillimam ſequantur narrationem, cum non licet res exploratas proferre. Alii vero de veritate non multum laborantes ea eligunt, quæ maxime mirabilia videntur; quia facilius exornari poſſunt, & grandiori orationi materiam ſuppeditant. Hi, ut egregie idem Hiſtoricus, παιδείας κλέος ἀΐδιον μνώμενοι, ὅπως μὴ σιωπήσαντες λάθοιεν εἰς τὸν πολὺν ὅμιλον ἀριθμούμενοι, τῆς μὲν ἀληθείας ἐν ταῖς ἀφηγήσεσιν ὠλιγώρησαν, οὐχ ἥκιστα δὲ ἐπεμελήθησαν φράσεώς τε καὶ εὐφωνίας. θαῤῥοῦντες ὡς εἴ τι καὶ μυθῶδες λέγοιεν, τὸ μὲν ἡδὺ τῆς ἀκροάσεως αὐτοὶ καρπώσονται, τὸ δὲ ἀκριβὲς τῆς ἐξετάσεως οὐκ ἐλεγχθήσεται: hoc eſt, interprete *Ang. Politiano: dum famam eruditionis adfectant, nomenque ſuum conantur ab injuria oblivionis adſerere, minus ſane multam in veri perveſtigatione; quam in exornanda componendaque oratione, induſtriam poſuerunt; rati, ſcilicet, neque ſi quid, in rebus a ſuo ſæculo remotiſſimis, falſi proderetur poſſe refelli, & ſe tamen ſuavitate narrationis, ampliſſimum laboris, ingeniique ſui fructum percepturos.*

3. In poſteriorum numero fuiſſe *Q. Curtium* res ipſa oſtendit, etiam me tacente. Pau-

Pauca dumtaxat exempla proferam, ceteris diligentiæ Lectoris, qui rem penitius cognoſcere avebit, relictis. In plerisque præliis, in quibus victores fuere Macedones; numerum hoſtium occiſorum plane incredibilem profert, præſertim ſi cum paucitate Macedonum, quos in iis cecidiſſe narrat, comparetur. In prælio ad Iſſum commiſſo, (*) *caſa ſunt Perſarum peditum centum millia, decem vero millia interfecta equitum.* Incredibilis per ſe eſt ille numerus, nam quamvis Perſæ nequaquam eſſent, fortitudine aut ſcientia militari, æquiparandi cum Macedonibus, attamen non erant plane pecudes. Incredibilior erit, ſi, ut dicit *Curtius, ex parte Alexandri quatuor & quingenti* dumtaxat *ſaucii fuere, triginta omnino & duo ex peditibus deſiderati, equitum centum quinquaginta interfecti.* Ut hoc eſſet, oportuiſſet gladios Perſarum fuiſſe ligneos, nec ulla tela cuſpidibus ferreis præfixa; aut Macedonas Vulcaniis armis fuiſſe tectos, ad quæ accidentia aut impacta mortalium fabrorum opera illico frangerentur; Macedonum vero gladios & tela non modo duriſſimo chalybe fabrefacta, ſed numquam fruſtra mota, aut conjecta. Nam ipſe *Curtius* docet circa Darium memorabilem editam fuiſſe pugnam, ſtrenueque certaſſe cum Oxathrem Darii fratrem, tum Satrapas plures; atque in dextro cornu, primum Perſas equites ſuperiores fuiſſe. Erant præterea triginta millia

 Græ-

(*) *Lib. III. C. XI, 27.*

Græcorum, *qui haud ſane fugientibus ſimiles evaſerunt.* Quis credat Perſis & Græcis non ficte, certe per breve tempus, pugnantibus, occiſos dumtaxat ducentos Macedonas? Fateor ab aliis Hiſtoricis non multo minorem numerum Perſarum cæſorum, nec majorem mortuorum Macedonum proditum eſſe; ſed erat adcuratoris Hiſtorici non facile iis credere, aut ſi nihil veriſimilius occurreret, obiter ſignificare ſibi videri non ex vero numerum illum cæſorum ſcriptum eſſe. Certe (*) *Arrianus* ait quidem Perſarum cæſas fuiſſe decem myriadas, inter quas myriada equitum recenſet; ſed eorum qui perierunt e Macedonibus numerum non init, ſine dubio quia eum pudebat ſtultitiæ eorum, qui ducentos aut trecentos dumtaxat Macedonas cecidiſſe ſcripſerant.

4. In altero prælio, quo Alexander Darium prorſus debellavit, & in quo acrius multo pugnaſſe dicuntur Perſæ, (†) *cecidere*, ut ait *Curtius*, *Perſarum*, *quorum numerum definire potuerunt victores*, *millia* XL. *Macedonum minus quam trecenti deſiderati.* Hæc quoque ſunt incredibilia, quamvis non usque adeo a veriſimilitudine abeant ac priora. At dignus eſt & ipſe (§) *Arrianus*, qui irrideatur, cum, nulla addita ſignificatione judicii ſui, dicat narrari triginta myriadas Perſarum interiiſſe, Macedonum vero ſummum centum. Sed rarius ita peccat, neque ex hoc peccato,

(*) *Sub finem. Lib. II.* (†) *Lib. IV, C. XVI, 26.*
(§) *Lib. III. p. 63.*

to, de reliqua ejus hiſtoria, judicium ferri debet.

3. Verum *Curtius* non modo in præliis Perſarum & Macedonum contra Lacedæmonios, quæ narratur initio Lib. VI. Quamvis pars deſcriptionis ejus prælii interciderit, adparet tamen ex iis quæ ſuperſunt, Lacedæmonios diu victoriam dubiam feciſſe Macedonibus, ac proinde inultos nequaquam cecidiſſe. Quinimo Laconum virtutem ut pingeret *Curtius*, rhetoricos omnes colores abſumſit; attamen poſt tam pertinax prælium, *cecidere*, inquit, *Lacedæmoniorum* V. *millia &* CCCLX, *ex Macedonibus haud amplius* CCC. Nemo hæc tulerit, qui ſciverit qua audacia, & pertinacia pugnare ſolerent Lacedæmonii; hoc eſt, qui non fuerit in Græcorum Hiſtoriis plane tiro. *Diodorus* certe Siculus, cum de numero Lacedæmoniorum & ſociorum cæſorum conſentiat propemodum cum Scriptoribus, quos ſequutus eſt *Curtius*, nam ſexaginta dumtaxat viros numero adlato detrahit, ait cecidiſſe (*) τῶν μεθ' Ἀντιπάτρου τρισχιλίους καὶ πεντακοσίους, *ter mille quingentos*. Crederem emendandum hinc *Curtium*, niſi ex multis aliis locis conſtaret hominem παράδοξα ſtudioſe eſſe ſectatum, quæ certe loca emendari omnia nequeunt.

6. Visne ſcire, qua lege hoc ſibi licere exiſtimarit *Curtius*? Audi *Ciceronem* ingenium & conſuetudinem Rhetorum, qui Hiſtorias ſcrip-

(*) *Lib. XVII. p.* 357.

titabant, pulcherrime deſcribentem: (*) *Conceſſum eſt*, inquit, *Rhetoribus ementiri in Hiſtoriis, ut aliquid dicere poſſint argutius;* (§) *ut enim tu nunc de Coriolano, ſic Clitarchus, ſic Stratocles de Themiſtocle finxit. Nam quem Thucydides, qui Athenienſis erat & ſummo loco natus, ſummusque vir & paullo ætate poſterior, tantum mortuum ſcripſit, & in Attica clam humatum; addidit fuiſſe ſuſpicionem veneno ſibi conſciviſſe mortem; hunc iſti ajunt, cum taurum immolaviſſet, excepiſſe ſanguinem patera, & eo poto mortuum concidiſſe. Hanc enim mortem Rhetorice & Tragice ornare potuerunt; illa mors vulgaris nullam materiem præbebat ad ornatum.*

7. Non alia de cauſa, *Curtius* fabulas, quas in antiquioribus Scriptoribus inveniebat, & quas Veri amans Hiſtoricus aut prætermiſiſſet, aut commemoratas arguiſſet mendacii, avide adripuit, & pro veris magnifica oratione deſcripſit. Ejusmodi eſt fabula, qua Thaleſtris Amazonum Regina dicitur ad Alexandrum iviſſe, prolis ſuſcipiendæ cauſa, quam fabulam ſerio narrat *Curtius* (‡): *Erat*, inquit, *Hyrcaniæ finitima gens Amazonum, circa Thermodoonta amnem, Themiſcyræ campos incolentium. Reginam habebant Thaleſtrim, omnibus inter Caucaſum montem, & Phaſin amnem imperitantem.* Peccata hic ſunt, ut antea oſtendimus, immania in Geographiam, eoque abſurdiora, quod ipſum iter Alexandri, ut a *Cur-*

(*) *In Bruto, num.* 42, 43 (§) *Loquitur Atticus reſpicitque ad id quod Cicero dixerat de morte Coriolani.* (‡) *Lib. VI. c.* 5.

Curtio narratur, eum in rectam viam revocare debuerat, adeoque docere inane eſſe quod de Amazonibus jactabatur; nam ſi Phaſis & Caucaſus ad ortum Hyrcaniæ fuiſſent, & interjectus tractus paruiſſet Thaleſtri; Alexandrum, in Bactrianos & Sogdianos euntem, neceſſe erat per ejus fines tranſire, & ab ea auxiliares copias expoſcere, ut vicinis ejus bellum inferret; quod tamen factum non eſſe liquet, ex ipſius *Curtii* narratione, in qua nulla Amazonum poſtea mentio.

8. Pergit tamen *Curtius*, his verbis: *Hæc, cupidine viſendi regis accenſa, finibus regni ſui exceſſit* (in Hyrcaniam itur, illic enim erat tunc Alexander) *& cum haud procul abeſſet præmiſit indicantes veniſſe Reginam, adeundi ejus cognoſcendique avidam. Protinus facta poteſtate veniendi, ceteris juſſis ſubſiſtere,* CCC *feminis comitata proceſſit.* Cetera non deſcribam, legent ea qui volent in *Curtio.* Non oſtendam etiam eſſe fabulam; qui enim illico rem non olfacit naſo caret, nec dignus eſt quem ad rectiorem ſententiam revocemus. Fabulæ hujus originem oſtendit olim pater meus, *Quæſtionum Academicarum* II. quam, ſi videatur, adito.

9. Fabuloſa etiam ſunt, quæ de perturbatione & metu Macedonum tumide narrantur, (*) cum primum æſtum Oceani vidiſſent; nam res erat Græcis jam dudum nota, ut ex *Herodoto* aliisque Scriptoribus, qui ante Alexandrum vixerunt, liquet. Præterea a Perſis, qui

(*) *Lib. IX. c. 9.*

qui ad Oceanum uſque incolebant, erantque in exercitu Alexandri, poterant moneri Macedones. Huc etiam accedit quod æſtus in mari Indico exiguus ſit, nec tantos tumultus creare poſſit. Facile equidem crediderim reciprocum Oceani æſtum Macedonibus admirationi fuiſſe, ſed tantas turbas feciſſe, quantas deſcribit *Curtius*, quæ jam dixi me non patiuntur credere. At ſi rem ex vero narraſſet, inutilis fuiſſet omnis ille rhetoricus fucus, quo eam incruſtavit; & bella occaſio prætermiſſa oſtentandi, in deſcriptione inanis metus, ingenii. Nemo etiam legiſſet piſces, mari deſtitutos, per ſiccum ſolum ambulantes. *Belluæ quoque*, inquit noſter, *fluctibus deſtitutæ terribiles vagabantur*.

16. Non verius eſt quod habet, ad calcem totius operis, de cadavere Alexandri: *Septimus*, inquit, *dies erat, ex quo corpus regis jacebat in ſolio —— Et non aliis, quam Meſopotamiæ regione, fervidior æſtus exſiſtit, adeo ut pleraque animalia, quæ in nudo ſolo deprehendit, exſtinguat; tantus eſt vapor ſolis & cœli, quo cuncta velut igne torrentur. —— Ut tandem curare corpus exanimum amicis vacavit; nulla tabe, ne minimo quidem livore, corruptum videre qui intraverant. Vigor quoque, qui conſtat ex ſpiritu, non deſtituerat vultum.* Mendacia hæc ſunt adulatorum Alexandri etiam mortui, aut declamatorum figmenta; ut omnia in Alexandro inuſitata viderentur, utque mors ejus Tragice ac Rhetorice ornari poſſet. Liquet hoc ex collatione aliorum Hiſtoricorum, quam ſuppeditabit *Joan.*

Joan. Freinſhemius. Addendum his ſilentium *Arriani*, qui in hiſce adcuratiſſimus eſt.

11. At hoc *Curtius*, inquies, habuit ex aliis, quos etiam laudat *Plutarchus.* Non diffiteor, neque hoc etiam reprehendo, quod ſcripſerit id quod ab aliis proditum reperiebat; verum hic additum oportuit quod alia de re dicit *Arrianus*: (*) ταῦτα ἐμοὶ, ὡς μὴ ἀγνοεῖν δόξαιμι μᾶλλον ὅτι λεγόμενά ἐστιν, ἢ ὡς πιστὰ ἐς ἀφήγησιν, ἀναγεγράφθω: *Quæ quidem a me, potius ne videar ignorare dicta eſſe, quam ut fide & narratu digna, ſcripta ſunto.* Non diſſimulandum tamen *Curtium* alicubi ſignificaſſe ſe non omnia credidiſſe, quæ ſcriberet; verum frequentius hoc dictum oportuit, quemadmodum ab *Arriano* prudenter factum eſt; iisque potiſſimum locis, quæ adtulimus, ſubjici debebat monitum illud, quod alibi legitur: (§) *PLURA tranſſcribo quam credo; nam nec adfirmare ſuſtineo de quibus dubito, nec ſubducere quæ accepi.* Quod ſi factum eſſet a noſtro, ejus diligentiam laudaremus, nec fidem ac judicium requireremus.

(*) *Lib. VII. ſub finem.* (§) *Lib. IV. c. I, 34.*

CAPUT IV.

A Q. Curtio nonnulla male deſcripta eſſe, alia repugnantia prodita.

1. In deſcriptione falcatorum curruum, quibus utebantur Perſæ, hæc habentur: *Ex ſummo temone haſtæ præfixæ ferro eminebant; utrimque a jugo ternos direxerant gladios;* quæ facile poſſunt intelligi, ſed ſequuntur verba difficillima, niſi a proprietate vocum multum recedamus, intelligamusque non tam quod dixit, quam quod dicere voluit Curtius: *& inter radios rotarum plura ſpicula eminebant in adverſum; aliæ deinde falces ſummis rotarum orbibus hærebant, & aliæ in terram demiſſæ, quidquid obvium, concitatis equis, fuiſſent amputaturæ.*

2. *Inter radios*, ſi proprie loquamur, nihil poteſt *eminere*, quod motum currus non ſufflaminet. Præterea quid ſibi vult, *in adverſum?* An poterant eminere *ſpicula*, nec tamen in *adverſum* eſſe directa? Deinde quid ſunt *ſummi rotarum orbes?* Eſtne ſumma pars *apſidis*, vel *canthi?* Sic videtur. Sed in rotæ cantho, neque ſumma pars eſt, neque infima, dum rota movetur; quia vicibus, omnes canthi partes ſunt ſummæ & infimæ. Sic tamen intellexit rem *Curtius*, ut ſequentia oſtendunt: *& aliæ in terram demiſſæ.* Sed quomodo ex cantho rotæ potuerunt *demitti* fal-

falces *in terram*, quæ ejus motum non impedirent? Igitur vere judicavit (*) *Joan. Schefferus*, hanc deſcriptionem eſſe impeditiſſimam; qui recte etiam neque *Godeſc. Stevechium*, neque *Matth. Raderum* potuiſſe pingere currus, ex deſcriptione *Curtii*, oſtendit.

3. Sed omnino videtur deſcriptionem currus falcati, ad poſteriorem partem quod adtinet, non ſatis intellexiſſe *Curtius*, undecumque eam ſumſerit. Oportuit dicere non *inter radios eminuiſſe ſpicula*, ſed ex cantho, ſeu apſide rotæ; deinde ex ſummo axe geminas emiſſas falces, unam directam juxta longitudinem axis, aliam ex axe transverſim ad terram demiſſam. Falces & ſpicula e rotis vel axe eminentia, & falx deorſum ex axe demiſſa, non modo erant ad ſecanda, lacerandaque obvia quæcumque ſtarent; ſed etiam ad eos, qui in tumultu, curruum impreſſione creato, hinc atque inde non procul cecidiſſe poterant, etiam jacentes abſcindendos.

4. Ut conſtet hanc fuiſſe falcatorum curruum formam, aut ſimilem, duorum Scriptorum, Latini alterius, alterius Græci verbis eos deſcribemus. Sic ergo de iis loquitur *Livius*, Lib. XXXVII. c. 41. *Falcatæ quadrigæ* —— *armatæ in hunc maxime modum erant. Cuſpides circa temonem, ab jugo, decem cubita exſtantes velut cornua habebant, quibus quidquid obvium daretur transfigerent;* &

(*) *De re Vehiculari Lib. II. c. 15.*

& in extremis jugis binæ circa eminebant falces, altera æquata jugo, altera inferior in terram devexa; illa ut quidquid ab latere objiceretur abſcinderet, hæc ut prolapſos, ſubeunteſque contingeret. Pro hiſce quatuor falcibus, *Curtius* habet *ternos gladios*, minus quam falces timendos. Cetera ita deſcribit: *Item ab axibus rotarum utrimque binæ, eodem modo diverſæ, deligabantur falces.* Hoc voluit *Curtius*, his verbis: *aliæ deinde falces in ſummis*, &c. ſed quæ abſurda ſunt, niſi ex *Livio* intelligantur. *Diodorus* vero *Siculus*, de his ipſis curribus falcatis, ita loquitur (*) Lib. XVII. Τούτων ἑκάστου (ἅρματος δρεπανηφόρου) παρ' ἑκάτερον τῶν σειροφόρων ἵππων ἐξέκειτο προσηλωμένα τῷ ζυγῷ ξύστρα παραμήκη τρισπιθαμα, τὴν ἐπιστροφὴν τῆς ἀκμῆς πρὸς τὴν κατὰ πρόσωπον ἐπιφάνειαν: *ex ſingulis enim, juxta equum utrumque funalem, ſpicula jugo adfixa, trium ſpithamarum longitudine, prominebant, acie in adverſam (hoſtium) faciem converſa.* Hæc reſpondent priori parti deſcriptionis Curtianæ, ſequentia vero poſteriori: πρὸς δὲ ταῖς καταχλισέσι τῶν ἀξόνων ἐπ' εὐθείας, ἄλλα δύο, τὴν μὲν τομὴν ὁμοίαν ἔχοντα πρὸς τὴν κατὰ πρόσωπον ἐπιφάνειαν τοῖς πρότερον, τὸ δὲ μῆκος μείζω καὶ πλατύτερα συνήρμοστο δὲ ταῖς τούτων ἀρχαῖς δρέπανα: *in inflexionibus vero axium* (hoc eſt, ſub ipſo curru, quo loco axes currum ſuſtinent) *alia duo ſpicula hærebant in rectum, quæ eodem modo*

(*) Pag. 530.

do habebant aciem faciei hoſtium obverſam ac priora, ſed longiora & latiora erant. Aptatæ etiam erant horum initiis falces, hoc eſt, ſummis axibus. Crediderim hæc, aut ſimilia, a *Curtio* non ſatis intellecta, præbuiſſe ei deſcriptionis abſurdæ occaſionem; qua de re, videndus etiam *Joan. Schefferus*, qui tamen fruſtra nititur emendare *Curtium*, mutato *orbibus* in *apſibus*. Mihi mirum non eſt hominem declamitandi dumtaxat arte inſtructum, peccaſſe in ejusmodi deſcriptione; nec, reclamantibus Codicibus, peritiorem rei militaris facere voluerim. *Lucianus* ſimiliter irridet Corinthium neſcio quem Hiſtoricum, ὅτι μηδὲ κατὰ τοίχου γεγραμμένον πόλεμον ἑωράκει, ἀλλ' οὐδὲ ὅπλα ἐκεῖνός γε ᾔδει, οὐδὲ μηχανήματα οἷα ἐστίν: *quod ne in pariete quidem pictum bellum viderat, neque arma norat, neque machinæ quales ſint.* Ideoque vult hiſtoricum ſuum hæc omnia vidiſſe.

5. Ignoſcendum Rhetori, ſi minus recte deſcripſerit falcatas quadrigas, quales numquam viderat; verum vix venia dignus eſt, cum in aliis rebus, per ſe perſpicuis, ceſpitat, ſecumque non conſentit. Sic deſcribit locum, in quo alterum prælium cum Dario commiſit Alexander (*): *Opportuna explicandis copiis regio erat, equitabilis & vaſta planities; ne ſtirpes quidem & virgulta operiunt ſolum, liberque proſpectus oculorum, etiam qua procul receſſere, permittitur.* His præ-

(*) *Lib. IV. C. IX.* 10.

miſſis, quis crederet ſubjuncturum *Curtium: Itaque ſi qua campi eminebant, juſſit æquari, totumque faſtigium extendi?* Hæc plane contraria ſunt ſuperioribus; quæ ut conſentirent cum ſequentibus, dicendum erat: *ubique propemodum equitabilis & vaſta planities;* deinde ſubjiciendum: *qua vèro campi eminebant,* &c. Verum poſtea meminit etiam *editi collis,* & *montium.* (*) *In edito colle*, Mazæus cum delectis equitum conſederat, ſed paullo poſt ad Darium redit. *Macedones vero eum ipſum collem, quem deſeruerat, occupaverunt; nam & tutior planitie erat, & inde acies hoſtium, quæ in campo explicabatur, conſpici poterat. Sed caligo, quam circa humidi effuderant montes, agminum diſcrimina atque ordinem prohibuit proſpici.* Hæc contraria ſunt, nam collis & montes impediunt proſpectum. Attamen ſimilia pæne habet etiam *Arrianus* Lib. III. ubi campos, in quibus pugnatum eſt, deſcribit.

6. Cum ad Hypaſin fluvium perveniſſet Alexander, (†) *dubitabat*, an *Macedones tot emenſi ſpatia terrarum, in acie & in caſtris ſenes facti*, ſequuturi eſſent; quæ ſi intelligantur de bellis ab Alexandro geſtis, abſurda ſunt, cum a paucis annis regnaret, & a paucioribus bellum Dario intuliſſet. Nec ignorabat hoc *Curtius*, qui infra Alexandrum ita loquentem inducit: (§) *Victor utriuſque regionis, poſt nonum regni mei, poſt vigeſimum atque octavum ætatis annum, videorne vobis in excolenda gloria, cui me uni devovi, poſſe ceſſare?* At conſenuerant,

(*) *Cap. XII*, 19. & *ſeqq.* (†) *Lib. IX. C. II*, 10. (§) *C. VI*. 21.

rant, inquies, in bellis a Philippo geſtis, quæ ſunt conjungenda cum expeditione hac Alexandri. Verum hoc fruſtra commemoratur, quia Alexandro imputare non poterant ſtipendia, quæ ſub Philippo meruerant.

7. Attamen, ne quid diſſimulem, quod ad defenſionem *Curtii* faciat, vox *ſenex* interdum hominem non provectæ admodum ætatis ſignificat, ut colligere eſt ex verbis *Livii*, ubi ita veteranum Imperatorem Annibalem loquentem inducit (*): *Quod ad me adtinet, jam ætas ſenem in patriam revertentem, unde puer profectus ſum, jam ſecundæ, jam adverſæ res, ita erudierunt, ut rationem ſequi, quam fortunam malim.* Verum poſtea idem Annibal, apud Carthaginienſes, (†) *novem*, inquit, *annorum a vobis profectus, poſt trigeſimum ſextum annum redii.* Erat ergo annorum quadraginta quinque, quæ vix dicatur *ſenilis* ætas, ſi ea voce id ſignificemus quod vulgo *γῆρας* vocant Græci; at oppoſita pueritiæ, aut adoleſcentiæ, eo nomine adpellari queat. Sic & in exercitu Alexandri, milites, qui ab octo annis ſigna ejus ſequebantur, poterunt dici *ſenes facti*; ſi adtigerant eamdem ætatem, qua Annibal ſenem ſe vocabat; imo verius ſenes dici poterant, ſi quinquageſimo anno nomen militiæ dediſſent.

8. Cœnus in oratione, quam pro toto exercitu habet, ita loquitur: *Jam tela hebetia ſunt, jam arma deficiunt* —— (§) *quoto cuique lorica eſt? quis equum habet?* Quæ non ſunt hyperbolæ,

(*) *Lib. XXX. c.* 30. (†) *Cap. XXXVII.*
(§) *Lib. IX. C. III.* 10, 12.

ſed mendacia Hiſtoriæ contraria; quæ docet non ſemel pugnaſſe poſtea Alexandri exercitum, quod fieri non potuit ſine armis. Præterea ſi adlata ex Macedonia deerant, potuerant alia in Aſia fabricari & comparari, nec dux non improvidus inermes milites eſſe paſſus eſſet. Itaque *Curtius* hæc verba Cœno tribuere non potuit, niſi ſecum ipſe pugnaret, quam in rem tumido ſtylo videtur abreptus fuiſſe.

CAPUT V.

A Q. Curtio inutilia interdum narrari, neceſſaria vero omitti.

I. Cum infinitæ fuerint circumſtantiæ, innumerique eventus, in rebus ab Alexandro geſtis, omnia hæc narrari nequeunt; non modo quia pleraque Hiſtoricis latent, ſed etiam quia delectus eſt habendus, circumciſiſque inutilibus, neceſſaria dumtaxat ſeriei Hiſtoriæ ſunt narranda. In jejuno argumento, & quod niſi accerſitis ornamentis adaugeretur, nudum nimis & exile videretur, poſſint fortean ferri deſcriptiones rerum vulgarium; ſed in copioſa materia, prorſus ſunt intolerandæ. Sic ſe geſſerant Hiſtorici, de quibus *Lucianus* in ſæpius memorato libello: εἰσὶ γάρ τινες οἱ τὰ μεγάλα μὲν τῶν πεπραγμένων, καὶ ἀξιομνημόνευτα παραλείπουσιν ἢ παραθέουσιν. ὑπὸ δὲ ἰδιω-

ἰδιωτείας, καὶ ἀπειροκαλίας, καὶ ἀγνοίας τῶν λεκτέων, ἢ σιωπητέων, τὰ μικρότατα πάνυ λιπαρῶς καὶ φιλοπόνως ἑρμηνεύουσιν ἐμβραδύνοντες: *Sunt enim qui rerum geſtarum maximas & memoratu digniſſimas omittunt, aut prætercurrunt. Præ imperitia autem & ineptia, & ignorantia dicendorum, vel tacendorum, res minimas, valde prolixe & ſtudioſe immorando, perſequuntur.* Ejusmodi ſunt deſcriptiones, quibus, ſi alius quisquam, abundat *Q. Curtius*, quod paucis nobis demonſtrandum eſt.

2. Quid eſt frequentius & notius fluviis? Attamen crebræ ſunt eorum deſcriptiones, non ut ſingulares eorum naturas edoceatur Lector, aut quod memorabile quidpiam ad eorum ripas ſit geſtum, quo fiat ut fluvii ſint paucis Hiſtorico deſcribendi; ſed ut Scriptoris ingenium, in ejusmodi deſcriptionibus, admiremur. Sic pingit Marſyam Phrygiæ amnem: *Mediam, illa tempeſtate, interfluebat Marſyas amnis; fabuloſis Græcorum carminibus inclutus. Fons ejus ex ſummo montis cacumine excurrens in ſubjectam petram, magno ſtrepitu aquarum, cadit. Inde diffuſus circumjectos rigat campos, liquidus & ſuas dumtaxat undas trahens. Itaque color ejus, placido mari ſimilis, locum Poëtarum mendacio fecit; quippe traditum eſt Nymphas, amore amnis retentas, in illa rupe conſidere. Ceterum quamdiu intra muros fluit, nomen ſuum retinet, at cum extra munimenta ſe evolvit, majore vi ac mole agentem undas Lycum adpellant.* Si quam difficultatem creaſſet ille fluvius Alexandro, aut ſin-

gulare quidpiam ad eum contigiſſet, ferri poſſet illa deſcriptio, quamquam operoſior. Sed ut intelligas quam inutilis ſit, eam legendo omitte; & videbis, ea prætermiſſa, narrationi nihil deeſſe. Non ægre fero deſcribi a *Curtio* (*) Cydnum amnem, qui mediam Tarſon interfluebat; quod in eo Alexander ſe abluere voluerit, & cum in eum calidum adhuc corpus conjeciſſet, in graviſſimum morbum inciderit. Non invitus, inquam, lego *Cydnum non ſpatio aquarum, ſed liquore memorabilem; quippe leni tractu e fontibus labentem puro ſolo excipi; nec torrentes incurrere, qui placide manantis alveum turbent. Itaque incorruptum, eumdemque frigidiſſimum, quippe multa riparum amœnitate inumbratum, ubique fontibus ſuis ſimilem in mare evadere.* Hæc enim Alexandrum invitare potuerunt, ut in eo ſe ſe ablueret, ideoque non ſunt prorſus inutilia.

3. At nihil intererat deſcribi Paſitigrin, ut ex tota ſerie Hiſtoriæ liquet. Sic tamen deſcribitur; data enim opera, verba *Curtii* adfero, ut ex tædio legendi deſcriptiones fluviorum intelligat Lector, quam pæne putide ſe ſe eos deſcribendi arte venditet. (†) *Rex*, inquit, *quartis caſtris pervenit ad fluvium; Paſitigrin incolæ vocant; oritur in montibus Uxiorum, & per quinquaginta ſtadia, ſilveſtribus ripis præceps inter ſaxa devolvitur. Accipiunt deinde eum campi quos clementiore alveo præterit, jam navium patiens. Sexcenta ſtadia ſunt*

(*) *Lib. III. c. IV*, 8. (†) *Lib. V. c. III*, 1.

ſunt mollioris ſoli, per quod leni tractu aquarum Perſico mari ſe inſinuat. Quid vero contigit Alexandro, ad hunc fluvium? Nihil, niſi quod illum trajecit.

4. Inferius, (*) non majore neceſſitate adactus, deſcribit iterum (†) Perſidis fluvios, quos *Araxem* & *Medum* vocat. *Araxes amnis*, inquit, *per hos campos multorum aquas torrentium evolvit. in Medum. Medus a mari & ad meridiem verſus, minor amnis eo quem accepit evehitur; gignendæque herbæ non alius eſt aptior, quidquid adluit floribus veſtiens. Platani quoque & populi contegunt ripas, ita ut procul viſentibus continuata videantur montibus nemora riparum; quippe obumbratus amnis preſſo in ſolum delabitur alveo, imminentque colles ipſi quoque frondibus læti, radices eorum humore ſubeunte.* Non quæram quid ſibi velit, *a mari verſus*, ubi ſermo eſt de fluvio, mendoſum enim quidpiam hic eſſe poſſet, & viri docti ſuſpicantur. Luxuriantem tantum Rhetoris ſtylum, & fluviorum inutilibus deſcriptionibus nimis gaudentis, Lectori expendendum offero.

5. Fortaſſe condonandum magis eſt quod de Zioberi Hyrcaniæ flumine narrat, quia ſingulare quidquam eſt in ejus decurſu, quod Alexander experientia cognoſcere voluit. Verum hoc ſolum dicendum erat, non alia, quæ ad rem nihil faciebant. Sic vero loquitur (§):

(*) *Lib. V. C. IV. 7.* (†) *Cavendum ne Armeniæ fluvios dici putemus, manifeſto enim* Curtius *agit de Perſide. Vide Strabonem Lib. XV. p. 729. Ed. Par.* (§) *Lib. VI. C. IV, 4.*

Nemus præaltis denſiſque arboribus umbroſum eſt, pingue vallis ſolum rigantibus aquis, quæ ex petris imminentibus manant. Ex ipſis radicibus montium Zioberis amnis effunditur, qui tria fere ſtadia in longitudinem univerſus fluit; deinde ſaxo, quod alveolum interpellat, repercuſſus, duo itinera veluti diſpenſatis aquis aperit. Inde torrens & ſaxorum, per quæ incurrit, aſperitate violentior, terram præceps ſubit. Per CCC. *ſtadia conditus labitur, rurſusque velut ex alio fonte conceptus editur, & novum alveum intendit; priore ſui parte ſpatioſior, quippe in latitudinem* XIII. *ſtadiorum diffunditur, rurſusque auguſtioribus coërcitus ripis, iter cogit. Tandem in alterum amnem cadit, cui Rhidago nomen eſt. Incolæ adfirmabant quæcumque demiſſa eſſent in cavernam, quæ propior eſt fonti, rurſus ubi aliud os amnis aperit, exſiſtere. Itaque Alexander duos tauros, qua ſubeunt aquæ terram, præcipitari jubet; quorum corpora, ubi rurſus erumpit, expulſa videre qui miſſi erant, ut exciperent.* Propter hoc poſtremum, ſatis erat dicere hunc fluvium, poſtquam terram ſubiit, iterum exſiſtere. Reliqua ſunt inutilia, & Rhetoris, non Hiſtorici.

6. Similiter deſcribitur Polytimetus, fluvius Sogdianæ (†): *Ingens ſpatium rectæ regionis eſt, per quam amnis; Polytimetum vocant incolæ: fertur torrens. Eum ripæ in tenuem alveum cogunt, deinde caverna accipit, & ſub terram rapit. Curſus abſconditi indicium eſt aquæ*

(†) *Lib. VII. C. X. 2.*

aquæ meantis ſonus; cum ipſum ſolum, ſub quo tantus amnis fluit, ne modico quidem reſudet humore. Poſſem hiſce addere deſcriptionem fluviorum (*) Indiæ, ſed me jam tædet laboris, in exſcribendis inanibus hiſce Epiſodiis; & Lectorem plura legere pigeret.

7. Sed ne quid diſſimulem, non ſolus fuit *Curtius*, qui in talibus peccavit, ut liquet ex *Luciano*, qui ſic loquitur de Hiſtorico quodam Græco: Ἄλλος τις ἀοίδιμος ἐπὶ λόγων δυνάμει, Θουκυδίδῃ καὶ οὗτος ὅμοιος, ἢ ὀλίγῳ ἀμείνων αὐτοῦ, πάσας πόλεις καὶ πάντα ὄρη, καὶ πεδία καὶ ΠΟΤΑΜΟΥΣ ἑρμηνεύσας ὡς τὸ σαφέστατον, καὶ ἰσχυρότατον, ὡς ᾤετο: *alius quiſpiam dicendi facultate celebris, ipſe etiam Thucydidi ſimilis, vel paulo melior, omnes urbes, omnes montes, & campos, & fluvios quam planiſſime & vividiſſime, ut putabat, deſcripſit.* Ideo & poſtea, inter leges hiſtoricas, hanc tulit, ne quis ejusmodi deſcriptionibus luxuriaret. Verba ejus proferemus poſtea, Cap. VIII.

8. Si conferatur *Curtius* paullo diligentius, cum aliis Scriptoribus rerum ab Alexandro geſtarum, & præſertim cum *Arriano*; multæ circumſtantiæ occurrent, a noſtro omiſſæ, quæ non parum faciunt ad Hiſtoriæ ſeriem, resque quæ narrantur probe intelligendas. Multas memini me animadvertere, ex quibus unam, ſed ſingularem, in medium adferam. Cum legerem prælii ad Iſſum deſcriptionem, apud *Curtium*, nondum inſpecto *Arriano*, plane mihi

(*) *Lib. VIII. C. IX.*

mihi ex ignorantia Geographiæ errare videbatur, quemadmodum ſæpe alibi, quod circumſtantiam neceſſariam omiſerit. Ait (*) *eadem nocte & Alexandrum, ad fauces quibus Syria aditur; & Darium, ad eum locum, quem Amanicas Pylas vocant, perveniſſe.* Veniebat Darius ab Euphrate, Alexander vero ab urbe Tarſo. (†) Itaque videbatur Alexandri quidem dextrum cornu ad mare Cilicium fuiſſe, lævum ad montes; contra vero Darii dextrum cornu debuiſſe ad montes ſpectare, ſiniſtrum ad mare. Attamen Curtius (‡) *a mari dextrum Darii cornu tectum* ait, (§) lævum vero Alexandri *ad mare pertinuiſſe.* Hæc concoquere non poteram, nec certe ex narratione *Curtii* intelligi poſſunt. At conjectis oculis in *Arrianum*, tota res patuit. Narrat Alexandrum, cum audiſſet in Syria ad Sochos eſſe Darium, *Mallo* ad *Pylas* iviſſe, earumque anguſtias ſuperaſſe, & ad *Maryandrum* urbem caſtra poſuiſſe; Darium vero, qui neſciebat ab Alexandro Amanicas Pylas eſſe ſuperatas, eas tranſiſſe ut in Ciliciam iret, & Iſſon occupaſſe. Itaque ut prælium iniretur, oportebat Alexandrum quidem veluti e Syria in Ciliciam redire; contra vero Darium convertere agmen, ut Alexandro occurreret. (*) Ὑπερβαλὼν, ait *Arrianus*, τὸ ὄρος Δαρεῖος τὸ κατὰ τὰς πύλας τὰς Ἀμανικὰς καλουμένας, ὡς ἐπὶ Ἴσσον

προῆ-

(*) *Lib. III. C. VIII. 13.* (†) *Ut hæc probe intelligantur, oportet habere Aſiæ Minoris Tabulam præ oculis.* (‡) *Lib. III. C. VIII, 27.* (§) *Ibid. C. IX, 8.* (*) *Lib. II. p. 34.*

προῆγε, καὶ ἐγένετο κατόπιν Ἀλεξάνδρου λαθών: *Darius ſuperato monte, qui eſt juxta Amanicas portas, ut vocantur, ad Iſſum duxit, & imprudens erat a tergo Alexandro.* Alexander vero, re intellecta, (*) προπέμπει ὡς ἐπὶ τὰς πύλας τῶν ἱππέων ὀλίγους τινὰς καὶ τῶν τοξοτῶν, προκατασκεψομένους τὴν ὁδὸν τὴν ὀπίσω, ὡς ἐπὶ τὰς πύλας. καὶ αὐτὸς τῆς νυκτὸς ἀναλαβὼν τὴν στρατιὰν πᾶσαν ᾔει, ὡς κατασχεῖν αὖθις τὰς πύλας: *præmittit ad portas paucos equites & ſagittarios, qui viam retro relictam prius ſpecularentur, portas verſus. Ipſe vero nocte, ſumto toto exercitu, procedebat, ut iterum portas occuparet.* His occupatis, Alexander, inſtructo ad prælium exercitu, dextrum cornu ad montes habebat, ſiniſtrum vero ad mare.

9. Res eſt clara, ſed duo in hac narratione mira ſunt, quî Darius potuerit ignorare Macedonas ad Maryandrum urbem conſediſſe; (ſi exploratores rem ignorabant, at non ignorabatur ab incolis eorum locorum, qui videntur in Darii partibus adhuc fuiſſe, eo tempore) & quî Alexander Darii tantum exercitum Pylas tranſiiſſe ignoraverit, eumque transeuntem non invaſerit, cum pars jam transgreſſa montes alteri auxilium ferre non poſſet; qua ratione magnus Darii exercitus facile ex parte, & ſine periculo, cædi potuit. Attamen ſitus cornuum utriusque exercitus, rem ita ſe habuiſſe oſtendit. Ea autem quo magis mira res eſt, eo minus a *Curtio* prætermitti

(*) *Ibid. p.* 35.

mitti debuit; cum præſertim, omiſſa tam inſigni circumſtantia, ejus narratio intelligi non poſſet.

10. *Una nocte, & Alexandrum ad fauces, quibus Syria aditur, & Darium ad eum locum, quem Amanicas Pylas vocant, perveniſſe* dicit. Certe Syriæ portæ, ut docet *Strabo* Lib. XIV. ſunt ultra Maryandrum, Amanicæ vero non procul ab Iſſo. Sed dicendum omnino erat, factum hoc eſſe utriusque exercitus errore, qui hoſtem quærebat ubi non erat; quod profecto dignum fuit narratu. Verum, ut quod ſentio dicam, credibile eſt *Curtium* ſequutum Scriptorem, qui hoc omiſerat, nec tamen animadvertiſſe narrationi quidquam deeſſe. Sequentia hoc perſuadent; ubi narrat Macedonas, quos Darius oppreſſerat in urbe Iſſo, quæ erat ad occaſum Amanicarum Pylarum, & quibus manus amputaverat, *ad caſtra Macedonum penetraſſe, Darium quam maximo curſu poſſet ſequi nunciantes.* Non poterant nunciare ſequi Darium, quem norant Ciliciam ingreſſum, quo tempore Alexander in Syriam ibat.

11. Interea veriſſimum eſt quod dixit *Curtius*, de ſitu utriusque cornu exercituum, quamvis difficulter ex ejus ſola narratione intelligi queat. Hinc colligendum facillime poſſe fieri, præſertim in brevioribus Hiſtoriis, ut ii occurrant nodi, qui vix ac ne vix quidem ſolvi poſſint; non quod mentitus ſit Hiſtoricus, ſed quia circumſtantias omiſit, ſine quibus narrationis ſeries intelligi nequit. Quod veriſſimum eſt poteſt, ejusmodi ſilentio, falſiſ-

ſimum

ſimum videri; niſi ſit ad manum alius Hiſtoricus, qui rem pluribus narret. Non eſt ergo facile incuſandus Hiſtoricus, mendacii, quia partes narrationis non ſatis inter ſe cohærent; oportet præterea argumenta ſuppetere, ex quibus res aliter geſta eſſe intelligatur. Si nulla ſuppetant, cohibendum judicium, resque in medio relinquenda, donec lux alicunde adfulgeat.

12. Poſſem & aliud omiſſionis genus, in *Q. Curtio*, oſtendere, ſed quod ei cum præſtantiſſimis Hiſtoricis commune eſt, quamvis cum adcuratæ narrationis legibus non conſentiat. Sæpe, nimirum, ex ſerie orationis animadvertimus, in antecedentibus omiſſam eſſe circumſtantiam, ex qua quæ poſtea dicuntur pendent; quæ quidem circumſtantia interdum exigui eſt per ſe momenti, commemorari tamen ſuo loco debuit ab Hiſtorico; aut omitti quidquid intelligi difficulter poteſt, niſi præmiſſa fuerit. Omnia quidem non ſunt in Hiſtoria dicenda, ſed nihil omittendum ab iis, qui adcuratorum Hiſtoricorum laudem referre volunt, quod narrationi tenebras offundat, ſi modo id reſciri poſſit. Exempli cauſa, *Curtius*, ubi deſcripſit qua ratione Darius exercitum inſtruxiſſet, addit: (*) *uxorem, matremque Regis & aliarum feminarum gregem in medium agmen acceperant.* Poſtea deſcribit etiam aciem Macedonicam, tum prælium. Nemo, qui eatenus leget, non credet Darii uxorem & matrem interfuiſſe prælio. At (†) ex ſequen-

(*) *Lib. III. c. IX, 6.* (†) *Ibid. c. XI, 24. & ſeqq.*

ſequentibus adparet eas in caſtris interea fuiſſe, nec ſciviſſe quonam in cornu ſtetiſſet Darius. Itaque ſi vera prior illa circumſtantia, oportuiſſet *Curtium* addidiſſe, Darii uxorem & matrem vidiſſe quidem inſtructam aciem, ſed antequam claſſicum caneretur rediiſſe in caſtra. Aut ſi hanc circumſtantiam omittere voluit, & priorem prætermiſſam oportuit.

13. Alibi, (*) in deſcriptione expeditionis qua ſubacta eſt Bactriana, hæc leguntur: *hinc ad Craterum, qui Artacacna obſidebat, redit*, &c. Cujus tamen obſidionis inchoatæ nullam mentionem fecit, nam quod eſt antea; *in eorum obſidione Cratero relicto*, &c. ad aliam obſidionem ſpectat. Alio in loco (†), poſtquam deſcripſit Ptolemæum, cum omnibus turmis Hydaſpis ripis obequitantem, quaſi vadum quæreret, ut manum Pori diſtineret, dum Alexander fluvium paullo ſuperius trajiciebat, ſubjicit illico narrationem prælii cum Poro; cui prælio intereſt etiam (‡) Ptolemæus, quamvis eum nuſquam dixerit transiiſſe. At res, inquies, ſatis intelligitur, neque enim Ptolemæus in acie eſſe poterat trans Hydaſpem, cum toto equitatu, niſi eum transmiſiſſet. At mora aliqua ad hoc opus fuit; & res digna erat quæ uno verbo ſignificaretur. Non dicam eam ab *Arriano*, ex *Ptolemæo* ipſo oculato teſte, aliter narrari, nam hoc non agimus.

14. Ejuſcemodi omiſſiones non fert, ſine dubio, adcurata narratio; ſed quia, poſt alios opti

(*) *Lib. VI. C. VI.* 33. (†) *Lib. VIII. C. XIII.* 18.
(‡) *C. XIV.* 15.

optimos Scriptores, peccat hac in parte *Curtius*, eis condonemus *Curtii* delicta; ne nimis acrem in præſtantiſſimos viros cenſuram exercere videamur. Exempla hujusce rei alii jam collegerunt. Unum nos addemus, quod nobis occurrit nuper aliud agentibus. Eſt apud *Herodianum*, Lib. II. C. IV. 1. ubi ita elegantiſſimus Scriptor de Pertinace: ἐπεὶ δὲ διεφοίτησεν ἡ φήμη τῶν τε λεχθέντων ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ συγκλήτῳ, καὶ τῶν πρὸς δῆμον γραφέντων ὑπερήδοντο πάντες: *poſtea vero quam fama vulgavit, quæ ille vel in Senatu dixiſſet, vel ad populum ſcripſiſſet, omnes lætabantur.* At nulla ante mentio ullius Edicti, quo populum compellaſſet Pertinax.

15. Animadverterunt etiam viri docti, ex collatione Hiſtoriæ Curtianæ, cum *Arriano*, aliisque Scriptoribus, qui omnes res geſtas Alexandri litteris mandarunt, aut obiter adtigerunt, „ (*) *Curtium* in poſtremis Libris val- „ de properare; quædam magna negotia omni- „ no prætermittere, alia leviter adtingere. „ Quo factum putant, ut expeditionem in al- „ terum Porum, illius magni nepotem, cu- „ jus præter *Arrianum* etiam *Strabo* meminit, „ verbo tantum ſignarit. Cujus & alia exempla proferri poſſent, niſi nos quoque ad hujus Opuſculi finem properaremus.

(*) *Joan. Freinshemius ad Curt. Lib. IX, Cap. I, 8.*

C A-

CAPUT VI.

Q. Curtius perperam fabularum Græcarum documenta apud Indos quærit, Aſiæque remotiſſimis amnibus nomina Græca imponit.

1. VITIUM eſt Græcis & Romanis Scriptoribus commune, ut Numina ſua, & fabulas in Græcia atque in Italia natas, & pæne dixerim mortuas (nam nonniſi a pueris tandem credebantur) quærant inter Barbaros; qui numquam quidquam de iis audiverant, antequam Græci & Romani eorum regiones adirent. De eo pluribus egimus, hujus *Artis Criticæ* Part. II. Sect. I. C. XIII. Sed hic oſtendemus *Curtium* noſtrum ejus immunem non fuiſſe, & temere etiam ſequutum eſſe Græcos ſcriptores, qui nomina habebant non vera, ſed in Græcam Linguam detorta fluviorum, & locorum apud Indos, quos conſtat Græcæ Linguæ ignaros fuiſſe. Præterea eorumdem Græcorum pravam conſuetudinem imitatur, qui interdum nomina propria barbara Græce interpretantur, & pro nominibus veris, interpretamenta ſua nobis obtrudunt. Quod perinde eſt ac ſi Galli nomina Germanica nunc immutarent in voces Gallicas, nunc interpretarentur, iisque ſuis interpretationibus Germanicorum nominum loco uterentur. Quis vero ferret hiſtoriam

riam Gallicam rerum a *Guſtavo Adolpho*, Sueonum Rege, in Germania geſtarum eo modo ſcriptam? Ignoſcimus tamen Veteribus, qui ſimilia peccarunt, quia id peccatum virtutibus innumeris penſant; at ita iis ignoſcendum eſt, ut intelligamus eſſe grave peccatum; cum ſine dubio multi eos legant, qui ne hoc quidem animadvertunt.

2. Alexandro fines Indiæ ingreſſo occurrunt Indorum reguli, imperata facturi, (*) *illum tertium Jove genitum ad ipſos perveniſſe memorantes; patrem Liberum, atque Herculem fama cognitos eſſe, ipſum coram adeſſe cernique.* Si tale quid ab Indis dictum umquam fuiſſet, qui primi hancce hiſtoriam ſcripſerunt, eos oportuiſſet nomina barbara edere, quibus utebantur Indi, nam ſine dubio Græca non erant; cum ne Romani quidem, quorum eadem erat Religio ac Græcorum, quique ex Græcis orti, nec procul ab iis remoti, iisdem nominibus uterentur; quis enim neſcit, *Neptunum*, *Mercurium*, *Minervam*, *Venerem*, *Cererem*, *Dianam*, &c. alia prorſus nomina, apud Græcos, habuiſſe? Quanto magis Indi aliis adpellationibus Numina ſua, quæcumque tandem eſſent, vocitabant? Etiamnum hodie Perſæ loquuntur de neſcio quo *Ruſtemo* Indo, qui antiquiſſimis temporibus vixit, fuitque Giganteæ ſtaturæ; cui fabulæ Indicæ multa miranda facinora tribuunt; & cujus ſculpta forma in Perſepolitanis ſepulcris cernitur, ut teſtatur teſtis αὐτόπτης *Joan.*

(*) *Lib. VIII, c. X, 1.*

Chardinus, qui *Ruſtemum* interpretatur *Herculem*, Itinerarii Perſici Tom. III. p. 121. Ed. in 4. ſed & eo nomine Heroas eorumdem temporum vocare ſolent. An ſint in iis hiſtoriis, quæ *Herculis*, aut *Liberi* facta referant, ignoro.

3. Si verum dicere licet, hæc ficta a Macedonibus crediderim, qui, ut antea ex *Eratoſthene* & *Strabone* obſervavimus, Herculi & Libero Patri Alexandrum æquare omni ope conabantur. Facetus hic eſt *Arrianus*, qui cum mendacium olfaceret, non auſus eſt quod ſentiebat profiteri, religione veluti impeditus. Hiſce verbis, ille orditur Librum V: Ἐν δὲ τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἥντινα μεταξὺ τοῦ τε Κωφῆνος καὶ τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ ἐπῆλθεν Ἀλέξανδρος, καὶ Νύσσαν πόλιν ᾠκίσθαι λέγουσι. τὸ δὲ κτίσμα εἶναι τοῦ Διονύσου, Διόνυσον δὲ κτίσαι τὴν Νύσσαν ἀφ᾽ οὗ τοὺς Ἰνδοὺς ἐχειράσατο. ὅστις δὴ οὗτος ὁ Διόνυσος, καὶ ὁπότε ἢ ὅθεν ἐπ᾽ Ἰνδοὺς ἐστράτευσεν, οὐ γὰρ ἔχω συμβαλεῖν, εἰ ὁ Θηβαῖος Διόνυσος ὃς ἐκ Θηβῶν, ἢ ἐκ Τμώλου τοῦ Λυδίου ὁρμηθεὶς ἐπ᾽ Ἰνδοὺς ἧκε στρατιὰν ἄγων· τοσαῦτα μὲν ἔθνη μάχιμα, καὶ ἄγνωστα τοῖς τότε Ἕλλησιν ἐπελθών, οὐδὲν δὲ αὐτῶν ἄλλο ὅτι μὴ τὸ Ἰνδῶν βίᾳ χειρωσάμενος: *In hoc tractu, quem inter Cophenem & Indum fluvios ſitum ingreſſus eſt Alexander, Nyſam etiam urbem conditam ferunt; & quidem a Baccho, qui eam condiderit, poſtquam Indos ſubegerat. Quisnam vero is Bacchus fuerit, & quando, aut unde bellum Indis intulerit, conjicere non poſſum, ſitne is qui Thebanus ex Thebis, an vero ex Tmolo Lydiæ profectus in Indos exercitum*

citum duxerit, qui cum tot bellicoſas; & Græcis tunc temporis ignotas Gentes adierit, nullam ex his præterquam Indorum vi ſubegerit. At hæc ipſa oſtendebant Græcos Baccho Thebano, aut Lydio expeditionem in Indos ſtulte tribuere; atque hinc ementitos etiam eſſe Macedonas, in honorem Alexandri ſui intelligere licebat. Scio quidem a (*) viris doctis obſervatum, & erudite probatum Bacchum eſſe Orientis Numen; ſed hic de Thebano Semeles filio agimus, quem Græci Babylonio, aut Ægyptio forte, ſubſtituerunt. Præterea ne Orientalem quidem illum Bacchum, aut Dionyſium, quisquis fuerit, Indis bellum intuliſſe credibile eſt, quod demonſtrare hic non adgrediar. Vide, ſi vacat, *Strabonem* Lib. XV. non procul ab initio.

4. Verum operæ pretium eſt audire *Arrianum*, qui ita pergit: Πλὴν γε δὴ ὅτι οὐκ ἀκριβῆ ἐξεταστὴν χρὴ εἶναι ὑπὲρ τοῦ Θείου ἐκ παλαιοῦ μεμυθευμένων. τῷ γάρ τοι κατὰ τὸ εἰκὸς ξυντιθέντι οὐ πιστὰ: ἐπειδὰν τὸ Θεῖον τις προσθῇ τῷ λόγῳ, οὐ πάντῃ ἄπιστα φαίνεται: *Hoc tantum cenſuerim neminem nimis adcuratum cenſorem eſſe oportere eorum, quæ olim de Numine fabulis prodita ſunt. Si quis enim merito non credibilia ſcripſerit, quandoquidem Deum admiſcet ſermoni, non plane incredibilia videntur.* Quod ſi æquum eſſet fieri, mendacio, interpoſita fide publica, conceſſa eſſet poteſtas pari

 paſſu

(*) *Sam. Bochart. in Phaleg. Lib. I. c. 2.*

paſſu cum veritate ambulandi. Mendacio enim Numen dumtaxat admiſcendum eſſet, ut ne adcuratius expenderetur, fidemque ſoli veritati debitam inveniret. At antiquis, inquies, fabulis ſolis is honos exhibebatur, non quibusvis mendaciis. Verum quo jure Veteribus mentiri licuit, poſteris non licebit? Quo jure vetera ἀβασανίστως excipi oportere a poſteris, poſteriora vero ad examen adcuratum revocari contendere poterant? Ita tamen ſentiebant Ethnici, ceteroqui non fatui, ut videre eſt ex verbis *Arriani*; cui præiverat *Diodorus Siculus*, qui Herculis hiſtoriam inchoaturus ita loquitur: (*) Καθόλου ἐν ταῖς ἱστορουμέναις μυθολογίαις οὐκ ἐκ παντὸς τρόπου πικρῶς τὴν ἀλήθειαν ἐξεταστέον. καὶ γὰρ ἐν τοῖς θεάτροις πεπεισμένοι μήτε Κενταύρους διφυεῖς ἐξ ἑτερογενῶν σωμάτων ὑπάρξαι, μήτε Γηρυόνην τρισώματον, ὅμως προσδεχόμεθα τὰς τοιαύτας μυθολογίας, καὶ ταῖς ἐπισημασίαις συναύξομεν τὴν τοῦ Θεοῦ τιμήν: *Univerſe in fabuloſis narrationibus, non ex omni modo veritas acerbe exigenda eſt. Nam & in Theatris, cum ſciamus, neque Centauros fuiſſe, duplici natura diverſorum generum conſtantes, neque Geryonem triplici corpore; tamen has tales fabulas excipimus, & plauſibus noſtris honorem Dei amplificamus.* Sic & Macedones honorem Alexandri mendaciis amplificandum ſibi cenſuerunt; & Scriptores eos ſequuti certatim, ex Græcanicis fabulis, Indos Alexandro

(*) *Lib. IV. Biblioth. p. 216.*

dro blandientes induxerunt. Ejuſmodi eſt oratio, quam iis tribuit *Arrianus*, initio Libri V.

5. *Curtius* etiam noſter, de Nyſæis (*) *A Libero Patre conditos ſe eſſe dicebant, & vera hæc origo erat.* Quaſi vero hoc ullo vel minimo indicio conſtaret! *Sita eſt ſub radicibus montis, quem* Meron *incolæ adpellant. Inde Græci mentiendi traxere licentiam, Jovis ſemine Liberum Patrem eſſe celatum.* Quæſiverim an *Meros* ſit vox Indica, quam Macedones Græcam μηρὸν eſſe rati ſit? Si ſit, quidni nomen Bacchi Indicum ediderunt? Deinde cur dictus eſt Bacchus, non ſimpliciter ἐν τῷ μηρῷ ἐῤῥάφθαι, ſed ἐν τῷ τοῦ Διὸς μηρῷ; Sed hæc mendacia ſunt Macedonum, & veriſimilius eſt Thebanum Bacchum, ab antiquiſſimis Thebanis Phœnicum colonis, dictum eſſe ortum *e femore Jovis*, Phœnicia loquutione, quæ Hebræis frequens eſt, ad ſignificandum eum e poſteris Jovis fuiſſe.

6. Macedones non modo Bacchum, civem Thebanum, apud Indos notum compererunt, ſi iis credimus, ſed & alterum Numen ex eadem urbe oriundum; Herculem, nimirum, ut jam vidimus. (†) *Herculis ſimulacrum agmini peditum præferebatur. Id maximum erat bellantibus incitamentum, & deſeruiſſe geſtantes militare flagitium habebatur; capitis enim ſanxerant pœnam iis, qui ex acie non retuliſſent; metu, quem ex illo hoſte quondam con-*

 cepe-

(*) *Lib. VIII. c. X, 11.* (†) *Lib. VIII. C. XIV. 11.*

ceperant, etiam in religionem, venerationemque converſo. Hæc & ſimilia habet *Curtius*, ſimilia etiam alii; quorum nulli memorant quo nomine Indi Herculem vocitarent, quia hæc erat mera Macedonum fictio; qui, ut Alexandrum etiam Herculi præferrent, jactabant Petram *Aornon*, quam cepit Alexander, (*) *ab Hercule fruſtra obſeſſam fuiſſe, terræque motu coactum abſiſtere.*

7. Fabulam hanc eſſe ſubolfecit *Arrianus*, ita enim de Petra Aorno loquitur Lib. IV. (†) Λόγος ὑπὲρ ταύτης κατέχει οὐδὲ Ἡρακλεῖ τῷ Διὸς ἁλωτὸν γενέσθαι τὴν πέτραν. Εἰ μὲν δὴ καὶ ἐς Ἰνδοὺς ἀφίκετο ὁ Ἡρακλῆς ὁ Θηβαῖος, ἢ ὁ Τύριος, ἢ ὁ Αἰγύπτιος ἐς οὐδέτερα ἔχω ἰσχυρίσασθαι. μᾶλλον δὲ δοκῶ ὅτι οὐκ ἀφίκετο (ἀλλὰ γὰρ ὅσα χαλεπὰ οἱ ἄνθρωποι ἐς τόσον δ' ἄρα αὔξουσιν αὐτῶν τὴν χαλεπότητα, ὡς καὶ τῷ Ἡρακλεῖ ἂν ἄπορα γενέσθαι) ἀληθεύειν: *Fama eſt ne Herculem quidem, Jovis filium, hanc capere potuiſſe. Ego vero an Hercules Thebanus, an Tyrius, an Ægyptius ad Indos penetrarit, nihil habeo quod adfirmare poſſim. Potius tamen non eo penetraſſe (quæcumque enim difficilia ſunt, eorum homines difficultatem usque adeo augent, ut ne ab Hercule quidem poſſe fieri dicant) verum eſſe crediderim.* Pro *hominibus*, debebat dicere *Græcos*, nam ex Græcorum ſermonibus nata erat hæc fabula, & fortaſſe ſoli Græci Herculi tribuebant decantatos illos labores.

8. *Era-*

(*) *Lib. VII. C. XI.* 2. (†) *Pag.* 98.

8. *Eratoſthenes* (*) quidem *Cyrenæus*, qui omnium acutiſſime mendacia Macedonum retexit, dicebat eos ἐν τῇ τῶν Ἰνδῶν γῇ βοῦς ἰδόντας ἐγκεκαυμένους ῥόπαλον, τεκμηριοῦσθαι ἐπὶ τῷδε ὅτι Ἡρακλῆς ἐς Ἰνδοὺς ἀφίκετο: *cum in Indorum regione vidiſſent boves, quibus clavæ inuſtæ erant, ex hoc collegiſſe Herculem ad Indos perveniſſe.* Crediderim potius rem totam confictam; aut ſummum Macedonas Herculem vocaſſe Numen quodpiam Indorum; de quo nonnulla dicebantur ab Indis, ſimilia iis quæ de Thebano Hercule a Græcis jactabantur. Videnda quæ de eo habet *Arrianus* in Indicis, nam nec vacat rem copioſius excutere, nec ſi vacaret operæ pretium eſſet.

9. Non poſſumus ignoſcere iis, qui primi res ab Alexandro geſtas ſcripſerunt (nam minus hac in re vituperandus *Curtius*, qui quod neſciebat dicere non potuit) quod adpellationes Græcas, pro barbaris nominibus, paſſim habeant. Talia ſunt *Polytimetus*, (†) Πολυτιμητὸς, nomen fluvii Sogdianæ; (‡) *Erymanthus*, Ἐρύμανθος, nomen fluvii Indiæ; (§) *Dædala* regio, Δαιδάλη; (§§) petra ἄορνος, quo nomine lacus fuit in Epiro, (**) *Ecbolima*, nomen regionis, Ἐκβόλιμα; aliaque id genus plurima.

10. Pro vocibus Perſicis, Græci ſuis utebantur, quos ſequutus eſt *Curtius*, qui nomina

(*) *Apud Arrianum Lib. V. p.* 103. (†) *Lib. VII. C. X*, 2.
(‡) *Lib. VIII. C. IX*, 10. (§) *C. X*, 16.
(§§) *C. XI*, 2. (**) *C. XII*, 1.

mina Græca Latinæ orationi inſeruit, non ſecus ac ſi eſſent Perſica. (*) *Doryphori*, inquit, *vocabantur, proximum his agmen ſoliti veſtem excipere regalem.* Non aliter loquitur in ſequentibus, prolata voce vere Perſica: *Cidarin Regium capitis vocant inſigne.* Paullo poſt, ſimiliter dicit; *Quindecim inde, quas armamaxas adpellant, ſequebantur.* Sic & alibi, de gente Indis finitima: (†) *Iter pronunciari jubet in Agriaspas, quos jam tunc mutato nomine Evergetas adpellabant; ex quo frigore, victusque penuria Cyri exercitum adfectum tectis & commeatibus juverant.* At nemo neſcit Cyrum Græce non eſſe loquutum, & notum eſt ex *Herodoto* Lib. VIII. C. 85. bene de Rege meritos ſolitos eſſe *Oroſangas*, Perſica Lingua, vocari. Non poteſt non mirum videri, non a *Curtio* tantum, qui *Perſepoleos* multis meminit Lib. V. c. 7. ſed & ab aliis omnibus Veteribus, verum nomen priſcæ Metropoleos Imperii Perſici, ubique ſuppreſſum, ut nomen Græcum *Perſepoleos* ei ſupponerent; quo factum eſt ut plane interciderit. Exiſtimabat *Chriſt. Cellarius* fuiſſe id nomen *Elam*, hoc eſt, עילם Hebraïce, in notis ad *Curtii* caput memoratum; nam Elymaïs dicebatur tractus ille, & urbs etiam Macchabaïcorum Scriptori vocatur. Sed vix ei credere auſim. Si conjicere licet, potius adquieverim in conjectura *Joan. Chardini*, qui in Itinerario Perſico, putat dictam *Fars-*

(*) Lib III. C. III, 15. (†) Lib. VII. C. III, 1.

Fars-abad, aut *Pars-abad*, hoc eſt, habitationem Perſarum; neque enim dubium eſt quin ſe Perſæ פרס *pharas* vocarint, & אבד *abad* eſt habitatio; quod nomen ſubjicitur in compoſitione ejusmodi nominum urbium, in Lingua Perſica.

II. Recte feciſſent & Græci Scriptores & *Curtius*, ſi, quoniam Perſica vocabula neſciebant, dixiſſent vocatos eos, quos diximus, nominibus Perſicis; quæ idem ſignificabant, quod vocabula Græca, quæ Perſicorum loco protulerunt. Satius etiam fuiſſet *Curtium* Græca vocabula Latine interpretari, ne, ab imperitis Linguæ Græcæ, Græca vocabula barbara ipſa nomina eſſe crederentur.

CAPUT VII.

A. Q. Curtio perperam omiſſos eſſe annos & tempeſtates, quibus ſingula geſta ſunt.

I. Duo ſunt Hiſtoriæ veluti oculi, quorum utroque quidem demto, per denſas tenebras videtur ambulare; alterutro vero, ſine graviſſimo incommodo, carere non poteſt. Alter eſt Geographia, qua locorum, quorum incidit mentio, ſitus notatur; alter vero Chronologia, qua anni ab inſigni Epocha numerantur, tempeſtatesque annorum, quibus quæque geſta ſunt, ſtudioſe addun-

 tur.

tur. Quanti quidem momenti ſit Geographia antea probavimus, cum peccata a *Curtio*, in eam diſciplinam, multa eſſe oſtendimus. Chronologiam vero non minus ab eo neglectam eſſe, hoc in Capite probabimus. Quibus ex rebus conſectarium hoc colligi poterit, Curtianam Hiſtoriam multum a forma ejus Hiſtoriæ, quæ pro exemplari ſcribentibus proponi queat, abeſſe. Scio alios e Veteribus poſſe proferri, qui neque annos, neque annorum tempeſtates usquam deſignarint, quique in pretio tamen habentur. At laudentur cetera, per me licet; modo ne elevetur culpa, qua vix major ulla eſſe poteſt in Hiſtoria. Quis enim intelligat quomodo quidpiam geri potuerit, præſertim in calidioribus oris, niſi tempeſtas anni indicetur? Quis conſtantiam ac fortitudinem militum, aut nimios calores ferentium, aut cum frigore acerrimo conflictantium? Quis ducis providentiam, in adminiſtranda re frumentaria, pabulationibusque regendis? Quis celeritatem, quæ maxima eſt Imperatoris virtus, & quæ ſumma in Alexandro fuit, adſequatur; ubi nulla eſt annorum, quibus quæque geſta ſunt, ſignificatio?

2. *Curtius* tamen, in iis quidem quæ ſuperſunt, utrumque plane neglexit, nec ex ejus Hiſtoria rerum geſtarum annos & tempeſtates colligere licet, niſi conjiciendo, aut ex diligenti obſervatione eorum quæ narrat; ſi forte aliud agens quidpiam dicat, ex quo intelligere queamus tempus, quo factum eſt id de quolo-

loquitur; aut denique ex ſerie Hiſtoriæ. Neſcio an in prioribus Libris, qui injuria temporum interciderunt, Chronologiam rerum ab Alexandro geſtarum tradidiſſet; cum tamen conſidero quæ ſuperſunt, vix opinor in aliis adcuratiorem fuiſſe. Nam aut ſuis locis indicanda ſunt tempora, aut nusquam. Scio a Chronologis res Alexandri in ſuos annos eſſe digeſtas, atque hinc lucem *Curtio* peti poſſe; ſed tribui ei non poteſt, quod ex aliis potiſſimum Hiſtoricis hauſtum eſt. Hic vero tentabimus ex illo ſolo tempora digerere, ut adpareat & quam neglectim, hoc in negotio, ſe geſſerit, & quam utile fuiſſet ſingularum rerum tempora adcurate deſcribi.

3. Tempore Iſſici prælii; ut hinc initium faciamus, quia in ſuperioribus nullum occurrit tempeſtatis anni indicium, inſtabat hiems; paullo enim ante prælium, ſuadentibus Græcis dividere copias, reſpondet, inter alia, Darius, (*) *trahendi belli vix ullam eſſe rationem; tantæ enim multitudini, utique cum jam hiems inſtaret, in regione vaſta, & invicem a ſuis atque hoſte vexata, non ſuffectura alimenta.* Liquet hoc ex ſequentibus, nam non multo poſt prælium, dicuntur (†) *Gangabæ*, ſic Perſæ vocabant humeris onera portantes, Damaſco egreſſi, ut gazam regiam inde efferrent, *cum frigus tolerare non poſſent (quippe & procella ſubito nivem effuderat, & humus rigebat gelu)*

(*) *Lib. III. C VIII*, 8.

(†) *Lib. eodem, C. XIII*, 7.

gelu) *tum adſtrictas veſtes, quas cum pecunia portabant, auro & purpura inſignes, induiſſe.* Poſſemus ex *Arriano* oſtendere recte a *Curtio* tempus hic indicatum; ſed oportuit, data opera, id factum, non colligendum Lectori relictum. Contigit hoc anno Periodi Julianæ 4381.

4. Poſtea, ut initio Libri quarti docet, Syria ſubacta eſt, tum Phœnice, excepta Tyro, quæ ab Alexandro obſeſſa eſt. Initium hujus obſidionis, vix ante veris initium, fieri potuit. Statuamus Martio menſe inchoatam, (*) *Tyrus ſeptimo menſe, quam oppugnari cœpta erat, capta eſt.* Itaque Septembri expugnata fuerit. Poſt tam difficilem, tamque longam obſidionem, Alexandri exercitui aliquot diebus ad quieſcendum opus fuit, præſertim cum eſſet in Climate multo calidiore; quam Macedonia.

5. Poſtea Alexander ivit (†) obſeſſum Gazam, quam præfectus *Betis* acriter defendit; machiniſque admotis, & vi ſuperatus eſt. Ponamus exercitum antea per menſem quieviſſe, ac proinde initio Novembris demum cœpiſſe Gazenſem obſidionem, & per menſem unum duraſſe; Alexander Ægyptum, nonniſi menſe Decembri, aut Januario ſequentis anni, Periodi Julianæ 4383. ingredi potuerit. (‡) *Septimo die, poſtea quam a Gaza copias moverat, in regionem Ægypti, quam nunc caſtra Alexandri vo-*

(*) *Lib. IV. C. IV,* 19. (†) *Lib. IV. C. VI.*

(‡) *Ibid. C. VI.* 3.

vocant, *pervenit*. Non multo opus fuit tempore, ad invadendam Ægyptum, ejuſque res componendas; cum Ægyptii a Perſis illico defecerint, nec Perſæ Alexandri adventum ſuſtinuerint, neque is quidquam ex patrio Ægyptiorum more mutarit. His peractis, Alexander adire Oraculum *Hammonis* ſtatuit; quod eo facilius tunc fieri potuit, quod tempus ejus itineris incidebat in finem hiemis, vel veris initium. Illo enim tempore, tolerandi ſunt Libyæ calores; per quam homines Græci, adulto vere, aut æſtate, impune iter numquam feciſſent. Digna res erat, quæ ab Hiſtorico notaretur; at ſi eam animadvertiſſet *Curtius*, periiſſet illi æſtus inſoliti deſcriptio: (*) *Sol omnia incenderat, ſiccaque & aduſta erant; cum repente, ſive illud Deorum munus, ſive caſus fuit, obductæ cælo nubes condidere ſolem; ingens æſtu fatigatis, etiamſi aqua deficeret, auxilium. Enim vero ut largum quoque imbrem excuſſerunt procellæ, pro ſe quiſque excipere eum, quidam ob ſitim impotentes ſui, ore quoque hianti captare cæperunt. Curtius* poſt reditum ab Hammonis oraculo Alexandriam conditam docet Lib. IV. c. 8. quod etiam credibile eſt, adeoque referri res nequit ex hac narratione, niſi ad annum memoratum, qui incidit in ſextum Alexandri, quamvis aliter ſentiat *Jac. Uſſerius*, cujus Annales vide ad ann. P. J. 4382. A. Ch. 332. Rem hic pluribus expendere non eſt neceſſe.

6. *Cur-*

(*) *Lib. IV. c. VII.* 13.

6. *Curtius* non addit quamdiu Alexander in Ægypto manſerit, neque quod tempus abſumſerit in itinere ad Euphratem, neque quo loco eum fluvium trajecerit. Ait dumtaxat eum *undecimis caſtris* perveniſſe ad Euphratem, ſed unde cœperit numerare caſtra non dicit. At paullo ante prælium ad Arbela, Eclipſin Lunæ (*) in iis locis conſpectam docet. Collegit autem (†) *Joſ. Scaliger* cum ex rationibus Aſtronomicis, tum ex aliis Scriptoribus, anno Periodi Julianæ 4383. Septembris vigeſimo die, viſam; nec aliter ſentiunt *Dionyſ. Petavius* & *Jac. Uſſerius*. Igitur Alexander æſtatem abſumſerat in Ægypto, & in itinere ad urbem *Thapſacum*, ubi Euphratem tranſiit, atque ab Euphrate ad Tigrin, ultra quem, ad ortum, commiſſum eſt prælium. Factum id eſt, ut alii docent, undecimo die, poſtea quam conſpecta eſſet Eclipſis.

7. Paullo poſt victoriam, Alexandro (‡) tradita ſunt Arbela, hoc eſt, initio Octobris; iisque in locis Alexander, ut quieſceret exercitus, per aliquot dies manſit. (§) *Ingruentibus deinde morbis; quos odor cadaverum totis jacentium campis vulgaverat, maturius caſtra movit.* Cum jam ergo hiems inſtaret, Alexander Babyloniam ingreſſus; quod ejus exercitui multo commodius fuit, quam ſi æſtate in fervidiores tractus iviſſet. Illic *exercitus ille domitor Aſiæ per* XXXIV. *dies ſaginatus* eſt. Igitur reliquum annum Babylone

(*) *Cap. X.* 2. (†) *De Emend. Temporum Lib. V. p.* 420. *Ed. Rover.* (‡) *Lib. V. C. I*, 10. (§) *Ibid. II.*

ne tranſegit, neque quidquam adgreſſus eſt, niſi ſub finem Novembris, aut Decembri, vel ſequente anno.

8. Initio ergo anni Periodi Julianæ 4384, aut fine antecedentis, Alexander ivit in *Satrapenen*, ut habet *Curtius*, aut potius *Sittacenen*, ut ſuadent ſequentia. Regio eſt inter Coſſæos & Babylonios, ad ortum Tigris, (*) *copia rerum & omni commeatu abundans. Itaque diutius ibi ſubſtitit, ac ne deſides otio dimitterent animos, judices dedit, præmiaque propoſuit, de virtute militari certantibus.* Hic fuerunt veluti hiberna Alexandri, in quibus milites refecit, & præter alia negotia, rei frumentariæ ſine dubio providit; quamquam hæc omnia tacet *Curtius*; quaſi Alexandri milites ignoraſſent tempus hibernorum, & ſine commeatu quocumque jubebantur iviſſent. Statim poſtea *Suſa* profectus eſt, quæ ei ſunt illico dedita. Sine dubio jam ver erat, & in Climate calidiore, licet montibus referto, nullæ amplius erant nives, quæ quominus ſuperarentur montes obſtarent. Itaque Alexander ingreſſus eſt montana (†) *Uxiorum*, Madatemque regionis præfectum, non ſine certamine, ad deditionem compulit. Illinc *quinto die* ad (§) *Suſidas Pylas* pervenit, quas, defendente Ariobarzane, ægre ſuperavit; unde recta (‡) *Perſepolin* ivit, quæ ei e veſtigio dedita eſt.

9. Occupata & direpta Perſepoli, Alexander (**) *cum mille equitibus, peditumque expedi-*

(*) *Cap. II*, 2. (†) *Cap. III.* (§) *Ibid.* §. 17.
(‡) *Cap. V.* (**) *Cap. VI.* §. 12.

dita manu, interiorem Perſidis regionem, ſub ipſum Vergiliarum ſidus petiit; multisque imbribus & prope intolerabili tempeſtate vexatus, procedere tamen quo intenderat perſeveravit. Ventum eſt ad iter perpetuis obſitum nivibus, quas frigoris vis gelu adſtrinxerat. Quo frigore non parum vexati ſunt milites, ut multis narrat *Curtius*: qui occaſionem ejusmodi deſcriptionum nullam prætermittit. Ex re ipſa colligere eſt debuiſſe dicere, *ſub occaſum Vergiliarum. Plinius* Hiſt. Nat. Lib. II. c. 47. *Poſt id æquinoctium* (Autumni) *diebus fere quatuor & quadraginta, Vergiliarum occaſus hiemem inchoat, tempus in III. Idus Novembris incidere conſuevit.* Phraſis Curtiana *ſub ipſum ſidus*, ſignificat potius, paullo ante exortum ſideris, quam paullo poſt: ut alibi, apud eumdem, *ſub lucis ortum*, *eſt* paullo ante lucem. Quo ſenſu dixit etiam *ſub ortum diei*, *ſub noctem*, aliaque, quæ vide in Freinshemiano Indice. Forte credidit *Curtius* tum oriri Vergilias, cum occidunt; nam de ortu, ſi notum ei fuit ejus tempus, cogitare non potuit. *Plinius* ibidem: *Datus eſt huic* (ſubſolano) *exortus Vergiliarum ſub totidem partibus Tauri, ſex diebus ante Maias Idus.*

10. Alexander, ea expeditione, reliquas partes Perſidis in poteſtatem ſuam redegit. (*) *Itaque trigeſimo die, poſtea quam a Perſepoli profec-*

(*) *Ibidem* §. 19. *Mardorum ſubactionem hic male collocat* Curtius, *cum ſubigi non potuerint, niſi ſubacta Hyrcania, cujus ad Caſpii maris meridiana littora, vicina erant. Ideo* Curtius *idem iterum repetit. Lib. VI. c. V.* 11. *quaſi gemina eſſe Mardorum gens, quam unam memorant omnes alii.*

fectus erat, eodem rediit; hoc eſt, menſe Decembri. Perſepoli hiemavit Alexander cum exercitu, eamque incendit.

11. Anno Periodi Julianæ 4385. initio veris, Alexander Darium, cui plusquam integrum annum ad reparandum bellum (quod obſervatu dignum fuit) conceſſerat, perſequi iterum cœpit. Interea accepit varia militum ſupplementa, quibus imminutum exercitum præliis, belli vexationibus, morbis, & præſidiis in arcibus neceſſario relinquendis ipſe quoque auxit; Gazas Perſicas invaſit, quarum ope ampliſſimis præmiis ſuos donare potuit, & vel totam Græciam in orientem adlicere, propoſita ſpe mercedis; fertiliſſimasque Perſici imperii provincias ſubegit, unde ei ad ulteriores eunti commeatus ſubvehi poſſent. Primum ergo in (*) Mediam movit, quo fugerat Darius; (†) cum vero audiret Darium in Hyrcaniam contendere, eo iter ipſe quoque intendit, eumque jam interfectum adſequutus eſt. Hoc initio æſtatis contigiſſe oportet, cum Alexander ſumma celeritate Darium ſequutus ſit, nec totum exercitum exſpectarit.

12. (‡) *Ut primum inſtantibus curis laxatus eſt animus, militarium rerum quam quietis otiique patientior, excepere eum voluptates; & quem arma Perſarum non fregerant, vitia vicerunt. Intempeſtiva convivia, & perpotandi, pervigilandique inſana dulcedo, ludi-*

 que

(*) *Cap. VII* 12. (†) *Cap. XIII*, 2. (‡) *Lib. VI. Cap. II*, 1.

que & greges pellicum, omnia in externum lapſa ſunt morem. Ita cœpit vitam inſtituere, potiſſimum poſt mortem Darii; tametſi in Perſide, eo etiamnum vivo, pergræcatus non ſemel fuerat, regiamque Orientis Perſepolin ebrius combuſſerat. Eo loco, quo Darium adſequutus fuerat, ubi ita genio indulgebat, recenſuit captivos, nobileſque a plebeiis ſecrevit. Aliquot diebus ita abſumtis, (*) *in Parthienen pervenit*, atque in urbe, *ea tempeſtate clara, Hecatompylo, condita a Græcis, ſtativa habuit, commeatibus undique advectis.* Orta ſeditione otioſi exercitus, eaque compreſſa, caſtra illinc tandem mota, adulta, ut videtur, æſtate; (†) *tertioque, per Parthienen, die, ad fines Hyrcaniæ penetrat.* Caſtra in valle communiuntur, (‡) & *quartum jam diem eodem loco quietem militi dederat*, cum litteras Nabarzanis accepit. Inde ulterius in Hyrcaniam ingreſſus eſt, in qua ad autumnum manſit, ut liquet ex hiſce *Curtii* verbis: (§) *præter alios commeatus, quorum tum copia regio abundabat, pomorum quoque ingens modus naſcitur, & uberrimum gignendis ſolum eſt.*

13. In Hyrcania nemo occurrit, qui bellum moveret; tamen tempore opus fuit, ut peragraretur. At Mardi vicini, vi admota, terrendi fuere, ut ſe dederent; quibus in fidem acceptis, (**) *quinto die*, Alexander *in ſtativa revertitur.* Huc eum inviſit Thaleſtris, ſi

(*) *Ibid.* §. 11, & 15. (†) *Cap. IV*, 2. (‡) *Ib.* 8. (§) *Ib.* 21. (**) *C. V*, 21.

ſi *Curtio*, & vanioribus Hiſtoricorum credamus; cujus libido Alexandrum, (*) *ut paucos dies ſubſiſteret, perpulit; tredecim dies in obſequium deſiderii ejus abſumti ſunt. Tum illa regnum ſuum, Rex Parthienen petiverunt.* Tametſi hæc falſa ſunt, & ficta a Græculis; tamen colligere forte ex hiſce liceat, Alexandrum aliquamdiu in Hyrcania, poſt ſubactos Mardos, fuiſſe.

14. Ex Parthiene ivit Alexander in Bactrianam, (†) quam ſub finem autumni partim ſubegit, non ſine labore. In ea regione (‡) *jam ſtativa erant; cum externa vi non interritus modo rex, ſed invictus, inteſtino facinore petebatur;* conſpiratione, nempe, ſuorum, cujus princeps erat Philotas Parmenionis filius. Ad quæſtionem habendam, plectendosque eos, aliquot diebus opus fuit. Jam hiems aderat, nec eo ſecius Alexander iter pronunciari jubet in Agriaſpas, in quorum fines ex Bactriana quinto die pervenit. Hos & vicinos ſubegit, ac *ſexaginta diebus gentem Evergetarum ordinavit;* in cujus agris proinde, per magnam hiemis partem, conſedit.

15. Anno ſequente, Periodi Julianæ 4386, brevi expeditione, hieme etiamnum durante, ſed in illis oris nequaquam gravi, domiti ſunt (§) *Araçoſii.* Potuit tamen fieri ut, menſe Februario aut Martio, in montanis oris frigus inſolitum ſenſerint Macedones; cum ra-

(*) *Ibid.* 32. (†) *Cap. VI.* (‡) *Lib. VII. C. III*, 1, *& ſeqq.*
(§) *Ibid.* 4.

rarum non ſit frigus hibernum interdum initio veris oriri, ſed non diuturnum. Cum ergo ver adventaret, non mirum eſt Alexandrum auſum eſſe in (*) *Parapamiſadas* novam expeditionem ſuſcipere; apud quos tamen, ſi credimus *Curtio*, initio veris (nam rerum ſeries & verba Hiſtorici adlata id evincunt) maximo frigore vexatus eſt exercitus. Verum qualecumque fuerit, diuturnum, ut dixi, eſſe non potuit; nec uſque adeo inſaniebat Alexander, cupiditate gloriæ, ut media hieme, jam mortuo Dario, occupataque longe maxima parte, eaque ditiſſima Imperii Perſici, exercitum periculis famis & frigoris, ſine ulla neceſſitate, objiceret. Scio Beſſum in vivis fuiſſe, ſed qui non veritus erat annum integrum Dario, ad reparandum bellum, concedere; an is uſque adeo timebat Bactrianæ præfectum, ut unum aut alterum menſem hiberni temporis ad quieſcendum exercitui ſuo dare non poſſet? Tantopere eum feſtinaſſe, cum pernicie ſuorum, tam mihi credibile eſt, quam Parapamiſadarum regionem *gelidiſſimum ſeptemtrionis axem ſpectare*, ſeu ab eo non eſſe remotam. Profecto & *Curtius* & Græci, quos ſequutus eſt, tempeſtatis anni majorem rationem non habuerunt, quam Climatis. Somniabant Alexandrum eſſe ad Caucaſum montem, & quidem media hieme; cumque magna illic frigora & longas hiemes audiſſent eſſe, & rhetorico more omnia augerent, intolerandum frigus, una cum Cau-

(*) *Ibid*, 6.

Caucaſo in Indiam fere tranſtulerunt, & quidem in ea loca, in quibus Macedones potius præmaturum æſtum timere potuerunt.

16. Inde Alexandri (*) agmen proceſſit ad Parapamiſum montem, quem, ut diximus, Caucaſum vocavere Macedones, & *ſeptemdecim dierum ſpatio* eum *ſuperavit.* Aufugit Beſſus trans Oxum, & Bactriana Alexandrum excepit, qui Oxum quoque trajecit, & ad (†) *Tanaim* usque, hoc eſt, Iaxartum, varias gentes ſubegit, atque in fidem accepit; ſed non ſine ſanguine & labore. Scytharum legationem deinde excepit, quos, trajecto Tanaï, invaſit, prælioque ſuperavit. In Bactrianam deinde rediit, quam, cum denuo rebellaſſet, recepit, ut & Sogdianam, cujus inacceſſam petram ſtratagemate ad deditionem compulit.

17. Huc usque Hiſtoriam Alexandri perducit *Curtii* Liber VII. nullo plane indicio tempeſtatum anni addito, poſt illud quod § 16. ex frigoris deſcriptione colligere licuit. Sed hæc, ſine dubio, æſtatem & autumnum anni memorati abſumſerunt, & forte partem hiemis anni ſequentis. (‡). *Arrianus* certe Alexandrum Nautacis in Sogdiana hibernaſſe docet; ἅμα δὲ τῷ ἦρι ὑποφαίνοντι προεχώρησεν ὡς ἐπὶ τὴν ἐν τῇ Σογδιανῇ πέτραν, *imminente vero vere, ad Petram Sogdianam profectum.* Itaque ante hujus Petræ deditionem, collocandum initium anni Periodi Julianæ 4387.

 18. Sub-

(*) *Ibid.* 19. & 22. (†) *Cap. VI.* (‡) *Lib. IV. p.* 91.

18. Subactis prorſus Sogdianis & vicinis aliis populis, Alexander (*) *Maracanda* Bactrianæ metropolim repetiit, ubi ſtativa habuit, Illic occiſus eſt Clitus, & (†) *decem dies conſumtos* ait *Curtius.* Addit illinc (‡) *cum parte exercitus Hephæſtionem in regionem Bactrianam miſſum, commeatus in hiemem paraturum*, quaſi Maracanda in Bactriana non fuiſſent. Sed hoc omittimus, ut obſervemus circumſtantiam, de parando commeatu in hiemem, aut omitti debuiſſe, aut ita exprimi, ut intelligeremus de cujus anni hieme verba fierent. Niſi enim cum ex rebus geſtis, tum ex *Arriano*, conſtaret integrum annum abſumtum, ab expeditione in Parapamiſadas ad deditionem Sogdianæ Petræ, nemo non crederet loqui *Curtium*, de hieme anni ſuperioris. Itaque quod intra biennium confecit Alexander, id videretur, præter omnem veriſimilitudinem, anno vertente geſtum.

19. Capta Sogdiana Petra, (§) Maſſagetæ, Dahæ & ceteri Sogdiani ſunt ſubacti. Transfugæ Bactriani & Syſimitres ad incitas ſunt redacti, aliaque geſta, quæ apud *Curtium* legi poterunt. (**) *His compoſitis*, Alexander *tertio menſe ex hibernis movit exercitum, regionem quæ Gabaza adpellatur aditurus.* Factum hoc initio oportet anni Periodi Julianæ 4387. In itinere oppreſſit Macedonas graviſſima tempeſtas, quam tumide deſcribit *Curtius*, ut ſolet. Hinc Alexander (††) *Sacas* petiit, eorumque

(*) *Lib. VIII. C. I, 7, 10.* (†) *Cap. II, 12.* (‡) *Ibidem.*
(§) *Lib. VIII. C. I, III.* (**) *C. IV, 1.* (††) *Ib. §. 10.*

quæ regionem diripuit. Tum ingreſſus tractum, cui Cohortanus præerat, eum in fidem accepit, ejusque filiam Roxanen duxit. Ab eo tempore, de bello Indis inferendo, cogitare cœpit; (*) & ne quid a tergo quod deſtinata impedire poſſet moveretur, ex omnibus provinciis triginta millia juniorum legi juſſit & ad ſe armata perduci, obſides ſimul habiturus & milites. Interea rebelles nonnullos domuit, & vicinos tractus ſubegit. Statuere videtur *Curtius* Alexandrum, antequam Indiam ingrederetur, delectum illum accepiſſe; nam (†) *CXX. armatorum millia* eum ſequuta ad id bellum ait. Si verum hoc eſt, dudum antea delectum haberi juſſerat, nam ſi ex omnibus Provinciis, Imperii quod ſubegerat exſpectandi fuiſſent milites, per annum illic fuiſſet deſidendum. Interim Hermolaus in Alexandrum conſpiravit, & pœnas cum conſciis conſpirationis dedit.

20. Jam ſine dubio æſtas inſtabat, aut etiam inchoata erat, cum Alexander in Indiam movit. (‡) Multis eam expeditionem, ad devictum usque Porum deſcribit *Curtius*; ſed nullum diſcrimen æſtivorum aut hibernorum occurrit, nec indicium temporis ullum. At cum ampla non eſſet regio a Cophene ad Aceſinem, & imbelles populi; non multo tempore Alexander indiguit, præſertim cum tanto exercitu, quem dividere ſine periculo poterat. Itaque hæc, intra æſtatem & autum-

(*) *Cap. V.* 1. (†) *Ibid.* 4.
(‡) *A Capite IX. ad finem Libri VIII.*

num anni memorati, fieri potuerunt. Hoc ſi aperte dixiſſet *Curtius*, gloriam Alexandri minuere forte ſe exiſtimaſſet; certe, quæ de nonnullorum Indorum robore & fortitudine dixit, vana viſa fuiſſent.

21. Hibernorum hujus anni nulla apud *Curtium* mentio fit, quam crederem data opera omiſſam, propter calorem Climatum, in quibus verſabatur Alexander; ſi Indiæ ſitus *Curtio* notus fuiſſet, & niſi alibi, cum in ora eſſet Alexander multo magis meridiem ſpectante, dixiſſet Alexandrum *ver exſpectaſſe*, ut poſtea videbimus. Itaque ex rebus geſtis ducta conjectura, ſtatuemus Alexandrum hunc annum & ſequentem, in domandis Indis, peragrandisque eorum regionibus, abſumſiſſe.

22. Quæ geſta ſunt a domito magno Poro ea brevius a *Curtio* narrantur, ut antea diximus; neque nos eorum epitomen hic proponemus. Legantur Libro IX. *Curtii*, & pars eorum conferatur in annum Periodi Julianæ jam memoratum, aut omnia, ſi ita videatur, in annum 4388. (*) Cum Alexander evectus eſſet in Oceanum, quadringenta ſtadia, ex oſtiis Indi fluminis, adverſum fluvium ſubiit claſſis; & altero die adpulſa eſt, haud procul lacu ſalſo. Lennato deinde præmiſſo, ut puteos foderet, qua terreſtri itinere ducturus exercitum videbatur, quippe ſicca erat regio, ipſe cum copiis ſubſiſtit, *vernum tempus exſpectans*. At ſatius fuiſſet hiberna tempeſtate iter facere, per ea loca, in quibus vix ulla eſt

(*) *Lib. IX. Cap. IX. 27. Cap. X, 1. & ſeqq.*

eſt hiems, ſi conferatur cum Europæis, & ver æſtates Græciæ ſine dubio calore æquat. Sed, miro errore, *Curtius* credidit maritimos Indiæ tractus, in quibus verſabantur tunc temporis Macedones, ad Septemtriones ſpectare. (*) *Quæ propiora ſunt mari*, inquit, *Aquilones maxime deurunt; ii cohibiti jugis montium ad interiora non penetrant, ita alendis frugibus mitia.* Contrarium voluit dicere, nam auſtralibus ventis maxime uruntur littora Indiæ; iique, jugis demum montium ſeptemtrionalium impediti, non penetrant ad Indi fontes; circa quæ loca in *Kaſſemiræ* regno, vicinisque, fertiliſſimi ſunt tractus, & Borea refrigerati. Hic demum nives adſpiciuntur, nam ad auſtrum montium, quibus cinguntur, præ calore non ningit. Non minus falſa ſunt, quæ habet *Curtius* in ſequentibus: *Adeo in illa plaga mundus ſtatas temporum vices mutat, ut cum alia fervore ſolis exæſtuant, Indiam nives obruant; rurſusque ubi cetera rigent, illic intolerandus æſtus exſiſtat.* Si India, tempore *Curtii* nota, fuiſſet in meridianis illis oris, ultra Tropicum Capricorni ſitis, quas navigationes noſtræ nondum adierunt, hæc poſſent ferri; ſed nemo neſcit quæcumque adiit Alexander, ea eſſe cis Tropicum Cancri; in ceteris vero Indiæ partibus, inter hunc Tropicum & Æquatorem ſitis, nullas eſſe nives.

23. In ceteris, ad mortem usque Alexandri, narrandis, multo brevior eſt *Curtius*, ut

(*) *Lib. VIII. Cap. IX*, 12.

ut ex *Arriano* & ſupplementis Freinſhemianis liquet. Sed omnia videntur geri potuiſſe, intra annum Periodi Julianæ 4389. & ſequentem ad menſem usque Aprilem, quo mortuus Babylone Alexander, & quidem XVIII. die, feria quarta, ex calculo (*) *Joſ. Scaligeri;* aut XXII. Maji, ut vult *Jac. Uſſerius*, vel ad XIX. Julii, ſi *Dionyſ. Petavio* credimus.

24. Excuſare quis tentet *Curtium;* eo quod Græci Scriptores, quos ſequutus eſt, in adnotandis temporibus adcuratiores forte non fuerint; nec potuerit ſemper ſcire, quibus tempeſtatibus ſingula eveniſſent. Non negaverim quidem nonnullos Hiſtoricos Græcos diligentiores *Curtio* non fuiſſe; at erant libri, ex quibus quod illis, hac in parte, deerat ſuppleri poterat. Exſtabant, tempore *Curtii*, αἱ βασίλειοι ἐφημερίδες, *regia diaria*, in quibus ſcriptum erat quid ſingulis diebus feciſſet Alexander, & ubi fuiſſet. Ex iis varia proferunt (†) *Plutarchus* & *Arrianus*, qui poſt *Curtium* vixiſſe videntur; nam hunc ſub Veſpaſiano floruiſſe credimus. Exſtabant etiam *Bæton* & *Diognetus*, qui deſcripſerant σταθμοὺς τῆς Ἀλεξάνδρου πορείας, & quos *Plinius*, (‡) noſtro æqualis, vocat *itinerum ejus menſores*, nec ſemel ad teſtimonium citat. Hiſce uti oportebat *Curtium*, ut Alexandri tempora digereret, & ſi quod in Geographicis dubium occurreret, eos conſuleret.

25. Scio

(*) *De emend. temporum Lib. V. p.* 416. (†) *Sub finem vitæ Alexandri.* (‡) *Vide* Ger. Joan. Voſſium *de Hiſt. Græcis Lib. IV. c.* 9. *& Indicem Scriptorum a* Plinio *laudatorum.*

25. Scio etiam non per omnia conſentire Scriptores, de harum rerum Chronologia; *tanta*, ut verba *Curtii* de eorum in aliis diſſenſu hic uſurpem, (*) *tanta*, inquam, *componentium vetuſta rerum monumenta, vel ſecuritas, vel, par huic vitium, credulitas fuit!* At illæ ipſæ diſcrepantiæ erant in medium proferendæ, & variantium ſententiarum ſimillima veræ eligenda: quod ſi nulla ſe, magis quam aliæ, probaret, judicium cohibendum fuiſſet, Lectorique rei arbitrium permittendum. Sed elegantiam ſermonis, non ἀκρίβειαν narrationis, ſpectavit *Curtius*, ut & multi alii Veteres, qui eo nomine profecto non ſunt laudandi.

(*) *Lib. IX. C. V*, 21.

CAPUT VIII.

Q. Curtium perpetuo propemodum declamatoris ſtylo uti.

1. HISTORICI eloquutionem oportere mediam eſſe, inter quotidianum ſermonem & oratorium, docuerunt dudum (†) Magiſtri artis, nec opus eſt nos huic rei immorari. At oſtendemus *Curtium* nequaquam mediam illam viam inſtitiſſe, ſed fere ſemper declamatorem egiſſe; quippe qui hoc argumen-

(†) *Vide* Ger. Joan. Voſſium *Artis Hiſt. C. XXIX.*

mentum ſelegit, non tam ut doceret quid verum ſit in Alexandri Hiſtoria, quidve laude aut vituperio dignum; quam ut elegantiam ſtyli, & facultatem dicendi oſtentaret. Varia ex iis quæ jam diximus hoc ipſum comprobant, quales ſunt deſcriptiones frequentes, quæ in eo occurrunt, eæque rhetorico prorſus ſtylo expreſſæ. Sic fluvios multos, ſic moleſtiam itineris per æſtum, aut per frigus plus ſemel, & plane tumide deſcripſit. Hoc eleganter *Lucianus* ait eſſe *ſuum ipſius negotium agere, omiſſa hiſtoria;* cujus finis unicus eſt docere, non delectare verborum floſculis. Μάλιστα δὲ, inquit, σωφρονιστέον ἐν ταῖς τῶν ὀρῶν, ἢ τειχῶν, ἢ ΠΟΤΑΜΩΝ ἑρμηνείαις, ὡς μὴ δύναμιν λόγων ἀπειροκάλως παρεπιδείκνυσθαι δοκοίης καὶ τὸ σαυτοῦ δρᾷν, παρεὶς τὴν ἱστορίαν. ἀλλ' ὀλίγον προσαψάμενος, τοῦ χρησίμου καὶ σαφοῦς ἕνεκα, μεταβήσῃ, ἐκφυγὼν τὸν ἰξὸν τὸν ἐν τῷ πράγματι, καὶ τὴν τοιαύτην ἅπασαν λιχνείαν: *imprimis vero ſibi temperandum, in deſcriptionibus montium, vel murorum, vel FLUMINUM, ne dicendi facultatem inepte oſtentare videaris, & omiſſa hiſtoria tuum ipſius negotium agere. Sed cum illa paullum adtigeris, utilitatis & perſpicuitatis tantum gratia, mox inde digrediaris; evitato, quod in illa re eſt, glutino, & omnibus hujuſcemodi cupediis.* Quale monitum ſi animo verſaſſet *Curtius*, ſcopulum in quem nimis ſæpe impegit vitaſſet. Sunt & alia, in eodem libello *de conſcribenda Hiſtoria*, ex quibus *Curtium* caſtigare licet.

2. Ejus

2. Ejus hiſtoria in duas veluti partes poteſt dividi; quarum altera ipſius Hiſtorici verba complectitur; altera vero orationes, quas ſcripſit ſub eorum perſona, quos loquentes inducit. Utrobique autem haud paullo meliorem declamatorem ſe præſtitit, quam Hiſtoricum; qui non ſcribit quæ ipſe dixiſſet, ſi rebus interfuiſſet, ſed quæ re vera dicta ſunt, aut eorum ſententiam. Si ergo oſtenderimus, in utraque parte, *Curtium* declamare, potius quam narrare; hoc præſtiterimus, quod in inſcriptione hujus Capitis polliciti ſumus.

3. Ut a narratione initium faciam, paucula dumtaxat exempla proferam, monitus enim Lector alia facile inveniet. *Primo*, non contentus eventus narraſſe, exclamationes non breves, ſed ſat prolixas eis ſubjicit. Ita narrata altera Darii, ab Alexandro victi, clade; (*) *Quis tot*, inquit, *ludibria fortunæ; ducum, agminumque cædem multiplicem; devictorum fugam; clades nunc ſingulorum, nunc univerſorum, aut animo adſequi queat, aut oratione complecti? Propemodum ſæculi res, is unum illum diem, fortuna cumulavit.*

4. *Secundo*, nimis frequentes ſunt, apud eum, hyperbolæ, nec eæ modeſtæ, ſed ſæpe Poëticæ. Sic poſtquam recenſuit copias Darii: *Bactrianos & Sogdianos, & Indos, ceterosque rubri maris adcolas, IGNOTA etiam ipſi gentium nomina, feſtinatio prohibebat acciri.*

(*) *Lib. IV. c. XVI, 10.*

ciri. (*) Eſt hoc nimis hyperbolicum, *gentium nomina ignota* earum Regi, præſertim in narratione. Præterea nullos melius forte norat Darius, quam rubri maris adcolas; cum non multum abeſſent Babylone, Suſis, ac Perſepoli regiis urbibus. Sed illi remotiſſimi erant a loco, in quo declamitabat *Curtius*, eique parum noti; quo factum ut Perſarum Regi imprudens ſuam ipſius ignorantiam tribuat.

5. Mortuam uxorem Darii, non modo lacrimula dignatur Alexander, quod multum fuit, ſed luget quaſi matrem; usque adeo verum eſt, declamatoribus modicum nihil placere! (†) *Rex haud ſecus*, inquit noſter, *quam ſi parentis ſuæ mors nunciata eſſet, crebros edidit gemitus, lacrimisque obortis, quales Darius profudiſſet, in tabernaculum, in quo mater erat Darii defuncto adſidens corpori, venit. Hic vero renovatus eſt mœror, ut proſtratam humi vidit* —— *Crederes Alexandrum inter ſuas neceſſitudines flere, & ſolatia non adhibere ſed quærere, cibo certe abſtinuit*, &c. Nemo non videt hæc nimia eſſe; quod ſi Alexander usque adeo humanus erat, debuiſſet ad virum uxorem remittere, ad patrem filias, ad filium matrem, quod tamen non fecit. Certe mulieres Darium non adjuviſſent, ad bellum reparandum. Nimis durus, hac in re, fuit Alexander; in lacrimis vero, nimis humanus.

6. Ad

(*) *Lib. III. C. II*, 9. (†) *Lib. IV. C. X*, 20.

6. Ad alia Hyperboles exempla digitum tantum intendam, ne Scriptorem, omnium manibus tritum, tædioſe exſcribere videar. Adito ergo deſcriptionem ſitientium Lib. IV. Cap. XVI, 12. & ſeqq. obſidionis Tyri Lib. IV. Cap. II. & *ſeqq.* & lege quæ de ea habet *Arrianus* ſub finem Lib. II. itineris per montes Perſidis Lib. V. Cap. IV. quam confer cum *Arriano* Lib. III. pag. 65. pugnæ quam edidit Alexander in Oxydracarum urbe Lib. IX. C. V. aliaque ſimilia, ubi magna Hyperbolicarum loquutionum ſeges.

7. *Tertio*, non Hyperbolas modo Poëticas adhibet, ſed etiam aliquando intolerando prorſus tumore turget, ut fere neſcias quid ſibi velit. Tale eſt quod habet in Alexandro, ab Hammonis oraculo reduce: *Memnonis, Tithonique celebrata regia vetuſtatis avidum trahebat pæne* EXTRA TERMINOS SOLIS. Memnonis regia illa Thebis erat, in ſuperiore Ægypto, nec procul inviſenda. Dein quid eſt *extra terminos Solis?* Debuiſſet potius dicere *intra terminos Solis*, hoc eſt, intra Tropicos, nam in meridiem eundum erat, quamquam, ut dixi, non procul. Verum in animo habebat (†) Virgiliana illa:

—— jacet extra ſidera tellus,
Extra anni, Solisque vias.

Sed *Virgilius* intellexit occiduos Africæ tractus, & Poëtæ condonantur, quæ in Hiſtorico non feruntur.

8. Tu-

(*) *Lib. IV, C. VIII, 8.* (†) *Ænid. C. VI, 795.*

8. Tumidiſſima eſt deſcriptio imbris & frigoris, Lib. VIII. C. IV. quam non exſcribemus. Poſtquam fulmina, imbremque & grandinem ſimul cadentia deſcripſit, ita pergit: *Ergo, ordinibus ſolutis, per totum ſaltum errabundum agmen ferebatur; multique prius metu quam labore defatigati, proſtraverunt humi corpora, quamquam imbrem vis frigoris, concreto gelu, adſtrinxerat.* Non dicam raro tum cadere grandinem, raro pluere, raro fulmina delabi, cum tantum poteſt oriri frigus, ut imber concreto gelu adſtringatur; ſed quæram quî milites usque adeo procella terreri poſſent, ut ſolo metu defatigarentur, & animum deſponderent; deinde quodnam hoc ſuffugium eſſet contra frigus, jacere humi, quam contexit glacies? Hæc certe, præter tumorem, ſonitumque inanium verborum, nihil habent; ſed deteriora ſunt ſequentia: *Alii ſe ſtipitibus arborum admoverant, id plurimis & adminiculum & ſuffugium erat. Nec fallebat ipſos morti locum eligere, cum immobiles vitalis calor linqueret; ſed grata erat pigritia corporum fatigatis, nec recuſabant exſtingui quieſcendo.* Quaſi vero malint homines frigore mori ſtantes, quam incedere, aut e ſilicis venis ignem excitare! *Quippe non vehemens modo, ſed etiam pertinax vis mali inſiſtebat.* Frigus, nimirum, ut videtur, quod facile fuit igne vincere, aut per aliquot horas præſertim incedentibus ferre. At *lucem naturale ſolatium, præter tempeſtatem haud diſparem nocti, ſylvarum quoque umbra ſuppreſſerat.* Eratne umbra hæc truncorum, & ramo-

morum ſine frondibus? Certe non alia eſſe potuit tempeſtate anni, qua milites, in frigida regione, ſi cum India conferatur, nati, innumeris laboribus indurati, frigore exanimabantur. Verum quî tanta eſſe poterat arboribus foliis nudatis, *ut lucem ſupprimeret?* Oblitus erat *Curtius*, tempore, quo foliis veſtitæ ſunt arbores, tantum frigus non oriri. *Rex unus* (nam ſolus, in tanto exercitu, frigore non obtorpuerat) *tanti mali patiens.* Sed quid tandem factum, in illa calamitate? Audi Rhetorem: *Ceterum efficacior in adverſis neceſſitas, quam RATIO, frigoris remedium INVENIT; dolabris enim ſilvas ſternere adgreſſi, paſſim acervos ſtruesque accenderunt.* Annon videntur Macedones ſimiles hominibus, primum ex terra editis, qui neſciunt quî frigus expelli poſſit, & caſu, potius quam ratione, artem excitandi ignis, & ſe ſe calefaciendi inveniunt? Debuiſſet noſter hiſce omnibus τερατολογίαις addere, non ab hominibus, qui frigentes licet ea de re ne cogitabant quidem, ſed fulmine accenſum eſſe ignem, ut apud primos homines, quibus

> *Fulmen (*) detulit in terras mortalibus ignem*
> *Primitus; inde omnis flammarum diditur ardor.*

Sic tumidus ſtylus tandem, tumore ſuo, fit frigidus. Sed, quod miremur, alibi etiam *Curtius* circuitione uſus eſt, ad dicendum fri-

 gen-

(*) *Lucretius Lib. V.*

gentes Macedonas ignem accendiſſe: (*) *Forte caſtris*, inquit, *ante mœnia ipſa in ſilveſtri loco poſitis, nocturnum frigus vehementius quam alias horrore corpora adſecit, opportunumque remedium ignis oblatum eſt. Cæſis quippe ſilvis flammam excitaverunt, quæ igni alita oppidanorum ſepulcra comprehendit.* Alius dixiſſet, cum ea nocte inſolitum frigus ortum fuiſſet, Macedonas ſolito etiam majores ignes accendiſſe. At noſter, dum rem humilem vult rhetorico ſtylo nimium extollere, in frigus incidit. Quid eſt *flamma igni alita?* (†) *Tanaquillus* quidem *Faber* legit, *lignis alita;* ſed hoc quoque frigidum eſſet, nam quid opus eſt dicere flammam *lignis ali?* quis hoc ignorat? Sed ut redeamus ad prioris frigoris deſcriptionem, ſequentia omnem τερατολογίαν ſuperant: *Memoriæ proditum eſt quosdam adplicatos arborum truncis, & non ſolum viventibus, ſed inter ſe conloquentibus ſimiles eſſe conſpectos durante adhuc habitu, in quo mors quemque comprehenderat.* Frigus, nimirum, hoc in Indiæ ſilva, Arctoo frigore multo majus, idem poterat, ac Meduſæ caput, efficere, ut homines ſtantes, momento temporis, in ſtatuas mutarentur; &, quod multo mirabilius eſt, ut qui ſtare poterant, incedere nollent, mallentque ita perire, quam accendere ignem. In ſequentibus, credo eſſe mendum, niſi calamus etiam *Curtii*, dum hæc ſcriberet, obriguerit. *Forte Macedo, gregarius miles, ſeque & arma ſuſtentans tandem in caſtra pervenerat.*

(*) *Lib. VIII. Cap. X. 7.* (†) *Ep. Crit. P. I. Ep. LV.*

nerat. Nihil frigidius additione, illa, *ſeque & arma ſuſtentans;* poteratne gregarius miles incedere, niſi *ſe & arma ſuſtentaret?* Editio *Barthol. Merulæ* recte habet: *vix ſeque & arma ſuſtentans*, ſive ex Codice MS. ſive ex conjectura. Sunt & alia, quæ merito in hac deſcriptione carpi queant; ſed quæ diximus rem, quam hic ſpectamus, in clara luce collocant. Hanc animadverſionem claudemus, veriſſimo judicio eximii *Critici:* (*) Ὅλως δ' ἔοικεν εἶναι τὸ οἰδεῖν ἐν τοῖς μάλιστα δυσφυλακτότατον. φύσει γὰρ ἅπαντες οἱ μεγέθους ἐφιέμενοι, φεύγοντες ἀσθενείας καὶ ξηρότητος κατάγνωσιν, οὐκ οἶδ' ὅπως ἐπὶ τοῦθ' ὑποφέρονται, πειθόμενοι τῷ,

Μεγάλως ἀπολισθαίνειν ἁμάρτημ' εὐγενές·

Κακοὶ δὲ ὄγκοι, καὶ ἐπὶ σωμάτων καὶ λόγων, οἱ χαῦνοι καὶ ἀναλήθεις καὶ δήποτε περιϊστάντες ἡμᾶς εἰς τ' οὐναντίον· οὐδὲ γάρ, φασι, ξηρότερον ὑδρωπικοῦ: *Videtur omnino tumor inter ea eſſe, quæ difficillime vitantur. Quicumque enim ejus ſunt indolis ut granditatem ſtyli adfectent, dum verentur ne infirmitatis & ſiccitatis damnentur, neſcio quomodo in hoc ipſum delabuntur, ſequuti hoc dictum;* magnis excidere peccatum nobile eſt. *Malus vero eſt tumor, & corporis & orationis, fungoſis eſt & vero ſucco deſtitutus, & aliquando etiam in contrarium nos conjicit. Hydropico enim, ajunt, nihil eſt ſiccius.*

 9. *Quar-*

(*) *Longini de Sublim. Cap. III. §. 9.*

9. *Quarto*, qui granditatem ſtyli nimium captant, ii ut plurimum frequenter in ἄκυρα incidunt; qualia in *Curtio* plura animadvertimus, ex quibus pauca proferemus Librum V. ita inchoat: *Quæ interim, ductu imperioque Alexandri, vel in Græcia, vel in Illyriis, ac Thracia geſta ſunt; ſi quæque ſuis temporibus reddere voluero, interrumpendæ ſunt res Aſiæ.* Qui Latine ſciunt, ii norunt ea dici geri *ductu, imperioque* ducis, quæ ipſe præſens gerit; *auſpiciis* vero, quæ per legatos; quam vocem hic adhibitam oportuit, cum ſermo ſit de rebus ab Antipatro geſtis, dum Alexander in ultima Aſia eſſet. Ipſe *Curtius* ſe damnabit, prolato loco ex Lib. VI. C. III, 2. ubi de his ipſis rebus ita loquitur: *Ut omittam Illyrios, Triballos, Bœotiam, Thraciam, Spartam, Achæos, Peloponneſum; quorum alia ductu meo* (præſens, nimirum) *alia imperio, auſpicioque perdomui.* Sed & hic mallem omiſſam eſſe vocem *imperio*, quæ vix differt a *ductu*. Vide, de diſcrimine *ductus* & *auſpiciorum*, *Juſt. Lipſium* de Milit. Romana, Lib. II. Dial. 12.

10. Lib. IX. Cap. XIV, 24. ita loquitur: *Momento temporis, repreſſus eſt imber, ceterum adeo ſpiſſæ intendere ſe nubes, ut conderent lucem, vixque conloquentium inter ipſos facies noſcitaretur.* Proprie dicendum fuit *nebulas*, nam *nubes* altiores ſunt. Scio a Poëtis hæc miſceri, fed non ſine ἀκυρολογία, quæ Hiſtorico minus licita eſt. *Iſidorus* Lib. XIII. C. 9. *Nebula inde dicta, unde & nubila,*

bila, ab obnubendo, hoc eſt, operiendo terram, ſive quod nubes volans faciat. Exhalant enim valles humidæ nebulas, & fiunt nubes — Nebulæ autem ima petunt, cum ſerenitas eſt; ſumma, cum nubilum. Sic *Livius* Lib. XXXVII. Cap. 41, 2. Nebula *matutina, creſcente die, levata in* nubes, *caliginem dedit.*

11. Eſt ἄκυρον frequentiſſimum in *Curtio*, quo (*) *regia* pro tentorio regis dicitur; cum certum ſit ſubaudiri *domum*, quæ vox Latine de tentorio a nemine dicatur. *Paulus Diaconus*: *Regia; domus ubi rex habitat.* Præſtitiſſet ergo dicere ſemper regium tentorium, aut prætorium.

12. Sed nulla eſſet ἀκυρολογία minus tolerabilis, ſi locus ſanus eſſet, quam quæ eſt Lib. IX. C. VII, 16. ubi ita de Dioxippo: *Pugil nobilis, & ob eximiam virtutem virium Regi pernotus & gratus.* Nemo umquam, ut puto, dixit *virtutem virium:* ſed cum legatur in Palatino MS. *virium magnitudinem*, reſcribendum omnino crediderim: *eximiam virtutem, viriumque magnitudinem.* Sic de Dioxippo, ejusque adverſario loquitur *Diodorus Siculus*, Lib. XVII. p. 567. ἀμφοτέρων δὲ τῇ τε τοῦ σώματος ῥώμῃ, καὶ τῇ τῆς ἀλκῆς ὑπεροχῇ θαυμαζομένων οἱονεὶ τὶς θεομαχία μέλλουσα γίνεσθαι προσεδοκήθη: *cum uterque, propter vires corporis, & eximiam fortitudinem, admirationi eſſet, quaſi futura quædam Deorum*

(*) *Vide Lib. IX. C. V, 30.*

rum pugna exſpectabatur. Scio *virtutem* interdum dici proprietatem & efficaciam, ut quando de *virtutibus* herbarum, aut medicamentorum ſermo eſt; ſed *virtutem virium* neminem alium dixiſſe puto. Hac una ratione, defendi hæc loquutio poſſit, ſi dicatur eſſe Helleniſmus; quia, apud Græcos, dos quævis ἀρετὴ dicitur, & forte dici queat διὰ τὴν διαφέρουσαν ἀρετὴν ἰσχύος, *propter eximiam virtutem virium*, ut *Plato* dixit Lib. X. δι' ἀρετὴν πολιτείας, *propter præſtantiam formæ reipublicæ*, non procul ab initio. Sed Helleniſmos non uſque adeo ſectari videtur *Curtius*, ut propterea inuſitatum, apud Latinos, loquendi genus adhibuerit.

13. *Quinto*, (*) quo vitio declamatores ævi illius laborabant, *Curtius* eſt nimius in ſententiis, quas non modò in orationibus, ſed & in narratione & obliquas, & directas paſſim ingerit. Harum exempla non proferam, cum ubique occurrant, atque ex majuſculis litteris, quibus in adcuratioribus editionibus ſunt expreſſæ, vel a pueris dignoſci queant. Hoc tantum dicam, ne nimia directarum copia Lectori diſpliceret, *Curtium* interdum obliquas interponere, quæ pæne vi in eam formam detortæ ſunt. Sic Lib. X. C. I, 6. de iis qui Parmenionem occiderant, quique ob alia ſcelera apud Alexandrum accuſabantur: *Plerique amicorum Alexandri* — *læti recidiſſe iram in iræ miniſtros, nec ullam potentiam*

(*) *Vide* Quintilianum *Lib. IX. C.* 5.

tentiam ſcelere quæſitam cuiquam eſſe diuturnam. Directa ſententia eſt: *NULLA potentia ſcelere quæſita cuiquam eſt diuturna;* qua egregius ſenſus recte exprimitur. Sed ut obliqua fiat, & uni eventui aptetur, debent voces *univerſales*, ut cum Logicis loquar, in *ſingulares* mutari, aut omitti. Itaque dicere debuit *Curtius: læti recidiſſe iram in iræ miniſtros, & potentiam ſcelere quæſitam illis non fuiſſe diuturnam.* Alioquin *univerſalibus* vocibus expreſſa, quamvis in obliquam formam inflectantur, *eminet extra corpus orationis*, nec *intexto veſtibus colore nitet.*

14. Hæc & ſimilia digna ſunt, quæ diligenter animadvertant; ne talibus locis vim inferamus, quod ejuſmodi gnomæ non ſatis commode expreſſæ ſint. Exempli gratia, ita *Curtius*, de fuga exercitus Darii, poſt prælium ad Iſſum commiſſum: (*) *Tum vero ceteri diſſipantur metu, & qua cuique patebat ad fugam via, erumpunt; arma jacientes, quæ paullo ante ad tutelam corporum ſumſerant; adeo pavor etiam auxilia formidabat.* Quædam editiones Batavæ habent *formidat*, quo modo etiam ex conjectura legendum cenſet vir acutiſſimus (†) *Tan. Faber. Eſt enim*, inquit, *gnome, quæ ad omnes omnium temporum homines pertinet; qui metu correpti præſidia ſua abjiciunt, quæ retinere debuerant.* Sed ſimilis ratio ſuaſerit, emendandum etiam eſſe locum ſuperiorem, quod nemo audeat.

 15. Ut

(*) *Lib. III. C. VI, 12.* (†) *Ep. LI. P. I.*

15. Ut nunc ad orationes veniamus, quas directas plurimas habet *Curtius*, ut vix totidem alibi occurrere in tam parvo volumine exiſtimem; ante omnia, profiteri neceſſe habeo me eſſe in eorum ſententia, qui in Hiſtoria gravi orationes omnes & directas & obliquas omittendas cenſent, niſi exſtent, aut earum ſententia certiſſime ſciri poſſit. (*) Scio quid viri eruditi ſcripſerint, ut oſtenderent licere Hiſtorico orationes tribuere iis, quorum res geſtas ſcribit; non quales habuerint, ſed quales habere potuerint, aut etiam, judice Hiſtorico, debuerint, ad res ipſas quos adtinet; quamquam fatentur, pleroſque omnes, qui loquentes inducuntur, eloquentia, & ingenio nequaquam Scriptorem æquaſſe. Scio etiam plerosque ex Veteribus ejuſmodi orationes Hiſtoriis ſuis inſeruiſſe. Sed, ſi verum amamus, elegantia orationum, quas in iis legimus, judicio eorum, qui eas in Hiſtoria probant, præſtigias fecit; nam nulla ratio eſt, qua poſſit homini Veri amanti perſuaderi, in hac re, licere Hiſtoricis ementiri. Neque enim multo minus mendacium eſt, inducere hominem dicentem quod non dixit, quia dicere potuit; quam deſcribere facientem, non quod fecit, ſed quod poterat facere. Si credibile ſit eos, quorum vitæ, aut res geſtæ litteris mandantur, rationibus quibuſdam uſos, aut permotos fuiſſe, quas Hiſtorici commenticiis illis orationibus intexunt; eas proferat ipſe Hiſtoricus ſuo nomine, moneatque Lectores ſe

(*) *Vide* G. J. Voſſium *in Arte Hiſtorica Cap. XX & XXI.*

ſe exiſtimare has, aut ſimiles fuiſſe rationes; quibus ii, de quibus ſcribit, adducti fuerint ad ea gerenda, quæ fecerunt. Quod cum ſit, nemo queri poteſt ſe falli, quamvis forte in Hiſtorico majus judicium, aut acumen deſideret; neque ex rationibus ita expoſitis aut minor lux Hiſtoriæ oritur, aut tenuior utilitas ad Lectores redit: nihil enim in orationibus directis dici poteſt, quod non æque commode exprimatur, in obliqua rationum expoſitione.

16. Tantum abeſt, ut Veritati quæ ſola in Hiſtoria ſpectanda eſt, quaſi potiſſimus ſcribentis finis, ſatisfiat fictis orationibus, ut ne veriſimilitudo quidem ſervetur. Nam quid abſurdius fingi poteſt, quam idiotas, aut barbaros, inducere loquentes æque eleganter & diſerte, ac ſi per multos annos Rhetoricæ operam dediſſent? Quid ineptius ac putidius, quam omnes, qui loquentes inducuntur, æque eloquentes videri? Hoc autem animadvertet, quisquis orationes directas, non modo *Curtii*, ſed quorumvis Hiſtoricorum leget. Si conſuetudo hæc toleranda ſuadet, at ratio, verique, imo & decori ſtudium ferri non poſſe clamant; querenturque ſemper Veritatem, ornamentis Mendacii ita corrumpi, non illuſtrari.

17. Præterea hac quoque ratione fit, ut contra decori leges, ab imprudentibus Hiſtoricis, graviſſime alio modo peccetur. Recte monuerat *Calliſthenes*, ut docet *Athenæus* de machinis, p. 2. Ed. Par. *eum, qui ſcribere aliquid inſtituit, a perſona minime aberrare debe-*

re, ſed ſermones cum perſonæ, tum rebus convenientes adhibere. Δεῖ τὸν γράφειν τι πειρώμενον μὴ ἀστοχεῖν τοῦ προσώπου, ἀλλὰ οἰκείως αὐτῷ τε καὶ τοῖς πράγμασι τοὺς λόγους θεῖναι. Sed cum omnibus ſuam eloquentiam commodent, non modo doctos & indoctos pari dicendi facultate inſtructos producunt; ſed etiam cum ſit unum Hiſtorico ingenium, quod non facile alienos mores induit, eosque diverſiſſimos; omnes quibus orationes mutuas dat, ii ex indole non ſua, ſed Scriptoris, loquuntur. Apud *Curtium* omnes ſunt declamatores, qui Scriptoris ingenio ſapiunt, non ſuo. Darius declamat, Alexander declamat, milites ejus declamant; (*) Scythæ ipſi, omnium litterarum rudes, rhetorico calamiſtro inuſti in medium prodeunt. Hoc in memoriam mihi revocat familiam illam, quæ tota cantabat. Pedes abluentes convivis, & paronychia tollentes, in hoc tam moleſto officio, obiter cantabant. Potionem poſcentem paratiſſimus, puer non minus acido cantico excipiebat; & quisquis aliquid rogatus erat ut daret, Pantomimorum, non patris familiæ, triclinium credidiſſes. Sic, apud *Curtium*, omnes ſunt diſerti, & Rhetores; omnes gnomas multas, vel minima loquendi occaſione oblata, profundunt.

18. Sed & ſenſim, cum hiſce figmentis, ſubit major fingendi licentia. Qui adſueti ſunt ſuum ingenium, ſuamque dicendi facultatem loquentibus commodare, iidem paullatim

(*) *Lib. VII. C. 8.*

tim prudentiam res gerentibus mutuam dant, circumſtantiasque, pro ſua ſapientia, addunt, quando in antiquiorum Scriptis eas non inveniunt, ut ſic tandem Hiſtoria in Mileſiam fabulam, magna ex parte, mutetur. Quod ſi contingat Scriptorem non ſatis eſſe peritum rerum, temporum aut locorum, non mendacia modo, ſed repugnantia naturæ rerum ab eo proferuntur. Visne exemplum ex *Curtio*? En tibi duplex, & quidem inſigne Lib. X. Cap. I, 24. Orſines, Perſagadarum Satrapa, dicitur *Regi cum omnis generis donis, non ipſi ea, ſed etiam amicis ejus, daturus occurriſſe:* cumque hos *donis ſuper ipſorum vota coluiſſet, Bagoæ ſpadoni, qui Alexandrum obſequio corporis devinxerat ſibi, nullum honorem habuit, admonituſque a quibuſdam quam Alexandro cordi eſſet, reſpondit:* amicos Regis, non ſcorta, ſe colere; nec moris eſſe Perſis mares ducere, qui ſtupro effœminarentur. *Quibus auditis, ſpado potentiam flagitio & dedecore quæſitam, in caput nobiliſſimi & inſontis exſeruit.* Generoſum profecto eſt hoc reſponſum Orſinis, & dignum etiam Macedone; ſed ita loqui non potuit homo Perſa, qui ſciebat Darium alii Bagoæ regnum debuiſſe, & cum memorato conſueſſe. Quibus perſuadere poſſet *Curtius*, nobilem Perſam, & ad ampliſſimos honores evectum, id ignoraſſe quod (*) multi Græci ſcripſerunt, ipſeque adeo *Curtius* litteris prodidit? Ita enim loquentem inducit Alexandrum Lib. V. Cap. III,

(*) *Vide Supplementorum Freinshemianorum Lib. II. C. I*, 1.

III, 12. *Ne Darius quidem hereditarium Perſarum cepit Imperium; ſed in ſedem Cyri, beneficio* BAGOÆ, *hominis caſtrati, admisſus*. Capite ſequente §. 10. in litteris Nabarzanis, legimus, *Darium, cum occidiſſet Bagoam, hac excuſatione ſatisfeciſſe popularibus, quod inſidiantem ſibi interemiſſet*. Poſtea Cap. V, 23. inter dona, quibus Nabarzanes Alexandrum placare conatus eſt, dicitur fuiſſe *Bagoas ſpecie ſingulari ſpado, atque in ipſo flore pueritiæ; cui & Darius fuerat adſuetus, & mox Alexander adſuevit*. Fuerat etiam *Teridates*, puer Eunuchus, *Artaxerxi* in deliciis, ut docet *Ælianus* Var. Hiſt. Lib. XII. Cap. I. in Aſpaſiæ hiſtoria. Nemo jam non videt *Curtium* finxiſſe reſponſum rei ipſi contrarium, dum vult homini e poſteris Cyri digna tanta nobilitate verba commodare; aut ſummum alium non prudentiorem exſcripſiſſe.

19. Sed & Alexandro dum providentiam ſuam mutuam nimis benigne dat, ſtulte ſe ſe eum gerentem inducit; quod profecto fieri non potuit, in re uſque adeo tunc temporis Macedonibus explorata. Alexander, paullo ante mortem, infinita animo complexus, ſtatuerat omni ad Orientem maritima regione perdomita, ex Syria petere Africam Carthagini infenſus; tum alia facere in Occidente, quæ memorat *Curtius* Lib. X. C. I, 17. Quam expeditionem animo conceptam ut exſequi poſſet, *Meſopotamiæ prætoribus imperavit, materia in Libano monte cæſa, devectaque ad urbem Syriæ Thapſacum, ingentium carinas navium*

vium ponere; ſeptiremes omnes eſſe, deducique Babylonem. Non dicam mandari potius hoc debuiſſe Syriæ Prætori, in cujus præfectura ſitus erat mons Libanus; ſed quis non videt ineptire noſtrum Rhetorem, qui (*) ſeptiremes in Euphrate inſtituit, ut ex Syria petat Africam, qua mari interno obtenſa eſt? At eam claſſem paratam fuiſſe in Arabas, utque coloniæ circa Sinum Perſicum mitterentur, docet *Arrianus* Lib. VII. Verum hoc fortaſſe vult *Curtius*, hiſce verbis: *omni ad orientem maritima regione perdomita*, quibus verbis deſignari poteſt Arabia. Verum digna res erat, quæ pluribus exponeretur, ut omnis ambiguitas tolleretur; alioquin ea peccavit *Curtius* in Geographiam, quæ facile perſuadent eum crediddiſſe ex Euphrate poſſe, breviſſima via, Carthaginem navigari. Certe hoc eum voluiſſe ſuadet magnitudo navium, quarum hic meminit; majoribus enim non ſolebant vulgo navigare mare mediterraneum, nec aptæ erant Euphratis & Tigridis alveis.

20. Hæc de *Curtii* ſtylo dicenda habebamus, quæ pluribus exemplis illuſtraſſemus, & copioſius perſequuti eſſemus; niſi ejus Hiſtoria omnibus manibus verſaretur, & quæ diximus adeo eſſent manifeſta, ut quicumque Latine ſciunt ea ſic, ut demonſtravimus, ſe habere nullo negotio videre poſſent. Nec tamen nos elegantiæ ejus ſtyli, & ſententiarum

(*) *Qui ſciunt quid ſit ſeptiremis, Euphratem tantas naves ferre potuiſſe non facile concedent. Maximas quinqueremes memorat* Arrianus, *easque tantum duas, p.* 161. *Lib. VII.*

rum quidquam detractum imus, aut propterea minus ſumus adoleſcentibus ejus legendi auctores; modo eum quaſi Rhetorem habeant, cujus lectione ſtylus expoliri poteſt, & adſurgere, ſi neceſſe ſit; atque ex quo egregias ſententias excerpant, quamquam nimis crebras, & alienis locis poſitas; non quaſi Hiſtoricum, Veri ſtudioſum, cui adcredere poſſint, aut quem liceat, in Hiſtoria ſcribenda, per omnia imitari, ſi quis eo ſtudia ſua convertet.

CAPUT IX.

Q. Curtium laudatorem potius eſſe ambitionis nimiæ Alexandri, quam vituperatorem. Egregia de illa Senecæ & Lucani loca.

1. Cum Hiſtoria ſcribatur, non delectandi cauſa, ſed docendi; ejus Legibus cautum eſt, ut Hiſtorici vitia, de quibus loquuntur, aut diſerte damnent, aut ita deſcribant, ut intelligant Lectores vitia eſſe, bonis omnibus diligenter fugienda. Nec ea vitia dumtaxat intelligenda, quæ aperta ſunt, ſed etiam quæ ſpecie virtutum induta minus perſpicaces fallunt. Inter priora fuerunt ebrietas, ſuperbia, crudelitas, quæ in Alexandro, poſt ſuperatum Darium, ſe ſe exſeruerunt, & quæ non raro caſtigavit *Curtius*. Sed poſterioris generis fuit illa inexſtincta regnandi cupidi-

piditas, qua Alexander, non modo Perſis, ſed & innumeris pacatis Gentibus, quæ nulla ratione eum læſerant, imo ne quidem noverant, bellum intulit. In eo adfectu, ſuperbia, injuſtitia, crudelitas, ignorantia ſui, conjunctæ ſunt cum juris divini & humani tanto contemtu, ut vix ullum ſit deterius, atque exitialius vitium. Hoc factum ut innumeræ innocentiſſimæ familiæ, urbes, nationes ab Alexandro ſint bello vexatæ, direptæ, & aliquando ad internecionem deletæ. Superbis, libidinoſis, avaris & crudelibus militibus ac præfectis, gentes maximæ, hoc vitio, omnibus calamitatibus impune mactandæ traditæ ſunt. Attamen Græci Scriptores hæc ſcelera, atque latrocinia tantum abeſt ut damnent; ut conſceleratum Regem, crudeliſſimumque exercitum, nobis, quod audacter hæc omnia fecerit, quaſi heroas quosdam deſcribant; nec ab eorum ſententia diſcrepat *Curtius*, qui ubique quantopere hæc admiraretur oſtendit. Quod ſi Ethicæ Philoſophiæ tantam operam dediſſet, quantum dediſſe videri voluit, frequenti illo moralium gnomarum uſu, quas ubique adhibet, numquam paſſus eſſet a Græculis ſibi fucum ita fieri; numquam, cum vulgo, usque adeo deſipuisſet, ut horrenda facinora Virtutis veſte indueret, & laudibus ornaret. Hac in re, etiam agnoſcere licet declamatoris ingenium; quod ſpecioſa ſectatur, & vulgo plaudenda, potius quam vera & ſapientibus placitura.

2. Dixerit hic forte quiſpiam, nos ea poſtula-

tulare ab Ethnico, quæ ſupra cognitionem Ethnicorum erant poſita. Quod melius confutare non poſſumus, quam adlatis Ethnicorum teſtimoniis, qui *Curtio* antiquiores erant. Eorum hac de re judicia digna ſunt, quæ & hic & alibi legantur; nam & hodie multi Chriſtiani vix *Curtio* oculatiores ſunt. Igitur ea integra proferre non gravabimur.

3. Auctor eſt (*) *Plutarchus*, *Ariſtotelem* nonnulla ſcripſiſſe ad Alexandrum, ut ſuperbiam ejus retunderet, quæ utinam integra exſcripſiſſet; ex iis enim clarius adpareret quid de eo ſenſerit Philoſophus, cui notiſſimus erat. Quæ profert ea ſunt ſubobſcura, ſed forte data opera, ad veſanum juvenem, ſcripſerat obſcurius *Ariſtoteles*. Οὐ μόνον, ἔφη, τοῖς πολλῶν κρατοῦσιν ἐξεῖναι μέγα φρονεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῖς περὶ θεῶν δόξας ἀληθεῖς ἔχουσι. χρήσιμος δὲ καὶ πρὸς πολεμίους καὶ πρὸς ἐχθροὺς τὰ τοιαῦτα.

Δυστήνων δέ τε παῖδες ἐμῷ μένει ἀντιόωσι.

Καὶ περὶ τοῦ Περσῶν βασιλέως, μεγάλου δὲ καλουμένου, ὁ Ἀγησίλαος, τί δ' ἐμοῦ γε μείζων ἐκεῖνος, εἰ μὴ καὶ δικαιότερος; *dixit non his tantum, qui magnum tenerent imperium, permiſſum eſſe magnifice de ſe ſentire; ſed his etiam, qui veras opiniones de Diis haberent. Utilia ſunt etiam adverſus hoſtes & inimicos iſthæc:*

Progna-

(*) *De ſui laude p. 545. T. II.*

Prognatos miſeris noſtræ ſors objicit haſtæ.

Et de Perſarum Rege, qui magnus vocabatur, Ageſilaus: quî, inquit, major me eſt, niſi & juſtior? Duo hiſce, ſi quid judico, ſignificare voluit *Ariſtoteles*; primum eos non poſſe gloriari, qui ampliſſima imperia ſubegiſſent, quemadmodum Alexander; niſi pietatem erga Numen colerent, quæ in illo nulla fuit, cum Diis æquari vellet; deinde nulla laude dignos eſſe eos, quibus regna maxima parerent, niſi ſimul benefici & juſti eſſent; quorum neutrum fuit Alexander. Si enim beneficentiam ejus comparemus cum calamitatibus, quas innocuis intulit; numquam effugiet quin cenſeatur iræ divinæ flagellum, nedum ut humani generis deliciæ haberi queat. Pro perpaucis militibus, hoc eſt, carnificibus, pro aliquot meretricibus, adulatoribus, aut tyrannis, quos muneribus donavit, aut benignius habuit; quot myriadas hominum, & familiarum fortunis omnibus evertit, crudeliter vexavit, atque e medio ſuſtulit? Miſeros omnes reddidit, qui ſua contra ejus rapacitatem tueri paullo conſtantius auſi ſunt; nec potuit *Ariſtoteles* melius maleficam illam indolem deſcribere, quam verſu Homerico, quo utitur Achilles, ſimilis verſaniæ exemplar; ad quod ſe ſe componebat Alexander, qui & ab illo ortum ſe gloriabatur:

Prognatos miſeris noſtræ ſors objicit haſtæ;

cum orbos fecerit innumeros parentes, qui florentes ætate liberos, dum patriam pio & juſto bello defenderent, amiſerunt. Juſtum ejuſmodi hominem nemo dixerit, qui omnia ſua eſſe contendebat, ſeque natum ut omnibus imperaret, ceteris vero mortalibus ſolam gloriam obſequii relictam; quem denique optime pinxeris iisdem coloribus, quibus *Horatius* (*) pingi voluit Achillem:

Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
Jura negat ſibi nata, nihil non adrogat armis.

Hunc Spartanorum regulo, juſtitiæ obſervante, ex ſententia Ageſilai, qua nihil verius, jure dixeris minorem; quamvis latiſſime pateat ejus imperium. Hanc *Ariſtotelis* mentem fuiſſe omnino exiſtimarim, obſcurius licet expreſſam, quod ſibi timeret a ferociſſimi diſcipuli ira.

3. Utinam exſtarent libri *Ciceronis*, de Republica! Sine dubio in iis ſummi viri graviſſimum judicium de Alexandro legeremus; ut colligere eſt ex fragmento, quod ex tertio ejus Operis libro profert *Nonius Marcellus*. Eſt reſponſum Piratæ, ex quo intelligere potuit Alexander, quodnam diſcrimen inter ſe & ejuſmodi homines eſſet; *nam cum quæreretur ex eo*, inquit Cicero; *quo ſcelere compulſus mare haberet infeſtum uno myoparone? Eodem, inquit, quo tu orbem terræ.*

Vix

(*) *De Arte Poëtica.*

Vix dubito quin *Cicero*, ſuffragio ſuo, Piratæ reſponſum confirmaret; cum hæc verba ex eodem libro proferat idem Grammaticus: *Eſt genus injuſtæ ſervitutis, cum ii ſunt alterius, qui ſui poſſunt eſſe;* quæ verba ad populos liberos, ab Alexandro ſubactos, pertinent.

4. Sed clarius loquentem *Senecam* atque inſatiabilem hominis cupiditatem (nam cetera omitto vitia) damnantem audiamus. Cum victor Orientis animos ſupra humana tòlleret, Corinthii, aut Megarenſes, per legatos gratulati ſunt, & civitate illum ſua donaverunt. Ridenti vero Alexandro hoc officii genus, unus ex legatis, *nulli*, inquit, *civitatem umquam dedimus alii, quam tibi & Herculi.* Tum libens accepit delatum honorem, cogitavitque non qui ſibi civitatem darent, ſed cui dediſſent; & homo gloriæ deditus, cujus nec naturam, nec modum noverat, Herculis, Liberique veſtigia ſequens, ac ne ibi quidem reſiſtens, ubi illa defecerant, ad ſocium honoris ſui reſpexit a dantibus, tamquam cœlum, quod mente vaniſſima complectebatur, teneret, quia Herculi æquabatur. *Quid enim*, ſubdit Seneca, (*) *illi ſimile habebat veſanus adoleſcens, cui pro virtute erat felix temeritas? Hercules nihil ſibi vicit, orbem terrarum tranſivit, non concupiſcendo, ſed vindicando. Quid vinceret malorum hoſtis, bonorum vindex, terrarum, mariſque pacator? At hic a pueritia* LATRO,

(*) *De Beneficiis Lib. I. c.* 13. *ubi vide notas* M. Ant. Mureti.

GENTIUMQUE VASTATOR; *tam hoſtium pernicies, quam amicorum; qui ſummum bonum duceret terrori eſſe cunctis mortalibus, oblitus non ferociſſima tantum, ſed ignaviſſima quoque animalia timeri, ob virus malum.*

5. Cum ea eſſet indoles Alexandri, is finis ejus bellorum; mirum eſt *Curtium* ita adloquentem milites eum inducere potuiſſe, ante Iſſicum prælium: (*) *illos terrarum orbis* LIBERATORES; quaſi Macedones de cujusquam liberatione cogitaſſent! Verum diu in illa imagine non hæret Alexander; illico contrarium, ſed verum, ſubdit: *emenſosque olim Herculis & Liberi Patris terminos, non Perſis modo, ſed etiam omnibus gentibus* IMPOSITUROS JUGUM. Nimirum, *liberatores orbis* eo animo bellum gerebant, ut *omnibus gentibus imponerent jugum.* Sed ut commemoratus Hercules, cui conferre volebat *Curtius* Macedonas, effecit ut *liberatores* eos vocaret: ita Veritas ab eo extorſit, ut in ſequentibus eos deſcriberet; quaſi jugum omnibus gentibus impoſituros. Declamatores qui partim ex vero, partim ex libera fictione, loquuntur, non ſemper ſibi conſtant. Verum ad *Senecam* redeamus.

6. Alibi, ne forte temere ab illo, loco adlato, caſtigatum Alexandrum quis putet, non minus ſevere de eo judicat: (†) *Alexandro*, inquit, *quamquam in littore maris rubri ſteterat, plus deerat, quam qua venerat. Illius*

(*) *Lib. IV. C. X. 5.* (†) *De Benef. Lib. VII. C. 2.*

lius ne ea quidem erant quæ tenebat, aut viceraṭ; cum in Oceano Oneſicritus, præfectus claſſis, præmiſſus explorator erraret, & bella in ignoto mari quæreret. Non ſatis adparebat inopem eſſe, qui extra naturæ terminos arma proferret? Qui ſe in profundum, inexploratum & immenſum, aviditate cæca, prorſus immitteret? Quid intereſt quot eripuerit regna, quot dederit, quantum terrarum tributo premat? Tantum illi deeſt, quantum cupit.

7. Epiſtola CXIX. æque graviter in eum invehitur: *Numquam parum eſt,* inquit, *quod ſatis eſt; numquam multum eſt, quod ſatis non eſt. Poſt Darium & Indos, pauper eſt Alexander Macedo. Quærit quod ſuum faciat, ſcrutatur maria ignota, in Oceanum claſſes mittit novas, &, ut ita dicam, mundi clauſtra perrumpit. Quod naturæ ſatis eſt homini non eſt. Inventus eſt qui concupiſceret aliquid, poſt omnia. Tanta eſt cæcitas mentium & tanta eſt initiorum ſuorum unicuique, cum proceſſit, oblivio! Ille modo ignobilis anguli, non ſine controverſia, dominus, de tanto fine terrarum, per ſuum rediturus orbem, triſtis eſt.*

8. Ex hiſce ſatis liquet, infinitam illam alienorum cupiditatem, quæ in Alexandro fuit, audaciam & artem quibus ea invadebat, conjunctas cum viribus nocendi, quibus abutebatur; fuiſſe vitia longe maxima, eoque exitialiora, quo pluribus nocebant. Attamen, ſi credimus Rhetoribus & Poëtis, heroïcæ virtutes fuerunt; quibus factum eſt ut Alexander pæne dignus viſus ſit, qui Deo-

 rum

rum ordinibus adſcriberetur. Hiſce vitiis, ſed velatis nominibus fortitudinis, ſcientiæque militaris, vitia alia ita penſari exiſtimant, vix ut ea illi exprobrari patiantur. Sic, proh ſtultitiam! vitia minora vitiis multo majoribus excuſatum eunt; perinde ac ſi quis furtum, cujus accuſaretur, homicidio excuſaret.

9. Non potuit ei *Seneca* cædem *Calliſthenis*, egregii Philoſophi, ignoſcere, atque hoc ſolum ſcelus, omnibus, quæ in Alexandro laudari potuerunt, gravius exiſtimavit. *Hoc eſt*, inquit, *Alexandri crimen æternum, quod nulla virtus, nulla bellorum felicitas redimet. Nam quotiens quis dixerit*: occidit Perſarum multa millia; *opponetur:* & Calliſthenem. *Quotiens dictum erit*: occidit Darium, penes quem tunc magnum regnum erat: *opponetur:* & Calliſthenem. *Quotiens dictum erit*, omnia Oceano tenus vicit, ipſum quoque tentavit novis claſſibus, & imperium ex angulo Thraciæ, uſque ad Orientis terminos protulit; *Omnia licet antiqua exempla Regum, ducumque tranſierit; ex his quæ fecit nihil tam magnum erit, quam ſcelus Calliſthenis.*

10. Ad id exemplum ſi licet ratiocinari, (& quidni liceat?) quoties dicetur in eo fuiſſe (*) *vis incredibilis animi, laboris patientia propemodum nimia, fortitudo non inter Reges modo excellens, ſed inter illos quoque, quorum hæc ſola virtus fuit;* objiciemus fuiſſe ſimul

(*) *Curtius Lib. X. Cap. V, 25.*

mul incredibilem alieni cupiditatem, cui ut ſatisfaceret, nihil fuit tam ſanctum inter homines quod pedibus non concculcaret, nullum periculum quod non adiret, nullus labor quem recuſaret; adeo ut fures, latrones, piratæ, ex deſperatione rerum ſuarum, ad ſceleratas illas artes converſi, nihil ſint præ illo. Quoties in illo laudabuntur *liberalitas ſæpe majora tribuentis, quam a Diis petuntur; clementia in devictos; tot regna aut reddita, quibus ea demſerat bello, aut dono data, & mortis, cujus metus ceteros exanimat, perpetua contemtio;* dicemus liberalem fuiſſe ex rapto, & plerumque in indignos, ſpoliataque ab eo oppida & regna, ut alienas facultates in adulatores aut carnifices profunderet; clementem fuiſſe in eos ſolos qui ſe ei ſervire paratos ſignificabant, cum non minus liberi nati eſſent ac Macedones; contemtum vero mortis ex vecordia manaſſe, cum, ne quid aliud dicam, omnia poſſideret, propter quæ vitam amare debebat; denique, ſi quæ fuit in eo ſignificatio virtutis, nulla ratione eſſe æquiparandam cum latrocinandi libidine, qua, quibuſcumque videbatur, inferebat bellum, niſi ſe ei in ſervitutem darent. Cum mors communem hunc generis humani hoſtem rapuit, parabat, Oriente ſubacto, Occidentem, niſi ſibi ſponte pareret, incolarum ejus ſanguine inundare; qui tamen (plerique certe) vix illum de nomine norant, nec ubi locorum eſſet Macedonia ſciebant.

11. Sed non opus eſt verbis noſtris uti, ut oſtendamus res geſtas *Alexandri* memoriam

ejus inter homines infamare, potius quam illuſtrare, ſi ſaperent, debuiſſe; audiamus (*) *Lucanum*, patrui egregie veſtigia ſequutum, ejusque verbis Caput hoc claudamus. Sic ille de ſepulcro Alexandri, quod Alexandriæ viſebatur:

Illic Pellæi proles veſana Philippi,
Felix PRÆDO *jacet, terrarum vindice fato*
Raptus. Sacratis, totum ſpargenda per orbem,
Membra viri poſuere adytis; Fortuna pepercit
Manibus, & regni duravit ad ultima fatum.
Nam ſibi libertas umquam ſi redderet orbem,
Ludibrio ſervatus erat, non utile mundo
Editus exemplum, terras tot poſſe ſub uno
Eſſe viro. Macedûm fines, latebrasque ſuorum
Deſeruit, victasque patri deſpexit Athenas;
Perque Aſiæ populos, fatis urgentibus, actus
HUMANA CUM STRAGE *ruit, gladiumque per omnes*
Exegit gentes; ignotos miſcuit amnes,
Perſarum Euphraten, Indorum ſanguine Gangen.
Terrarum fatale malum, fulmenque quod omnes
Percuteret pariter populos, & ſidus iniquum
Gentibus. Oceano claſſes inferre parabat,
Exteriore mari. Non illi flamma, nec undæ,
Nec ſterilis Libye, nec Syrticus obſtitit Ammon.

Iſſet

(*) *Lib. X. verſ. 20. & ſeqq.*

Iſſet in occaſus, mundi devexa ſequutus.
Ambiſſetque polos, Nilumque a fonte bibiſſet;
Occurrit ſuprema dies, naturaque ſolum
Hunc potuit finem veſano ponere Regi.

12. Jam nemo, opinor, hiſce lectis, nos nimia exigere a *Curtio*, homine Ethnico, dicere poterit; cum contendimus Alexandri latrocinia ab eo debuiſſe vituperari, ſi gravem Hiſtoricum potius quam declamatorem egiſſet. Hoc unum hic ſpectavimus; nam ad rem ipſam quod adtinet, eam ſubtilius tractare hic adgreſſi non ſumus. Obiter tamen adtigit *Curtius*, in oratione Scytharum, quæ legitur Lib. VII. C. VIII. & in qua hæc dicentes Scythæ inducuntur: *Tu qui te gloriaris ad latrones perſequendos venire, omnium gentium, quas adiſti, latro es.* Verum non oportebat rem tantam obiter & dumtaxat in uno loco oblique adtingi, ſed & copioſius exponi, & frequentius, nec ab hoſtibus modo Alexandri, ſed ab ipſo etiam Hiſtorico, aliena perſona minime tecto, inculcari.

13. Hoc erat noſtrum de *Curtio* judicium, quod qui non a contemtu elegantiſſimi Scriptoris, ſed ab amore Virtutis & Veritatis, ſtudioque juvandi Litteras & juvenes qui iis operam dant, profectum eſſe judicabit, æquum ſe & peritum judicem præſtabit. Sancte hoc adfirmare poſſumus, nec juſtam ullam rationem nobis hac in re fidei negandæ præbuiſſe confidimus. Attamen hoc judicium nobis fuit defendendum, ante ali-

 quot

quot annos, quod Gallico ſermone fecimus *Bibliothecæ Selectæ* Vol. III. quo Lectorem amandamus. Nonnihil etiam, hac de re, in Præfatione *Pedoni Albinovano* præfixa diximus. Hic plura non addemus, ne optimæ cauſæ diffidere videamur.

CAPUT X.

Aliquot loca Q. Curtii tentata, aut emendata.

I. Usus ſum primum, in legendo *Curtio*, editione ſecunda *Joannis Freinshemii*, quæ prodiit Argentorati anno MDCLXX. Ea cum habeatur emendatiſſima & libello variarum Lectionum, cum ex Editionibus, tum ex Libris Manuſcriptis collectarum ornata ſit, inſtar omnium eſſe poteſt. Alias, niſi poſtea, non inſpexi, nec in iis quidquam quod magnopere eſſet *Freinshemianis* anteferendum inveni. Animadverti tamen virum diligentiſſimum, & laboris patientiſſimum non ſemel admiſiſſe eas Lectiones in contextum orationis, quæ falſæ ſunt, cum veræ in aliis Editionibus legerentur; & Critico acumine, rarius quam par erat, aut etiam aliquando infeliciter uſum. Quod non eo dico, ut laboribus ejus quidquam detraham, quibus perſæpe & grato animo utor; ſed certum eſt colligendo & conſcribendæ Hiſtoriæ aptiorem fuiſſe, quam conjiciendo aut dijudicando,

quæ

quæ dos eſt maxima Critici. Exempla nonnulla, hoc in Capite, proferemus, ex quibus res fiet manifeſta.

2. Cum mater & uxor Darium lamentarentur, quaſi in acie cecidiſſet; miſit Alexander ad eas Leonnatum, qui indicaret Darium vivere. Ille, cum paucis armigeris, ad earum tabernaculum ſe confert, miſſumque a Rege ſe nunciari jubet. At ii, qui in veſtibulo erant, ut armatos conſpexere, rati actum eſſe de dominis; in tabernaculum currunt, vociferantes adeſſe ſupremam horam, miſſosque qui occiderent captas. Itaque, ut quæ nec prohibere poſſent, nec admittere auderent; nullo reſponſo dato, tacite opperiebantur victoris arbitrium. (*) *Leonnatus* vero, ait *Curtius*, *exſpectato diu, qui ſe intromitteret, poſteaquam nemo PRODUCERE audebat; relictis in veſtibulo ſatellitibus, intrat in tabernaculum.* Ait ad hunc locum *Freinshemius*, in Bongarſiana, Lugdunenſi & Amſtelodamenſi editionibus legi *procedere; quod non diſplicet*, inquit, *ſed & Sebiſius ita legendum putabat.* De re clara non erat dubie loquendum; nam *producere* abſurdum eſt, hoc in loco; ſignificat enim, ubi de hominibus ſermo eſt, egredientes comitari. Hic vero neminem egredi auſum ait *Curtius*, quod ſignificat vox *procedere.* Rem notiſſimam exemplis probare nihil adtinet, ſed locum *Rufini* proferam, in re plane ſimili; qui licet non ſatis caſtigate ubique loquatur, ta-

(*) *Lib. III. c. XII*, 10.

tamen paſſim oſtendit melioris ævi Scriptores a ſe tritos fuiſſe. Sic ille, in Recognitionibus *Clementis*, Lib. I. c. 12. *Cum hoſpitium* (Barnabæ & Petri, quos quærebat Clemens) *reperiſſem, atque ante fores conſtitiſſem, ingerebam janitori quis eſſem atque unde adventarem; & ecce Barnabas* PROCEDENS —— *adprehenſum me manu introducebat ad Petrum.* Cum deeſſet Leonnato, qui hoc faceret, ſponte ſua ingreſſus eſt. Ita etiam ſentire poſtea vidi *Joan. Schefferum* in notis in *Curtium*, quæ proſtare cœperunt Amſtelodami, anno 1698. & *Matth. Raderum* ſic edidiſſe.

3. Non multo (*) poſt, narrata humanitate Alexandri erga matrem, uxorem & filias Darii: *ſed nondum*, inquit, *fortuna ſe animo ejus infuderat; itaque orientem eam moderate &* PRUDENTER *tulit, ad ultimum magnitudinem ejus non cepit.* Lege PUDENTER, hac enim in re pudor eſt, potius quam prudentia. Vox eſt *Ciceronis, Catulli, Horatii*, aliorum. Huc facit *Auſonii* præceptum Epiſt. VIII.

Fortunam reverenter habe, quicumque repente
Dives ab exili progrediere loco.

Ante nos, ita legendum viderat *Valens Acidalius*.

4. Lo-

(*) *Ibid.* §. 20.

4. Locus eſt in (*) *Curtio*, qui fruſtra Criticos exercitos habuit. Narrat ſupplicium ſumtum de Præfecto Damaſci, qui quaſi parum munimentis oppidi fidens, pecuniam regiam, cum pretioſiſſimis rerum, efferri juſſerat, fugam ſimulans; revera ut prædam Parmenioni offerret. Expoſita ea fraude, direptioneque gazæ Perſicæ, ſubdit *Curtius: Ceterum Dii tantæ fortunæ proditorem*, SEPULTURÆ *celeriter debita pœna perſequuti ſunt; namque unus e conſciis, credo, Regis vicem, etiam in illa ſorte, reveritus interfecti proditoris caput ad Darium tulit. Matth. Raderus* & *Chr. Cellarius* omittunt *ſepulturæ;* quod tamen habent MSS. Suſpicatur *Freinshemius*, legendum *ulturi*, ſed ſuæ conjecturæ non fidit. *Joan. Schefferus*, in notis poſthumis in *Q. Curtium*, legit *ſeque ulteri*, putatque vitium hoc natum ex eo quod in libris antiquis eſſet ſcriptum *ſeq. ulturi*, per compendium, unde factum primum *ſepulturi*, deinde *ſepulturæ*. At durum eſt verbum *ulturi* duplici ſignificatu, in una eademque phraſi ſumi; nam alio ſenſu *ſe ulti* ſunt Dii, alio *ulti ſunt proditorem*, ut ipſe animadvertit *Schefferus. Tan. Faber* (†) audacior multo, ſed & acutior Criticus, legit *ſecurum ſceleris*. Sed hæc nimium abeunt a vetere ſcriptura. Legendum cenſeam *impoſturæ*, nam hoc crimen ſcelerati hominis fuit, quod aliter *ſtellionatus* dici ſolet. *Ulpianus*, Digg. Lib. XLVII. Tit. XX. l. 3. docet *ſtellionatum* *obji-*

(*) *Lib. III. c. XII*, 17. (†) *Ep. Lib. I. E. II.*

objici poſſe his, *qui dolo quid fecerunt*, & locum habere cum in omni dolo, qui peculiari nomine caret, tum *ſi quis* IMPOSTURAM *fecerit*, *vel colluſionem in necem alterius.* Gloſſæ veteres: *Impoſtura*, *ſtellionatus*, ἡ ἐπίθεσις, ἡ χλεύη. Quamvis ea vox in antiquioribus non occurrat, inferiorem tamen eſſe Veſpaſiani ævo non exiſtimo; cum verbum *imponere*, fallendi ſignificatu, non raro in ejus & ſuperioris ætatis Scriptoribus legatur; nec dubium ſit, quin Juriſconſulti priſcas multas voces Latinas ſoli nobis ſervarint.

5. Sic deſcribuntur campi, in quibus commiſſum alterum cum Dario prælium: (*) *equitabilis & vaſta planicies*, *ne ſtirpes quidem & brevia virgulta operiunt ſolum*, *liberque proſpectus oculorum*, *etiam quæ procul receſſere*, *permittitur.* Nulla eſt conſtructio in his verbis, *etiam quæ procul receſſere.* Legendum ergo, *qua procul receſſere*, verbumque hoc conjungendum cum nominativis *planicies* & *ſolum*, qui anteceſſerunt; aut legendum: *illorum etiam quæ procul receſſere.* Conjectura *Fr. Modii*, legentis *permetitur*, in quam inclinat *Freinshemius*, abſurda eſt. *Joannes* quidem *Schefferus* legit, *in qua permittitur*; hoc eſt, permittitur proſpectus in ea quæ procul receſſere. Sed minore mutatione ſanari locus poteſt, ut oſtendimus.

6. Patron Græcorum dux, accuſaturus Beſſum & Nabarzanem, apud Darium, ut ſibi fidem faciat, ait ſe nihil ab ullo ſperare poſ-

(*) *Lib. IV. C. IX*, 10.

poſſe, præterquam a Dario; cum Bactriani, aliique præmia ab aliis poſſent exſpectare: (*) *Amiſimus*, inquit, *Græciam, nulla Bactra ſunt nobis; ſpes omnis in te, utinam & IN ceteris eſſet!* Delendum poſterius IN, nam optat Patron ut ceteræ copiæ Darii nullam ſpem niſi in eo haberent, futuræ quippe fideliores. Sic quidem mavult *Freinshemius, fert tamen & vulgatum* in ceteris, *quamquam multo languidior inde ſenſus exit.* Imo vero nullus, qui feriei orationis conveniat, nam Latine nemo dicat: *utinam in ceteris omnis ſpes in te eſſet!* IN delevit etiam, ut poſtea vidi, *Matth. Raderus.*

7. Cum accuſatus eſſet Philotas a Nicomacho, præſente Cratero, hic omnem lapidem movet, ut Alexandrum ad perdendum Philotam adducat; vetatque credere hunc venia mutari poſſe, tum addit: (†) *At ego, etiamſi ipſe vel pœnitentia, vel beneficio tuo victus quieſcere volet, patrem ejus Parmenionem tanti ducem exercitus, & inveterata, apud milites tuos, auctoritate, haud multum infra magnitudinis tuæ faſtigium poſitum, ſcio non æquo animo ſalutem filii ſui debiturum tibi. Quædam beneficia odimus, meruiſſe mortem confiteri pudet. Supereſt ut malit videri injuriam accepiſſe, quam vitam.* Quibus dictis, quid hinc Alexandro colligendum eſſet his verbis ſignificat: *Proinde ſcio tibi cum illis de ſalute eſſe pugnandum.* Legendum SCITO, nam hic *ſcio* locum habere non poteſt, ut in ſupe-

(*) *Lib. V. c. XI, 6.* (†) *Lib. VI. c. VIII, 7.*

perioribus. *Raderi* Editio habet *ſciàs* in contextu, *ſcio* in margine, quæ eſt lectio MSS.

8. Hermolaus, cum faſſus eſſet ſe in Alexandrum conſpiraſſe, mortemque propterea exſpectaret, ita orationem claudit: (*) *De cetero parce, quorum orbam ſenectutem ſuppliciis ne oneraveris.* Legendum *parentum*, non *parce quorum.* Aliæ conjecturæ duriores ſunt, & magis recedunt a ſcripturæ hujus veſtigiis, ut liquebit, ſi conſulatur Commentarius *Freinshemii*, vel adeantur Notæ *Joannis Schefferi*, ad hunc locum. *Raderus* habet *parce his, quorum.*

9. Hæc in *Curtio* emendanda nobis videbantur, quibus & alia nonnulla potuiſſemus addere; ſed, ſine auxilio MSS. Codicum, multa mutari poſſe non cenſemus. Itaque hic judicio noſtro, de *Curtio*, finem imponemus; quod ſi per omnia non probaverint Critici, non mirabimur; nec ipſi, qui noſtris pótius quam alienis oculis credimus, ſolemus omnia illorum probare.

(*) *Lib. VIII. C. VII, 15.*

III. Sectionis III. Partis Artis Criticæ

F I N I S.

MM 2017221